

REVISTA APARE SUB AUSPICIILE ACADEMIEI ROMÂNE

limba
ROMÂNĂ

Revistă de știință și cultură

Nr. 1-2 (243-244) 2018

CHIȘINĂU

R|O|M|Â|N|Ă

Apare la Chişinău din 1991

ISSN 0235-9111

Fondatori Ion DUMENIUK, Nicolae MĂTCAȘ, Alexandru BANTOȘ

Editor Echipa redacției

Redactor-șef Alexandru BANTOȘ

**Redactor-șef
adjunct** Ana BANTOȘ

**Secretar general
de redacție** Alex MARCHITAN

Redactori Jana CIOLPAN
Liliana GANGA-ROSTEA
Rodica CERGA-PĂSLARU

Lector Veronica ROTARU

**Concepție
grafică** Mihai BACINSCHI

**Colegiul
de redacție** Ștefan AFLOROAEI (Iași), Doina ARPENTI (Italia), Gheorghe Mihai BĂRLEA (Baia Mare), Iulian BOLDEA (Târgu-Mureș), Mircea BORCILĂ (Cluj), Gheorghe CHIVU (București), Dorin CIMPOEȘU (București), Ion CIOCANU, Theodor CODREANU (Huși), Mircea A. DIACONU (Suceava), Andrei EȘANU, Nicolae FELECAN (Baia Mare), Ion I. IONESCU (Iași), Nicolae MĂTCAȘ, Ioan MILICĂ (Iași), Vlad MISCHEVCA, Viorica MOLEA, Cristinel MUNTEANU (Brăila), Eugen MUNTEANU (Iași), Adrian Dinu RACHIERU (Timișoara), Mina-Maria RUSU (București), Ala SAINENCO (Bălți), Marius SALA, Victor SPINEL (București), Constantin ȘCHIOPU, Victor VOICU (București), Diana VRABIE (Bălți)

Orice articol publicat în revista „Limba Română” reflectă punctul de vedere al autorului și nu coincide neapărat cu cel al redacției.

Textele nepublicate nu se recenzează și nu se restituie.

Pentru corespondență:

**Ap. 226, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 64,
Chişinău, 2001, Republica Moldova. Tel.: 23 84 58, 23 87 03
e-mail: limbaromanachisinou@gmail.com
pagina web: www.limbaromana.md**

EDIȚIE SPECIALĂ

IN MEMORIAM
Deputaților Sfatului Țării
și tuturor celor care au contribuit
la înfăptuirea Unirii Basarabiei cu Patria-Mamă,
la Reîntregirea Neamului Românesc

Ediția specială apare cu sprijinul financiar
al lui Mihai BANTOȘ (Chicago),
al Doinei și al lui Mircea BĂNCILĂ (Geneva)

SUMAR

ARGUMENT

- Alexandru BANTOȘ
Centenarul Marii Uniri: popas retrospectiv și imbold prospectiv 11
- Ambasadorul României în Republica Moldova Daniel IONIȚĂ
 în dialog cu Alexandru BANTOȘ
**Anul acesta, în care celebrăm
 un secol de la Marea Unire, este momentul să privim
 cu grațitudine către trecut și cu speranță în viitor** 14

RESTITUTIO

- Declarația Sfatului Țării prin care Basarabia este proclamată
 Republică Democratică Moldovenească. 2 decembrie 1917, Chișinău** 25
- Declarația oficială a Sfatului Țării de unire a Republicii Democratice
 Moldovenești (Basarabia) cu România. 27 martie 1918, Chișinău** 28
- Constantin Stere. Cuget și conștiință curată
 Cuvântare rostită la ședința Sfatului Țării din 27 martie 1918** 31
- Declarația Sfatului Țării despre unirea necondiționată
 a Basarabiei cu România. 27 noiembrie 1918, Chișinău** 35
- Alba Iulia, 1 decembrie 1918 – kilometrul 0 al României întregite
 Eveniment cardinal din istoria națională** 36
- Vasile GOLDIȘ
Propunerea Unirii la Alba-Iulia 37
- Discursul rostit în Sala Tronului din 14 decembrie 1918** 46
- Adnotațiuni** 47
- Tratatul prin care principalele Puteri Aliate și Asociate – Marea
 Britanie, Franța, Italia și Japonia – recunosc suveranitatea României
 asupra teritoriului Basarabiei. 28 octombrie 1920, Paris** 53

ECOURI DIN TRECUT

Vasile D. MOISIU Știri din Basarabia de astăzi	57
Mihail SADOVEANU Răzeși și mazăli de la Nistru. <i>Romanii</i>	63
Dumitru BOGOS Datoria celor chemați	71
V. V. MOVILEANU Ascultați de frații voștri – glasuri dela sate	74
Teodor JIREGHIE Sfatul Țării	76
Iulian FRIPTUL Către cei rătăciți	78
Vasile ȚEPORDEI Ardealul și Basarabia	80

MEMORIALISTICĂ

Relatări ale unor martori oculari la evenimentele legate de activitatea Sfatului Țării și de Unirea Basarabiei <i>Din evocările lui Constantin Hirjeu, fost ministru de război în guvernul Marghiloman</i>	83
Din amintirile lui Alexandru Marghiloman	91

PRECURSORII DESPRE UNIRE

Nicolae IORGA Basarabia și înfăptuirile românilor (<i>Versiune românească</i>)	107
Constantin STERE Dreptul Basarabiei asupra României	112
Catinca AGACHE Mihai Eminescu și idealul național de Unire	116
Octavian ONEA Hasdeu și Marea Unire	134

REÎNTREGIREA ȘI NOI

Dorin CIMPOEȘU	
Basarabia la Centenarul Marii Uniri	145
Arcadie SUCEVEANU	
Desprinderea definitivă din burta Leviathanului	152
Andrei STRĂMBEANU	
Apa din Fântâna Albă are gustul Unirii	156
Vasile MACOVEI	
Podul meu de flori!	160
Mircea DRUC	
Oameni noi, probleme vechi	164

LECȚIILE ISTORIEI

Vlad MISCHEVCA	
1812: geneza problemei basarabene	179
Fănel TEODORAȘCU	
Despre unirea interzisă a Basarabiei cu România în ziarul <i>Adevărul</i> (august – decembrie 1888)	194
Maria DANILOV	
Evocarea Unirii (1918) la împlinirea unei jumătăți de veac. Anton Crihan, <i>Cum s-a făcut Unirea Basarabiei cu România</i>, cuvântare difuzată la postul de radio Free Europe din Munchen, în 1968	206
Nicolae ENCIU	
Marea Unire din 1918: o strălucită victorie a geografiei asupra istoriei nedrepte	216
Eugen-Tudor SCLIFOS	
Franța și Unirea Basarabiei cu România (1918)	232
Anatol PETRENCU	
Basarabeni în cadrul României întregite	240
Anatol EREMIA	
Chișinăul în urcușul spre Unire	249
Constantin Gh. CIOBANU	
Unirea Basarabiei cu România în imagini filatelice	258

SEMNAL

Omagiu făuritorilor Marii Uniri de la 1918. *Lansare de carte la Iași* 265

RECURS LA PATRIMONIU

Gheorghe I. BRĂȚIANU
Nicolae Iorga, istoric al românilor 273

PLEDOARII PENTRU CAUZA NOASTRĂ

Discursul rostit de senatorul Ștefan Ciobanu, profesor universitar, în ședința Comisiilor Afacerilor Străine ale Camerei și Senatului Parlamentului României, întrunite în legătură cu încorporarea Basarabiei și nordului Bucovinei în U.R.S.S. 2 iulie 1940, *București* 295

Memoriu elaborat de Pan Halippa în ajunul Conferinței de Pace de la Paris din 1946 – 1947, în care explică esența problemei Basarabiei. 1945, *București* 299

Memoriu al Asociației Mondiale „Pro Basarabia și Bucovina” adresat Guvernelor Statelor Unite ale Americii, Marii Britanii, Franței, Italiei, Japoniei, Canadei, Australiei, Noii Zeelande, Indiei și României 307

Alexandru HERLEA
Asociația *La Maison Roumaine* din Paris susține re-unirea Republicii Moldova cu România 311

România, Basarabia și Republica Moldova. Memoriu adresat S.U.A. 315

Declarația Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova privind reunirea cu România 317

DIMENSIUNI ALE CONTINUITĂȚII ROMÂNEȘTI

Mircea COLOȘENCO
Alexei Mateevici – poet de geniu
(130 ani de la naștere: 16 martie 1888) 319

Constantin ȘCHIOPU
Basarabia: viziune artistică și stări lirice în poezia românească 322

Ana BANTOȘ
„Narcisismul cosmic” în literatura de azi. Arcadie Suceveanu 328

Tatiana BUTNARU
Sentimentul de solitudine mioritică în poezia lui Vasile Romanciuc 338

COȘERIANA

- Ștefan AFLOROAEI
**Eugeniu Coșeriu. O atitudine comprehensivă față de
 precursori și de tradiția culturală** 344
- Emilia OGLINDĂ
**Aspecte ale tipului romanic și ale latinității orientale
 în viziunea profesorului Eugeniu Coșeriu** 354
- Ala SAINENCO
Secvențe ale imaginarii lingvistice: o analiză comparativă 364
- Cristinel MUNTEANU
„A spune lucrurile așa cum sunt...”. Conversații cu Eugeniu Coșeriu 376
- Andrei CRIJANOVSKI
Catedra *Eugenio Coseriu*, la Montevideo 381

POESIS

- Alexei MATEEVICI. *Basarabenilor*. Andrei CIURUNGA. *Nu-s vinovat
 față de țara mea*. Grigore VIERU. *Sunt naționalist*.
Scrisoare din Basarabia. Eugeniu COȘERIU. *Jandarmul român bătea*.
Sângele nostru. 384
- Precizări cu privire la unele texte incluse în ediția specială 394

*Cu adâncă emoție și inima plină de bucurie
am primit știrea despre importantul act
ce s-a săvârșit la Chișinău.
Sentimentul național ce se deșteaptă atât de puternic
în timpurile din urmă în inimile moldovenilor
de dincolo de Prut a primit, prin votul înălțător
al Sfatului Țării, o solemnă afirmare.
Un vis frumos s-a înfăptuit.
Din suflet mulțumesc
bunului Dumnezeu că Mi-a dat în zile de restriște,
ca o dulce mângâiere, să văd după o sută de ani
pe frații basarabeni revenind iarăși la Patria-Mumă.
Aduc prinosul Meu de călduroase mulțumiri
Domniilor Voastre și Sfatului Țării,
ale cărui patriotice sforțări
au fost încoronate de succes.*

Regele Ferdinand I

*Unirea românească
nu este legată de anumite momente,
ci este zbaterea sufletească neconținută
a unui întreg popor, creat unitar pentru a trăi
și pentru a rămâne în aceeași unitate neîntreruptă,
este în mare parte și întruparea unei epoci
de renaștere națională.*

*Unirea este întruparea în aceste timpuri
a unui drept câștigat din moși strămoși,
care trebuie să ne inspire în fiecare moment
ajutându-ne să deosebim căile cele bune,
care trebuiesc urmate, de căile rele,
împotriva cărora orice conștiință românească
trebuie să se îndrepte cu hotărâre.*

Nicole IORGA

Centenarul Marii Uniri: popas retrospectiv și imbold prospectiv

Intrată fără voie sub „oblăduirea” Imperiului Rus la 1812 (în urma unor tranzacții frauduloase și care aveau la bază extinderea influenței „moschicești”), supusă unui proces violent de deznaționalizare pe parcursul unui secol, partea de răsărit a vechiului Principat al Moldovei devenea o „oblaste rosieniască” forțată prin diverse mijloace să-și schimbe identitatea naturală, dată de Dumnezeu. Încă la 1878 Eminescu semnală dezastrul provocat în regiune: „Auzi, departe strigă slabii / Și asupriții către noi, / E glasul blândeii Basarabii / Ajunsă-n ziua de apoi. / Și sora noastră cea mezină, / Gemând sub cnutul de calmuc, / Legata-n lanțuri a ei mână, / De ștreang târând-o ei o duc.” (La arme).

Despre adevărata fire a veșnicilor noștri „eliberatori”, care nu cruță niciun fel de mijloace pentru a-și atinge scopul urmărit, vorbește și B. P. Hasdeu în conferința ținută la Ateneul Român în ziua de 7 noiembrie 1901 pentru Societatea „Tinerimea Română”: „Cestiunea ortodoxiei este o pură farasă pentru muscali; realitate serioasă pentru dâșii este protectoratul, negreșit câțva timp mai întâi, și apoi nagaică! Drama muscălească este o piesă în cinci acte: primul act – dragoste, actul al cincilea – asasinat, cele trei acte de la mijloc – rubele, decorații, titluri, minciuni și infamii!” (citată după articolul „Hasdeu și Marea Unire” de Octavian Onea, publicat în numărul de față al revistei noastre).

Tristul adevăr cuprins în această succintă caracterizare, esență a politicii dinastiei Romanovilor, basarabenii l-au resimțit în 1940, la revenirea pe tancuri a urmașilor imperiului țarist, și apoi după 1944, când în colimatorul sovieticilor a intrat tot spațiul românesc. Prutul a redevenit pentru aproape o jumătate de veac hotăr impenetrabil între frați, iar izolarea românilor basarabeni de restul națiunii a continuat prin noi și virulente strategii de aservire. Mimarea „spiritului democratic și al internaționalismului proletar”, promovarea „socialismului” de sorginte bolșevico-stalinistă (având drept armă de „convingere” deportările, colectivizarea, lichidarea liberalismului

etc.), trucarea adevărului, fărădelegea, pungășeala, corupția, nesăbuița, dezordinea impuse la scară socială, pe o parte și alta a Prutului (și cu sprijinul comuniștilor locali), au afectat echilibrul, demnitatea și integritatea morală a întregului neam, penibila degringoladă având consecințe și azi: Indiferența față de prezentul și viitorul nostru comun, lașitatea, trădarea, desfrâul, ambiguitatea caracterului, dedublarea personalității, egoismul, falsul patriotism, frica de regim, ca entitate de opresiune morală și fizică, sunt cusururi înrădăcinate în anii de „eră comunistă” urmare a experimentului de creare a „omului nou”, perpetuat prin dezmațul nostalgicilor de pe ambele maluri ale Prutului după vechile „rânduiele”, așa încât azi constatăm veridicitatea vorbeii din bătrâni „Bună Țară, rea tocmeală”.

Actuala stare de lucruri din România și din Republica Moldova este și motivul care ne obligă, ajunși la cei o sută de ani trecuți de la Marea Unire, începută pe 27 martie 1918 cu Basarabia, să disociem cu discernământ și probitate itinerarul parcurs de-a lungul timpului de români pentru a înțelege adevărata semnificație a faptelor și fenomenelor produse în destinul nostru, pentru a conștientiza în ce mod ne-a favorizat conjunctura internațională de moment și care a fost contribuția reală și sacrificiul pe altarul Reîntregirii naționale al politicienilor, intelectualilor și al cetățenilor din România începutului de secol XX, precum și din teritoriile aflate în afara Țării.

Dacă vom înțelege „miracolul” survenit la 1918 în soarta basarabenilor, considerați ca și inexistenți pentru români, dacă vom clarifica în ce au constatat premisele care au înclinat balanța opțiunilor membrilor „Sfatului Țării” pentru UNIREA cu Patria-Mamă, ca unică soluție de salvagardare a unei provincii debusolate de iminenta catastrofă socială și economică, dacă vom pătrunde drama trăită de predecesorii noștri, în condițiile ocupației sovietice, și vom clarifica adevăratele surse morale și umane ce ne-au asigurat supraviețuirea ca parte a neamului românesc, vom găsi, probabil, răspuns la mai multe întrebări ce ne preocupă acum.

Ne vom dumeri atunci de ce la 1991 am ratat Unirea și am ales (conchidem cu stupeoare!) calea unei închipuite „Independențe”, de ce tranziția e fără de sfârșit, de ce un număr tot mai mare de cetățeni migrează și se stabilesc peste hotare, de ce crește amploarea manifestațiilor unioniste ale tinerilor basarabeni și ale consilierilor unui număr tot mai impunător de primării din Republica Moldova.

Cu certitudine, vom sesiza și care este sau urmează a fi rolul și locul fecăruia dintre noi la edificarea operei de Reîntregire a românilor. Ne vom convinge, indubitabil, că blocată, sancționată, defăimată în trecut și în prezent de către străini și de către „ai noștri”, Reunirea nu a încetat niciodată să fie aspirația de suflet și de cuget a celor ce au socotit Limba Română ca liant și ca Patrie a lor din totdeauna. În pofda ostilităților și violențelor morale și materiale, la care au fost supuși, după cei 22 de ani conviețuire în România Mare, când au avut parte de libertate autentică și de condiții de afirmare identitară plenară, basarabeni au fost și au rămas ROMÂNI, crezând în idealul sfânt al Unirii, militând fără încetare pentru Neam și Țară. Or, așa precum accentua Vasile Goldiș în discursul rostit pe 14/1 decembrie 1918 la Adunarea Națională de la Alba-Iulia, „lăsați în grija propriilor puteri”, asemenea tuturor conaționalilor lor, și basarabeni „se făcură un singur neam, o singură limbă, o singură fire: neamul românesc”.

Popas și imbold retrospectiv și prospectiv, Centenarul Marii Uniri ne oferă ocazia de a retrăi evenimentele, întâmplările, zbuciumul acestui început de veac de istorie involburată, peste care am trecut neînvinși. Declarând război indolenței și resemnării, datori suntem să mergem înainte, urmând exemplul și calea celor care prin jertfă au aureolat anul 1918!

Alexandru BANTOȘ

Ambasadorul României Daniel IONIȚĂ
în dialog cu Alexandru BANTOȘ

**Anul acesta, în care celebrăm
un secol de la Marea Unire,
este momentul să privim cu grațitudine
către trecut și cu speranță în viitor**

Alexandru BANTOȘ: Excelența Voastră, Vă mulțumesc pentru bunăvoința de a accepta acest dialog și pentru posibilitatea oferită cititorilor revistei „Limba Română” de a-l cunoaște pe omul și diplomatul Daniel Ioniță. Cu certitudine, înainte de a prelua misiunea de la Chișinău, ați avut o *anume imagine* a Republicii Moldova. În ce mod această *imagine* a fost modificată de realitățile basarabene cunoscute și trăite de Dumneavoastră aieva?

Daniel IONIȚĂ: Da, am sosit la Chișinău din poziția de secretar de stat pentru afaceri strategice în cadrul Ministerului român al Afacerilor Externe, având în portofoliu atât politicile de securitate, dezarmare, neproliferare, cât și pe cele privitoare la drepturile omului și evoluții democratice și răspunzând de spații geografice ample – de la America de Nord și Canada până la Republica Moldova, Ucraina, Federația Rusă și tot spațiul CSI.

Așadar, când am ajuns în Republica Moldova *am avut o anume idee* despre ceea ce urma să încep să cunosc prin experiențe nemijlocite, pentru că oricât de mult te-ai informa din cărți, rapoarte de analiză și documente, într-un fel se văd realitățile Republicii Moldova din București și cu totul altfel din chiar Republica Moldova.

Vă asigur că postul la Chișinău este unul deosebit de dinamic, interesant și motivant pentru absolut oricine dintre diplomații români. Aici trebuie în permanență să ții cont de comunitatea de limbă, istorie și tradiție, care leagă indestructibil România de R. Moldova și, în egală măsură, să nu uiți nici pentru un moment că ești totuși diplomat român trimis la post.

La 7 iulie 2016, și-a prezentat scrisorile de acreditare în calitate de Ambasador extraordinar și plenipotențiar al României în Republica Moldova.

Este diplomat de carieră. Și-a început activitatea în MAE în iunie 1996, parcurgând succesiv toate treptele diplomatice, de la atașat la ministru plenipotențiar.

Din ianuarie 2015 până în iulie 2016, a ocupat funcția de secretar de stat pentru afaceri strategice la Ministerul Afacerilor Externe. Portofoliul său a inclus politicile de securitate, problematica drepturilor omului, neproliferarea armelor de distrugere în masă și controlul armamentelor, lupta împotriva terorismului și securitatea cibernetică. A fost responsabil de organizații internaționale precum NATO, OSCE, Consiliul Europei, dar și de relațiile bilaterale cu Republica Moldova, SUA, Canada, Ucraina, Federația Rusă, Azerbaidjan, Armenia și statele din Asia Centrală.

Din octombrie 2011 și până la data preluării funcției de secretar de stat a fost Ambasador extraordinar și plenipotențiar al României în Regatul Norvegiei.

În intervalul 2010-2011 a ocupat funcția de director general pentru afaceri strategice în cadrul MAE.

***Excelența Sa Daniel IONIȚĂ,
Ambasadorul României
în Republica Moldova***

Din decembrie 2006 până în septembrie 2010 a asigurat conducerea Direcției NATO, transformată ulterior în Direcția politici de securitate. A răspuns de agenda politică a Summit-ului NATO de la București și a fost membru al delegațiilor oficiale ale României la trei evenimente la vârf ale Alianței (București 2008, Strasbourg-Kehl 2009 și Lisabona 2010), precum și la Summit-ul OSCE de la Astana (decembrie 2010).

A efectuat misiuni diplomatice la Bruxelles și Stockholm (2002-2006), în această ultimă locație în funcția de adjunct al Ambasadorului.

În perioada 2000-2002 a fost director adjunct la Direcția NATO din MAE, fiind responsabil, în principal, de coordonarea aspectelor legate de pregătirea aderării României la NATO (MAP).

Are o bogată experiență de negocieri internaționale, fiind parte a delegației oficiale care a negociat Acordul bilateral cu SUA referitor la participarea României la sistemul de apărare antirachetă. De asemenea, în perioada octombrie 2010 – august 2011 a fost negociatorul-șef al României pentru un nou acord cadru al CFE (Tratatul privind Forțele Armate Convenționale în Europa), precum și pentru negocierea Acordului de constituire a BLACKSEAFOR (1999-2001).

Are o diplomă universitară de inginer electro-energetician, însă s-a specializat în problematica de integrare euro-atlantică și securitate națională. Este absolvent al mai multor cursuri de specialitate organizate în țară și în străinătate (Colegiul Național de Apărare din România, Colegiul NATO de la Roma, Colegiul European de Securitate și Apărare, Centrul European pentru Studii de Securitate „George C. Marshall”, Colegiul Național de Apărare al Suediei).

A fost decorat de doi Președinți ai României cu: Ordinul Național „Serviciul Credincios” în grad de Ofițer, în martie 2013; cu Ordinul Național „Serviciul Credincios” în grad de Cavaler, în decembrie 2008; cu Ordinul Național „Pentru Merit” în grad de Cavaler, în decembrie 2002. În luna mai 2014, Episcopia Europei de Nord a Bisericii Ortodoxe Române i-a conferit „Crucea Nordului”, care reprezintă cea mai înaltă distincție pentru mireni. În decembrie 2016 a fost decorat de Președintele Republicii Moldova, Nicolae Timofti, cu „Ordinul de Onoare”, în semn de înaltă apreciere a meritelor în consolidarea relațiilor de prietenie și colaborare dintre România și Republica Moldova.

Este căsătorit cu Lavinia Cătălina și au împreună o fiică, Iris Maria (născută în anul 1994).

Cum ar putea fi caracterizată actuala situație social-politică și economică din Republica Moldova?

În primul rând, nu este rolul unui ambasador să evalueze în spațiul public situația social-politică și economică din țara sa de reședință. Nu pot însă, de data aceasta ca simplu cetățean român, să nu remarc că printre principalele provocări cu care se confruntă în momentul de față R. Moldova se numără lipsa de încredere, dublată de persistența unor diviziuni în societate (de natură etnică, de bunăstare socială, de opțiune politică unionistă sau statalistă etc.). Nu în ultimul rând, migrația masivă a forței de muncă creează probleme serioase în ceea ce privește identificarea unor persoane calificate dispuse să-și asume responsabilități înalte.

De multe ori uităm că *cea mai valoroasă resursă a unei țări este resursa umană*. Într-o lume globalizată și într-un stat democratic, în care există respect pentru democrație, drepturile omului și libertatea de mișcare, este aproape imposibil să mai închizi granițele. Soluția aici pentru a-i ține pe oameni acasă ar reprezenta-o politici înțelepte, care să contribuie la sporirea gradului de încredere a cetățenilor în propriul lor viitor, dezirabil a fi european, prosper și predictibil.

De asemenea, trebuie să menționez faptul că, în urmă cu 25 de ani, produsul intern brut per capita (PIB) în R. Moldova era mai mare decât acest indicator în România. În momentul de față, PIB per capita în România este de circa 6-7 ori mai mare decât cel din Republica Moldova. Cifrele respective vorbesc de la sine. Realitățile economice dovedesc faptul că opțiunea strategică a României a influențat fundamental nivelul de trai al cetățenilor săi.

Asistența multilaterală acordată Republicii Moldova de către România este evidentă pentru oricine privește cu ochi obiectiv fenomenul. Totuși sunt voci care pun la îndoială sau interpretează distorsionat efortul României de a sprijini Republica Moldova în tendința ei de a supraviețui ca stat și de a urma vectorul european. Cum se prefigurează din punct de vedere statistic sprijinul constant și consistent acordat Republicii Moldova de către România, de către Uniunea Europeană, SUA, comparabil cu cel venit în ultimul sfert de veac dinspre Răsărit (Rusia, CSI etc.).

Nu dispun, cel puțin în momentul de față, de astfel de statistici – cât a oferit România, comparativ cu cât au contribuit alții și nici nu cred că cifrele sunt relevante. Sunt convins că, dincolo de cifre, efectele și durabilitatea investițiilor sociale realizate sunt cele care contează cu adevărat. Pot să afirm – fără nicio emoție că voi greși – că România este cel mai important partener pentru Republica Moldova. Nu e o afirmație gratuită, ci pur și simplu cifrele vorbesc de la sine. Suntem cel mai important partener comercial al Republicii Moldova, schimburile noastre comerciale au depășit anul trecut frumoasa sumă de 1,7 miliarde de dolari americani, din ambele direcții, exporturi și importuri. Suntem unul dintre principalii susținători ai parcursului european al Republicii Moldova, iar vocea noastră se aude în corul european pe acest subiect. România a fost, este și va fi în continuare un avocat care n-are niciun fel de emoție să susțină cauza și parcursul european ale Republicii Moldova în diverse forumuri și organizații internaționale. Avem o serie lungă de proiecte pe care le-am realizat în beneficiul cetățenilor Republicii Moldova, indiferent de limba, etnia, religia sau locul lor de apartenență geografică. Republica Moldova este o prioritate de prim rang pentru politica externă a României și vom continua această linie de acțiune atâta timp cât se menține vectorul european, iar evoluțiile de la Chișinău respectă pe deplin normele și principiile democratice.

„Avem nevoie de mai multă limbă românească aici, pentru că, odată cu limba românească, sunt convins că vor veni și valorile europene care vor avea potențialul să schimbe spre bine destinul acestei țări” – afirmați Dumneavoastră într-un interviu. Este un raționament la care subscriem, dar care e departe de a fi transpus pe deplin în viață. Este încă reprobabilă tendința de a reanima și, respectiv, persistența (în discursul unor politicieni de la Chișinău) falsei teorii privind existența „limbii moldovenești” distinctă de „limba română”. Când, credeți, se va pune capăt acestei „aventuri ideologice” despre a cărei inconsistență, de altfel, au fost publicate, inclusiv în revista „Limba Română”, pe parcursul unui sfert de veac, „vagoane” de argumente?

Din punct de vedere strict științific nu avem voie să acceptăm teorii false, de sorginte sovietică, care sunt încă vehiculate în acest spațiu

strict din considerente politice, electorale. Din dorința de a fi corecți din punct de vedere politic, unii consideră că vorbim „limba de stat” sau „limba noastră”, care evident este una și aceeași cu frumoasa limbă română. Noi, ca români, avem însă tot dreptul să afirmăm acest lucru. Mai mult, este datoria elitelor culturale să prezinte adevărul științific și să nu accepte compromisul. Pentru alții probabil că este mai grea confruntarea cu acest adevăr și va mai dura până când vor realiza pe deplin că „aventurile ideologice” nu au viitor.

Totodată, nu trebuie să uităm că avem același Poet național, pe Mihai Eminescu, aceleași legende și basme populare, cântece și jocuri, religie și frumoase tradiții, că plângem și ne bucurăm la fel. Iar toate acestea împreună converg către ideea de unitate și spiritualitate comune.

Cine și de ce este interesat de „existența”, „derularea” războiului „lingvistic”, etnic, informațional etc.

Mentalitățile se schimbă cel mai greu într-o societate. Cum am spus anterior, pe de o parte, sunt unele forțe politice interesate să mențină confuzia și să profite, din considerente electorale, de pe urma acestei divizări pe considerente etnice și lingvistice. Pe de altă parte, este în continuare nevoie de educație, înțelegere și toleranță. Și, evident, trebuie ținut cont de experiențele istorice care i-au marcat atât de profund pe cetățenii Republicii Moldova.

Se vorbește insistent despre crearea unui spațiu informațional comun România–Republica Moldova, dar, cu părere de rău, vorbele „mari” nu sunt urmate, deocamdată, de fapte pe potrivă. Deși se întreprind anumite acțiuni, Republica Moldova este asaltată în continuare de prestația, trebuie să recunoaștem, calitativă în toate sensurile, a posturilor radio și TV, de presa scrisă în limba rusă, omniprezentă, și care se difuzează cu regularitate, în timp ce mass-media de expresie românească are un statut incert, iar din cauza handicapurilor la capitolul finanțare, adesea este făcută neprofesionist, cu impact minim în societate. Este previzibilă, întreabă și cititorii revistei noastre, elaborarea unei strategii de durată care ar favoriza consolidarea și extinderea „spațiului informațional comun”, indiferent de culoarea politică a guvernanților de la București sau Chișinău?

Așa cum bine spuneți, este vorba de un spațiu informațional comun, deci de o responsabilitate împărtășită a mijloacelor media din România și din Republica Moldova. Limba noastră comună elimină, evident, orice bariere comunicaționale între noi, iar spațiul informațional comun presupune operarea în cadrul acelorași realități sociale, economice și politice, pe aceleași baze de cunoaștere și înțelegere. La modul ideal, ne dorim cu toții ca știrile toxice să fie imediat identificate și excluse din flux, însă pentru aceasta avem nevoie nu numai de un consumator conștient, educat și antrenat să se protejeze de acei factori care încearcă denaturarea realităților, dar și de aceleași reguli democratice de operare. În era digitală, în care aproape oricine dispune de un telefon mobil inteligent cu care teoretic poate interacționa în timp real cu toată lumea, nu este întotdeauna simplu să navighezi prin noianul informațional cu care ești zilnic bombardat. Este însă responsabilitatea primară a mijloacelor de presă, a jurnaliștilor, de a transmite cu acuratețe o informație utilă și de calitate, corectă și în interesul cetățenilor. Doar așa sporim reziliența în fața propagandei și manipulării, care sunt fenomene ample ce afectează, în măsuri diferite, toate statele.

În ceea ce ne privește, împreună cu partenerii noștri europeni și euroatlantici încurajăm Republica Moldova să acționeze împotriva propagandei și să adopte măsuri legislative în concordanță cu normele democratice, menite să stimuleze competiția reală între mijloacele de presă – fie că vorbim de TV, radio sau presa scrisă – să ocrotească breasla jurnaliștilor și să garanteze libertatea acestora de exprimare. Doar prin adoptarea și implementarea unor astfel de măsuri poți crea un mediu favorabil investițiilor în mass media și astfel poți atrage trusturi de presă internaționale care să genereze competiție sănătoasă. Prezența în Republica Moldova a trusturilor consacrate de presă este cea care va da startul spațiului informațional comun, nu doar România–Republica Moldova, ci, așa putea spune fără ezitare, UE–Republica Moldova. Cu alte cuvinte, este atribuția suverană a Republicii Moldova să creeze premisele unui spațiu informațional comun, astfel ca jucători importanți din acest domeniu să fie interesați să activeze pe această piață.

Revistele culturale din R. Moldova, de care depinde, în mare parte, promovarea patrimoniului spiritual național, inclusiv a limbii române, tradițional nu au sprijinul adecvat din partea factori-

lor decidenți de la Chișinău, iar de câțiva ani buni sunt oarecum neglijate și de București. Din acest considerent, „resuscitarea” presei culturale e o chestiune de stringentă actualitate, în special, subliniam și mai sus, pe fundalul extinderii masive a presei de expresie rusă. Or, după reformarea în 2012 a ICR, ziarele și revistele sprijinite mai înainte de această instituție sunt amenințate cu dispariția, altele chiar și-au încetat deja activitatea. Ce perspective se conturează în sensul „salvării” presei culturale?

Revistele culturale sunt produse editoriale deosebite, care trebuie considerate principala rampa de lansare și prezentare a Culturii și care au și vor avea în continuare cititorii lor sensibili și avizați. Din păcate, în lumea actuală și revistele culturale trebuie să se adapteze gradual cerințelor pieței, piață aflată într-o transformare sistemică datorată migrației globale de la hârtie la mediul electronic. Plăcerea de a ține o carte sau o revistă în mână nu va putea însă dispărea. De aceea, România a decis să finanțeze în continuare o serie de publicații dedicate eminentelor culturii, pentru a alimenta setea de cunoaștere a publicului, pe de o parte, și a le ajuta pe acestea să se adapteze gradual noilor exigențe ale pieței. Fie că vorbim de fondurile nerambursabile oferite de către Ministerul pentru Românii de Pretutindeni sau cele oferite prin intermediul Institutului Cultural Român, toate aceste programe urmăresc susținerea și sporirea calității, atractivității și impactului mediatic al publicațiilor culturale. La rândul lor, publicațiile culturale ar trebui să răspundă noilor cerințe ale publicului, să fie tot timpul actuale, să fie atrăgătoare pentru un cititor din ce în ce mai sofisticat și mai sedus de oferta on-line-ului.

Unirea Republicii Moldova cu România, subiect sensibil, din motive lesne de înțeles, este abordat cu pasiune și mult subiectivism mai ales acum, în anul centenarului de la constituirea statului român modern, în componența căruia a intrat și fosta provincie Basarabia. În ce măsură Unirea de la 27 martie 1918 a întruchipat aspirațiile basarabenilor de acum un secol și cum trebuie tratat evenimentul azi, când Republica Moldova încearcă să parcurgă un itinerar propriu?

Anul acesta este plin de semnificații istorice. La 21 noiembrie 1917 a luat naștere Sfatul Țării, organismul care a votat în mod democratic

și suveran, într-o conjunctură internațională complexă, la 27 martie 1918, revenirea Basarabiei la Patria–Mamă. Totodată, anul acesta, în care celebrăm un secol de la Marea Unire, este momentul să privim cu grațitudine către trecut și cu speranță spre viitor. Și, evident, trebuie să ni-i amintim pe cei care prin jertfă de sânge, muncă și năzuință au făcut posibilă această mare sărbătoare a întregii suflări românești: pe ostașii români căzuți pe câmpurile de luptă ale Primului Război Mondial; pe oamenii politici și diplomații care s-au dedicat acestui deziderat; pe personalitățile marcante ale culturii române și, în mod special, pe oamenii simpli – români din toate provinciile istorice, munteni, moldoveni, transilvăneni, bănățeni, bihoreni, bucovineni, basarabeni, maramureșeni, dobrogeni sau aromâni – care au crezut mereu în idealul nostru de unitate națională. Figuri marcante precum Regele Ferdinand, Iuliu Maniu, Ion Brătianu, Nicolae Iorga, Pantelimon Halippa sau Onisifor Ghibu trebuie să ne servească drept repere incontestabile ale atașamentului românilor față de valorile libertății, patriotismului, echității sociale, respectului reciproc și toleranței.

Marea Unire din 1918 nu a fost însă posibilă fără sprijinul partenerilor internaționali și nici fără a beneficia, înțelept, așa spune eu, de conjuncturile istorice favorabile mișcării de renaștere națională. 27 martie 1918 a fost unul dintre foarte puținele momente istorice, astrale, în care Basarabia a decis în mod suveran pentru sine. Un alt moment l-a reprezentat Declarația de Independență a Republicii Moldova, din 27 august 1991.

România, alături de partenerii săi internaționali, inclusiv acele state care au recunoscut la Conferința de Pace de la Paris, la 28 octombrie 1920, unirea Basarabiei cu Patria–Mamă susțin acum fără rezerve parcursul european al Republicii Moldova, care reprezintă, de asemenea, tot o decizie suverană a actualei majorități guvernamentale de la Chișinău.

Unionismul este un fenomen distinct și exprimă dorința, tendința firească a unui important segment al societății de a menține și de a fortifica relațiile de colaborare cu România, patria istorică a tuturor românilor. Este unionismul un curent anticonstituțional, așa cum încearcă să-l califice unii politicieni din Republica Moldova?

Pe de o parte, este dreptul românilor – din România, din provinciile istorice și de pretutindeni – ca la o sută de ani de la Marea Unire să sărbătorească, să celebreze prin diferite evenimente, să se bucure. Evident că acest drept al românilor rezonază în anumite tonalități și în afara granițelor României.

Întrebarea Dumneavoastră vizează curentul unionist din Republica Moldova, pe care eu îl văd doar ca pe expresia unei opțiuni sociale, politice, care este liber-exprimată într-o societate democratică, tolerantă, diversă și inclusivă. Din ce știu, unioniștii sunt cetățeni buni ai Republicii Moldova, care își doresc doar un viitor european, sigur, stabil și prosper pentru ei și pentru urmașii lor. De asemenea, nu putem omite faptul că majoritatea celor care împărtășesc această opțiune sunt persoane cu un nivel de educație peste medie, cu un nivel al veniturilor peste medie, care au călătorit în repetate rânduri în afara granițelor Republicii Moldova și au o opinie nemijlocită cu privire la realitățile din Occident.

Este de datoria noastră, ca diplomați, să avem ca parteneri de dialog toate categoriile de populație din Republica Moldova, indiferent de limba vorbită, etnia pe care o reprezintă, religia împărtășită sau opțiunea politică sau geopolitică declarată.

Evident, nu pot să comentez declarațiile politicianilor din Republica Moldova și nici încercările acestora de a atrage în jocul electoral instituții ale Statului Român, care au o cu totul altă menire. Afirm cu tărie că diplomații români din Republica Moldova își respectă pe deplin statutul și nu doresc nici să fie amestecați în treburile interne și nici să fie folosiți în scopuri electorale. Astfel, îndrăznesc să sper că aceste derapaje politicianiste nu vor impieta asupra dinamicii relațiilor foarte bune de Parteneriat Strategic dintre România și Republica Moldova, care acoperă domenii ample de colaborare și care pornește de la susținerea fără echivoc a parcursului european al Republicii Moldova.

Acest număr de revistă va apărea în preajma Centenarului Unirii Basarabiei cu România. Ce mesaj ați dori să transmiteți cu acest prilej românilor de pe cele două maluri ale Prutului?

Nicolae Iorga spunea: „Unirea românilor trebuie înfățișată totdeauna – potrivit adevărului – ca urmarea firească a unei pregătiri istorice de sute de ani, în cursul căroră acest popor de eroi și de mucenici a izbutit să-și apere

cu uimitoare stăruință „sărăcia și nevoile și neamul”, rămânând, împotriva tuturor năvălirilor barbare și vremelnicelor stăpâniri străine, în cea mai strânsă legătură cu pământul strămoșesc în care, ca într-un liman de mântuire, și-a putut adăposti traiul de-a lungul vremilor de urgie”.

Desigur, Marea Unire din 1918 a fost posibilă prin conjugarea tuturor energiilor pozitive și s-a împlinit printr-o coordonare înțeleaptă, desigur metaforic vorbind, între minte, inimă și brațe. Acum este cazul să ne amintim acel moment astral și să încercăm să-i învățăm lecțiile. Totodată, e dreptul și datoria noastră sfântă să înțelegem ce s-a întâmplat cu noi în ultima sută de ani, cu alte cuvinte să vedem cine suntem, ce am devenit și încotro ne îndreptăm, tocmai pentru a ști ce trebuie să facem pentru ca România să existe și să prospere și în următoarea sută de ani. Este de datoria noastră să purtăm cu cinste România, acolo unde ne aflăm: la Washington, Bruxelles, Londra, Madrid, Roma, Paris, Berlin, București, Chișinău și oriunde există suflare românească. Ne dorim tuturor să fim uniți în idealuri și să avem aspirații înalte!

La mulți ani, Români, oriunde v-ați afla!

DECLARAȚIA
Sfatului Țării prin care Basarabia este proclamată
Republică Democratică Moldovenească. 2 decembrie 1917, Chișinău

Moldoveni și noroade înfrățite ale Basarabiei!

Republica rusească se află în mare primejdie. Lipsa de stăpânire la centru și neocârnuiala în toată țara, care este istovită prin lupta cu dușmanul de din afară, duce la pieire întreaga republică.

În această clipă îngrozitoare singura cale de izbăvire pentru republica democratică rusească este ca noroadele ei să se unească și să-și ieie soarta în mâinile lor, alcătuiindu-și stăpâniri naționale, în hotarele țărilor unde locuiesc.

În puterea temeiului acesta și având în vedere așezarea rânduielii obștești și întărirea drepturilor câștigate prin revoluție, Basarabia, sprijinindu-se pe trecutul său istoric, se declară de azi înaintea Republicii Democratice Moldovenești, care va intra în alcătuirea republicii federative democratice rusești, ca părtaș cu aceleași drepturi.

Până la chemarea adunării poporane a Republicii Moldovenești, care va fi aleasă de tot norodul prin glăsuirea de-a dreptul, deopotrivă și tăinuită, după sistemul proporțional, cea mai înaltă ocârnuire a Republicii Democratice Moldovenești este Sfatul Țării, alcătuit din împuterniciții tuturor organizațiilor democrației revoluționare ale deosebitelor noroade și din împuterniciții zemstvelor și târgurilor.

Puterea împlinitoare în Republica Democratică Moldovenească o are Sfatul Directorilor Generali, cari sunt răspunzători numai înaintea Sfatului Țării.

Înfățișând voința noroadelor trăitoare pe pământul Republicii Moldovenești, Sfatul Țării are în vedere:

1. Să cheme în timpul cel mai scurt adunarea poporană a Republicii Moldovenești, aleasă prin glăsuire obștească, de-a dreptul, deopotrivă și tăinuită după sistemul proporțional.

2. Să împartă norodului muncitor tot pământul fără plată, pe temeiul folosirii drepte.

Până la alcătuirea unei legi despre trecerea pământului la norodul muncitor, ca să nu fie neorânduială și irosire a bogățiilor țării, tot pământul, care nu se lucrează cu brațele stăpânului lui, împreună cu vitele și stromenturile gospodăriei va trece în sama comitetelor pământești, alese din nou pe temeiul democratic.

Sfatul Țării va întocmi porunci amănunțite despre felul cum trebuie să treacă pământul în seama comitetelor și cum acestea trebuie să orânduiască treaba pământului.

Pădurile, apele, bogățiile de sub pământ, câmpurile de încercare, răsadnițele, ogoarele pentru sfeclă, precum și viile și livezile boierești și mănăstirești, bisericesti și ale udelurilor și în sfârșit toate curțile boierești, fiind avere obștească a norodului, vor trece în seama comitetului pământesc general al Republicei Moldovenești.

3. Să orânduiască treaba îndestulării norodului cu hrănilile și mărfurile de întâia trebuință; să orânduiască munca lucrătorilor, urcând plata ei și așezând în toate întreprinderile ziua de muncă de 8 ceasuri, și să întocmească controlul țării asupra fabricilor și a veniturilor pe tot pământul Republicei Moldovenești.

Sfatul Țării are în vedere să lucreze un plan de măsuri în legătură cu demobilizarea oastei și a fabricilor.

Ca să înlătore grozăviile foametei și a urmărilor ei, Sfatul Țării va lua toate măsurile, ca să fie arate și sămănate toate câmpiile slobode ale Basarabiei.

4. Să orânduiască alegerile drepte în așezământurile locale de sineocârmuire, care încă n-au fost alese pe temeiul glăsuirei obștești, de-a dreptul, deopotrivă și tănuite, după sistemul proporțional, și să chezășluiască pe deplin bunul mers al acestor așezământuri.

5. Să apere toate slobozeniile, câștigate prin revoluție, precum: slobozenia cuvântului, tiparului, credinței, cugetului, unirilor, adunărilor și grevelor, să chezășluiască neatingerea persoanei și a locuinței și să așeze judecată dreaptă pentru tot norodul.

6. Să desființeze pedeapsa de moarte pentru totdeauna pe pământul Republicii Moldovenești.
7. Să chezășluiască pe deplin drepturi deopotrivă pentru toate noroadele ce trăiesc pe pământul Republicii Moldovenești, dându-le autonomia culturală-națională-personală.
8. Să orânduiască treaba învățământului pe temeiul autonomiei și al naționalizării pentru toate popoarele Republicii Moldovenești.
9. Să întocmească îndată polcuri naționale din ostași născuți pe pământul Basarabiei pentru apărarea bogăției țării de jaf în vremea demobilizării oastei și pentru izbăvirea țării de cea mai strașnică anarhie.
10. Să ieie măsuri pentru ca îndată să se încheie pace fără răpiri de pământuri străine și fără despăgubiri de război, dându-se noroadelor dreptul de a-și hotări soarta; pacea trebuie să fie încheiată în înțelegere cu întovărășiții și cu toate noroadele republicii democratice federative rusești.

Moldoveni și noroade înfrățite ale Republicii Moldovenești!

În clipa aceasta grozavă, când stăm la marginea prăpastiei, anarhiei, vărsării de sânge frățesc, sărăciei, foametei și a frigului — Sfatul înalt al Țării vă cheamă împrejurul său, să puneți toate puterile voastre pentru lupta hotărâtoare împreună cu toate noroadele Republicii Moldovenești ca să sprijinească din răspuțeri și să apere adunarea întemeietoare rusească.

Sfatul Țării cheamă pe moldoveni și pe toate noroadele înfrățite ale Basarabiei să se apuce harnic de lucru obștesc, clădind viața nouă pe temelia slobozeniei, dreptății și a frăției!

Numai astfel vom scăpa noi țara noastră și vom feri-o de pieire pe mama noastră a tuturor — marea republică democratică rusească!

Primită de Sfatul Țării, la 2 decembrie, anul 1917.

*Publicat după: ziarul „Cuvântul Moldovenesc”,
nr. 100, 6 decembrie 1917*

DECLARAȚIA
oficială a Sfatului Țării de unire a Republicii Democratice
Moldovenești (Basarabia) cu România. 27 martie 1918, Chișinău

În numele poporului Basarabiei, Sfatul Țării declară:

„Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure să-și hotărască soarta lor, *de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mamă-sa România.*

Această unire se face pe următoarele baze:

1. Sfatul Țării actual rămâne mai departe pentru rezolvarea și realizarea reformei agrare după nevoile și cererile norodului; aceste hotărâri se vor recunoaște de guvernul român.
2. Basarabia își păstrează autonomia provincială, având un sfat al țării (dietă), ales pe viitor prin vot universal, egal, direct și secret, cu un organ împlinitor și administrație proprie.

*Deputații din Sfatul Țării care au hotărât
 Unirea Basarabiei cu România pe 27 martie 1918*

3. Competența Sfatului Țării este: a) votarea bugetelor locale; b) controlul tuturor organelor zemstvelor și orașelor; c) numirea tuturor funcționarilor administrației locale prin organul său împlinitor, iar funcționarii înalți sunt înțăriți de guvern.

4. Recrutarea armatei se va face în principiu pe baze teritoriale.

5. Legile în vigoare și organizația locală (zemstve și orașe) rămân în putere și vor putea fi schimbate de parlamentul român, numai după ce vor lua parte la lucrările lui și reprezentanții Basarabiei.

6. Respectarea drepturilor minorităților din Basarabia.

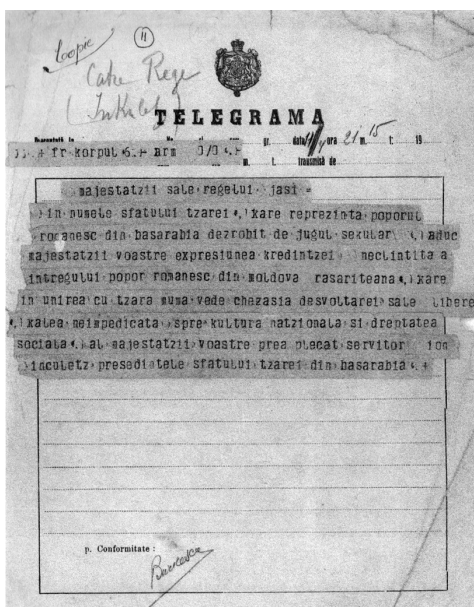
7. Doi reprezentanți ai Basarabiei vor intra în consiliul de miniștri român, acum desemnați de actualul Sfat al Țării, iar pe viitor luați din sânul reprezentanților Basarabiei din parlamentul român.

8. Basarabia va trimite în parlamentul român un număr de reprezentanți proporțional cu populația, aleși pe baza votului universal, egal, direct și secret.

9. Toate alegerile din Basarabia pentru voloste, sate, orașe, zemstve și parlament se vor face pe baza votului universal, egal, direct și secret.

10. Libertatea personală, libertatea tiparului, a cuvântului, a credinței, a adunărilor și toate libertățile obștești vor fi garantate prin constituție.

11. Toate călcările de legi făcute din motive politice în vremurile tulburi ale prefacerii din urmă sunt amnistiate.

*Telegramă trimisă de
Ion Inculț, președintele Sfatului Țării,
regelui Ferdinand I (11 aprilie 1918)*

Basarabia unindu-se ca fiică cu mamă-sa România, parlamentul român va hotărî convocarea neîntârziată a constituantei, în care vor intra proporțional cu populația și reprezentanții Basarabiei, aleși prin vot universal, egal, direct și secret, spre a hotărî împreună cu toții înscrierea în constituție a principiilor și garanțiilor de mai sus.

Trăiască unirea Basarabiei cu România de-a pururea și totdeauna!“

Președintele Sfatului Țării, I. Inculeț
Secretarul Sfatului Țării, I. Buzdugan
„Cuvânt Moldovenesc“, nr. 30, 1 aprilie 1918

*Publicat după: Unirea Basarabiei și
a Bucovinei cu România. 1917—1918. Documente,
Chișinău, Editura „Hyperion”, 1995, p. 215 - 216*

Constantin Stere.

Cuget și conștiință curată

*Cuvântare rostită la ședința Sfatului Țării
din 27 martie 1918*

În viața unui om, ca și în viața unui popor, nu sînt multe clipe ca acestea.

Sînt mîndru și fericit că mi-ați dat puțință de-a mă înjuga la lupta pentru drepturile și libertatea Basarabiei, al cărui fiu sînt. *(Aplauze)*

Înfundat în temnițele Siberiei de către un despot, mă întorc astăzi pe pămîntul țării mele în strălucirea libertății pe care ați cucerit-o prin sîngele d-voastră.

Sîntem chemați să luăm astăzi o hotărîre istorică, pentru care ne trebuie cuget și conștiință curată.

Voința de fier a istoriei a pus pe umerii dv. o răspundere pe care n-o puteți înlătura. Nimeni altul decît dv. poate și are dreptul de a vorbi în numele Basarabiei. *(Aplauze)*

Noi suntem chemați aici în acel proces elementar, care sfarmă Bastiliile și formează o viață nouă.

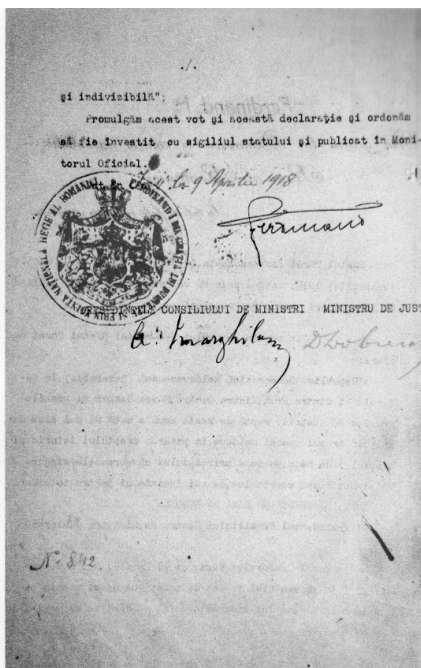
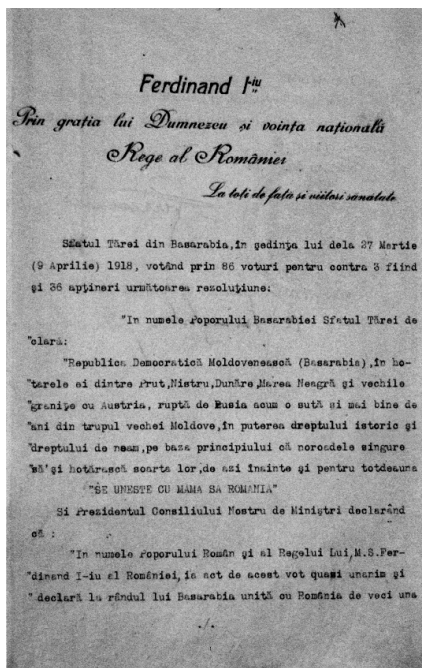
Revoluția ne-a adus aici și tot noi vom face revoluția pentru interesele neamului românesc*. *(Aplauze vijoroase)*

Ați aprins aici o făclie, care a ars toate pergamentele feudale, care a nimicuit toate privilegiile de castă, rămîinînd un popor care se întemeiază numai pe ogor și pe munca intelectuală. *(Aplauze mari)*

Dv. trebuie să duceți făclia și dincolo, pentru dărîmarea...** și a nedreptăților, ca să fiți apărătorii întregului neam românesc în cea mai grea clipă a istoriei sale. *(Aplauze)*

* Cenzura a șters cuvintele: și de peste Prut (cf. «De la Basarabia rusească la Basarabia românească», p. CLXXII).

** Cenzura a șters cuvîntul: tiraniei (cf. idem).

Decretul de promulgare a votului și declarației Sfatului Țării privind unirea Basarabiei cu România (9 aprilie 1918)

Astăzi noi decretăm drepturile poporului suveran, drepturile fiilor revoluției pentru... *** românii. (Aplauze)

Vă mulțumesc pentru cinstea ce mi-ați făcut-o. Ea este grea povară pentru mine, dar, deși am trecut în al șaselea deceniu al vieții mele, totuși voi porni la luptă cu aceeași energie și credință ca și în tinerețea care mi-a deschis porțile temniței. (Ovații furtunoase)

După aceasta, d. Stere, cerînd voie președintelui, se adresează cu un apel rostit în rusește, către deputații celorlalte naționalități. A spus următoarele:

În acest moment istoric, care ne-a dat puțința de a ne hotărî înșine soarta, aș vrea să mă îndrept către aceia cari pînă ieri au fost stăpîni și pe cari azi îi primim în sînul nostru.

Declarația dlui Marghiloman nu este o serie de propuneri, ci o declarație care arată cum el a înțeles dorințele basarabenilor. Eu mă îndrept spre dv. ca spre niște cetățeni liberi.

*** Cenzura a șters euvîntul: toți (cf. idem)

Înțeleg că sînt mulți care nu-s mulțumiți cu starea de azi. Dar trebuie să se înalțe la nivelul gîndirii cetățenești.

Se poate oare ca în acest moment greu România să renunțe și la istoria sa, și la interesele sale vitale? Dacă România ar renunța la aceasta, n-ar putea să vă ajute. Starea Basarabiei, în caz dacă România ar renunța la drepturile sale, ar fi din cele mai grele.

Dar ce poate să se întîmple dacă nu vă veți uni? Vor veni în numele Basarabiei aceia cari ne-au stăpînit pînă ieri; stăpînirea României va fi nevoită să vorbească cu ei și fapta aceasta nu va fi a voastră. Dacă s-ar face numai cu acordul boierilor, ce ar ieși din toate drepturile dobîndite prin revoluție? Cum veți fi priviți de urmașii noștri, de copiii voștri și copiii copiilor voștri, cari vor trebui să trăiască din nou o revoluție pentru aceea ce atîrnă acum de la votul vostru?

Un deputat – și-i caracteristic că e un reprezentant al națiunii domnitoare pînă acuma – a spus că în caz dacă Basarabia s-ar uni cu România, intelegența rusă va părăsi Basarabia.

Cît de puțin trebuie să fie legat de Basarabia omul care rostește aceste cuvinte. Acest om nu e ca românul, născut și crescut aici.

Căci, domnilor, aici a fost locul în care s-a plămădit, s-a născut din suferinți, lacrimi și luptă poporul nostru. Noi de aici sîntem, n-avem unde să ne ducem, și nimeni n-are drept să ne alunge.

Domnilor, e datoria voastră să fiți conducătorii, să nu le stricați viața celor mici, pentru cari răspundeți. Fiindcă dacă dv. puteți aștepta, țăranul nu mai poate aștepta. Și cu ce garantați că-i veți da pămîntul așa de dorit, rămînînd neuniți, pe cînd unindu-vă puteți să vă îndepliniți misiunea pînă la urmă, dîndu-i pămîntul pe care îl are după dreptate și pe care îl va avea după legea făcută de dv.

Nu mă pot opri – zise d. Stere – de a încheia acest apel în limba mea. Mă adresez deci înainte de toate, ca fiu de țăran care mi-am petrecut anii copilăriei ca cei mai mulți dintre dv. Vă spun: aveți prilejul să fiți stăpîni pe țara aceasta, fiindcă numai plugu dv. a tăiat în pămîntul Basarabiei. Gîndiți-vă că nu e vorba nu mai de dv, ci și de copiii care vin în urmă. Vă pot ierta ei oare, cînd vor ști că părinții lor au dat cu piciorul în dreptul și fericirea copiilor, nepoților și strănepoților lor? Votînd unirea, dv. votați pentru libertatea și drepturile lor. Ogorul va fi al dv. și nimeni nu vi-l va mai putea lua.

Nici o bănuială să nu vă clatine sufletul. În vremurile tulburi de zbucium și de suferință, care s-au abătut ca o neagră și fioroasă nenorocire peste neamul nostru, s-au făcut greșeli și păcate multe, care însă vor fi ispășite.

Dar, cea mai mare fărădelege ar fi aceea, când munca voastră ar rămînea astăzi zadarnică. Căci multe șiruri de vieți ar trebui să se mai stingă ca să vă vie iarăși o clipă ca aceasta.

Ca unul care am luptat o viață întregă pentru drept, suferind ani lungi prin întunericul temnițelor, am alergat să-mi mîntui țara în nevoia ei cea mare. În numele copiilor și al conștiinței dv., vă spun să vă faceți datoria neclintit, fără a privi la dreapta ori la stînga, ci numai la viitorul urmașilor.

Căci numai așa veți cîștiga iertare și în fața istoriei pentru păcatele pe care le-ați săvîrșit. (*Aplauze furtunoase*)

Cuvîntarea dlui Stere, rostită în colorit moldovenesc și în accente de zguduire dramatică, a făcut o impresie covîrșitoare asupra tuturor. Prin glasul lui vorbea însuși sufletul Basarabiei românești.

Mulți moldoveni plîngeau, iar sala întregă manifesta minute întregi într-un elan nemaipomenit.

DECLARAȚIA
Sfatului Țării despre unirea necondiționată
a Basarabiei cu România. 27 noiembrie 1918, Chișinău

În urma unirii cu România-mamă a Bucovinei, Ardealului, Banatului și ținuturilor ungurești locuite de români, în hotarele Dunării și ale Tisei, Sfatul Țării declară că Basarabia renunță la condițiunile de unire stipulate în actul de la 27 martie a.c., fiind încreșinată că în România tuturor românilor regimul curat democratic este asigurat pe viitor.

Sfatul Țării în preșinea Constituantei Române, care se va alege după votul universal, și rezolvând chestiunea agrară după nevoile și cererile poporului, anulează celelalte condișuni din actul Unirii din 27 martie și declară unirea necondișionată a Basarabiei cu România-mamă.

Președinte: Pan Halippa
Vicepreședini: Bârcă, Buruiană
Secretar: A. Scobioală

*Publicat după: „Cugetul. Revistă de istorie și științe socioumane”.
Chișinău, martie 1998, p. 100*

Alba Iulia, 1 decembrie 1918 – kilometrul 0 al României întregite *Eveniment cardinal din istoria națională*

Publicăm *Cuvântarea* solemnă și *Proiectul de Rezoluție* susținute de Vasile Goldiș, pe Câmpul lui Horea de la Alba Iulia (fostă capitală transilvană, așezare dacică, castru roman, reședința lui Mihai Viteazul), în cadrul Marii Adunări Naționale, compusă din peste 100.000 de participanți, constituită și deschisă la 1 Decembrie 1918, care decretează cu ovații prelungite unirea necondiționată a tuturor românilor din Banat, Crișana, Maramureș și Transilvania cu Patria-Mumă – România, după cea a Basarabiei (27 martie/9 aprilie 1918) și a Bucovinei (15/28 noiembrie 1918), împlinind „visul de o mie de ani al neamului românesc, unirea într-un singur stat al tuturor românilor”, altfel spus – act istoric fără egal în destinul național.

Două săptămâni mai târziu, la 14 decembrie 1918, delegația Marelui Sfat Național, alcătuită din Vasile Goldiș, Al. Vaida Voevod, episcopii Iuliu Hossu și Miron Cristea (viitorul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române), a înmănat Regelui Ferdinand I, în sala tronului din București, *Actul Unirii*, însoțit de o Cuvântare de același Vasile Goldiș, pe care o reproducem în continuare.

Consiliul de Miniștri al Regatului României a consfințit Actul prin lege, ratificată de Parlament la 29 decembrie 1918, marcând oficial desăvârșirea procesului de realizare a statului național unitar român.

La 15 octombrie 1922, în Alba Iulia, a avut loc, la Catedrala Reîntregirii, încoronarea Regelui Ferdinand I și a Reginei Maria, simbolizând actul unirii tuturor provinciilor istorice române cu Țara sub sceptrul unui unic monarh.

Ziua de 1 Decembrie a fost declarată de Parlament, în 1990, ca *Zi Națională a României*.

Mircea COLOȘENCO

Vasile GOLDIȘ

Propunerea Unirii la Alba-Iulia

**DISCURS ROSTIT ÎN SALA TRONULUI
din 14/1 decembrie 1918**

Mărită Adunare națională!

Zămislit din necesitatea imperiului roman de a-și așeza o sentinelă puternică în Carpații sud-ostici și coborâșurile lor împotriva semințiilor barbare dela miazănoapte și răsărit, cari amenințau cultura umană, creiată prin geniul latin, neamul românesc dela început și până astăzi a îndurat soarta aspră rezervată oricărei sentinele credincioase: loviturile dușmane și statornica răbdare.

Bogată și fericită la început, Dacia romană în curând se face trecătoarea nesfârșitelor seminții, cari, orbite de strălucirea departe a Romei de aur, se gonesc întrecându-se spre fermecătoarele orașe ale împărăției. Lovită de putreziciunea oricărui neam, care se oprește cu cerbicie la un anumit fuștei pe scara civilizațiunii și năpădită în această slăbiciune de furnicarul noroadelor barbare, Roma sucombă.

Creangă tăiată din puternica tulpină, colonii lui Traian își adâncesc rădăcinile prin stânci și văi și roditoarele ogoare ale prejmuitoarelor câmpii. Lipsiți de scutul împărăției și lăsați în grija propriilor puteri, acești orfani romanici acoper trunchiul vechiu tracic și, infiltrați de o pătură groasă a blânzilor și visătorilor slavi, ei se făcură un singur neam, o singură limbă, o singură fire: neamul românesc.

Vasile Goldiș (Arad, 12 nov. 1862 - 10 fevr.1934, Arad) se numără, ca principal strateg, printre făuritorii Marii Uniri, membru de onoare al Academiei Române (1919), fiu și nepot de preot, licențiat în litere și filosofie (Viena), profesor, publicist, secretar al Episcopiei Ortodoxe Române din Arad, deputat român în Parlamentul de la Budapesta (1906 - 1910), luptător pentru emanciparea națională, anunțând pe orice cale prăbușirea iminentă a Imperiului Austro-Ungar. A fost ministru în mai multe guverne de la București, chiar și deputat în Parlamentul României. După 1926, s-a retras din viața politică, deținând funcția de Președinte al Societății ASTRA din Arad.

Răsare o minune fără pereche în istoria lumii. Lung șir de veacuri călcată în picioare de orde barbare, națiunea română își pierde unitatea de Stat, se fărâmă prin văi sub dominațiuni răslețe și una de alta neatârătoare, pierde încopciarea cu fluviul larg și luminos al istoriei mondiale, ca apa de ploaie în nisip par'că dispăre dela suprafața conștiinței umane. Dar, când după optsprezece veacuri sufletul românesc se trezește din somnu-i de moarte și reînvie ca un soare luminos conștiința de neam, hotarele etnice ale acestui popor cu precizie aproape milimetrică sunt tot acelea cari sunt desemnate pe harta istorică drept hotare ale Daciei lui Traian și Basarabeanul, care își adapă calul în valurile întunecate ale Nistrului, se înțelege desăvârșit la grai cu Crișanul din apropierea blondelor ape ale Tisei. Sentinela romană a rămas credincioasă chemării sale de a păzi geniul latinității și neîncetatelor lovituri dușmane, ea le-a opus virtutea-i legendară: statornica răbdare.

După lungi veacuri de ascunziș, așezându-se viscolii cotropitori, națiunea română reapare la lumina istoriei în chipul unor țărișoare rezimate de Carpați și cu fețele spre Dunăre și spre Nistru, dar trunchiul cu rădăcina în munții smulși odinioară dela eroicii Pari rămâne bătut de soarta rea și înlănțuit de un popor năpraznic la fire și pornit spre dominațiune fără cruțare. Fusese cuib de vârteje locul unde ne așezase Traian și svârcolirile spre fericire ale neamului nostru s'au lovit veacuri de-a rândul de nesațul hrăpitorilor dușmani, cari ne înconjurau de pretutindeni.

Micile țărișoare, cari se întemeiaseră prin viteji coborători din Maramureș și Făgăraș, se lovără înainte de toate de cel mai crâncen dușman al oricărei comuniuni omenești, zavistia și ura între frați. Nefericirea lor fu mărită prin inamici din afară: Unguri, Deși și Tătari. Se ridică în urmă semiluna și acum românii sunt sortiți să-și apere cu sângele lor nu numai trupul și pământul, ci și sufletul și credința. Scut s'au făcut culturii plâpânde ce începuse a încolți pe temeiurile învățăturilor lui Christos și prin jertfele lor fără seamăn întru apărarea progreselor civilizațiunii umane față de concepția inferioară a mohamedanismului propagat principial cu mijloacele barbariei, românii și-au făurit titlu nepieritor și îndreptățire la recunoștința întregii omeniri. Nimic nu dovedește mai mult tăria credinței creștinești a sufletului acestui popor

decât faptul că în numele luptei creștinătății împotriva păgânilor mai întâi după răsletirea neamului prin soarta fatală s'a putut face pentru o clipă unirea lui în cetatea aceasta prin brațul puternic al viteazului Mihai.

Dar această unire de o clipă dispăru ca fulgerarea unei scânteii electrice și trupul neamului nostru se frânse iar în bucăți. Frații noștri de pe coborâșurile răsăritene ale Carpaților și din șesurile hotărnicite prin Dunărea de jos și apele Nistrului îndurară suzeranitatea turcească, suferiau prădăciunea Deșilor și a Tătarilor, îngrășară cu sângele lor litfa blestemată din Fanar, Țara Cernăuților și mormântul lui Ștefan cel Mare le răpi hoștește pajura spurcată a Habsburgilor perfizi, dulcile câmpii ale Basarabiei le fură muscalul tiran. Iar noi, cei ce rămăsesem la vatra străbună în Ardeal, Banat și țara ungurească, am fost dripiți de cea mai crâncenă soartă ce o poate avea un neam de oameni în lume. Am fost lănțuiți într'o robie trupească, economică și sufletească cum nu se mai pomenește în istoria întregă a omenirii. Încercarea desperată în 1784 de-a scutura jugul n'a avut rezultat și sfârșitul din acest oraș al țaranului Horia așteaptă încă geniul literar, care să întruchipeze

Harta politică și administrativă a României la data de 1 decembrie 1918

una din cele mai înfiorătoare tragedii ale istoriei. Adevăr a grăit Simion Bărnuțiu în epocalul său discurs rostit în catedrala Blajului în ziua cea mare din 1848: „Dacă nu își poate închipui cineva greutatea ce le sufereau iudeii dela faraoni, să se uite la faraonii din Ardeal”.

Veacuri de-a rândul poporul românesc, adevăratul și legitimul proprietar al pământului ce fusese odată Dacia romană a fost străin și sclav pe pământul său strămoșesc. Iar când după suferinți de secoli din departatul Apus, dela dulcea soră latină, care pășește în fruntea ginților spre lumina desăvârșirii, a sosit și în munții noștri duhul libertății, egalității și frățietății, când credeam să înviem la libertate prin întocmirile create de lumea nouă, vechii noștri opresori s’au înfrățit cu împăratul, pe care ei îl detronaseră, cu împăratul pentru care noi vărsasem sângele nostru cu credință și aceste două puteri ne-au robit din nou. Umbra îndurerată a regelui munților, a scumpului nostru Iancu, rămâne pentru vecie clasică dovadă a legendarei ingraturdini habsburgice. Împotriva voinței noastre au unit Ardealul nostru cu țara ungurească și, printr’un constituționalism fals și mincinos, ne-au luat libertatea culturai, ne-au desființat politicește, bisericile noastre le-au aservit tendinței lor de opresiune și ne-au făcut imposibil progresul economic, prin care am fi putut sa ne apărăm împotriva năvălirii ordelor străine pe pământul părinților noștri.

Între acestea priveam cu iubire duioasă la frații noștri dela răsărit, cari începuseră a se reculege din urgiile vremilor barbare. Resimțirăm obârșia comună și la razele luminei trimise dela apus conștiința națională săvârși, la 1859, Unirea principatelor române sub bunul și luminatul Cuza-Vodă, iar sângele vărsat din nou cu atâta vitejie împotriva păgânilor la 1877 scutură și cele de pe urmă zale ale lanțului, care lega România de Constantinopol și la 10 Maiu 1881 Carol de Hohenzollern așează pe capul său coroana de rege al României libere și independente.

Noi însă ne făceam datoria de cetățeni ai Ungariei și supuși ai dinastiei de Habsburg-Lotharingia. Am crezut că îndelunga noastră răbdare și credința noastră pentru patrie și tron în cele din urmă totuși vor muia inimile celor puternici și ni se va oferi chiar în interesul monarhiei puțința unei vieți naționale și condițiunile progresului cultural și economic. Așteptările noastre au fost zadarnice. Oprimarea se întetește. Opresorii mărturisesc acum pe față că scopul lor este un stat unitar

național maghiar și că, prin urmare, noi naționalicește trebuie să ne desființăm. A pornit opera de extirpare și războiul mondial, care acum s'a sfârșit, în gândul opresorilor noștri a avut chemarea să încoroneze opul. Sute de mii de români și-au vărsat și acum sângele lor pentru patrie și tron, iar patria și tronul au târât în temniți și în urgia internării pe părinții și frații acestor luptători; patria și tronul au decretat moartea școalei românești, au trimis zbirii lor în adunările noastre bisericești, au pregătit proiectele pentru nimicirea noastră politică, au conceput ruina noastră economică, ne-au sugrumat libertatea presei și a cuvântului, patria și tronul s'au conjurat în potriva noastră și ne pregăteam mormântul.

Dar zadarnică este lupta omenească împotriva adevărului și a dreptății. Legea tainică a firii cu necesitate de fier, îndrumă întâmplările omenești pe cărarea civilizațiunii ce duce spre desăvârșire, omenimea instinctiv urmează aceste legi. Ea a ajuns la recunoașterea necesității de a se sintetiza libertatea individuală și libertatea națională într'o unire superioară a societății omenești. Sinteza aceasta e condiționată însă de desăvârșirea celor două libertăți: individuală și națională. Dacă însă aproape în toate statele civilizate libertatea individuală este desăvârșită ori pe calea desăvârșirii, în unele dintre aceste state libertatea națională eră încătușată. Războiul mondial s'a făcut pentru descătușarea acestei libertăți. Națiunile trebuie să fie libere, ca astfel, între egale drepturi și condițiuni, să poată încheia acea mare unire a popoarelor, care va fi chemată să reprezinte o concepție superioară pe scara civilizațiunii și să sporească astfel fericirea omenească pe pământ. Toate capetele luminate ale apusului au mărturisit crezul lor: războiul acesta este războiul pentru liberarea națiunilor, nu de dragul acestor națiuni, ci pentru interesul lumii, pentru interesul omenimii, care numai în chipul acesta e capabilă a păși un pas înainte pe calea fericirii sale. Ideile acestea le-a copt istoria.

Pentru învingerea acestor idei au intrat în luptă puterile aliate ale apusului. Românii de pretutindeni s'au aliat acestor puteri, noi cu sufletul, frații liberi cu armele. Românii și-au făcut și de data asta datoria lor de sentinelă a civilizației în potriva brutalității.

Națiunile trebuie să fie libere. Între aceste națiuni se află și națiunea română din Ungaria, Banat și Tran-silvania. Dreptul națiunii române de

a fi liberată îl recunoaște lumea întreagă, îl recunosc acum și dușmanii noștri de veacuri. Dar, odată scăpată din robie, ea aleargă în brațele dulcii sale mame. Nimic mai firesc în lumea aceasta. Libertatea acestei națiuni înseamnă: unirea ei cu Țara Românească. Bucățirea poporului românesc n'a fost urmarea vreunei legi economice, în care terminologie se ascunde minciuna. Dimpotrivă, – teritoriul dintre Nistru, Tisa și Dunăre constituie cea mai ideală unitate economică, aproape autarhie. Bucățirea trupului românesc a fost act de barbarie. Distrusă barbaria – unirea tuturor românilor într'un singur Stat – este cea mai firească pretențiune a civilizației. Teritoriile locuite de Români dela descălecare-lui Traian și până astăzi au fost teritorii românești. Nu este putere de a suci logica până acolo, ca invadările elementelor străine, dirijate pe aceste teritorii în chip artificial și prin abuzul de putere al statului cu scopul desființării noastre naționale, să poată clătina dreptul nostru de proprietate asupra acestor teritorii. Așa ceva ar fi sancționarea crimei și ar constitui o pălmuire a civilizațiunii, care principial nu admite substituirea dreptului prin brutalitate. După drept și dreptate Românii din Ungaria, Banat și Transilvania, dimpreună cu toate teritoriile locuite de dânșii, trebuie să fie uniți cu Regatul român.

După cum însă cea dintâi reunire de o clipă a elementului românesc la marginile dela răsărit ale lumii civilizate s'a făcut prin sabia lui Mihaiu, în numele unui principiu superior celui ce năvălise asupra Europei și care acuma, în zilele acestea, spre ușurarea tuturor inimilor cari bat pentru lumină și libertate, sucomba cu desăvârșire, tot așa această nouă unire de acum a tuturor Românilor, care de data asta va fi integrală și pentru eternitate, se face prin strălucita învingere a armelor purtate pentru civilizațiune, în numele concepției de viață superioară lumii ce se prăbușește. Este principiul libertății adevărate a tuturor neamurilor și cel al egalității condițiilor de viață pentru fiecare individ al oricărei națiuni și este principiul întovărășirii tuturor națiunilor libere într'o comuniune internațională spre a împiedecă nedreptatea și a scuti pe cei mari și mici deopotrivă.

Unirea tuturor Românilor într'un singur stat numai atunci va fi statornică și garantată prin istoria mai departe a lumii, dacă va răspunde tuturor ... îndatoririlor impuse prin noua concepție a civilizațiunii. Ea ne va inspira datoria să nu pedepsim progenitura pentru păcatele părinților

și ca urmare va trebui să asigurăm tuturor neamurilor și tuturor indivizilor conlocuitori pe pământul românesc aceleași drepturi și aceleași datorinți. Civilizațiunea, care ne-a eliberat, pretinde dela noi respectul pentru dânsa și ne obligă să prăbușim în noul nostru stat orice privilegiu și să statorim ca fundament al acestui stat: munca și răsplata ei integrală.

Înaintașii noștri de pe Câmpul Libertății în 1848 au hotărât așa: „Națiunea română depune jurământ de credință către împăratul, către patrie și către națiunea română”. Împăratul ne-a înșelat, patria ne-a ferecat și ne-am trezit că numai credința în noi înșine, în neamul nostru românesc ne poate mântui. Să jurăm credință de aci înainte numai națiunii române, dar, tot atunci să jurăm credință tare civilizațiunii umane. Câtă vreme vom păstra aceste credinți, neamul nostru va trăi, se va întări și fericiți vor fi urmașii noștri până la sfârșitul veacurilor.

Rog Mărita Adunare Națională să primească următoarea HOTĂRÂRE:

I. Adunarea Națională a tuturor Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba-Iulia în ziua de 18 Noiembrie/1 Decembrie 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânsii cu România. Adunarea Națională proclamă îndeosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul cuprins între râurile Mureș, Tisa și Dunăre.

II. Adunarea Națională rezervă teritoriilor sus indicate autonomie provizorie până la întrunirea Constituantei aleasă pe baza votului universal.

III. În legătură cu aceasta, ca principii fundamentale la alcătuirea noului Stat Român, Adunarea Națională proclamă următoarele:

- 1. Deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie prin indivizi din sânul său și fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc.**

2. **Egală îndreptățire și deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile din Stat.**
3. **Înfăptuirea desăvârșită a unui regim curat democratic pe toate tărâmurile vieții publice. Votul obștesc, direct, egal, secret, pe comune, în mod proporțional, pentru ambele sexe, în vârstă de 21 de ani la reprezentarea în comune, județe ori parlament.**
4. **Desăvârșită libertate de presă, asociere și întrunire, libera propagandă a tuturor gândurilor omenești.**
5. **Reforma agrară radicală. Se va face conscrierea tuturor proprietăților, în special a proprietăților mari. În baza acestei conscrieri, desființând fidei-comisele și în temeiul dreptului de a micșora după trebuință latifundiile, i se va face posibil țăranului să-și creeze o proprietate (arător, pășune, pădure) cel puțin atât cât să poată munci el și familia lui. Principiul conducător al acestei politici agrare e pe de o parte promovarea nivelării sociale, pe de altă parte, potențarea producției.**
6. **Muncitorimei industriale i se asigură aceleași drepturi și avantajii, care sunt legiferate în cele mai avansate state industriale din Apus.**

IV. Adunarea Națională dă expresie dorinței sale, ca congresul de pace să înfăptuiască comuniunea națiunilor libere în așa chip, ca dreptatea și libertatea să fie asigurate pentru toate națiunile mari și mici, deopotrivă, iar în viitor să se elimine războiul ca mijloc pentru regularea raporturilor internaționale.

V. Românii adunați în această Adunare Națională salută pe frații lor din Bucovina, scăpați din jugul Monarhiei austro-ungare și uniți cu țara mamă România.

VI. Adunarea Națională salută cu iubire și entuziasm liberarea națiunilor subjugate până aici în Monarhia austro-ungară, anume națiunile: cehoslovacă, austro-germană, iugoslavă, polonă și ruteană și hotărăște ca acest salut al său să se aducă la cunoștința tuturor acelor națiuni.

VII. Adunarea Națională cu smerenie se închină înaintea memoriei acelor bravi români, care în acest război și-au vărsat sângele pentru înfăptuirea idealului nostru murind pentru libertatea și unitatea națiunii române.

VIII. Adunarea Națională dă expresiune mulțumirei și admirațiunii sale tuturor Puterilor Aliate, care prin strălucitele lupte purtate cu cerbicie împotriva unui dușman pregătit de multe decenii pentru război au scăpat civilizațiunea de ghiarele barbariei.

IX. Pentru conducerea mai departe a afacerilor națiunii române din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, Adunarea Națională hotărăște instituirea unui Mare Sfat Național Român, care va avea toată îndreptățirea să reprezinte națiunea română oricând și pretutindeni față de toate națiunile lumii și să ia toate dispozițiunile pe care le va afla necesare în interesul națiunii.

Trăiască România-Mare!

Discursul rostit în Sala Tronului din 14 decembrie 1918

Românii din Transilvania, Banat și Țara ungurească, adunați prin reprezentanții lor legali la Alba Iulia, în ziua de 18 Noiembrie (1 Decembrie) 1918, au decretat unirea lor și a acestor teritorii cu Regatul Român. Prin această unire, după aceea a Basarabiei, apoi a Bucovinei, s-a împlinit visul de o mie de ani al neamului românesc: Unirea într-un singur Stat a Tuturor Românilor.

Această unire este o pretențiune a istoriei, fiindcă neamul românesc de la zămislirea sa și până astăzi, a rămas unul și etnicește, posedând, între aceleași margini geografice, pământul Daciei lui Traian.

Deci, îmbucătățirea lui sub diferite dominațiuni străine a fost o nedreptate a Istoriei.

Această nedreptate se înlătură astăzi.

Dar unirea tuturor Românilor într-un singur stat este totodată și o pretențiune a civilizațiunii românești. Progresul acestei civilizațiuni pretinde comuniunea națiunilor într-o unire de ordin social superior, care să asigure libertatea și dreptatea deopotrivă pentru toate națiunile, mici și mari. Cu națiuni etnicește și geograficește unitare, dar politicește rupte în bucăți, această comuniune a națiunilor este o imposibilitate.

Deci unirea tuturor Românilor într-un singur stat rectifică o mare greșală a istoriei și se confirmă necesităților civilizațiunii omenești. Tot astfel însă scopul istoric al acestei reuniuni integrale a națiunii române are să fie potrivit cauzei sale eficiente. Această unire pe de o parte ar trebui să înfăptuiască gradat egalitatea condițiunilor de viață pentru toți indivizii care o alcătuiesc, pe de altă parte ea va trebui să se întemeieze pe principiul de libertate și egalei îndreptățiri a neamurilor.

Adnotațiuni

Nimeni nu va contesta importanța istorică a adunării naționale de la Alba-Iulia din Decembrie 1918. Cu cât se vor strecura în cursul vremii veacurile, cu atât mai luminos va pătrunde în conștiința națiunii române făptuirea de la Alba-Iulia și ca monument al celei mai mari zile din viața ei, dar și ca izvor în veci nesecat de înțeleaptă îndrumare pe cărarea desăvârșirii și astfel a fericirii și măririi sale.

Ca propunător al unirii și ca unul care mai bine decât oricine altul cunosc istoricul acelei adunări, pentru a împiedica falsificarea adevărului mă simt dator acum, după zece ani, să fac la locul acesta următoarele constatări:

Adevăratul organizator al Adunării Naționale de la Alba-Iulia a fost Ioan Suciu, pe atunci avocat în orașelul Ineu (Jud. Aradului), fost deputat în parlamentul ungar în anii 1906–1910, apoi membru în Consiliul Dirigeni, acum avocat în Cluj, fost avocat al sloiului, senator în parlamentul român.

În consiliul național de la Arad se ivise părerea ca unirea să o proclame acel consiliu și să renunțăm la adunarea națională. Azi se poate constata, ce ireparabilă gafă ar fi fost primirea acelei păreri. Am protestat cu toată puterea și ea a fost înlăturată. S'a decis convocarea adunării naționale. Pregătirea și organizarea ei a fost încredințată lui Ioan Suciu.

Cu energie de admirat Ioan Suciu s-a achitat în chip splendid de însărcinarea primită și națiunea română lui Ioan Suciu are să-i mulțumească reușita atât de impunătoare a adunării naționale chiar împotriva inovației unor importanți factori ai partidului național român, cari cereau în ultimul moment să se renunțe la adunare.

În opinia publică românească s'a împământenit credința că adunarea națională de la Alba-Iulia s'a desfășurat fără nicio jertfă de sânge.

Inexact.

Adunarea națională de la Alba-Iulia și-a avut martirul său. În preziua învierii naționale, din toate părțile Ardealului grăbeau trenurile ticsite de români spre Alba-Iulia. Sosise un tren lung dinspre Cluj la Teiuș. În ușa unui vagon flăcăul Ion Arion, înalt și voinic, ca Făt-Frumos din povești, fâlfâie cu

mândrie tricolorul românesc al Ardealului. Trenul se opri. În acel moment ploaie de gloanțe izbi în vagoane. O ceată de unguri înarmați se furișase pe coperișul și în podul clădirilor din stațiune.

Ion Arion lovit drept în inimă. Căzu mort în brațele camarazilor. Trupul lui neînsuflețit a fost adus la Alba-Iulia și așezat în biserica ortodoxă, de unde i s'a făcut înmormântarea luni în 2 Decembrie. În sicriul deschis rana era descoperită și se vedea încă sângele închegat deasupra inimei. Adânc emoționat, ca niciodată în viața mea, dinaintea de vremi cernitului iconostas al biseriței i-am mulțumit pentru jertfa sângelui său vărsat pe altarul libertății.

Acum odihnește în cimitirul de sub cetatea lui Mihaiu, un modest monument vegheză la căpătâiu. Se spunea că are o mamă văduvă și doi frați. Cu adâncă pietate îi pomenesc aci numele și aș fi mângâiat, dacă cineva ar afla pe maica sa și pe frații săi și le-ar aduce lor în oarecare chip prinusul de recunoștință dela neamul lui românesc, de dragul căruia el a trebuit să moară în floarea tinereței de gloanțele dușmanului.

Cu voie ori fără voie se face confuzie afirmându-se că adunarea națională de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918 ar fi fost un fel de congres al partidului național-român din Ungaria și Transilvania.

Absolut fals.

Adunarea dela Alba-Iulia a fost adunarea națiunii române din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș. Toate circumscripțiunile electorale din cele 27 județe cu populațiune românească, fără considerare de partide, și-au trimis delegații lor speciali pentru adunarea națională. Au fost invitați și au venit acolo toți episcopii celor două biserici românești, au luat parte în mod oficial separat delegații tuturor episcopilor desemnați de către consiliile eparhiilor ortodoxe și de către capetele bisericeii unite, societățile culturale românești, peste o sută de alte asociațiuni de tot felul, între cari și asociațiunile învățătorilor confesionali români, câte un reprezentant de la toate școlile secundare, normale și dela seminariile teologice, delegații reuniunilor de meseriași, ai reuniunilor de femei, ai tinerimei universitare, ai ofițerilor, studenți și studente, în total 1228 delegați.

A făcut parte din adunare și partidul social-democrat dând un vicepreședinte, pe Ion Flueraș, un notar Iosif Ciser și un orator I. Jumanca.

Țin să subliniez și cu acest prilej, deoarece s'a încercat o justificare, că președintele efectiv al adunării naționale a fost minunatul bătrân Gheorghe Pop de Săsești, Badea Gheorghe, cum îi ziceau cu dragostea lor toți românii. Era asistat la președenție de episcopii Ioan I. Papp de la Arad (ortodox) și Demetriu Radu de la Oradea-Mare (unit), iar vicepreședinți au fost Teodor Mihali, Ștefan Cicio Pop și Ion Flueraș.

În discursul său de deschidere, Badea Gheorghe s'a adresat către adunare prin aceste cuvinte: *Prea iubiții mei, Onorată Adunare a tuturor românilor din Transilvania, Ungaria și Banat!*

Repet deci: Adunarea de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918 n'a fost adunarea vreunui partid politic, ci a fost adunarea națiunii române din țările de sub coroana Ungariei.

Istoria va verifica rostul fiecăruia în preajma ei.

Adunarea reprezenta cu adevărat conștiința națională a patru milioane de români.

În cursul veacurilor lungi de robie, această conștiință a fost salvată prin instinctul de conservare al neamului românesc. A fost neîncetat fertilizată prin circulația istoricește abia perceptibilă, dar care neîndoios a existat în tot cursul vremii între toate ramurile răslețite sub diferite dominațiuni politice ale acestui popor. Razim i-a fost în tot timpul biserica strămoșească, a cărei creangă unită cu Roma i-a rămas asociată în sentimentul național.

A fost luminată mai târziu prin școala confesională românească și mai pe urmă înviorată în chip osebit prin Asociațiunea de la Sibiu pentru literatura română și cultura poporului român „Astra”.

Manifestările publice ale acestei conștiinți de rasă au fost totdeauna în funcție de structura politică și socială după vremuri a organizațiilor dominante. Când vremea s'a plinit, că și-a găsit mântuirea de veci în unitatea politică a națiunii române întregi.

Hotărârea adunării naționale de la Alba-Iulia a prilejuit și alte neînțelegeri. Îndeosebi popoarele minoritare ale României, mai vârtos minoritarii din Ardeal, ungurii și sașii, duși în rătăcire prin aparențe, au crezut că cele cuprinse în hotărâre, punctele de la Alba-Iulia, cum se spune acum de obicei, îndeosebi cele 6 puncte din art. 3, ar fi constituit programul politic al

Partidului Național Român și în consecință se cerea cu insistență Partidului Național Român realizarea lor în viața statului român.

Înainte de toate vom constata, că Partidul Național Român, care luase și el bună parte la adunarea de la Alba-Iulia și fără de care n'ar fi avut loc, azi nu mai există. Fuzionând mai întâiu cu Partidul Naționalist-Democrat de sub șefia d-lui N. Iorga, a constituit Partidul Național (abandonând din numirea sa cuvântul român), iar apoi acest nou partid desbinându-se, ce rămași sub șefia dlui Iuliu Maniu, au fuzionat cu Partidul Țărănist de sub șefia dlui Ion Mihalache și formează acum Partidul Național Țărănist.

Astfel fiind, în ipoteza minoritarilor, nu există azi niciun partid care ar putea fi făcut răspunzător pentru punctele hotărârii de la Alba-Iulia.

Dar ipoteza minoritarilor e falsă.

Întocmai după cum adunarea națională de la Alba Iulia n'a fost un congres al Partidului Național Român ori al vreunui alt partid, ci a fost adunarea națiunii române din țările coroanei ungare, tot așa hotărârile acelei adunări n'au fost hotărârile vreunui partid politic.

Nu s'a dat prin hotărârea de la Alba-Iulia un program politic de partid, ci s'a tălcut noua evanghelie a civilizațiunii umane, căreia se închină azi sufletele cu adevărat civilizate din lumea toată. Nu este aci un program, ci este o doctrină, o concepție de stat, un ideal. Adunarea națională proclamă toate acestea cum se spune expres în art. 3, «ca principii fundamentale la alcătuirea noului stat român».

Pentru a desluși mai vârtos ceea ce interesează aci, să-mi fie permis a repeta și a sublinia câteva fraze din discursul prin care s'a propus unirea. «Această nouă unire (a națiunii române) se face în numele concepției de viață superioară lumii ce se prăbușește. Este principiul libertății adevărate a tuturor neamurilor și cel al egalității condițiunilor de viață pentru fiecare individ al oricărei națiuni și este principiul întovăririi tuturor națiunilor libere într'o comuniune internațională spre a împiedica nedreptatea și a scuti pe cei mari și mici deopotrivă. Civilizațiunea, care ne-a eliberat, ne obligă să prăbușim în noul nostru stat orice privilegiu și să satorim ca fundament al acestui stat: munca și răsplata ei integrală. Să jurăm credință națiunii române, dar tot atunci să jurăm credință civilizațiunii umane.

Nimeni nu prevedea încă cele ce se vor hotări prin congresul păcii și deja adunarea de la Alba-Iulia prin art. 4, dă expresiune dorinței sale ca congresul de pace să înfăptuiască comuniunea națiunilor libere în așa chip, ca dreptatea și libertatea să fie asigurate pentru toate națiunile mari și mici deopotrivă, iar în viitor să se elimineze războiul ca mijloc pentru regularea raporturilor internaționale».

Chiar în discursul prin care am predat actul unirii în mâinile regelui Ferdinand I-ul se amintește «comuniunea națiunilor într'o unire de ordin social superior» și se subliniază din nou, că «reunirea integrală a națiunii române pe de o parte va trebui gradat să înfăptuiască egalitatea condițiilor de viață pentru toți indivizii, care o alcătuiesc, pe de altă parte ea va trebui să se întemeieze pe principiul libertății și egalei îndreptățiri a neamurilor».

Însuș regele înțelept în răspunsul său declară că «pe acest temei al unei puternice democrații și al vieții frățești între popoare vom răspunde totodată simțimentelor aliaților noștri, alături de cari am luptat pentru marea cauză a dreptății și a libertății în lume».

Cei inițiați în studiul științelor sociale vor găsi lesne documentarea acestui ideal al civilizațiunii. Deci răspunderea istorică și politică pentru hotărârea dela Alba-Iulia n'o are vreun partid politic, ci o are înaintea tuturor autorul, care s'a simțit alături de sufletul poporului român, cu adevărat iubitor de dreptate și libertate. Punctul 1 din art. III, acel cu libertatea națională pentru toate popoarele, este transcris aproape textual din broșura aceluiași autor, tipărită la Arad în anul 1912 în limba maghiară despre «Problema naționalității».

Am profesat aceste credinți, când făceam parte dintr'un neam oprimat, nu le-am renegat și nu le reneg nici acum, când cu ajutorul bunului Dumnezeu fac parte dintr'o națiune stăpânitoare asupra sa în statul său propriu.

Punerea în aplicare a acestor credinți în viața statului român, – e altă poveste. E problema cea mai grea a acestui stat. Înfrățisează un formidabil complex de interese eterogene, – eterogene în structura actuală a statului și în starea înapoiată pe scara civilizațiunii a mediului, – a căror armonizare reclamă nu numai pe desăvârșitul artist al politicei, dar mai vărtos schimbarea ideologiei dominante în societatea interesată, ceea ce este iar în funcție de o mulțime de factori. Soluționarea fericită a problemei nu depinde însă numai de români, ci poate mai mult de înseși popoarele minoritare ale

țării, cari vor trebui să găsească formulele și atitudinile de adaptare la noile condiții ale vieții lor în situațiunea cu desăvârșire schimbată. Toate acestea nu scad nimic din obligământul bărbaților de stat români de a căută și a găsi soluția justă.

Discutarea temeinică a problemei nu poate avea însă loc în cadrele acestor adnotațiuni. Vreau numai să observ că în ce mă privește personal, în cercul strâmt al competențelor ce mi-a oferit viața publică în statul român, am făcut tot posibilul spre a înlesni soluționarea norocoasă a problemei și voi face tot astfel și în viitor.

TRATATUL

prin care principalele Puteri Aliate și Asociate – Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia – recunosc suveranitatea României asupra teritoriului Basarabiei. 28 octombrie 1920, Paris

Imperiul Britanic, Franța, Italia, Japonia, principalele Puteri Aliate și România:

Considerând că, în interesul păcii generale în Europa, trebuie să se asigure chair de pe acum în Basarabia o suveranitate care să corespundă aspirațiilor populațiunii și să garanteze minorităților de rasă, religie sau limbă, protecțiunea ce le este datorită;

Considerând că din punct de vedere geografic, etnografic, istoric și economic unirea Basarabiei cu România este pe deplin justificată;

Considerând că populația Basarabiei și-a manifestat dorința de a vedea Basarabia unită cu România;

Considerând, în fine, că România, din propria sa voință, dorește să dea garanții sigure de libertate și de dreptate, fără distincție de rasă, de religie sau de limbă, conform cu Tratatul semnat la Paris la 9 decembrie 1919, locuitorilor Vechiului Regat al României, cât și ai teritoriilor de curând transferate;

Au hotărât să încheie prezentul tratat și în acest scop au desemnat plenipotențiarii lor...

Art. 1. Înaltele Puteri contractante declară că recunosc suveranitatea României asupra teritoriului Basarabiei, cuprins între frontiera actuală a României, Marea Neagră, cursul Nistrului, de la vărsarea lui până la punctul unde este tăiat de vechea limită între Bucovina și Basarabia și această veche limită.

Art. 2. O comisiune compusă din 3 membri, din care unul va fi numit de către principalele puteri aliene, unul de către România și unul de către Consiliul Societății Națiunilor (pentru Rusia), va fi constituită în cele 15 zile care vor urma punerii în vigoare a prezentului tratat, pentru a fixa la fața locului noua linie de frontieră.

Art. 3. România se angajează să respecte și să facă să se respecte în mod riguros pe teritoriul Basarabiei vizat în art. 1, stipulațiunile Tratatului semnat în Paris la 5 decembrie 1919, de către Principalele Puteri Aliate și Asociate și de către România și mai ales să asigure locuitorilor fără distincție de rasă, de limbă sau de religie aceleași garanții de libertate și dreptate, ca și celorlalți locuitori ai tuturor teritoriilor făcând parte din Regatul României.

Art. 4. Naționalitatea română va fi câștigată cu depline drepturi, cu excluderea altora, „resortisanților“ vechiului Imperiu Rus stabiliți pe teritoriul Basarabiei, arătat la articolul 1.

Art. 5. În timp de 2 ani, cu începere de la punerea în vigoare a prezentului tratat, locuitorii care depindeau de vechiul Imperiu Rus, mai mari de 18 ani, și stabiliți pe teritoriul Basarabiei, vizat la art. 1, vor avea facultatea să opteze pentru orice naționalitate vor vrea.

Optarea soțului va antrena pe aceea a femeii și optarea părinților va antrena pe aceea a copiilor mai mici de 18 ani.

Persoanele care au optat ca mai sus vor trebui să-și transporte domiciliul lor în statul în favoarea căruia au optat, în cele 12 luni care vor urma.

Ele vor fi libere să păstreze bunurile imobiliare pe care le posedă pe teritoriul român. Vor putea să ducă cu ei bunurile mobile de orice natură. Pentru aceasta nu vor fi supuși la nici o taxă de ieșire (export).

Art. 6. România recunoaște ca locuitori români, cu drepturile depline și fără nici o formalitate, locuitorii vechiului Imperiu Rus, care sunt născuți pe teritoriul Basarabiei, vizat la art. 1, din părinți având domiciliul lor în Basarabia, chiar dacă la data punerii în vigoare a prezentului tratat, aceștia nu se găsesc domiciliați în Basarabia.

Totuși, în cei doi ani care vor urma punerii în vigoare a prezentului tratat, aceste persoane vor putea să declare în fața autorităților române competente, în țara lor de reședință, că renunță la naționalitatea română și atunci aceste persoane încetează de a fi considerate ca depinzând de România. În această privință declarația soțului va fi valabilă pentru soție și a părinților va fi valabilă pentru copiii mai mici de 18 ani.

Art. 7. Înaltele Puteri contractante să recunoască gura Dunării, zisă gura de la Chilia, trebuie să treacă sub jurisdicțiunea Comisiunii Europene Dunărene.

În așteptarea concluziei unei convențiuni generale pentru regimul internațional al căilor de apă, România se angajează a aplica porțiunilor sistemului fluvial al Nistrului, care pot fi respinse pe teritoriul său sau care formează interesele sale, regimul prevăzut la primul paragraf al art. 332 și în art. 333-338 din Tratatul de pace cu Germania de la 28 iunie 1919.

Art. 8. România își va asuma responsabilitatea părții proporționale Basarabiei din datoria publică rusă și orice altfel de angajamente financiare ale Statului Rus, așa precum va fi determinată de o Convențiune particulară între principalele puteri aliate și asociate, de o parte, și România, de altă parte.

Această convențiune va fi pregătită de o Comisiune desemnată de susnumitele puteri. În caz când Comisiunea nu va ajunge la un acord în timp de 2 ani, chestiunile în litigiu vor fi supuse arbitrajului Consiliului Societății Națiunilor.

Art. 9. Înaltele Puteri contractante vor invita Rusia să adereze la prezentul tratat, imediat ce va exista un guvern rus recunoscut de ele. Puterile își rezervă dreptul de a supune arbitrajului Consiliului Societății Națiunilor toate chestiunile care vor putea fi ridicate de către Guvernul rus privitor la detaliile acestui tratat, fiind bine înțeles că frontierele definite în prezentul tratat, cum și suveranitatea României asupra teritoriilor specificate în acest tratat, nu vor mai fi puse în discuție în nici un caz.

În același fel se va proceda cu toate dificultățile care ar putea să se nască ulterior din aplicarea sa (a Tratatului). Prezentul tratat va fi ratificat de puterile semnatare. El nu va intra în vigoare decât după depunerea acestor ratificațiuni și cu începere de la intrarea în vigoare a tratatului semnat de principalele Puteri Aliate și Asociate și România la 9 decembrie 1919. Depunerea ratificărilor se va face la Paris.

Puterile al căror guvern se află în afara Europei vor avea facultatea să se unească a face cunoscut Guvernului Republicii Franceze, prin reprezentantul diplomatic la Paris, că au dat ratificarea și în acest caz, ele vor trebui să trimită actul ratificării cât de curând posibil.

Se va dresa un proces-verbal de depunere a ratificărilor.

Guvernul francez va remite tuturor puterilor semnatare o copie certificată conform cu procesul-verbal de depunere a ratificărilor.

Făcut la Paris, la 28 octombrie 1920 într-un singur exemplar care va rămâne în arhivele Guvernului Republicii Franceze, și după care se vor face expediții autentice la fiecare din puterile semnatare ale tratatului.

Plenipotențiarilor care, din cauza absenței momentane din Paris, n-au putut să-și pună semnăturile pe prezentul tratat, vor fi încuviințați să o facă până la 15 decembrie 1920.

Pentru care plenipotențiarilor de mai jos, ale căror puteri au fost recunoscute „en bonne et due forme”, au semnat prezentul tratat.

(Urmează semnăturile plenipotențiarilor)

„Monitorul oficial”, nr. 100, 8 august 1922

Publicat după: *Crestomație la istoria românilor (1917—1992)*,

Chișinău, Editura „Universitas”,

1993, p. 67-70

Vasile D. MOISIU

Știri din Basarabia de astăzi*

Limba de predare

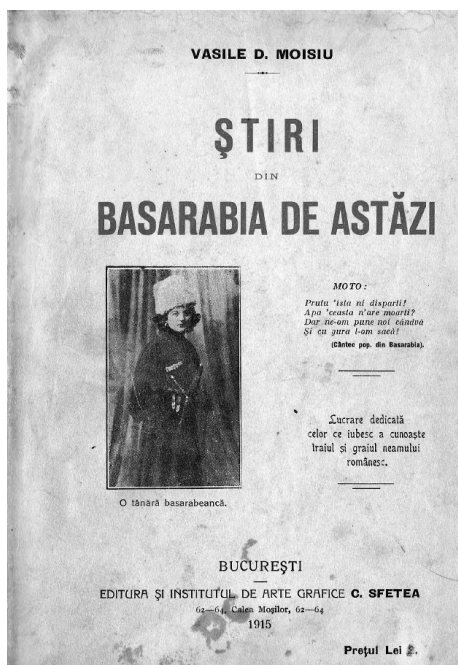
Limba de predare în toate școlile Basarabiei, fără îndoială că e cea rusă, pentru că Rusia stăpânește, Rusia cultivă și stăpânirea rusească e atât de brutală în indolența sa și cultura rusiască e atât de tendențioasă și năbușitoare, încât nimic nu poate răsufla; sub altă stăpânire măcar spiritul de inițiativă s'ar desvolta¹).

Mi-a fost dat să asist la multe lecțiuni ținute în școli copiilor de moldoveni basarabeni, de învățători cu un capital lexic moldovenesc foarte redus și nu puțină și mică mi-a fost durerea constatând această tortură a unor ființi plâpânde, această mutilare a unei limbi al căruia drept la viață, stăpânitorii nu vreau să-l recunoască.

Când vrei să rupi deodată legătura dintre lumea ta copilărească de acasă și cea în care ai intrat, nu este posibil să nu se facă un mare gol în sufletul său. Simți o desorientare, o perplexitate și nu te pricepi ce să spui și ce să gândești de acest musafir nepoftit al vieții tale sufletești. Părinților le pare bine, când copiii învață, văd că limba rusească „îi mai întrebă, decât cei moldovenească; cu ruseasca ti duci și în fundu pământului, da cu moldoveneasca în satu tău și atâtea prăjini, câte poți măsura cu nasu”. Ei zic că „pentru trăit în lume mai ușor și mai curat e de mare folos limba rusască: la muscali ești om cu cap, la o slujbă (nacealnicie), ești primit, da cu moldovineasca tot *bolvan baran* rămâi. Dacă mân-

* Cu acest titlu la Editura și Institutul de Arte Grafice „C. Sfetea” din București a apărut în 1915 o valoroasă carte privind realitățile social-economice și culturale din Basarabia ultimelor decenii ale aflării sale sub dominația Imperiului Rus. Originar din părțile Botoșanilor, autorul a efectuat o călătorie în stânga Prutului și a realizat o serie de observații asupra populației din provincie. Reproducem (respectând ortografia timpului) câteva pagini din acest important și bine documentat volum.

tue copchilu dvuclasnâi, pot să ajungă macar uciți (învățători), zborcici (banari, cei ce strâng carboave pentru dări), la poștă, telegraf, la poizd (tren); îți poate vorbi cu orice om din lume, poate cunoaște „ce-i bine și ce-i rău”. E de prisos să spun, că mult se minunează moldovenii noștri de peste Prut, când aud că cineva dintre cei cu carte – nu știe rusește și-ți spun verde: „ce fel de carte știi D-ta, dacă nu știi rusește? Unde se poate țară pe lume, unde să nu se învețe rusește?”

Moldovenește și Românește

Cei cari au idee că există pe lume o țară cu numele România, apoi știu că acolo trebuie să se vorbească o limbă, care nu poate fi, decât românească. „Doamne gre trebuie să fie limba ceia di la dumneavoastră, de nu se învață pe la noi prin școli și academii, că doar rusu-i cuminte, el ferește pe creștini de greutăți”. Mai auzi pe câte unul când te constată că vorbești aproape de dâșii: „Se vede că nici capu D-tale, cât îi de sănătos n’o dovedit să poți învăță ghine românește, că auzim că tare-i greu”. O idee precisă iarăși nu au; unii cred că Moldova de peste Prut, e ca și a lor, că „Moldovenii cei de peste Prut” sunt „tot de un neam cu dâșii, îs frați numa nu pot da mâna de Prut” (p. 57-58).

Limba Basarabenilor

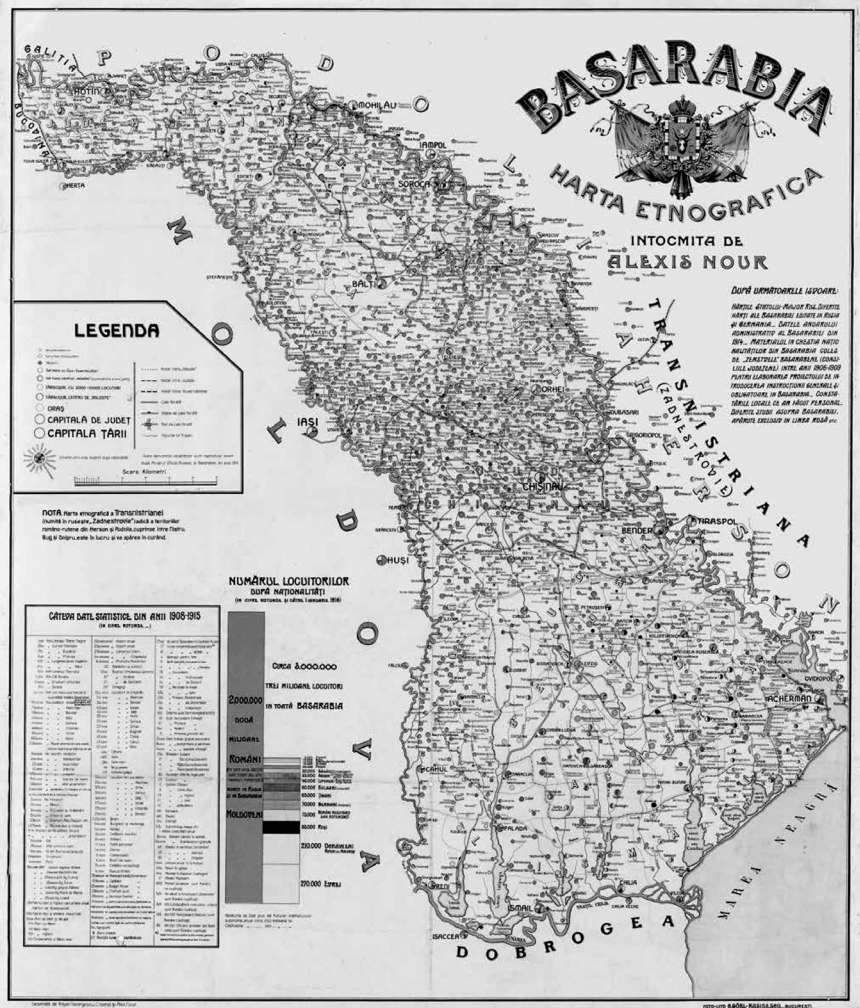
Asupra limbei moldovenești în Basarabia ne trebuie studii mai speciale și mai aprofundate. Ne interesează nu numai pentru curățenia ei – ci și pentru că din punct de vedere geografic, nu e dispusă așa cum am crede noi.

Evident ar fi ca, cei imediat vecini cu România, să aibă limba cea mai curată. Faptul nu e totdeauna așa.

S'ar părea la prima constatare, după slabele eforturi culturale rusești : – un sat ca Colincăuții din Hotin cu 5127 de moldoveni și 310 ovrei, are școală numai cu 60 de elevi – , că Rusia nu dorește să desnaționalizeze, ci să stăpânească numai; însă nu e așa. S'au adus coloniști și s'au presărat în toate părțile, pe ici, pe colo, mai ales la părțile de graniță, cu scop ca să sfarme blocul etnic și legătura de limbă a neamului nostru. Acei ce aveau însă misiunea de a desnaționaliza, de a înstreina, parte s'au înstreinat ei singuri – parte mai rezistă și astăzi – insule răzlețe de streinism, mai ales slavism, care pe lângă câteva elemente rusești în limbă – au dat mai totdeauna Moldovenilor, un izvor nesecat de satirizare. Limba moldovenească dinspre părțile Prutului, ale Bucovinei și cele de Sud – e amestecată și împestrită cu elemente rusești, introduse fie de muscalii păzitori de frontieră – între cari rar se găsește vre-unu „Moldovan din Karsonskii Gubernii”, cu grai curat moldovenesc; fie de coloniști, – parte din ei înghițiți de moldoveni – parte încă rezistând, fie de neguțătorii „cațachii”, adică lipoveni staroverți, fie de stafia periculoasă a malorusismului (atât de gravă pentru Bucovina), am putea zice și pentru nordul Basarabiei.

La semănătorii de elemente străine în graiul moldovenesc al basarabenilor trebuie să adăogăm mai ales pe evreii – fie din sate, fie din orașe care, știind ceva rusește, nu se poate să nu introducă câteva vorbe rusești în grai, pentru a fi și ei la modă. Apoi nevoile zilnice punându-te în contact pe tine basarabeian – cu diferite autorități și fețe, e imposibil să nu îți se introducă în grai elemente, cari dă peste tine, de cari la urma urmei ai nevoie – căci ești sub vremi – și pe cari cuvinte le prinzi bine, le prinzi rău, le ții pe vârful limbei pentru „când îți trebuie” și „zboară când n'ai nevoie multă vreme de dânsule”.

O populație cu o limbă moldovenească curată există și pe părțile de margine, merge însă tot curățindu-se spre interior și spre Nistru, așa încât părțile dinăuntru ale ținuturilor: Hotin – cu prea puțini răzeși – Bălți și Kișinău – cu cei mai mulți răzeși – Soroca, Orheiul, – au cea mai curată și mai frumoasă limbă moldovenească; apoi Benderul, Ismail și Akermanul (aceste două din urmă fără nici un răzeș), au populația foarte împestrită, amestecată și limba deasemenea.

Unul dintre argumentele folosite de negociatorii români la Conferința de Pace pentru a demonstra caracterul românesc al Basarabiei: harta din 1916 a lui Alexis Noure

Românul – ce călătorește prin o așa provincie–problemă pentru românime – va găsi următoarele forme de grai moldovenesc în Basarabia:

1. Cei bătrâni, cari n-au învățat deloc la școală, au puțină cunoștință de neam, sau mai deloc, însă vorbesc o limbă curată în care vei întâlni elemente curate, arhaice, forme vechi gramaticale. Dintre aceștia sunt unii, cari zic – ca prin vis – că neamul moldovenesc este mare.

2. Cei cari n'au învățat deloc la școală, de toate vârstele, au graiul celor bătrâni, mai ales al mamelor.

3. Cei ce n'au învățat la școală, dar au făcut armată, au câtva timp amintirea unor expresii auzite în armată, pe cari însă repede le uită.

4. Cei ce au învățat carte și au făcut și armată, au un capital lexic strein – de bună seamă – mai bogat; când vor vorbi moldovenește cu unul mai cult vor întrebuița foarte multe elemente străine, crezând că așa trebuie să vorbească un om cult; caută deci să facă impresie, să pară „școlit”, nu „bolvan”, ori „baran”. Nu e rar cazul, când aceștia – uitând însemnarea cuvintelor rusești – le întrebuițează rău, bineînțeles moldovenizându-le.

5. Cei ce au învățat carte, dar n'au făcut „la muscali” după 4 – 5 ani abia de mai cunosc literile, rar care se mai interesează (românul e același ori unde), e indiferent și poate acestei indiferențe, avem a-i mulțumi în primul loc că limba și datinele se păstrează acolo.

6. Generația tânără – masculină, ori feminină – absolvenți proaspeți ai școalelor primare (țărani).

7. Generația tânără – ce urmează diferite școli secundare – vorbesc foarte greu și cu jenă moldovenește; par'că li-ar fi rușine și ca unii ce cred, că se compromit cu această limbă.

8. Graiul sexului feminin țărănesc, cea mai tare piatră, care ține temelia neamului nostru basarabean (prea puține fete învață la școală); prea rar e însă cazul când vreuna să se ducă la „*dvuclasnâi*”, sau „*ghimnazie*”, aceasta numai când vreun băiat de țăran – poate frate al ei – a pășit înainte, s'a ridicat în „*intelighenție*”; în orice prilej altă limbă nu-ți va grăi, decât numai rusească. Moldovenește își aduce aminte că „o știut, da s'o uitat aceia de amu de mult”.

Dacă o împrejurare i-ar lua condeiul din mână, ea ar veni acasă, și în trei ani ar fi cea mai curată moldoveancă.

9. Graiul păturii culte: preoți, învățători, medici etc. – de origine moldovenească – cu rare excepții, manifestă o vie indiferență către tot ce-i scris în moldovenește, pentru tot ce-i vorbă moldovenească; când stau de vorbă cu unul ce știe rusește și dacă celalt dă „pe moldovenie”, el o întoarnă iar „pe rusie”).

Dintre aceste categorii – cari sunt știutori de carte – ies cei ce posedă limba cultă moldovenească din Basarabia. Țăranii între ei – la petreceri ce se fac după datina din străbuni și în intimitate – nu amestică – mai niciodată în graiul moldovenesc – cuvinte rusești.

Iată specimene de limbă cultă moldovenească din Basarabia – acomedată pentru popor – fie compuneri originale, fie după tălmăciri. Un „Moșu Vasile” în „Basarabia”, din 1908: *Pân răsare soarele îți mănâncă ceața ochii*. Proverbul mai sus adus și altele, precum: *Până îi vine cheful bogatului, îi iese sufletul săracului*, foarte se potrivesc la starea în care se află țăranii în ziua de azi (p. 129-132).

Note ■ ¹Vina e și a noastră; căci n'avem decât să reflectăm asupra progreselor culturale făcute de Poloni și de Germani în Rusia, pentru ca să ne încredințăm că cu ceva restricțiuni, cultura în limba națională e posibilă și în Rusia. Noi ne-am mulțumit să ne hrănim numai cu știri ușoare din presa străină și cu tendinți de ponegrire a Rusiei, iar de frații noștri nu ne-am interesat, socotindu-i pierduți.

Mihail SADOVEANU

Răzeși și mazăli de la Nistru

La Cotiugenii-Mari, văd casa bătrânească a părinților lui Simeon Murafa. E o așezare curată cu cerdac și chilioare pline de scorniri, care aici se chiamă războaie. Mama lui Murafa ne arată odaia în care s-a născut prietinel nostru mort așa de tragic, biblioteca lui românească și toate amintirile mărunte în care, pentru ea, ș-acum nemângâiată, mai stăruiește ceva din cel dus.

Când l-am văzut întâi pe Simeon Murafa, acest mazâl mândru și moldovan ireductibil, era într-o sară de toamnă.

Războiul nostru pornise. Copacii se dezbrăcaseră de frunze; vântul venea cu vești rele din tristul pământ al Olteniei. Ploi reci și neguri îmbrăcaseră munții moldovenești unde soldați trudiți, cu ochi neguroși, nedormiți zile și nopți, de săptămâni și luni se băteau cu îndârjire eroică.

Dinspre Prut pe drumurile ude și desfundate, năboiseră oștile Țarului. Coloane nesfârșite treceau: artilerie, cavalerie, infanterie. Treceau încet oamenii Rusiei, cenușii și nehotărâți ca stepele. Veneau ca dintr-un neștiut și parcă n-aveau țintă. Făceau popasuri lungi și mâncau turme de vite și munți de pâne. Veneau de zile multe și nu mai ajungeau pe linia de foc a regimentelor noastre.

Cântau târăgănat și armonios, aceiași și aceiași în uniformă împărătească, erau însă o sută de neamuri dintr-o sută de ținuturi: din Siberia și Turchestan, de la Urali și Caucaz, din adâncă Moscovie, din Finlanda și Polonia, din toate colțurile uriașei împărății. Erau turmele de jertfă ale țarismului, împânzind amarăta noastră moșie, împinse de scopurile ascunse ale stăpânilor lor, aduse în realitate de un destin tragic și misterios.

În sara aceea, pe-un vânt răsunător, cineva bătu la poarta noastră singularică.

Era un străin, unul din nesfârșita mulțime cenușie.

Dar străinul acesta rosti un cuvânt de salutare în limba părinților noștri. Îl întâmpinarăm veseli și mișcați.

Soarta aducea între noi un frate. Purtat de porunci străine, el se abătea din drum, rostea numele meu și intra în căminul nostru ca să vorbim la lumina lămpii liniștite despre Moldova...

Străinul acesta venit să mă caute într-o sară de toamnă în Folticeni, în fundul țării, era Simeon Murafa.

N-aș putea spune cât am fost de mișcat. Mi se părea că mă aflu în fața unei tainice orânduiri a destinului.

Priveam pe „muscalul” acela voinic și plin de viață, cu ochii scăpărători și însuflețiți... Era într-adevăr un sol din înstrăinata și pierduta Basarabie.

Nu. Basarabia nu era nici pierdută nici înstrăinată. Murafa venea cu vești ciudate din țara strămoșilor noștri. Venea cu vești bune și-mi vorbea hotărât despre începuturile acelor frământări care nu mult după aceea trebuiau să prefacă în fum și dărâmături nelegiuita împărăție a pajurei cu două capete.

– Noi așteptăm, îmi zicea el zâmbind și privind-mă țintă. Din tot ce se petrece în Rusia, din presa dezlănțuită, din nemulțămirea care fierb înăbușit în adâncuri, din slăbirea vechilor încătușări și surparea autorității, din toate, se vede că ziua pe care o așteaptă noroadele nu-i departe... Așteptăm și nădăduim soare nou pentru Basarabia.

Prutul nu mai era o graniță. Murafa îmi mărturisise că soldați de-ai lui, „de la noi de-acasă”, făceau foarte des drumuri înapoi, încărcăți cu cărți de aici.

Bate vânt cătră noi și mâni se vor deștepta cei adormiți, adăugea el profetic. Cartea cu slovă românească, orice carte care vorbește inimilor de la noi, este o sămânță ce va rodi însutit ca și sămânța cea bună a Evangheliei.

Am stat mult sfătuind în noaptea aceea de frăție; am deschis cărțile cronicarilor și am chemat între noi, cu ochii înlăcrămați, trecutul frumoasei și nefericitei noastre Moldove. Apoi ne-am despărțit cu părere de rău într-un târziu, în noaptea neagră și ploioasă.

Coloane de artilerie treceau prin întuneric, spre necunoscut. Nu vedeam ostași, nu vedeam cai, – auzeam numai mișcarea neostoită, măcinarea aspră a șoselei –, și din când în când un sunet, o comandă în limbă străină.

„Muscalul” mi-a strâns mâna și-a plecat...

De această sară de toamnă a anului 1916 mi-am adus aminte când, un an după aceea, ne-am oprit la mormântul aceluia care căzuse pentru ai lui ca un mucenic.

Furtuna se dezlănțuise, Basarabia se eliberase așa cum îmi vorbise și dorea el în noaptea aceea de toamnă; roadele străduințelor lui de fiecare clipă în zbuciumatul an al revoluției ieșeau la lumină; el nu mai era printre noi, se odihnea întru Domnul în țintirimul de la Chișinău, sub un cer strălucit și într-un pământ slobod... Icoana prietinelui mort îmi apărea și-acuma iarăși, mai vie în casa copilăriei lui, lângă melancolicii lui bătrâni. Mi se reîntoarse în suflet și-n amintire solul care umbla în noapți de toamnă pe drumurile Moldovei, în mijlocul unei oști străine, visând și pregătind viața nouă pentru Basarabia.

Îl simțeam în mine; căci el e dintre aceia care se întorc din veșnicie și nu ne mai părăsesc niciodată.

Când ies în pajiștea curată a ogrăzii, satul întins, cuprinzând peste două mii de gospodării, revarsă clădiri albe pe văi și costișe, în livezi și grădini. Cele două biserici înalță turnuri de piatră. Și de-acolo privind, tatăl lui Murafa, mazâl bătrân, ne dă unele lămuriri asupra satului. E întemeiat din vechi zile de „neamuri”. Pe urmă, cu vremea, s-au așezat lângă gospodăriile răzășești și mulți țărani. Totuși și astăzi satul e bine despărțit în două. Și „neamurile” greu și foarte pe-ncetul se amestecă cu țărănimea...

Ș-aici ca-n multe locuri din ținuturile pe care le cercetez, găsesc stăruind trufia răzășească. Conservatismul și mândria obârșiei se vădesc numaidecât, „după vorbă, după port”. Casa mazălului e mare, cuprinde mai multe încăperi, e „mobilitată”; găsești în ea amintiri din trecut: covoare și horbote, portrete, urice și cărți. În gospodărie, vite alese, strânsură din belșug. Cămarile pline de bunătăți. Bucătăria urmează și ea cerințele unui gust mai subțire. Vinul, – carele îndulcește amărăciunile omului – în casa mazălului pare și el ieșit dintr-o viță mai aleasă.

Mazâlul se duce la târg într-o trăsură pe arcuri, în straiile lui de şiac, mânând doi cai buni cu trap răpede, deşi trăsura-i cam clămpăneşte din încheieturi, el se simte *cineva*. Soaţa lui stă alături, dreaptă, într-o mândră găteală de borangic. Când intră printre dugheni, negustorii toţi ies în praguri şi-i salută.

Tovarăşul meu îmi povesteşte între altele că așa a cunoscut pe vremuri la Alcedari, lângă apa Nistrului, pe Grigore Fotescu, mazâl cu nume prea ştiut.

Cine nu văzuse în ținutul Sorocei pe căpitanul Grigore Fotescu! Cine n-auzise de caii lui, pe care îi aducea din depărtate tabunuri moscovite! Cine nu vorbea de prisaca și via lui, de oile lui, de ogoarele lui!

În gospodăria lui umblau argații ca albinele. Gospodina avea femei la tors și la țesut. Într-o cămară, pe o laiță largă, la anumită vreme a anului, totdeauna sta cucuiat un jidov meșter, care cosea şiac și potrivea blăniți de *hulpe* și de miel... Și gospodarul, după ce se întorcea de la câmp și descălica în mijlocul ogrăzii, își punea în șold mâna care ținea *nagaica* și privea încruntat în juru-i.

Erau pe atunci vremuri bune. Când prindea căpitanul Grigore oaspeți în casa lui, la sărbătorile de iarnă ori la Paști, apoi nu-i lăsa cu una cu două. Mesele se țineau lanț și cântau lăutarii răzimați pe ușorii ușilor. Vinul cel bun din fundul pivniței sfârâia în pahare. Iar la grajd stăteau străji cu poruncă grozavă, precum că nimeni n-are voie să înhame și să plece...

Când căpitanul Grigore intra, de pildă, la târg la Rașcov, ca prin farmec ieșeau capete bărboase în uși. De la o dugheană la alta negustorii își aruncau știrea cea mare:

„A venit căpitanul Grigore!” în juru-i se strângeau negustorii și misiții lui cunoscuți. „Ce mai faci, căpitane Grigore? – Cum ai călătorit, căpitane Grigore? – Cum se află *sudarinia*? Ce-ți fac copiii, căpitane Grigore? – Ce-am putea cumpăra de la dumneata, căpitane Grigore?”

El se simțea tare și fudul, în mijlocul tuturor negusturilor aceloră umiliți. Își mângâia mustața, apoi își punea o mână în șold, și striga scurt, cum avea obiceiul:

- Hăt! țâst! da voi cum o mai duceți, năcăjiților?
- Vai de capul nostru, căpitane Grigore. Batem război cu sărăcia!
- Hăt! țâst! Voi, bre, sunteți niște șireți.
- Nu, căpitane Grigore, nu suntem șireți, suntem năcăjiți, precum spui. Ne pare bine că ai venit în mijlocul nostru, sănătos!
- Cum?
- Că ai venit în mijlocul nostru sănătos, căpitane Grigore!
- Așa? țâst! bine! Ia să intrăm colea, să stăm puținel de vorbă!
- Da, căpitane Grigore, să intrăm și să vorbim.
- Hăt! care-i mai mare aici? Ia să vie care-i mai mare aici și s-aducă niște oale cu vin!
- Să vie! strigă negustorii. A poruncit căpitanul Grigore să vie care-i mai mare aici, s-aducă niște oale cu vin.
- Hăt! numaidecât! eu vreau să cinstesc cu cunoscuiții mei și să stăm de vorbă.
- Așa, căpitane Grigore, să stăm de vorbă. Să bem o ulcică de vin, da să vorbim și de afaceri. Așa se poartă oamenii cumiști și dumneata ești om cuminte, căpitane Grigore.
- Hăt! țâst! să vorbim!

Când începe vorba de vânzări, de cumpărări, de prețuri, sub mândria și fala căpitanului Grigore deodată răzbate viclenia cu ochi ascuțiți a mazâlului. Și pentru această veghere statornică a minții și strajă a intereselor lui, negustorii au și mai mare admirație, și mai mare dragoste către căpitan Grigore.

Ochii aceștia ageri în care lucește și mândria de neam, îi cunosc încă de pe când răposatul între buni și drepti Simeon Murafa, în lungi seri de prietinie, îmi vorbea despre „răzășii și mazâlii de la Nistru... Ochii aceștia ageri îi întâlnim ș-acum neconținut în calea noastră, pe când străbătem ulițele cu cuprinse gospodării răzășești, prin Cotiugenii-Mari...

Romanii

Pentru marea majoritate a moldovenilor din Basarabia, *romanii* sunt oameni minunați care au venit de dincolo de Prut.

Romanii sunt soldați, jandarmi și funcționari. Întâi au venit soldații, adică *muscalii* romani, când cu *svoboda*... Sfârșimăturile marilor oști rusești, în numele revoluției și al libertăților, ardeau curțile, prădau și chemau și marea mulțime țărănească dintre Nistru și Prut la aceste manifestări puternice ale vremurilor noi. Un vânt de distrugere și de nebulie pornise a sufla peste sate, când se arătară deodată, în marșuri grăbite, niște oameni de departe, pe care basarabienii nu-i cunoșteau...

În ticna satelor lor, nesupărați nici de învățător, nici de cinovnic, țărâni-meă grăia moldovenește, știa ceva despre țar și despre marea împărăție a Rusului, dar altceva, despre altă lume, nu cunoștea, și amintirile trecutului căzuseră ca într-o mare a uitării...

Deodată veniră acești *romani*. De grăit grăiau cam ca moldovenii: se înțelegeau. Erau oameni uscați, cu obrazurile arse, cu ochii amărâți. Erau rău îmbrăcați și aproape desculți. Se bătuseră cu dușmani covârșitori doi ani de zile. Cunoscură nenorociri și dureri fără nume.

Alături de ei, marea oaste a Rusiei dezertase, și dezlănțuiseră anarhia... Acești oameni ciudați de peste Prut se întoarseră împotriva rușilor cu armele. Și acum îi urmăreau și în Basarabia. Veneau și-n această veche ocină a Moldovei să facă rânduială. Oamenii locului se mirau mai ales de cât rabdă acest ostaș necăjit: se mirau de tăria și îndârjirea lui.

O ocupație militară aducea în chip firesc năcazuri. Ofițerii acestor *muscali romani* rechiziționau cam mult și des; unii, tineri fără mustață, grăiau peste umăr și ziceau „tu” mazălilor și răzășilor cărunți, oameni cu greutate și cu cinste; argumentele solide și neprețuita înjurătură au dezonorat ici-colo întâlnirea frățească, după mai bine de o sută de ani de despărțire... Cu toate acestea, blajinii și bunii oameni înțelegeau oarecare lucruri pe care le puneau mai sus de trecătoarele năcazuri. La

sfaturile de sară cu acești muscali noi, în jurul mesei primitoare de drumeți, basarabienii înțelegeau că au de-a face cu oameni de-o lege și de-o limbă, că acești oameni, năcăjiți, amărâți și depărtați de căminuri, au venit pentru slujba neamului aici și ca să puie zăgaz neliniștitelor și sângeratelor valuri ale anarhiei.

Încet-încet se recunoșteau. „Sângele apă nu se face”.

Vorba aceasta o spuneau deseori și unii dintre ofițerii *romanilor*. La ușa lor, pentru sfat și dreptate, se îmbulzeau totdeauna gospodari și muieri și totdeauna se întorceau alinați. Cu alții, mai svânturatici și mai neînțelegători ofițerași, lucrurile mergeau mai greu. Aceștia zvârleau cuvântul *bolșevic*, ca o palmă, în dreapta și-n stânga, înaintând ca într-o țară inamică; aceștia veneau cu o înaltă știință a nomenclaturii sfinților din calendar; acești copii ai târgurilor lepădau cam des bonuri de rechiziție pe petice de hârtie, iscălite invariabil *Popescu*, numele devenit fantastic între Prut și Nistru.

Și la moldoveni, însă, se vede că toate necazurile se rezolvă într-o glumă. Localnicii priveau zâmbind în juru-le, și, împărțind pe acești *romani* în două, botezau pe cei din urmă cu numele pribeagului neam al lui Faraon. „Îștialalți is țigani, domnule, căuta să mă încredințeze surâzând un mazâl. Mai întâi suduie de spurcă pământul. Al doilea, toți se laudă că-s de neam mare și au moșie”...

După muscali, au venit alți romani: jandarmii și funcționarii.

Jandarmii erau încredințați că vechea administrație moscovită înseamnă întuneric, groază, lanțuri, Siberia. Și aducând blândețe și civilizatele năravuri ale administrației din regat, se socoteau pionieri ai civilizației într-o țară barbară... I-am văzut pe toți bine hrăniți și cu nasurile rumene, așa cam îi șade bine unui jandarm, cunoscând și exercitând destul de bine funcția de miei tirani... Încolo, ceilalți funcționari s-au silit să nu dezmință temeinicele calități pe care cu toții le cunoaștem și le admirăm în vechiul regat. Toți lovesc cu aspră energie binecuvântatul pământ al acestei noi Californii — căutând ceea ce cred ei că e singurul rost al existenței omului.

Din acest motiv, deocamdată în Basarabia, ierarhia e cu totul alta decât la noi. Cele mai importante persoane în balurile de la Telenești sunt

domnul șef de jandarmi și domnul perceptor... În al doilea rând vine administratorul de plasă. Judecătorul, persoană retrasă și solemnă, nu înfățișează nici un pericol, nu eliberează permisuri, nu te amenință cu nimic; el e cel mai nebăgat în seamă...

Totuși un ovrei din partea locului, pe când îi vorbeam de această ciuda-tă rânduială, îmi răspunse c-un zâmbet fin:

– Între cele bune venite de peste Prut, ți-o spun numai dumitale noi numărăm pe judecători... și pe doctori...

– Ai de spus ceva împotriva celorlalți?

– Nu, trăim bine, după cum vezi...

Se ploconi ceremonios în fața măririlor timpului, apoi întorcându-se la mine, adăugi trainic:

– Nu este problemă fără dezlegare...

Dumitru BOGOS

Datoria celor chemați

În zilele de azi se vorbește mult despre soarta Basarabiei. Mai toți sunt de părere că numai o singură cale istorică s-a deschis pentru dânsa – anume calea unirii. Se află și îndoielnici, cari se tem să nu se'ntoarcă timpurile legăturii cu Rusia. De altă parte se găsesc și oameni cari chiar azi vreau să ne legăm cu Rusia. Cu totul deosebit stau dușmanii noștri, cari și acum visează că Basarabia va ajunge iarăși în jugul Rusiei-Mari. Fericiți sunt cei dintâi, cari mai bucurosi vreau moartea, decât întoarcerea la Rusia.

Cei de al doilea încă nu sunt pe deplin luminați; sufletul lor e molipsit...

Dar cei de al treilea, ca niște păcătoși, încă sunt rătăciți, blestămați și tot mai cred că libertatea li-a dat-o Rusia.

Mai rămân dușmanii. Oare de ce nu ne vreau ei fericirea noastră?

Toată lumea știe că noi vrem numai să încheiem hotarele noastre și de fel nu ne băgăm, ca Rușiii, în gospodărie străină. Trebuie să privim pe dușmanii noștri ca pe niște păcătoși și ticăloși, să ne căutăm de lucrul nostru sfânt și să ne întovărășim cu cei cari ne vor ajuta.

Dar să nu creadă dușmanii că noi nu-i știm și nu le vedem lucrul lor spurcat! Feriți-vă, d-lor, de urgia neamului nostru, holbați ochii și veniți-vă în fire!

Noi știm că frunzașii vieții noastre politice, cari sunt însărcinați să ne aducă la fericire, țin sus steagul pe care este scris *Unirea!* Credem că ei își vor împlini datoria lor sfântă pentru luminarea poporului nostru.

Fraților conducători, voi sunteți datori a întări credința celor îndoielnici și a deschide ochii celor rătăciți. Spuneți următorilor că nu Rusia li-a dat libertatea, ci războiul cel mare al lumii, care pentru regimul rusesc a fost totdeauna ca o primejdie istorică și mare nenorocire. Credeți voi c-ați vedea libertatea, dacă Rusia ar fi învingătoare? Aveți în vedere

că poporul care a căpătat o deprindere rea să asuprească alte popoare și să trăiască din truda altora, se va lepăda ușor de păcatul acesta, oricât de mult ar vorbi de socialism? Ca exemplu aveți pe marxiiști ruși, cari de fapt nici decum nu recunosc independența popoarelor?

Amintesc faptele mai proaspete, când fostul *Cherenschi* nu ne da voie să organizăm armata noastră națională.

Dovada lui era: voi sunteți separatiști, voi trageți la România! Și iată, dela *Nicolae II* și până la socialistul *Cherenschi*, rușii ne scoteau ochii cu vorba că noi Românii din Basarabia vrem cultură din altă țară, și nu din Rusia.

Oare de ce le era frică?

Repet: Rușii, deprinși să trăiască ca trântorii, din spinarea altor națiuni, nu îngăduiau să ajungă națiunile la lumină, căci prin aceasta dâșii le pierdeau cu totul.

Rătăciții spun că noi, Românii din Basarabia, putem să ne folosim și de cultura rusească. Trebuie să le răspundem: „Fraților, nu fiți orbi și-n ziua de azi, vedeți ce cultură a dat nația rusească! Azi rușii își pun ca scop să ruineze toată lumea. Citiți ziarul rusc delă Odesa și veți înțelege c-au turbat nu numai cei mai întunecați dintre ruși, dar și cei de frunte. Cred că colonelul *Muraviev* nu poate fi asemănat c-un muncitor de rând de la fabrică. Dumnealui este astăzi conducătorul armatei rusești, care a pornit la războiu contra României”.

Și iată de ce s-a sălbăticit nația rusească: în centrul ei era o mare contrazicere, erau puțini oameni luminați, iar pe de altă parte, mulțimea zăcea în întuneric nemaipomenit cu credința în „Țarul“ de pe timpurile lui *Ludovic al XIV-lea*.

Mulțimea rusească avea un idol și era lipsită de libertate, era oarbă.

Fără voia poporului a venit o putere din afară și a furat idolul din față. Firește, s-a întâmplat o nenorocire mare, poporul a turbat.

Întâi și întâi, el s-a aruncat la acei cari era mai luminați decât el și s-a început vărsarea de sânge.

În ziua de azi rușii amenință lumea întreagă c-un prăpăd peste toată fața pământului.

Colonelul *Muraviev* l-a sfătuit pe *Lenin* să cucerească lumea toată, să scalde în sânge Europa întreagă, în luptă cu „contra-revoluționarii“, cari ar fi burghejii, ori, spun țărani noștri, „bârzoii“.

Cei chemați la putere sunt datori să strige că, în numele libertății și al dreptății, poporul nostru cere cultură, spre a-și arăta vrednicia și dreptul la viață, și că această cultură, care nu poate fi decât națională, n-o poate dobândi altfel, decât prin unirea neamului românesc din toate unghiurile.

15 Februarie 1918

V. V. MOVILEANU

Ascultați de frații voștri – glasuri dela sate

Mare este bucuria noastră, a acelor Români basarabeni, cari am luptat ani de zile și cari luptăm și în timpul de față cu hoții de bolșevici și nu ne este atâta rău dela foștii ruși, cât dela ai noștri frați întunecați cu fel de fel de momente rusești. Mulți avem printre noi îmbrăcați în piele de oaie, dar în lăuntru sunt lupi, pentru bietul Basarabean, pe când nici acuma nu se lasă de vorbele lor viclene, spre a înșela pe Moldovenii noștri. Basarabia n-are deloc legătură cu Rusia și acești vicleni oameni nu se lasă de-a rusifica pe bietul Moldovean nici acuma. Mare este bucuria noastră, a acelor Moldoveni pe cari nu ne-a otrăvit rusificarea, dar mare este scârba acelor cari până acuma cu fel de fel de momele l-au ținut pe loc pe bietul Moldovean în bezna întunerecului.

Mulți păstori avem, cari iubesc întregirea neamului nostru, dar mai mulți ne duc pe o cale cu totul periculoasă pentru Basarabeni.

Fraților Basarabeni! Nu ascultați pe vrășmașii noștri, că mulți avem cari nu pot nici cu un chip să vadă pe Moldovean având școala lui națională, pentru că ei știu prea bine că numai prin școală națională poți să fii om în rând cu toți oamenii din lume. Luați pildă chiar dela Evreu, de ce el întâiaș dată învață în limba lui pe copil?

Așa trebuie să facem și noi. Dar dușmanii vreau să ne împiedice.

Ei spun că noi trebuie să ne alipim iarăși de Rusia, căci numai așa ne vom putea păstra libertățile pe cari astăzi le primejduiesc Români. Dar ostașii români n'au venit să ne ia ceea ce am câștigat, ci au venit să ne ajute la ceea ce am căpătat prin revoluție, pentru că celelalte neamuri cari s-au încuibat printre noi nu puteau suferi ca Moldoveanul nostru să ajungă în rând cu lumea civilizată și azi să fie el stăpânul țării. Și iacă unde-i buba, de umblă să pună la cale pe toate drumurile pe

Moldovean, ca să se apuce de jefuit și de stricat economiile boierești, ba și școalele și pădurile, ca la urmă urmei să arate lumii că iacă cine-i Moldoveanul, când au ajuns și el stăpân pe țară.

Nu vă lăsați amăgiți, fraților! Căci numai ostașul Român poate să ne ajute și să ne dea îndrumare bună. Niciodată nu va fi mai bine pentru noi decât atunci când vom fi toți Românii de peste toate locurile, cari avem aceeași limbă, aceleași obiceiuri, într-o singură țară. Atuncea vom cunoaște că și noi Moldovenii din Basarabia suntem oameni și nimeni nu va râde de noi sau să ne poriclească „cap de bou“, ca pân-acuma, sau să ne fie rușine a spune că suntem Moldoveni.

4 Martie 1918

Teodor JIREGHIE

Sfatul Țării

Ce se numește Sfatul Țării în Republica Moldova?

Priceput lucru este că Sfatul Țării la Moldoveni este organul dreptății și izvorul înțelepciunii, izvorul din care Moldoveanul poate să soarbă apa, după care de o sută de ani înșetoșează. Luptătorii dreptăților moldovenești l-au înființat, și cu înființarea Sfatului Țării s-au ridicat întunerecul de pizmașii asupra neamului românesc, s-au turburat iadul și s-au cutremurat și avezuha și nu-și poate da sama nici azi cum un norod înmormântat, un norod întunecat și de lume uitat se ridică puternic. Au trimis avezuha puterea sa, să surpe tot ce este sfânt al norodului celui blând, au ridicat nori și fulgere cu trăsnete înfricoșate, și puțin-puțin și eram călcați, poate și pe veci, de nu ne-ar fi scos de supt canga și aripa hiarii, frații noștri cei adevărați, frații de peste Prut. Iată, s-au miluit și ne-au scos cu sângele fiilor săi, care din destul s-au vărsat, ca noi să înviem, ca noi să trăim, ca noi să ne luminăm și să cunoaștem lumina zilei. Iată, noi astăzi facem ochi, dar ochii noștri de urdori încă-s bolnavi și nu putem încă a ne uita la lumină fără de ochelari negri. Și ni se pare că încă multă vreme durere avem să tragem, până când vom da peste doctorul care știe lecu. Dar totuși. Republica Moldovenească, mulțumită României, lucrează în Sfatul Țării, și parcă ai crede că-i Parlament, ca și-n alte țări, numai se deosebește că-i pe toată lățimea platformei democratice și mai presus, prin alte țări, Parlamentul e lumina țării. La noi însă nu e tocmai așa, căci astăzi în Sfatul Țării se face un fel de politică internațională.

Acuma însă e veacul în care toate neamurile să-și caute cuibul, și Sfatul Țării trebuie să priceapă țanta sa. Caute leacul și să ridice parlamentul Republicei Moldovenești la treapta cea cuviincioasă, ca măcar ceva- ceva să se învrednicească a se numi Parlament.

Parlamentul nu-i sinagogă, ori bulevard, da-i scaunul înțelepciunii lui Solomon și țării lui Samson; în el trebuie să se grăiască cu limba cea de la Duhul sfânt, dar nu cu acea născocită de Ruși. Că tot ceea ce este de la om piere, dar ceea ce este de la Dumnezeu în veci va fi.

7 Martie 1918

Iulian FRIPTUL

Către cei rătăciți

Cu mare bucurie am citit în *România Nouă* No. 128 scrisoarea învățătoarei Vera Nicolaeva. Mi-a strălucit ca o rază de soare, care împrăștie întunerecul minților bunilor Moldoveni.

Niciodată Basarabia noastră n-a suferit asemenea frământare, ca dela Ianuarie încoace și mai ales dela 27 Martie.

Putem înțelege că rușilor nu li-a convenit schimbarea lucrurilor, când li-a venit rândul să piardă pășunea bogată, cu care se hrăneau, fără să simtă vreo datorie față de poporul țării. Putem înțelege iarăș că nu le-a convenit aceasta nici la alte națiuni din Basarabia, precum sunt ovreii, bulgarii, grecii ș. a., cari se deprinsese pe vecinicie să-l privească pe Moldovean ca pe un „cap de bou“.

Însă ce nu putem înțelege este că și unii din moldovenii basarabeni făceau și fac mutre slute față de frații noștri de peste Prut, ceea ce dovedește încă o dată ce blestemată moștenire ni-a lăsat cea sută de ani, cât „Sfânta Rusie“ a stăpânit Basarabia.

Lucru ciudat: acești Moldoveni se simt mai aproape de ruși decât de Români, și când îi întrebi despre asemenea curiozitate nenaturală, îți spun că au făcut studii în rusește, că nu știu limba română, că s-au deprins cu Rusia și cu rușii ș. a. Acești oameni arată că au pierdut simțul de naționalitate, că vocea sângelui în ea s-a stins. Pe acești „fii“ ai neamului nostru nici țara, nici istoria nu-i va regreta, dacă chiar și se vor asimila cu rușii și poporul nostru îi va pierde.

Să-i auzi cât de jalnic îi plâng pe „bieții ruși“, care trebuie să-și lese locușoarele sale calde, din cauză că nu știu limba română: profesorii, șefii de poștă, judecătorii ș. a. Și niciodată nu li-a venit în gând acestor plângători să plângă pe poporul moldovean din Basarabia, popor de un sânge cu ei, popor, care era socotit de toți veniții ca dobitoace.

Nu vor să înțeleagă că istoria și-a făcut numai dreptatea, răsplătind pe Ruși în Basarabia cu aceea ce li-au făcut aceștia Moldovenilor la 1812 și la 1878.

Ea, istoria, va merge și mai departe. Ea va trezi în întreg poporul nostru simțul de neam. Frații se vor cunoaște unul pe altul, se vor încheia legături strânse între toate neamurile românești, și atunci, în ziua de serbare națională, toți Moldovenii ce fac mutră rusească vor fi izgoniți dela masa serbărei, ca niște lepădați de neam.

Mulți feciori a pierdut Basarabia prin înfundăturile Rusiei până acum, dacă o mai pierde încă vreo câteva sute de acești rătăciți, pe care mai mult îi doare inima de Rusia decât de frații lor, neamul nostru nu s-a stinge.

Cu atât mai multă laudă și cinste se cuvine acelor cari, neobosiți, lucrează pentru neam și limbă în împrejurări nespuse de grele, în împrejurări când și unii din frați le pun bețe în roate.

Moldovenii rusificați sunt atât de orbi, încât nu văd că istoria își face cursul său, călcând sub picioare toate eforturile zadarnice ale bieților oameni.

De aceea zic: treziți-vă, fraților, din rătăcirea amară care vă întunecă mintea și simțirea.

Treziți-vă, ca să nu cadă blăstămul neamului asupra voastră, ci să vă puteți bucura și voi că ați ajutat la lucrul sfânt al mântuirii Basarabiei din calea pierzării.

24 August 1918

Vasile ȚEPORDEI

Ardealul și Basarabia

Două provincii istorice asemănătoare. Cu pământ scaldat în lacrimi și sânge, cu văi și dealuri brăzdate de munți formați din oase de martiri. Cu fii căliți în lupte și rămași falnici ca stejarii codrilor la atacurile de înstrăinare. Cu doine de dorul libertății și cu imnuri de proslăvire a belșugului mănoaselor câmpii. Cu drumuri străjuite de troițe ridicate în cinstea aceluiași Dumnezeu, la umbra cărora îngenuchează aceleași mame gârbovite de greutatea anilor și cu fețele zbârcite sub povara amarei vieți de robie.

Le-am cunoscut pe amândouă, fiindcă sunt din același trunchi. Pe pământul uneia mi-am deschis ochi în viață, iar pe al celeilalte l-am cutreirat în lung și-n lat, pentru a descifra cântecul lui Goga și a cunoaște țăraniul lui Coșbuc. Peste tot am întâlnit același suflet bun, aceeași inimă largă, același zâmbet binevoitor și același grai ca aburii ce se ridică din pâinea scoasă din cuptor. Când am pășit pe pământul binecuvântat al Transilvaniei, străbătând munții Bucovinei și pe ai Ardealului de Nord, cu încântătorul „țug“, îmi părea că visez. Din înălțimea Măgurei am privit, ca din slava cerului, minunatul peisaj ce se deschide ca într-o carte, mărturisind că totu-i făcut de mâna lui Dumnezeu. Si-i făcut înadins parcă pentru desfătarea ochiului și mângâierea încercatului suflet omenesc. Dar păstorii din creștetul munților, Doamne Dumnezeule, cât de aproape mă duceau ei cu mintea spre ieslea Betleemului... Acolo am putut avea pentru prima dată în viață

Imaginea îngerilor ce cântau în noaptea Nașterii „Slavă întru cei de sus Lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire“.

Și tot acolo am înțeles taina istoriei noastre și realitatea descălecării voievozilor întemeietori de țară nouă.

Iar când am coborât pe Bistrița Năsăudului, patria lui Coșbuc și leagănul mitropolitului Basarabiei, Gavril Bănulescu-Bodoni, mi-am dat seama

de tainica legătură a sufletului basarabean cu locurile fermecătoarei Transilvanii. Dacă aerul munților îmi întărea plămâni, atmosfera familiară a Bistriței umplea sufletul de bucuria regăsirii istorice.

Graiul și cântecul păstorilor din Munții Bistriței îmi întăreau dovezile minții, iar înfățișarea blândețelor pe ale inimii, care-și vorbea în sinea sa de legăturile de sânge și de trecutul comun al fiilor neamului: născuți în soare, sânge și lacrimi.

Am ascultat seara cavatul și mi l-am amintit aidoma pe al lui Moș Florea Ciobanu din satul copilăriei mele. I-am ascultat sfatul și am recunoscut în el înțelepciunea aceluiași iscusit mânăitor al încreștăturilor pe răboi ca și în Moș Florea al meu.

M-am urcat apoi spre Sighetul Marmației și-am găsit pe atunci, vremea dezmățului politic, scris pe frunțile scaldate de sudoare ale maramureșenilor, ce se văd azi mai vizibil:

*Munții noștri aur poartă,
Noi cerșim din poartă-n poartă.*

Era și pe atunci atotputernicia străină: a fiilor lui Iuda. Dar în satele de la poalele și de pe coastele munților am găsit dârzenia geniului românesc și încrederea în viitorul de aur al neamului stăpân dintru început pe aceste meleaguri.

Pe aici am găsit urmele legendarului Dragoș și pe ale lui Bogdan strămoșul, al căror zbor din creasta munților l-am cântat pe băncile de la primară. Am coborât apoi pe Sătmar, Oradea și Cluj, și m-am simțit așa de acasă ca și-n lunca Nistrului.

Când am vizitat mai târziu mormântul profetului de la Ciucea, m-am regăsit parcă la Putna și la Căpriană Lăpușnei, lângă blagosloviserile oseminte ale mitropolitului Bănulescu.

Iar când în 1940 ni s-a tăiat în carne vie, despeticindu-ne de Basarabia și apoi de Ardeal, am simțit iataganul înjunghiindu-ne. Dar tot atunci am auzit, șoptindu-ne, glasul profetic al instinctului național și al dreptății cerești, prin gura poetului:

Nu te putem uita, nu te putem vinde, Transilvanie!

Și când mai târziu am pornit marșul în istorie, cu mareșalul în frunte, și ne-am revăzut iarăși în Basarabia grădinilor de rai, ne-am reamintit că istoria se repetă și că ardelenii, prizonieri în Rusia, mărșăluiseră în 1918 prin Basarabia spre Ardealul nostru scump.

Iar miile de frați ardeleni, sălășluiți printre noi, ne-au amintit mijitul zilelor eliberării. Cele două provincii surori, una de la Soare-Răsare și alta de la Soare-Apune, au rămas aceleași solidare, împărțându-și atât durerile, cât și bucuriile.

De atunci ori de câte ori străbatem patriarhalele sate basarabene în zile de bucurie și veselie, ne gândim la Ardealul nostru drag. Frumusețile Basarabiei ni le amintesc pe cele ale Transilvaniei, iar voia bună a moldovenilor eliberați ne aduce în minte versul doinei ardelenilor dornici de soarta actuală a Basarabiei. Gândurile noastre zboară zilnic spre farmecul munților și văilor tale, Transilvanie!

Ardealule, Basarabia nu te uită! Suferințele fiilor tăi e suferința noastră, speranțele lor e speranța noastră, visul în marș de realizare e visul nostru.

Nu te-am uitat și nu te vom uita, Ardealule scump!

(RAZA, an XII, nr. 632, 27 septembrie 1942, p. 1)

Relatări ale unor martori oculari la evenimentele legate de activitatea Sfatului Țării și de Unirea Basarabiei*

*Din evocările lui Constantin Hîrjeu,
fost ministru de război în guvernul Marghiloman*

... Guvernul Marghiloman a fost adevărat un guvern de sacrificiu. Venit la putere în cele mai grele împrejurări prin cari a trecut vreodata România, cînd Regele nu mai avea cui să încredințeze soarta țării, cînd cei cari avuseseră datoria de a o salva, o părăsise, Alexandru Marghiloman, cu prietenii săi devotați, răspunde la chemarea Regelui și, cu conștiința de sacrificiul ce avea să facă, merge unde datoria îl chema. Ultima rezervă, de care România mai dispunea e astfel mobilizată.

Care era starea țării în teritoriul ocupat și neocupat? În Muntenia, Cvadrupla Alianță¹ seca pămîntul țării, golia casa românului, și impunea întregii României o pace oneroasă și umilitoare. Marea și munții trebuiau șterși de pe harta ce ni-o lăsase domnitorii noștri și întiul Rege al Romaniei. În Moldova, ne pierea neamul, secerat de boală și de lipsa de hrană și de imbracaminte; iar armata număra zilele de hrană pe care o va mai putea găsi în depozitul ei. Căile ferate, fără vagoane și locomotive și fără combustibil suficient, abia își mai duceau zilele și își așteptau sfîrșitul apropiat. Basarabia, abia ocupată de trupele noastre, își stingea focul aprins de bolșevici și de bandele armate, pe cari foștii noștri aliați le revărsase pe pămîntul ei; drumurile ei de fier dezorganizate și ruinate erau servite de un personal, pe care bolșevismul îl molipsise și-l abătuse de la datorie; agricultorii, mari și mici, alungați din proprietățile lor, gospodăriile moșiilor distruse și jefuite, iar pămîntul lăsat în mare parte în părașină...

■ * Se păstrează ortografia originalului.

Noul guvern, dîndu-și seama de datorie și cunoscînd starea în care se găsea întreaga țară, trebuia, fără zăbavă, să iee măsuri pentru a îndreptă prezentul și a asigura viitorul.

În Basarabia, mai întîiu de toate, a trebuit să se la măsuri de îndreptare administrativă și de siguranță publică și să i se dee ajutorul armatei pentru a se lucră pămîntul lăsat în părăgină și a împiedeca continuarea devastării proprietăților rurale.

Apoi să se aducă în Moldova, prin Serviciul Etapelor, tot ce se putea găsi acolo pentru a asigura pînă la noua recoltă hrana populațiunii și a armatei.

A doua chestiune în Basarabia, care cerea o grabnică deslegare, eră chestiunea căilor ferate. Ministrul de rășboiu, după o prealabilă întelegere cu prezidentul consiliului, a delegat la 8 (21) Marte pe directorul general al căilor ferate ca să încheie cu guvernul din Chișinau o convențiune pentru trecerea căilor ferate basarabene sub administrațiunea centrală, prevenindu-1 că, dacă din cauza unor considerații locale, nu se va semna imediat convențiunea, ministrul de rășboiu va fi silit să rechiziționeze întreaga rețea de C. F. pentru a nu da prilej comandamentelor germane și austriace ca să pună stăpînire pe ea, cum își manifestase dejă intențiunea. După multe dificultăți, guvernul local a semnat convențiunea prin care caile ferate basarabene², cu toată zestrea și avutul lor, trec la Direcția Generală a Căilor Ferate Române. Guvernul nostru a considerat acest act ca un început oficial al unirii Basarabiei cu Romania.

În ziua de 9 (22) Marte, delegatul militar al guvernului de la Congresul Păcii³ a trimis ministrului de rășboiu protocolul privitor la demobilizarea armatei noastre. Nu l-am găsit acceptabil și l-am înapoiat spre modificare. În forma lui definitivă protocolul nu ne îngăduiă să păstrăm sub arme decăt 134.000 oameni, și aceasta, chiar, numai pînă la pacificarea Basarabiei și asigurarea granițelor ei, dar guvernul m'a îngăduit să țin 176.000 oameni, cari ne erau absolut necesari pentru siguranța și buna rîndueală din Basarabia și pentru exploatarea economică a Basarabiei și Moldovei, fără de care hrănirea populațiunii Moldovei nu s'ar fi putut face, iar serviciile publice ar fi fost suspendate.

Cu toate că protocolul impunea desființarea tuturor corpurilor de trupă și formațiunilor cari nu figurau în bugetul armatei din 1916, am păstrat, cu știinta și aprobarea primului ministru, în mai mult: regi-

mentul Vinătorilor de Munte și toate regimentele-cadre de infanterie, 10 batalioane de Pionieri, regimentele de Artilerie grea, formațiunile de etape, administrative și sanitare. Apoi, am mai adăugat un regiment de Grăniceri, iar primul-ministru care eră și ministru de interne, printr'un decret-lege, a întreit efectivul Jandarmeriei Rurale, ceea ce a mai contribuit la sporirea efectivului nedemobilizat.

De sigur că toate aceste nu s'au putut face fără a atrage atențiunea Comandamentului Mackensen, care prin serviciul său de legatură din Iași avea mijloace licite și mai ales ilicite ca să controleze actele noastre. Totuși Ministerul de Războiu și Guvernul nostru au gasit mijlocul să facă față protestărilor reiterate ale acelu comandament, să mențină intacte măsurile luate pentru trecerea armatei pe picior de pace (1 Iulie), și să țină trupele de ocupațiune din Basarabia pe picior de războiu pînă la 24 Oct., măsuri de prevedere cari ne-au folosit mult și dupa intrarea aliaților noștri în țară și în timpul mișcărilor bolșevice din Ukraina.

Dar tractațiunile pentru încheierea păcii merg acum foarte greu, fiindcă victoriile Germanilor pe frontul apusean îngăduie Puterilor Centrale să ne impună noi obligațiuni greu de admis și să fie ireductibile în voința lor. Și vremurile sînt foarte grele. După un recensămînt al rezervelor de hrană se crede că populațiunea din Muntenia nu va mai avea pîine și mămăligă decît pînă la finele lui Maiu. Și nici Moldova nu stă mai bine. Toată nădejdea noastră e acum în Basarabia.

În ziua de 20 (2) Marte, sosind din București d-nii Alex. Marghiloman și C. Arion, se ține un consiliu de miniștri, în care ei expun mersul greu al tratativelor de pace. Ei au făcut tot ce omenește e cu putință ca să scape țara de dezastrul în care a dus-o guvernul din 1914–1917 și ca să obțină o pace atît de onorabilă cît îi îngăduie situația noastră de „învinși” față de puterile adverse, și de „izolați” față de aliații noștri. Dar, greutatea guvernului nu e numai ca să lupte cu străinii, cari țin să ne pedepsească, dar și cu cei dinlauntru – tartufi incorigibili – cari ne-au adus țara la marginea prăpastiei și să prefac astăzi în martiri și mantuitori ai ei. Fariseii au reînviat în România.

În ziua de 22 (4) Marte e consiliu de miniștri în care se discută chestia unirii Basarabiei cu România. D-l Marghiloman cetește o telegramă, rezultat al lungei conferinșe cu d-l Kühlmann, prin care ne înștiințează că

Germania admite unirea dacă se face prin autodeterminație. Talaat-Pașa și Radoslavoff fac aceleași declarațiuni în numele Turciei și al Bulgariei. Cel din urmă vede chiar cu ochi buni anexarea Basarabiei, fiindcă „aceasta va face să înceteze orice disentiment între România și Bulgaria” (?). Numai Austria face rezerve, subordonînd chestiunea următoarelor două condițiuni: România să participe cu cel puțin un batalion la operațiunile armatei austro-ungare în Ucraina, și să vîndă Austriei 12 baterii de artilerie. Ministrul de Răsboiu nici nu admite să se discute această chestiune. Primul ministru și ministrul de externe fiind cu totul de aceeași parere, propunerea delegatului austriac a fost respinsă.

A doua zi are loc un nou consiliu de miniștri, la care iau parte și delegații Basarabiei, d-nii I. Inculeț, președintele Sfatului Țării și al Republicii Moldovenești; Dr. Ciugureanu, președintele consiliului de miniștri, și Pan Halippa, vicepreședintele Sfatului. Mai ia parte și d-l C. Stere, deputat basarabean, născut în Basarabia. Reprezentanții Basarabiei admit unirea, dar pun oarecari condițiuni; numai Stere se declară pentru unire fără nici o condițiune. Alexandru Marghiloman comunică delegațiunilor că integritatea Basarabiei și mîna liberă a României ne sînt garantate de delegatii puterilor adverse, afară de contele Czernin, care a făcut oarecari rezerve. El le spune că încheierea păcii trebuie să găsească fapt împlinit unirea Basarabiei, fiindcă de orice întîrziere se vor folosi vrăjmașii noștri ca să ne împiedece de a realiza o parte, cel puțin, din visul nostru, sau ca să facă din Basarabia un obiect de schimb; și le garantează toate așezămintele interne și politice la cari ei țin, dar fără un guvern separat și fără un parlament, cari trebuesc să se contopească în guvernul și parlamentul României.

După ce mai vorbesc d-nii C. Arion, C. Stere și ministrul de Răsboiu, delegații Basarabiei admit *unirea* așa cum le-a garantat-o Alexandru Marghiloman⁴.

Această ședință a consiliului de miniștri intră în domeniul istoriei României. Ea s'a ținut la Președinția Consiliului, în fostul palat al domnitorului Mihail Sturdza.

Actul unirii trebuind să se săvîrșească în capitala Basarabiei, primul ministru, însoțit de ministrul de Răsboiu, au plecat la Chișinău în seara zilei de 26 (8) Marte⁵.

În ziua de 27 (9), miniștrii sînt la Chișinău. După amiază Sfatul Țării se întrunește în Casa Gimnaziului, unde el își ține ședințele, pentru a discuta unirea⁶. La ora 4 p. m., miniștrii, după înțelegerea avută, pleacă spre Casa Sfatului, dar pe drum sînt opriți de un trimis al Capului Guvernului local, care le comunică dorința Sfatului de a amîna încă o zi votarea unirii, deoarece mai sînt multe greutăți de învins pentru a asigura o majoritate compactă unirii. D-l Alex. Marghiloman, în curent cu intrigile ce se țeseau, dîndu-și seama de urmările ce ar putea avea dacă li s'ar îngădui un răgaz, își continuă drumul. Ajungînd la Sfatul Țării, miniștrii sînt primiți de membrii guvernului local și de biuro-ul Sfatului. Introduși în sala ședințelor, primul ministru al României ține o înălțătoare cuvîntare, în care darul vorbei se luase la întrecere cu sufletul marelui patriot, arată marele interes ce are Basarabia de a se uni iarăși cu România, asigură pe deputați că integritatea Basarabiei le este garantată, sfătuște să voteze unirea fără nici o întîrziere⁷. După aceasta, miniștrii României cu însoțitorii lor părăsesc Sfatul și merg la Cartierul corpului de Armată⁸, unde așteaptă rezultatul votului. La ora 6,50 p. m., trimișii adunării vin să anunțe că Unirea a fost votată. Mergem din nou la Sfat. Un secretar cetește rezultatul votului: pentru unire, 86 voturi; abțineri, 36; în contra unirii, numai 3 voturi. Îmi fac cruce, rîd, plîng, și sufletul meu, îndurerat de tot ce suferise doi ani de-a rândul de la nedreptatea omenească, multumește Celui de Sus că m'a învrednicit să iau parte la săvîrșirea marelui *act istoric*, care leagă din nou Țara Românească cu pămîntul Basarabiei, unde zac de veacuri oasele străbunilor mei. Unirea se face, după cum glăsuște proclamarea *Sfatului Republicii Democratice Moldovenești*, „în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului ca *noroadele singure să-și hotărască soarta lor*, de azi înainte și pentru totdeauna Basarabia se unește cu mamă-sa România”.

De azi înainte Prutul nu va mai fi rîul blestemat din cîntecele poporului moldovean, ci apa binecuvîntată care va legă de veci Moldova cu Basarabia.

În ziua de 30 (12) Marte, se serbează în capitala vremelnică a României unirea Basarabiei. La prînzul dat de Rege în cinstea oaspeților basarabeni, d-l Inculeț îi dă știrea că Basarabia îl numește «Regele țăranilor» fiindcă a dăruit moșiile Coroanei țăranilor de dincoace de Prut⁹. După

prînz se încinge „hora unirii” sub ferestrele Cartierului regesc, casa în care a locuit Domnitorul Cuza, și s’a cîntat pentru întâia dată această horă în 1859, cînd Muntenia s’a unit cu Moldova. Unde și cînd se va serba, îmi ziceam atunci, a treia unire...

Serbarea unirii se încheie seara cu o masă mare dată de primul ministru la palatul Mitropoliei. Acolo, Dr. Ciugureanu, în cuvîntarea sa, mărturisește că: „unirea Basarabiei se datorește d-lui Marghiloman și Guvernului său”.

Urmările imediate ale acestui mare act au fost: suprimarea „guvernului regional basarabean”, disolvarea „Sfatului Țării”, intrarea în Guvern a doi basarabeni ca miniștri de Stat, 9 (22) April, și „licențierea trupelor basarabene” (un regiment de Infanterie, 2 regimente de Cavalerie-husari și o baterie de Artilerie), trupe cari dealtfel nu aveau nici o valoare militară.

În ziua de 24 (7) April s’a semnat tratatul de pace cu puterile vrăjmașe. D-l Marghiloman mi-a spus cîte greutăți a avut să învingă ca să poată ajunge la încheierea acestei păci. Opoziția ce i-a făcut partidul militar german condus de generalul Ludendorff și schimbarea atitudinii d-lui Kühlmann ne-au cauzat mult rău. Marele nostru vrăjmaș a fost cabinetul politic de la M.C.G. al armatei germane, care nu părăsise cele două postulate ale Statului Major: dezarmarea oștirii și îndepărtarea Regelui...

... Guvernul e informat că trimisul ucranian din Elveția a început o campanie ostilă în presa elvețiană împotriva anexării Basarabiei. Ministrul de externe va răspunde printr-o contra campanie, pe care o va conduce d-l Picleanu, ministrul nostru de la Berna. C. Arion răspunde și adresei d-lui Galagan, trimisul ucranian la Iași, prin care Statul ucranian își formulează drepturile la stăpînirea Basarabiei. Răspunsul stabilește drepturile noastre imprescriptibile și pune în evidență pretențiunile nefundate ale Ucraniienilor asupra unei țări, în care aproape nici nu există reprezentanți ai poporului ucranian...

... De la semnarea păcii, vexațiunile și împilările, ce ne impun Germanii, merg tot crescînd. Sub pretext că populațiunea germană din Basarabia e molestată de trupele noastre, comandamentul suprem german din București (zis „OKM”) a cerut autorizarea ministrului de Răsboiu

să trimită în regiunea satelor germane un detașament de 1200 oameni, cari să înlocuească trupele române aflate acolo. În urma înțelegerii avute cu primul ministru, această cerere a fost refuzată. Nemaiputînd speculă niște vexațiuni închipuite, „OKM” ne cere autorizarea ca să trimită în acea regiune grupuri de soldați pentru a lua contact cu locuitorii și a descoperi depozitele lor de hrană. Acum se vede bine scopul urmărit: infiltrațiunea germană în sudul Basarabiei și secarea ei de tot ce se va mai găsi în satele germane. Dar nici aceasta nu a fost admisă.

O altă cerere, cu un caracter tot atît de grav, a fost autorizarea de a încheia o convențiune cu Societatea Ukraniană, proprietara căilor ferate Akkerman-Basarabskaia, pentru a exploata această linie în interesul accelerării transporturilor de cereale cumpărate în Basarabia. Ea a avut aceeași soartă...

... Concomitent cu Germanii vin Austriacii. Aceștia vor să ocupe cu orice preț linia ferată basarabeană Ocnița-Bălți-Rîbnița. E infiltrația austriacă, care voește să se întindă din județul Hotinului, pe care-l ocupa, spre sud. Guvernul, în urma explicațiunilor ministrului de Răsboiu, nu admite această cerere, și, cînd Austriacii au voit să întrebuițeze forța pentru a ocupa linia, au fost împiedecați tot prin forță...

... În Basarabia, elementele străine și anarhice, cari se infiltrează neconținut de peste Nistru, împing populațiunea la agitații și răscoale. Pretextul sînt rechizițiunile alimentelor și a mijloacelor de transport, precum și abuzurile jandarmeriei. Agitatorii se găsesc în rîndurile ofițerilor ruși rămași în Basarabia, printre personalul Crucii Roșii rusești, printre clerul rusificat, și, în fine, printre străinii refugiați acolo. Primul ministru, în urma propunerii ministrului de Răsboiu și a bunelor referințe ce i-a dat, a admis ca generalul Arthur Văitoianu, comandantul trupelor din Basarabia, să fie numit Comisar al Guvernului în această provincie¹⁰. Înalta sarcină dată generalului se impunea pentru a curma anarhia administrativă care dăinuia de mult acolo, a îndruma serviciile publice pe o cale bună, și a pune capăt uneltirilor antiunioniste de dincoace de Nistru. Această creațiune a răspuns unei necesități reale, și proba o face faptul că, deși a fost desființată de guvernul liberal, care a considerat ca nule și neavenite toate actele guvernului conservator, aceeași necesitate i-a impus ca să o reînființeze curînd după aceea...

... Citez o a treia chestiune, în legatură cu tendința Germanilor de a se infiltra cât mai mult în sudul Basarabiei și de a exploata tot ce vor putea găsi în acea regiune. În curs de două luni, Iunie și Iuliu, OKM a cerut mai întâi ministrului de Răsboiu și apoi direct Preziidenției Consiliului, autorizarea de a instala la Bolgrad o stațiune de avioane, intermediară între stațiunile finale București și Odesa. Pînă la finele lui August, Guvernul nu a acordat cererea.

... Armata și populațiunea, îngrămădite în mica Moldovă, au suferit mult în anii 1917 și 1918. Și suferințele fizice au adus cu ele atîtea boale, cari au făcut pe d-l Nicolae Iorga să strige îndurerat: *Ne pierе neamul*.

Cînd guvernul Marghiloman a luat friele guvernului, în toate depozitele și centrele de aprovizionare din Moldova nu se mai găseau decît 97 vagoane de făină de grîu și de mălaiu, 110 vagoane de grîu și de secară, 45 vagoane de porumb, 21 vagoane de pîine de răsboiu și 1500 mii rații de galetii; și aceste ne amenință, și satele erau pustiite de boale și cîmpiile sterpe, acoperite cu infirmerii de cai rîioși și istoviti de foame !

... Si totuși, trebuie să facem ceva. Guvernul a luat măsuri să se exploateze sistematic mijloacele de cari mai dispunea Basarabia, să se impiedece risipa și să se pună stavilă contrabandei, care încă se practica în Moldova și, în proportii mult mai mari, în Basarabia. Și astfel, prin ajutorul Direcțiunii Generale a Alimentării, al Serviciului Etapelor, al Organelor de Execuțiune Militară, hrana armatei și a populațiunii a putut fi asigurată în Moldova pînă la plecarea trupelor vrăjmașe din Muntenia.

... În ziua de 23 (5) [octombrie], fiind informat de retragerea trupelor de ocupațiune austriace din nordul Basarabiei, am ordonat, autorizat de prezidentul consiliului, Comisarului General al Basarabiei ca, pe măsură ce trupele austro-ungare vor evacua nordul Basarabiei, trupele noastre să le înlocuească imediat, iar la Hotin să se instaleze autoritățile militare și civile...

14/1 Ianuar 1924

Din amintirile lui Alexandru Marghiloman*

Ne-am adunat ca să cinstim data, pentru totdeauna memorabilă, de 27 Martie 1918, când Basarabia a reintrat în sînul Patriei-Mume. Dacă prin prisma luminoasă a acestui act măreț zăriți și pe pionierul care a netezit căile și-i faceți caldele urări pe cari le-ați rostit odinioară, va exprim și eu, din adîncul inimii, profunda mea recunoștință.

Ce a fost unirea Basarabiei cu Moldova în clipa cînd ea s'a produs?

Nu uitați că a fost prima zare de lumină care străbătea cerul negru și mohorît care de 18 luni apăsă peste întreaga Românie. A fost picătura de rouă care a căzut pe buzele fripte de friguri ale României sîngerînde. Și a fost mai presus de toate vestirea resurecțiunilor totdeauna posibile.

Da, domnii mei. Cînd într-un neam de o sută de ani despărțit de ai săi, în mijlocul prăbușirii catastrofale a unui mare imperiu, pe un pămînt batjocorit de dezertori cari fug de pe front, pe holdele pustiite de banditisme, în mijlocul năruirii tuturor autorităților, un popor, la prima chemare a vremurilor, își regăsește simțul național, se adună, nechemat de nimeni, și, din clipa dintîiu, își proclamă *legitimitatea lui moldovenească*, cînd un fenomen de felul acesta se petrece, toată Româניה poate să aibă încredere, oricari ar fi ceasurile maștere, în viitorul ei. Și cînd, astăzi, un imperialism sovietic – vorbele rîd cîteodată de a se găsi astfel asociate – cînd un imperialism sovietic contestă Basarabiei legitimitatea ei moldovenească, contestă temeiul actului prin care ea s'a alipit de Patria-Muma, ar fi fost bine ca să ne găsim toți laolaltă, acolo la Chișinău.

Dacă aș fi avut cinstea să fiu în guvern, cel dintîiu gînd al meu ar fi fost să rog pe Moștenitorul Tronului – El, care reprezintă perenitatea monarhică în România – care trebuie să meargă de frunte cu perpetuitatea alipirii Basarabiei de Patria-Mumă și l-aș fi rugat sa fie în fruntea

■ * Din discursul ținut la un banchet la Athénée Palace în București.

noastră la sărbătorirea deacolo¹¹, și așa fi întins o mână, nu prezenților de Consiliu, dar tuturor oamenilor cari au contribuit la eliberarea și unirea Basarabiei. M'ăș fi adresat tuturor partidelor și le-ăș fi zis: pentru 48 de ore nu mai sîntem în granițele unui partid politic, ci sîntem în limitele României Mari. Și acolo, la Chișinău, în fața amenințărilor am fi putut afirma solidaritatea noastră: dinastie, factori răspunzători și popor, solidaritate care ar fi inspirat respect tuturor, dar care, cu deosebire, ar fi dat o cheazășie puternică noroadelor diverse din Basarabia că ceea ce s'a făcut, s'a făcut pentru eternitate.

Eu unul, domnii mei, nu m'am oprit la puțina delicateță a protocolului întrebuintat, și n'am pus decît o singură condiție: să-mi fie îngăduit mie să răspund lui Cicerin și lui Krestinski. Mi s'a refuzat acest drept. Guvernul, înțelept cum îl știți, și prevăzător, cum îl cunoașteți, a judecat că eră bine ca sărbătoarea de acolo să fie o simplă sărbătoare a familiei liberale.

E bine că e așa. Se cuvine ca aceia cari, cu mîna lor, au subscris fără nici o ezitare pecetluirea pentru vecie a Basarabiei în împărăția rusească, ca aceia cari, după ce Basarabia s'a liberat, n'au făcut și nu fac nimic pentru dînsa, se cuvine ca numai membrii acelei familii, smeriți, să se ducă să sărute pragul sălii în care s'a făptuit marele act al realipirii Basarabiei.

Iar noi, domnii mei, cari n'avem de făcut nici un act de contrițiune, e bine să sărbătorim aniversarea eliberării Basarabiei aici, în sînul familiei care niciodată, în gîndirea ei politică, n'a despărțit Basarabia de Ardeal.

Nu sînt numai vorbe, și trebuie să reamintesc faptele.

Eră în 1915. A venit la mine un profesor, d-l Alexis Nour, nu știu pe unde se găsește, căci așa fi fost foarte fericit să-l văd aici. El alcătuișe o hartă admirabilă a Basarabiei unde, în forma cea mai plastică și servindu-se numai de documente rusești – insist: numai de documente rusești – ajunsese să stabilească că în Basarabia sînt 2 milioane de Moldoveni față de 85.000 Ruși și 210.000 Ucraineni; restul felurite neamuri pînă la totalul de 3 milioane.

Harta aceasta, aprobată de Societatea de Geografie, n'a putut să fie editată cu ajutorul nici unei instituțiuni oficiale de cultură din România. Și

eu, simplu particular, din fondurile mele, am editat harta; iar de atunci ea a fost pe mesele tuturor conferințelor, se găsește în toate cancelariile și harta aceea este documentul cel mai temeinic pentru acei cari vreau să descurce problema naționalităților în Basarabia.

Mai târziu, la 1915, în Decembre, în Senatul României, când se întrezăria politica pe care și-o croiă guvernul, de la tribuna Senatului am avut curajul să spun că dacă s'au descris suferințele Ardealului, de ce nu ne gândim și la suferințele Basarabiei? Noi Românii avem revendicări spre Apus, dar le avem și spre Răsărit. Făceam apel la toți și le spuneam: glasul care nu se mai aude nu cumva a încetat de a fi un glas care geme?

Și trebuia curaj ca să spui aceasta, domnilor, pentru că, pe vremea aceea eram deja „trădătorul”!

Iar când, după intrarea în războiul a Turciei, a trecut prin București ambasadorul rus de la Constantinopol și împreună cu el un simpatic ministru au venit la mine și mi-au pus chestiunea drept: „Socotești, d-le Marghiloman, că idealul României se poate oare înfăptui fără victoria Antantei?” Eu am întrebat: „Care ideal? pentru că România are un ideal și peste Prut și peste Carpați?”

Atunci mi s'au zis vorbele amare: „Despre Basarabia nu mai e de vorbit; s'a pecetluit soarta ei”. Cuvintele acestea au răsunat multă vreme în inima mea ca clopotul morților și poate că amintirea acestor clopote mi-a dat mai târziu vioiciunea și agerimea cu care am îmbrățișat chestiunea Basarabiei.

Da, domnii mei, am crezut noi că nu e incompatibilitate între diferitele aspirațiuni ale țării și am crezut că putem căpăta și din stînga și din dreapta fără să sacrificăm dreapta în profitul stîngei.

Și aici mă explic cu frații Ardeleni față de cari așa de mult s'au denaturat ideile mele, că multă vreme ei au văzut în mine un adversar, iar nu un frate luminat.

Dacă erau de speriat aspirațiunile noastre, nu mă ascund: întiiu alergam spre Basarabia și mai pe urmă spre Ardeal.

Pentru ce? În Ardeal, o limbă care nu se stinge, o cultură care, grație admirabilei preoțimi și învățătorilor deacolo, înflorește; în Ardeal, un

popor economiceste viguros cu instituțiuni bine construite, un popor care ajunsese să cotopească el economiceste pe Unguri și să puie el țarmuire la impietările săsești.

Un popor ca acela, putea încă aștepta, dacă era o absolută necesitate, sfirșitul unei domnii imperiale, pe cînd Basarabia nu mai putea aștepta!

În Basarabia, de 100 de ani clasa conducătoare absolut rusificată. Cu tristeță, un patriot, Ioncu, spunea la un congres în Kiew, că toate căpeteniile Basarabiei ajunse în Duma sau in Consiliul imperial, chemese Krupenski, Purișkievici, erau cei mai aprigi susținători ai politicei imperiale pentru desnaționalizarea Basarabiei. Comerțul Basarabiei, în mîna de străini. Și cari străini? Străini de aceia pe cari din cînd în cînd pravoslavnică Rusie, pe cale de pogromuri, îi aduceă la smerenia voită pentru ca totdeauna ei sa fie un instrument în mîinile poliției. Iar poporul de jos, singurul care mai păstrase intact talismanul limbii și al bisericii, eră pe cale de a le uită și pe acestea pentrucă, una cîte una, i se smulgeau din biserici cărțile românești pentru a fi înlocuite cu cărți rusești. Lucrul, domnii mei, ajunsese pînă acolo încît atunci cînd s'a prezentat în Dumă o lege pentru naționalizarea școalelor, în cele 12 națiuni pomenite, Basarabia nu era cuprinsă! Da, era o credință absolută în cercurile de sus ale Rusiei că nu mai exista limbă, nu mai exista cultură, nu mai exista biserică moldovenească în Basarabia.

Și cînd, domnii mei, țara aceea era cu sufletul pe buze, credeți-mă, nu era impietate față de idealul nostru cînd gîndiam că, înainte de toate, trebuie să luptăm pentru Basarabia! În caz de primejdie, care este copilul care cel dintîiu aleargă la poalele mamei sale ca să se apere? Este copilul cel slab, copilul cel crud și numai pe urmă vine baietăndrul, flăcăul. Copilul bolnav, Basarabia, trebuiă întîiu ajutat pentrucă flăcăul Bănățean, flăcăul Ardelean aveau puterea încă să aștepte.

Domnii mei, ce să mai răsfoim trecutul? A fost o pronie cerească mai înțeleaptă decît concepțiunea oamenilor, care a învîrtit așa evenimentele secolului că deodată s'a realizat visul celui mai visător patriot și deodată am avut în brațele noastre și Ardealul, și Banatul, și Bucovina, și Basarabia.

Dacă am reamintit acest trecut este numai ca să afirm aci că, în chestiunea Basarabiei, noi avem precădere pentru a o sărbători, noi avem

precădere pentru a restabili adevărul istoric. Cum s'a realizat unirea ? E de un viu interes astăzi, cînd tot procesul e din nou adus la bara lumii, ca să i se cunoască toate fazele și să se răscolească toate filele.

Căzuse imperiul. Guvernul trecător al lui Kerenski se clătina, eră Rusia în ajunul evenimentului bolșevismului. Deodată, asupra inițiativei unui soviet moldovenesc din Odesa, se adună la Chișinău, în Octombrie 1917, congresul tuturor Moldovenilor din toată Rusia¹². O mișcare pornită de la popor.

În congresul acesta în care erau reprezentate toate breslele, toate armele, toate clasele, prima gîndire a congresului a fost să reia numele de „moldovenesc” și să proclame Basarabia autonomă politiceste și ca teritoriu.

Este foarte interesant să știți cum s'a motivat această rezoluțiune:

„Avînd în vedere cultura națională a neamului moldovenesc, trecutul său istoric; plecînd de la principiul proclamat de revoluțiune că fiecare popor are dreptul de a dispune de soarta sa pentru a realiză o unire mai strînsă a poporului moldovenesc, primul congres al Moldovenilor din toată Rusia în unanimitate a decîs: Basarabia se bucură de acum înainte de autonomie teritorială și politică”¹³.

Acesta este, domnii mei, prologul alipirii Basarabiei. Acest vot al unui popor, neinfluențat de nimeni, încălzit numai de simțămîntul național, conține în germeni desfășurarea istorică a tot ceea ce s'a petrecut deatunci. Și cînd te gîndești că Cicerin și Krestinski tăgăduesc spontaneitatea alipirii Basarabiei de Moldova, aș zice că nu cunosc istoria contemporană a țării lor, ori atunci păcătuesc contra adevărului.

A doua grijă a acestui congres a fost de a convoca un Sfat al Țării care să ocîrmuească treburile Basarabiei.

Cu cîtă înțelepciune acest congres dozează reprezentanța în Sfatul Țării! El hotărăște că vor fi 120 deputați: 68 din partea Moldovenilor¹⁴, restul reprezentanți ai tuturor minorităților etnice. Exact, proporțiunea dintre neamuri. Și congresul acesta, deși ieșit din revoluțiune, proclamă mai sus decît oricine dreptul tuturor minorităților să participe la viața comună. El rezervă 10 locuri și pentru Moldovenii de peste Nistru.

Se aleg deputați din toate breslele, din toate partidele; comune, zemstve pînă și Liga culturală a femeilor au reprezentanții lor. În Noiembrie, acelaș an, se adună Sfatul la Chișinău. Ședința inaugurală a Sfatului Țării a fost o solemnitate fără de seamăn: episcopul rus din Cetatea-Albă, Gavril, i-a dat binecuvîntarea în limba moldovenească; se face slujbă în limba moldovenească pentru întîia dată!

La ședința inaugurală, cel dintîiu care salută congresul este d-l Inculeț care pînă atunci era Comisar ajutor trimis de la Petrograd pentru ca să precipite revoluțiunea în Basarabia.

Vorbesc pe rînd Ucrainenii, Moldovenii; se rostește partidul socialist-revolutionar, se rostește partidul socialist-democrat, se rostește reprezentantul cooperațiunilor, se rostește doamna Alistar, reprezentanta Ligii culturale a femeilor; vorbesc un Armean, un Grec, un German, un Evreu, un Polonez. Toate breslele, fără excepțiune, toate, într-un singur glas proclamă independența¹⁵, autonomia și dreptul la o vieață liberă a Basarabiei.

Iar d-l Inculeț, care pînă atunci eră șampionul rămîinerii în sînul federațiunii rusești, el însuș e așa furat de avîntul general, că acceptă să prezideze el acest Sfat al Țării.

Sfatul Țării a început organizarea țării. A constituit un guvern în capul căruia eră d-l Erhan, pînă atunci prezident al grupului țărănesc¹⁶. Dar, lipsit de armată, lipsit de bani, în mijlocul vîltoarei pe care o provoca plecarea de pe front în masă a regimentelor rusești, cu fugari cari constituiau tot felul de comitete, cu bande cari se dădeau la tot felul de atentate, starea acestui guvern provizoriu a început să fie de o precaritate neliniștitoare.

De-aici înainte începe să se lege istoria Basarabiei de istoria Moldovei. Țin însă să vă atrag atenția că atît adunarea congresului din Octombrie, cît și la constituirea Sfatului Țării, noi, din regat, n'am avut nici un amestec. Cu toate forțele încordate, cu toată atenția pironită asupra frontului, Moldova căută numai să-și apere existența ei contra bolșevismului care dezorganizase un front și amenința să-i dezorganizeze țara. Astfel că nici un picior de dincoace de Prut nu eră în Basarabia în momentul cînd ea, de la dînsa singură, a constituit și congresul și pe urmă Sfatul Țării.

Ca bază, este imposibil să găsești, la toate adunările cari au constituit Statele independente ieșite din Rusia, cheme-se ele Finlanda, Estonia, Lituania, cum voiți, nicăiri nu veți găsi o adunare avînd la bază liberul arbitru cum l-a avut Sfatul Țării, democrația cea mai perfectă, cum a avut-o Sfatul Țării.

Cînd ordinea s'a primejduit pînă la cataclism, doi din directori, Christi și Pelivan, au fost la Iași. Cel dintîiu gînd al lor a fost să ceară ajutor șefului armatei rusești, general Cerbacief. Bietul om însă, pe vremea aceea era în așa hal, încît trupele române trebuiau să-l păzească contra trupelor rusești.

După lungi desbateri în Sfatul Țării, după multe sbuciumări s'a hotărât o cerere formală, care a fost iscălită de directorul de la interne și de directorul pentru afacerile străine de a se da un regiment ardelenesc și guvernul român a dat ordin ca 1000 de ardeleni, cari erau pe drum, prizonieri schimbați, liberi, și cari trebuiau să reintre în Romania, să se oprească la Chișinău pentru a fi la dispoziția Sfatului Țării¹⁷.

Ce s'a petrecut cu acea mie de Ardeleni? Sînt și astăzi în București, la Cameră și Senat, oameni cari pot spune: fără să știe pentru ce, dezarmați fiind, aproape treziți din somn, revoluționarii, cari puseseră mîna pe Chișinău, i-au atacat cu puști, cu mitraliere, i-au necistit și i-au făcut prizonieri.

A fost o clipă teribilă atunci în Chișinău: jumătate din directorat a trebuit să se ascundă, jumătate să fugă în Moldova¹⁸. Rămăsese singuri, fiindcă ei nu făceau parte din blocul moldovenesc, d-nii Inculeț și Erhan. Atunci n'a mai fost ezitațiune și s'a chemat armata română să protejeze guvernul legal al țării și să scape țara de prădăciunile bolșevismului.

Iată, domnii mei, care era situațiunea cînd am fost chemat de-aici, la Iași. Supunîndu-mă unui angajament pe care-l luasem după Consiliul de Coroană de la Cotroceni, m'am dus la Iași chemat de M. S. Regele, și am primit cruda sarcină să desbat și să iscălesc pacea învinsului.

Părtași la această chemare au fost de sigur în primul rînd acei cari pe urmă au pretins că am fost desemnat de Mackensen. Am minuta procesului-verbal al unui Consiliu de Coroană ținut cu guvernul Averescu,

cu reprezentanții guvernului Brătianu și cu șefii militari, în care d-l Brătianu a sfătuit obștește pe M. S. Regele, că „dacă este să se încheie pace, ar fi bine să se cheme cei din București și cu deosebire d-l Marghiloman”. Și s’a invocat ca justificare că „poate cei din București vor obține condițiuni mai bune și, în orice caz, nu vor putea critica pe urmă pacea pe care România îngenunchiată era silită s’o încheie”. Vă închipuiți că, ajungînd la Iași ca să consum acest holocaust, cu cîtă evlavie m’am uitat la aurora care lumina orizontul din spre Basarabia, cînd am fost pus în curent cu mișcarea națională care se produsese.

Îndată ce Basarabia a constatat că grație armatei române s’a restabilit ordinea și că prin ea, o vieță normală a reînceput spontan, în toate unghiurile, s’au produs mișcări pentru unire: la Bălți, zemstva în unanimitate a proclamat unirea cu România și a cerut-o în scris; o altă delegație a tuturor fruntașilor, foști demnitari ai Rusiei, mari proprietari, negustori, preoți, fusese deja la Iași să ceară formal unirea cu România¹⁹; la Soroca, breslele întrunite au cerut și ele unirea cu România; se anunțase meetinguri de acelaș fel la Orhei, Bender, Chișinău și mișcarea era așa de mare, vîntul bătea așa de tare, că directorii au fost siliți să împiedece unele întruniri tocmai ca să nu se accelereze mișcarea aceasta către România²⁰.

N’am pierdut o secundă din vedere Basarabia. Aveam două căi de ales: ori să iau act de toate mișcărilor populare cari se prodususeră și să fac ca și celelalte să se poată rosti, ori să iau calea cea mai grea: să mă înțeleg cu Sfatul Țării.

Calea era cea mai grea, pentrucă știam, că acolo toate intrigile puteau prinde, acolo erau toți adversarii cari trebuiau convinși, acolo erau rusofilii ireductibili cari trebuiau reduși.

Cînd mi-am ales odată calea, am venit la București pentrucă, de, domnii mei, faptul eliberării Basarabiei nu se poate examina fără să se știe ce se petrecea pe celelalte hotare ale României la epoca aceea. Nu uitați că, pe temeiul preliminarilor de la Buftea, Germanii trecuseră dejă prin sudul Basarabiei, că ei își dăduseră mîna cu Ucraina, că Ucraina era considerată absolut ca o provincie germană pentrucă acolo guvernul Golubovici nu trăia decît sprijinit pe cîrjile pe cari i le dăduse Germania, iar Austriacii, grație păcii facute cu Ucraina, pătrunseseră pe

la Nord, dealungul Nistrului, ajunseseră pînă la Bender. Basarabia era într'un clește care, dacă s'ar fi strîns, tot ce am fi edificat noi la Iași sau la Chișinău era edificat în vînt.

Și am venit la București să negociez.

Negocierile le-am dus între 14 și 18 Marte, întîiu cu d-l Kühlmann.

Atmosfera nu era prielnică. Arion și cu mine nu acceptam formula pentru petrol și era o stare de iritațiune în tratativele noastre care făcea foarte grea introduțiunea chestiunii Basarabiei. Am avut o clipă de fericire: a fost rivalitatea între aliați pe chestiunea petrolului²¹; un moment de descordare s'a produs și am putut scăpa cu o formulă vagă de promisiune. Am strecurat atunci din nou cererea Basarabiei la care ni s'a raspuns în fine: mîină liberă, cu o condițiune: să nu aduc complicațiuni cu Ucraina.

Cu Austriacii, cu contele Czernin, a fost negociațiunea mai grea. Conte Czernin formulase o condițiune: ca armata română să puie la dispozițiunea aliaților²² pe frontul de Sud-Vest un batalion pentru ca să adeverească așa că guvernul din Iași a rupt definitiv cu Antanta. Asta era ultima condițiune pe care o lăsase, plecînd, în scris, contele Czernin. Din fericire înlocuitorul lui, d-l de Koerner, era un om care a înțeleș și ineleganța cererii și imposibilitatea morală pentru România de a o accepta. Și, încetul cu încetul, făgăduind o mică rectificare de graniță basarabeană, la 10 km spre Apus de Hotin, am obținut și de la cei cari se coborîseră pe marginea de Nord a Basarabiei mîină liberă.

Cu aceste două gajuri în mîină am sburat la Iași. Nu întrebuițez un termen exagerat fără să-mi dau seama: trebuia să sbor, domnii mei, pentrucă deja situațiunea lui Kühlmann se slăbise; atacat cu violență de partidul militar, în special de Ludendorff, care-l acuza că a cedat diplomației române asupra celor două puncte la care ținea mai mult statul-major german, adică: plecarea regelui din țară pînă la pacea generală și dezarmarea armatei; atacat pe această chestiune, Kühlmann, mîine putea să cadă, cum a și căzut și, dacă partidul militar dădea pe succesorul lui, tot ce putusem clădi în privința Basarabiei ar fi fost clădit pe nisip. Iar pentru Czernin izbucnise dejă scandalul cu scrisorile principelui Sixt de Bourbon²³ și toată lumea simțiă că Czernin, dintr'o clipă într'alta, se va retrage neputînd admite ca pe deasupra capului lui

să se facă negocieri când el, care avea răspunderea, nu știa nimic. Ca succesori al lui se desemna deja un maghiar și-mi ziceam: dacă maghiarul va fi succesorul lui Czernin, orice aranjament binevoitor pentru România în privința Basarabiei era și el caduc. De aceea eram grăbit, domnii mei. Trebuie să fie fapt împlinit!

Cum am ajuns la Iași m'am pus în contact cu Inculeț și cu Ciugureanu, care înlocuise de curînd pe Erhan în capul directoratului, și cu bunul Pantelimon Halippa. Conferința noastră a fost lungă. Ciugureanu și-a dat mîna îndată cu noi; Halippa, foc și inimă pentru nația lui, a fost și mai lesne în curente noastre. Ieșit din popor fiu al democrației, Halippa se temeă numai de un lucru: ca nu cumva noi, cari reprezentam partidul conservator, să dărimăm bazele democratice ale așezămîntului făcut la Chișinău, și-mi cerea ca probă, să admit votul femeiei. Ne-am împăcat lesne angajîndu-ne că nu ne vom atinge de drepturile politice ale femeilor în ceea ce privește adunările provinciale²⁴. Însă d-l Inculeț rezistă, și atunci, am făcut apel la d-l Stere. Sîngele lui basarabean, cultura lui rară, suferințele tinereții lui, îi dădeau un prestigiu neasemănat în Basarabia și aș fi fost un mare culpabil dacă, hotărit să nu brutalizez, hotărit să nu întrebuițez nici o impunere, nici morală, nici materială, pentru ca Sfatul Țării să se pronunțe în deplină libertate, aș fi trecut pe lângă un asemenea auxiliar fără să fac apel la dînsul.

În ziua de 23 Marte, am ținut un Consiliu de miniștri, iarăși cu cele trei personaje basarabene și cu d-l Stere și am ieșit din acel Consiliu mîna în mână jurînd că sîntem frați pentru vecie.

Au plecat imediat pentru Chișinău Inculeț, Halippa, Ciugureanu, Stere. Eră hotărit că la rîndul meu voi sosi acolo pentru ziua de 26.

În ajun primesc depeșa că nu e nimic încă terminat și să mai amîn plecarea. Eu, care aveam temeiurile mele ca să fiu grăbit, eu care știam că bietul popor basarabean nu fusese 100 de ani sub domnia rusească fără să contracteze boala nehotărîrii, am răspuns telegramei că viu imediat și am și plecat. Am plecat cu Mitilineu, ministru de justiție, cu generalul Hirjeu, cu Gîrleșteanu, Corteanu și cu generalul Mircescu care s'a alipit pe lîngă noi neavînd însă nici un comandament în Basarabia. Am sosit în dimineața de 26 la Chișinău. Pe peronul gării membrii directoratului în afară de d-l Inculeț care a venit la sfîrșit. Arhiepiscopul Gurie

ne-a ieșit înainte. Pe urmă, cu generalul Hîrjeu, am trecut pe frontul întîiu al escadronului de cavalerie basarabeană pe care l-a prezentat generalul Brăescu, ministrul de războiu basarabean, pe urmă pe frontul batalionului de vînători român.

Ziua de 26 a fost toată întrebuițată în conferințe. Ce puteam face eu, era numai la suprafață; cine lucră în păturile adînci erau Stere, Cazacu, Costin, Niță Serghie, profesorul Cădere.

Stere, ziceă glumind, că a facut kilometri de vorbărie. Fapt este, că a ținut 28 de cuvântări și, după propria lui expresiune, făcînd cu nebunii pe mai nebunul decît dînsii. Însă spre seară se desemna tot mai mult voința blocului moldovenesc, pe care-l conducea Halippa²⁵, de a impune părerea lui de unire definitivă cu România.

În dimineața zilei de 27, după ce văzusem în ajun preoțimea basarabeană, reprezentanții comunităților, reprezentanții nobilimii, reprezentanții comerțului, după ce avusesem conferințe cu conducătorii, în dimineața de 27 nu mai era decît o singură rezistență, aceea a d-lui Țiganko, cînd din întîmplare, se răspîndește svonul fals că avem intențiunea de a restabili pe proprietari, pamînturile expropriate în favoarea poporului și deodată se produce iarăși spărtura în blocul țărănesc²⁶ și Savenco ne face o întreagă răsturnare a situațiunii. A ajuns însă cuvîntul meu, că vom respecta legile țării, ca să putem procede la formularea condițiunilor pe baza cărora se puteă alipi Basarabia de România.

La 3 ore mă duc la Sfatul Țării. Am precauțiunea să pătrund numai cu prietenii civili cari erau pe lîngă mine. Nici o uniformă nu s'a văzut în Sfatul Țării, nici o uniformă împrejurul Sfatului Țării. Intru în sala de ședinte. Sala mă primește în picioare, afară de grupul rezistenților care, ca demonstrațiune, nu s'a sculat. Iau cuvîntul ca să arăt ce beneficii pentru Basarabia, ce mîntuire pentru neamul întreg dacă unirea se va face.

Am pus, domnii mei, toată căldura de care sînt capabil, tot darul de convingere și vedeam cum cuvintele mele prind, căci unul cite unul rezistenții se sculau și la sfîrșitul cuvîntarii mele, toată sala era în picioare.

Am declarat atunci, după ce am depus pe masa biuoului condițiunile formulate în dimineața aceea cu reprezentanții grupurilor, că, pentru a lăsa Sfatului Țării deplina lui libertate de judecată, mă retrag împreună cu toți prietenii veniți din regat. Și de fapt ne-am dus la Cercul militar unde am așteptat rezultatul discuțiilor.

La Cercul militar ni s'a făcut o primire caldă, dar clipele păreau zile, orele luni, trecea timpul și nu venea nici un răspuns. Sfatul Țării deliberă după obiceiul de acolo: fiecare partid avea sala lui și discută cu infinită aprindere. Se face 5, se face 6, ajungem la 7, se întuneca și nici un răspuns de la Sfatul Țării. Vă închipuiți ce înfrigurare eră pe noi la ideea că ceva necunoscut a putut aduce surparea conferinței, când apare colonelul Condeescu din jandarmerie. Venise în fuga mare să anunțe că majoritatea se rostise în favoarea moțiunii blocului țărănesc²⁷.

Cea dintîiu bătălie se dăduse pe chestiunea votului și anume: dacă se va vota pe față și cu apel nominal sau nu, și majoritatea orînduise votul pe față. Bătălia eră astfel cîștigată, intrigi nu se mai puteau produce, acei cari trăgeau pe dedesubt ițele nu mai puteau exercită arta lor și eram sigur de astădată că votul va fi așa cum îl așteptam. De fapt, ni se spuse că, cu mare majoritate, Sfatul Țării, cu apel nominal, a votat unirea cu România.

Domnii mei, plecăm de astădată în cortej pompos oficial către Sfatul Țării. Cu noi, toți generalii, ofițerii superiori, escorta de cavalerie basarabeană în cap, escorta lăncierilor români în spate. Ajungem la Sfatul Țării. Cel dintîiu pe care-l întîlnesc e Stere. Mă duc la dînsul să-l felicit. Atîi a putut să spuie: „S'a votat” și mi-a căzut în brațe în clocote de plîns. Minute întregi n'a putut rosti un cuvînt.

Mai departe, pe scară, doctorul Cazacu, de obicei atîi de stapîn pe dînsul cu vorbirea aspră și ascuțită pe care o cunoașteti, în imposibilitate de a rosti o vorbă, ochii lui plini de lacrimi, grăind cecece nu putea să spuie cuvîntul lui, iar generalul Hîrjeu, în care se deșteptase vechiul sînge basarabean, ștergînd lacrimi furtive, m'a îmbrățișat mulțumindu-mi că i-a fost dat să trăească alături de mine aceste clipe nemuritoare. Nu vă mai spui, domnii mei, în ce stare eram eu: cu cleștele nu mi-ai fi putut smulge o vorbă.

Gînditi-vă: eu, trădătorul, aveam norocul să iau de mîină Basarabia, s'o duc la Patria-Mumă!

Intrăm, oficialitatea română, într'o sală mică unde trebuie să așteptăm ca să se facă din nou rîndueală. Apoi sîntem introduși în Sfatul Țării și raportorul ne comunică că Sfatul Țării a votat unirea prin 86 voturi pentru, contra fiind 3 și abținuți 30²⁸. E cel mai mare număr de votanți care vreodată s'a rostit în Sfatul Țării în tot timpul cît a fost în sesiune.

Am luat atunci cuvîntul. Sala se schimbasesc; toată lumea era în picioare, ciorchini omenesci pe toate marginile sălii. Și atunci, am rostit următoarele vorbe:

„În numele poporului românesc și al Regelui României, cu adîncă emoțiune și cu falnică mîndrie, iau act de hotărîrea quasi unanimă a Sfatului Țării. La rîndul meu, declar, că de astăzi înainte, Basarabia este pentru vecie unită cu România. În aceste clipe mari să ne închinăm cu smerenie în fața geniului rasei noastre care după o despărțire de un veac și mai bine găsește singur calea firească să o ducă la mîntuire, calea firească arătată de istorie. Să ne unim cu toții inimile și să strigăm, împreună și cu cei ce s'au abținut, Trăească România una și nedespărțită!”²⁹

În sală, explozia unei emoțiuni ne mai pomenite. Nu mai eră bucurie, era delir: generalii noștri cădeau în brațele deputaților, soldații sărutau pe ofițeri; iar noi trăiam niște clipe de fericire nespūsă.

N'a mai fost cortej, domnii mei, n'a mai fost paradă, a fost o mulțime în delir, ca un potop, se ducea spre catedrală. Iar în vasta biserică din Chișinău, luminată ca într'o zi de Paști, episcopul Gurie³⁰ proclamă pe Regele Ferdinand și pe Regina Maria, Domni stăpînitori ai Basarabiei și oficiază un Te-Deum solemn. Domnii mei, în mulțimea aceea, în care erau oameni din toate clasele, de toate religiunile, așa de unanim a fost sentimentul național că nu s'a înregistrat o vorbă de contestațiune; nu s'a exprimat un gest de opunere³¹.

Și astăzi, domnii mei, profit de această ocaziune ca să mă închin cu slavă înaintea modeștilor deputați din Sfatul Țării. Erău acolo oameni de multe ori cu cultură rudimentară; erău acolo oameni aproape sărmani, ieșiti din popor³²; unul, dar unul nu și-a precupețit votul!

Și-au apărât cu cerbicie convicțiunile, au rămas, unii dintre dînsii, ireductibili; pe alții i-a rupt apa dar n'a fost unul care să fi negociat ceva

pentru dînsul, nu a fost unul căruia să-i fi putut face necinstea cineva să-i propună ceva.

Ei, domnii mei, cînd eliberarea Basarabiei s'a făcut pe bază de liber arbitru, de rostire democrată și printr'un act curat ca apa de cristal, nu mai poate nimeni să-i tăgăduască legitimitatea și procesul este pentru totdeauna închis.

Așa s'a savîrșit, domnii mei, actul sfînt al unirii Basarabiei. Cu dînsul, cînd am fost silit să mă retrag, la sfîrșitul anului 1918, puteam să-mi încheiu activitatea politică și aș fi făcut-o voios dacă aș fi fost tratat nu cu recunoștință, pentrucă nu cer firii omenești sentimente extraordinare, dar dacă aș fi fost tratat cu decență.

Dar nu trecuse o lună de la retragerea mea, domnii mei, și cînd am văzut că puhoiul calomniei a rupt orice zăgaz, cînd am constatat căineala cu care toți acei cari au tremurat odinioară pentru răspunderile lor, mă atacau, cînd am constatat că toți cari au păcătuit, prin faptă sau lipsă de prevedere, căutau să mă încarce cu toate păcatele pe cari ei aveau să le ispășească, am ridicat capul, mi-am încordat nervii, și am rămas la postul meu. Nu aveam să mă apăr pe mine, știam că istoria – nu istoria pe care o fac polemicele de partid, dar istoria pe care o sapă realitatea faptelor – acea istorie îmi va da dreptate; dar aveam de apărut, domnii mei, cinstea partidului meu care nu trebuia o clipă măcar să poată fi bănuir că a suportat în fruntea lui un om care, într'un anume moment, a slujit alte interese decît interesele țării lui.

Și astăzi, domnii mei, lumina e făcută; soarta mi-a dat revanșa care mi-o datoră.

Cu toate acestea n'a sunat ceasul cînd poți să zici: sloboade, Doamne, pe robul tău.

Da, domnii mei, țara noastră a crescut, dar vaza ei nu a crescut. Prin vina noastră, n'am știut să ne adaptăm vremurilor noi. Am rămas încîlciți în politica îngustă de partide, cu polemicele de persoane cu pismuirile ei. A rezultat de-aici o slăbire generală a acțiunii de Stat. Avem pe granițele noastre vecini cari ne pîndesc și ar fi mare păcat dacă s-ar acredita că corpul acesta al României este slăbit, cum ar fi tot așa de mare păcat dacă ar trece drept adevăr că corupțiunea în România

falsifică toate ruajele acțiunii de Stat. Și, cum dorim, domnii mei, o țară puternică, o țară rînduită, la care puterea morală să fie egală cu puterea materială, nu rămîne decît să îndemn pe toți acei cari, prin acțiunea lor politică sau prin vieța lor privată, pot statornici pilde în țara aceasta, ca toți acei cari, prin experiența lor pot fi încă puncte de razim pentru reconstituirea de forțe, să ramîie în popor; și pentrucă eu cred, domnii mei, că sîntem în stare de a aduce această contribuțiune țării, aici, în mijlocul unor oameni de bine, eu nu pot ridica decît un toast și ca o ultimă rugăciune către Atotputernicul, care a fost așa de blînd, așa de darnic, așa de ocrotitor cu România: să dea oamenilor mintea cea bună, și ridic paharul meu, domnii mei, într'o strîngere la un loc a oamenilor de bine, pentru întremarea Patriei noastre.

(Din volumul *Lui Alexandru Marghiloman omagiu cu prilejul unei îndoite aniversări. Prietenii și admiratorii lui*, București, 1924.

Selecție și note de Ion Țurcanu. Material preluat din cartea *Sfatul Țării. Istoria unei importante instituții politice basarabene*, în curs de apariție la editura „Arc” din Chișinău.)

Note

¹ Referință la Puterile Centrale și la aliații lor.

² Vezi referitor la această tranzacție la pp. 95-97 din volumul de față.

³ Este vizat reprezentantul Puterilor Centrale de la București.

⁴ Despre tratativele de la Iași referitoare la organizarea Unirii, vezi cap. „Cine a făcut Unirea” din volumul de față.

⁵ Necoincidență cu relatările lui Marghiloman, care spune repetat că au sosit la Chișinău în dimineața zilei de 26 martie, afirmații confirmate și de alte surse.

⁶ Desfășurarea ședinței din 27.03.1918 este descrisă în cap. „Unirea a «păpat» revoluția”, care semnaleză unele lapsusuri ale sursei.

⁷ Procesul-verbal al ședinței din 27.03.1918 a S.Ț. nu conține nici o referință la insistența lui Marghiloman ca deputații să voteze Unirea.

⁸ Corpul VI armată.

⁹ Afirmație greșită: regele anunțase mai devreme că țăranilor le va fi dat pămînt, dar reforma agrară avea să se facă mult mai tîrziu. Pămînturile Coroanei nu au fost însă niciodată împărțite în întregime la țărani.

¹⁰ De fapt, inițiativa instituirii funcției de Comisar General al Basarabiei nu a aparținut ministerului de război, ci lui C. Stere, pe atunci încă președinte al Sfatului Țării, și lui P. Cazacu, șeful guvernului basarabeian.

¹¹ E greu de înțeles această onoare pe care Marghiloman o arătă „moștenitorului tronului”, adică principelui Carol, care, pe lângă faptul că nu a avut nici o legătură cu Unirea Basarabiei, în timpul războiului, așa cum se știe, practic dezertase de pe front.

¹² Nu a fost un congres al tuturor moldovenilor, ci doar al militarilor moldoveni de pe toate fronturile războiului.

¹³ E vizată rezoluția Congresului Militar Moldovenesc despre autonomia Basarabiei, care e citată însă greșit.

¹⁴ Corect, 84 de locuri.

¹⁵ Independența Basarabiei va fi proclamată mai târziu.

¹⁶ Corect, președinte al Sovietului gubernial al deputaților țărani.

¹⁷ De fapt, decizia de a trimite trupe în Basarabia, guvernul român a luat-o la 31 decembrie 1917, deci cu o săptămână înainte de sosirea la Chișinău, la 06.01.1918, a regimentului ardelenesc despre care vorbește Marghiloman.

¹⁸ Nu este adevărat că directoratul, adică guvernul Basarabiei, s-ar fi împrăștiat. În realitate, și guvernul, și Sfatul Țării și-au continuat activitatea chiar și în zilele de gravă criză politică de la sfârșitul anului 1917 și începutul lui 1918, așa cum foarte bine demonstrează procesele-verbale ale Parlamentului basarabeian.

¹⁹ E vorba doar de o delegație a marilor proprietari, care cereau unirea numai pentru a-și salva averile.

²⁰ Această descriere a atmosferei pro-Unire nu este într-un tot conformă cu realitatea. Vezi cap. „Cine a făcut Unirea?”

²¹ Era vizată concesionarea către Centrali a exploatării petrolului românesc, însă în tratatul preliminar de la Buftea această pretenție nu fusese inclusă, fiind presupusă în prevederea generală cu caracter economic.

²² Sint vizate, desigur, Puterile Centrale.

²³ Aluzie la corespondența din 1917 dintre împăratul Austro-Ungariei, Carol I, și principele belgian Sixtus de Bourbon-Parma, care dezvăluia intenția monarhului austriac de a propune președintelui Franței o pace secretă.

²⁴ Chestiunile principale, dezbătute la acele tratative, au fost altele, mai numeroase și mult mai principiale. Vezi cap. „Cine a făcut Unirea?”

²⁵ Nu există informație precisă că Blocul Moldovenesc ar fi fost condus de Halippa.

²⁶ E vizat, se vede, Blocul Moldovenesc, nu Frațiunea țărănească a lui Țiganko.

²⁷ Corect, Blocul Moldovenesc.

²⁸ Au fost 36 de abțineri.

²⁹ În procesul-verbal al ședinței din 27.03.1918, această cuvîntare a lui Marghiloman alcătuiește o singură propoziție foarte scurtă. Fragmentul din textul de față e diferit și față de însemnarea respectivă din notele sale politice (vol. III, p. 125).

³⁰ Pe atunci, Gurie era doar arhimandrit.

³¹ De fapt, starea reală de spirit din sînul populației Basarabiei nu era nici pe departe așa cum o descrie Marghiloman; marii proprietari, străini aprioape cu toții de ideea națională românească, și de asemenea minoritarii, erau adversari ai Unirii.

³² Observație adevărată și prețioasă.

Nicolae IORGA

Basarabia și înfăptuirile românilor *(Versiune românească)*

În momentul în care o aniversare la Chișinău amintește de Unirea, adică de revenirea, multă vreme dorită, a ceea ce rușii singuri au numit: Basarabia, după raptul, în 1812, a unei provincii care nu era otomană și a cărei soartă nu putea să depindă de rezultatul unui război ruso-turc, simțim încă o dată nevoia să informăm opinia publică din străinătate asupra sensului acestui act în concordanță cu principiile cele mai sigure și mai sfinte ale dreptului național.

Între Prut și Nistru, la marginile lumii creștine față cu stăpânirea tătarească, nu exista, în secolul al XIV-lea, în afară de răzlețe sate românești, decât marea cale a năvălirilor, străbătută de războinicii hanului mongol și de trimișii lui. A fost nevoie ca o lungă epocă de strădănie continue să transforme acest pământ, acoperit de copacii codrilor de stepă, într-unul din cele mai bogate grânare din toată Europa și, pentru regiunea de la nord de gurile Dunării, în verzi suprafețe de pășuni. Era nevoie, pentru a se ajunge la acest rezultat, de răbdarea nemăsurată a plugarului român, de ambiția marelui proprietar, a boierului din principatul românesc al Moldovei să vadă întinzându-se până în zare, și chiar dincolo de ea, hotarele pământului său străbun. Ideea unei îndatoriri stringente de-a pune în valoare terenurile rămase încă pârloagă era atât de întipărită în conștiința acestui neam de agricultori înnașcuți încât atunci când, în 1681, Gheorghe Duca, domn al Moldovei, a fost numit de sultan „hatman al părții din Ucraina“ care tocmai se închinase Imperiului Otoman, noul stăpân a purces numaidecât la deștelenirea pământului pustiu și, alături de primele holde arate, a impus să se crească numeroase cirezi din acei boi moldovenești care, încărcăți la Danzig, soseau la gurile Tamisei pentru a aproviziona piața Londrei.

N-ai fi găsit pe la 1350 decât prea puțini locuitori în văile Basarabiei de nord și centrale. O dublă pătrundere românească i-a dăruit rasa însăși, care stăruie până astăzi, dincolo de toate dezastrele războaielor și în pofida nepăsării pline de dispreț de care a suferit în timpul unui secol de stăpânire rusească.

La sud, domnitorii români ai Valahiei, stăpâni peste tot malul stâng al Dunării, s-au așezat, după ce au alungat resturile stăpânirii tătarești, până la gurile Dunării.

O nouă provincie de romanitate a fost astfel creată aici, într-un ținut în care principatul valah mersese să-și caute primul arhiepiscop de drept canonic¹. Deoarece dinastia care domnea atunci asupra țării, și a continuat până foarte târziu, cobora dintr-un anume Basarab, acest ținut, creat, populat, apărât pe urmele de civilizație ale genovezilor de la Licostomo, a primit din partea vecinilor numele de Basarabia, pe care raptul desăvârșit de țări l-a extins apoi asupra întregii acestei Mesopotamii între cei doi mari afluenți ai Dunării, până în zidurile Hotinului.

La nord și în centru, domnii români ai Moldovei au fost cei care au înfăptuit toate acestea. Ei și-au trimis aici oștenii apărători împotriva unei eventuale reveniri a hoardelor tătare de la vadurile Nistrului, unde la Hotin chiar, la Tighina – care va deveni în secolul al XVI-lea Benderul turcilor – și până la acel Moncastro genovez care era pentru români Cetatea Albă, au fost statorniciți, la capătul unui șleah de comerț astfel creat pentru negustorii poloni din Galiția consolidată de marele rege Cazimir, vameșii lor. Unii dintre acești soldați-țărani au rămas în ținutul pe care izbutiseră să-l păstreze pentru creștinătate, pentru civilizație ca și pentru interesele economice ale Occidentului. Pământurile au fost împărțite, potrivit obiceiului, celor care, prin vitejia lor, îndepărtaseră odată mai mult, un nou val de năvălire păgână. Căpeteniilor acestei oștiri gata oricând să alerge sub steagul bourului moldav, le-au fost dăruite mari întinderi în aceste locuri numite „pustii“, deoarece exploatarea agricolă, profitabilă fiscului domnesc, nu începuse încă.

Sufletul țaranului român creează frumusețe din instinct, chiar și în cele mai dureroase clipe de viață. O aflăm în armonia unei case modeste, dar întotdeauna originale, în costumul atât de strălucitor uneori, dar de o măsură desăvârșită, în uneltele fin meșteșugite, în covoarele ce

oferă aspectul multicolor al câmpurilor smălțate cu flori, în ceramica ce păstrează linia unei arte milenare, o aflăm în poezie și-n muzica ce-o însoțește, când de-o blândă resemnare, când de-o vagă melancolie, când fremătând de ardoarea vechii origini trace, în dans, care continuă euritmia clasică.

Singura casă plăcută ochiului până astăzi este cea a țaranului, este veșmântul său pe care-l imită stângaci vecinul lui rutean, la fel ca și covorul în culori mai tari și mai puțin armonizate, ca tot ce ține de viața și de îndeletnicirile primului ocupant, iar când intri într-un grup de coloniști trimiși de guvernul țarist, cântecul tace și cărciuma înlocuiește melodia veselă a horelor moldovenești.

De la un capăt la altul al Basarabiei, cei o sută de ani de stăpânire rusească n-au creat nimic în materie de artă, căci nu poți să introduci în domeniul lucrărilor frumoase, pe care orice om sensibil le admiră, greoaiele cazărmi fără stil unde și-au adăpostit rușii birourile lor de muncă înceată și dulce trândăvie, prăvălioarele unei burghezii de pură exploatare și acele ciudate biserici cu acoperișuri verzi și roșii, cu bulbi dizgrațioși, amintind de pagoda Extremului Orient, cu fresce vulgare colorate ce reprezintă sfinți gata de luptă și sfinte mândre de farmecele lor profane.

Tot ceea ce, nefiind transformat de o evlavie lipsită de gust sau de tendința de a vedea totul în mare ce a caracterizat întotdeauna imperialismul rus, își mai păstrează încă frumusețea dintâi, ne aparține. Dacă bisericața satului a fost prea adeseori trivializată atunci când a fost mărită, dacă mitropolia Chișinăului, banală capitală, improvizată, a noii provincii ruse, putea să fleteze chiar orgoliul birocraților ruși stabiliți în mijlocul Turkestanului sau la Vladivostok, zidurile Hotinului în schimb, în care ancadramente gotice se deschid într-o alternanță de cărămizi și de pietre de râu, amintesc dominația ambițioasă a lui Petru Rareș, în prima jumătate a secolului al XVI-lea; la Orhei, care și-a pierdut mijloacele de apărare, biserica lui Vasile Lupu, monarh muncitor din secolul al XVII-lea, rezistă pe temelii-i solide; la Soroca, se mai poate vedea incinta fortificată care a zdrobit de-atâtea ori năvălirea tătară; turcii și rușii n-au putut să schimbe complet puternica pavază creștină de la Tighina; la Chilia, bucăți din zidurile și din temelii bisericilor poartă amprenta stăpânilor legitimi; și numai prin grija dom-

nitorilor moldoveni mai străjuiește Moncastro gura Nistrului și tragica Mare Neagră cu crenelurile-i genoveze, datând din evul mediu, pe amplasamentul elenicului Tyras².

Se poate scrie oare istoria Basarabiei rusești altfel decât prin măcelurile săvârșite de turci degenerați, în secolul al XVIII-lea, la Bender, Ismail, Hotin, Chilia și Akkerman, prin interminabila serie de ucazuri, de hârțogăraie birocratică, de solemnitățile unei orgolioase Biserici de stat, de serbări oferite pentru a onora stăpânii prezenți sau aflați departe, istorie marcată de cel mult o legislație economică al cărei merit revine mai curând șefilor înșiși ai populației românești anexate ca un grup oarecare de raiale turcești, dar care au știut să impună o cvasiautonomie rezistând până în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea și au păstrat în forme moldovenești în propria lor limbă română o mare parte din activitatea administrativă? În timp ce, pe de-o parte, nu există decât registre de o dezgustătoare nulitate, compilații școlare, literare și ecleziastice purtând pecetea unei vagi universalități ruse și liste de guvernatori exotici și de preoți având sarcina să deznaționalizeze sufletele, [pe de altă parte] cele cinci sute de ani de viață de stat românească sub sceptrul moldovenesc înseamnă gloria apărării împotriva tătarilor, eroismul celor care, în fața formidabilei puteri a turcilor otomani, n-au părăsit decât la capătul sforțărilor celor mai disperate cetățile lui Ștefan cel Mare și ale fiului său Petru, înseamnă tenacea rezistență în fața unei lente cotropiri, dezvoltarea seculară a familiilor de oșteni care și-au cinstit patria.

Se vorbește despre plebiscit în legătură cu soarta viitoare a României basarabene. Un plebiscit? Dar cine ar supraveghea operațiunile și cine i-ar garanta rezultatul? În timpul operațiunilor acestui plebiscit, cine ar putea împiedica izbucnirea pasiunilor sociale, invazia și instaurarea bolșevismului?

Guvernarea de partid românească – și aproape în toată lumea acest mod de a governa dă aceleași rezultate – a putut comite erori în administrarea Basarabiei. Să admitem... Dar asupra păstrării unui drept incontestabil veghează o conștiință națională dreaptă și pură. Ea e gata să probeze că nici o palmă de pământ românesc n-ar putea fi atacat în vederea unei noi sclavii fără ca sângele celor de astăzi să nu ajungă până la osemintele străbunilor, chemați întru ajutorarea dreptului nostru.

Versiune românească a conferinței „LA BESSARABIE ET L'OEUVRE DES ROUMAINS”, difuzată în ziua de 9 aprilie 1933, ora 22,45, în cadrul emisiunii „Program de seară” (*Bibliografie Radiofonică Românească*, I, p. 243), tipărită în volum: N. Iorga. *La Bessarabie et l'oeuvre des Roumains. Communication radiographique à l'occasion du quinzième anniversaire de la reunion de la Bessarabie à la patrie roumaine*, Bucarest, 1933, Dépôt chez J. Gambert, rue Danton 6, Paris, 11 p. Traducerea în limba română aparține Sandei Râpeanu.

Text preluat din volumul N. Iorga „Sfaturi pe întuneric”. Conferințe la radio (1931-1940). Editura „Casa Radio”, București, 2001, pag. 265 – 268.

- Note** ■ ¹ Continuatorul ierarhic al arhiepiscopului de Tomis. Vezi Mircea Păcuraru, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ed. IV, Galați 1996, pp. 36-37.
- ² *Tyras*, colonie milesiană situată la gura Nistrului. încă din sec. III în. de Chr., a întreținut strânse legături cu coloniile grecești din vestul Mării Negre, iar din sec. II după Chr. a intrat în sfera de influență a provinciei romane Moesia, mai târziu, Cetatea Albă.

Constantin STERE

Dreptul Basarabiei asupra României

Românii din Basarabia nu prezintă pentru noi numai un interes ideal, pentru că fac parte din aceeași națiune. Dar Basarabia veacuri îndelungate a făcut parte integrantă din Moldova și a trăit toată viața ei istorică împreună cu restul României. Strămoșii basarabenilor au muncit, au luptat în cursul acestor veacuri, alături de românii din Regat. Nu există un bulgăre de pământ din toată Moldova, în care să nu fie amestecată și câte o fărâmitură din oasele basarabenilor și care să nu fie stropit și de o picătură din sângele lor.

Statul român, prin urmare, ca rezultat al evoluțiunii istorice la care au contribuit toate generațiunile stinse, este zidit *în colaborare cu strămoșii basarabenilor de astăzi*.

Niciodată nu <mă> voi obosi să reamintesc acest fapt. Pentru că el afirmă *dreptul istoric* al Basarabiei asupra *statului român*.

Da, asupra statului român!

Cum am arătat și în coloanele acestui jurnal, Basarabia *n-a fost cucerită* de la țările române, ci Rusia, în alianță cu aceste țări, *a emancipat o parte* din Moldova, din vasalitate.

Acest fapt este recunoscut solemn în manifestul împăratului Alexandru I, și în condica de legi a Imperiului Rus.

În momentul în care a fost născut un stat român, liber de legăturile de vasalitate, Basarabia nemaivînd nevoie de ocrotirea rusească, are dreptul să ceară să fie reunită cu „țara-mumă”. În această situație, România nu are numai dreptul istoric, dar și *datoria* față de Basarabia, și chiar față de Moldova întregă, de a revendica județele de peste Prut, care făceau parte din vechea Moldovă.

Fiindcă nu mai au ființă acele condițiuni care motivau și justificau „emanciparea” lor.

Drept și datorie cu atât mai mari, cu cât răpirea județelor dunărene în 1878, de asemeni în disprețul alianței între Rusia și România, a pus din nou toată problema în fața tribunalului Istoriei. România n-a recunoscut atunci acest act și și-a rezervat intact dreptul de revendicare.

Statul român, care a suferit această flagrantă violare a dreptului din partea unui aliat, această dureroasă amputațiune, are datoria nu numai față de poporul său, de a-și încorda toate puterile pentru a-și restabili înaintea de toate *integritatea ființei sale*, dar și față de provincia atât de mișelește răpită.

Răpirea Basarabiei, în aceste condiții, este un fapt brutal, un abuz de forță, fără nici o bază juridică: nu e nici cucerire, fiindcă n-am fost în război, nu e nici cesiune benevolă prin vreun tratat cu România. *De drept* deci ea face încă parte din România, care nu dăduse sancțiunea ei, – nici *nu avea dreptul* să o dea. Constituția noastră, în vigoare la 1878, declară categoric (art. 2): „teritoriul României *este inalienabil*”. Și chiar o simplă rectificare de frontieră nu se poate face decât prin lege: „limitele statului nu pot fi schimbate sau rectificate decât în virtutea unei legi”, înstrăinarea a trei județe nu poate fi considerată numai ca „schimbare de limite”. Deci, nu numai că de fapt nici un tratat consimțit de noi și nici o lege n-au sancționat anexarea Basarabiei, dar *nici nu o puteau sancționa după Constituție*, chiar dacă România o voia: poporul românesc din Basarabia ar fi în drept să tăgăduiască oricărui guvern, chiar voinței unanime a restului țării, dreptul de a dispune astfel de soarta lui și de soarta generațiilor viitoare. Asemenea sancțiune ce ar fi fost dată de Corpurile Legiuitoare românești, ar fi ea însăși *un abuz de putere față de Basarabia*. Ar fi, de altfel, mai mult decât o lașă resemnare, o sinucidere și pentru România însăși.

Astfel au înțeles lucrurile Mihail Kogălniceanu, ministrul de afaceri străine pe vremuri, și Ioan Brătianu cel Mare. De aceea România nu numai nu și-a dat sancțiunea, dar a protestat solemn în fața Europei împotriva actului de violență, a nerușinatului abuz de putere, a cărui victimă a fost.

Basarabia, dar, nu poate servi ca obiect de trafic sau de compensațiune pentru orice achizițiuni de teritorii în altă parte. O parte din națiune, oricât de însemnată, nu poate vinde sau schimba o altă parte a națiunii, oricât de mică, pentru nimic în lume. Națiunea poate suferi amputațiuni violente, dar nu poate *consimți* valabil la vivisecțiune pentru cine

știe ce avantaje, care, în cazul unei asemenea degradări morale, n-ar putea fi decât imaginare.

O națiune vie nu-și poate da consimțământul la asemenea operațiuni. Iar dacă și-l dă, nu mai merită numele de națiune, – nici nu mai merită să trăiască.

Dar nu numai Basarabia, Moldova orientală, ca o parte organică a națiunii, poate invoca dreptul ei, de care nu poate dispune nici măcar statul român, dar chiar și basarabenii, *individual*, au drepturi peste care nimeni nu poate trece.

După legile noastre, un român, care și-ar fi pierdut dreptul la cetățenie, îl poate reclama oricând, și acest drept nu-i poate fi refuzat. E destul să renunțe la distincțiunile contrarii legilor române, dacă le-ar avea (art. 18, Cod. Civ.)

Același drept îl are și prima generație ce s-ar naște din români care ar fi pierdut calitatea lor de români, chiar înainte de nașterea copiilor lor.

În adevăr, art. 10 din C. Civ. dispune:

„Tot copilul născut în țară străină din un român, care ar fi pierdut calitatea sa de român, *va redobândi totdeauna* acea calitate, îndeplinind formalitățile prescrise de art. 18 (adică: ca și românii care ar fi pierdut calitatea lor ei înșiși.)

Notați: „*totdeauna*”, – adică este un drept care nu poate fi pierdut *niciodată*.

Dar în această situație se află aproape întreaga populație din cele trei județe răpite în 1878:

Cei ce au trecut peste vârsta de 38 ani, ei înșiși au fost născuți români, și au pierdut această calitate numai în urma anexiunii. Iar cei mai tineri de 38 ani, evident, formează prima generație care poate invoca dispoziția din art. 10.

Un veac înseamnă, la urma urmelor, atât de puțin în viața unei națiuni, încât, chiar în Basarabia veche, foarte mulți din generația mai bătrână de 50 ani, pot invoca același drept.

Așadar, o parte însemnată din populația românească a Basarabiei are *dreptul legal* la cetățenia românească. Basarabenii ne pot spune: *istori-*

cește și legalmente avem aceleași drepturi asupra țării românești, ea ne aparține deopotrivă...

Cum dar s-ar putea admite traficul cu Basarabia în numele „idealului național”? Nu! Nu „idealul național” poate duce la asemenea situație, ci *renunțarea la idealul național, negațiunea oricărui ideal.*

Și această crimă a fost săvârșită față de Basarabia și față de națiune, ca ființă vie, când România, împotriva cuvântului lăsat de M. Kogălniceanu și Ioan Brătianu – cel Mare, a fost aruncată în brațele Rusiei.

Am fost răsplătiți de Sovietul din Petrograd...

Politica aceasta însă, oricare ar fi fost rezultatul imediat, nu putea decât să fie fatală pentru națiunea noastră, fiindcă avea la bază mai mult decât o mare nedreptate istorică, mai mult decât nesocotirea drepturilor sfinte ale unei părți din pământul băștinaș românesc: trădarea de sine însăși a unei națiuni, violarea supremei legi morale, la care trebuie să se supună orice neam ce vrea să trăiască.

Istoria nu iartă asemenea trădări, fiindcă, prin ele înseși, se dovedește lipsa de sănătate morală și de vitalitate.

Din fericire, națiunea nu poate fi învinuită, pentru un păcat al conducătorilor, săvârșit fără știrea și voia ei.

28 octombrie 1917

Catinca AGACHE

Mihai Eminescu și idealul național de Unire

C. A. – doctor în filologie, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași. Autoare a numeroase articole și studii publicate în revistele literare din România și Republica Moldova. Semnează mai multe volume de istorie și critică literară, între care *Daniel Corbu, un postmodernist orfic* (2013), *Ion Miloș între contemporani* (2012), *Insularii*, roman (2011), *Literatura română din Voivodina* (2010), *Literatura română în țările vecine 1945-2000* (2006) și altele. Este membru al Uniunii Scriitorilor din România și din Republica Moldova.

*Eminescu este o conștiință
de cultură completă*
Constantin NOICA

Revenim iar și iar la Eminescu – reper fundamental, atunci când este vorba despre limbă, istorie, biserică, tradiție, neam, unire, cultură, valori care ne pot reprezenta în lume ca popor creator, și nu demolator; la opera lui poetică de dimensiune cosmică, topită în vers nemuritor ce străbate secolii, ori la publicistica sa ce nu și-a pierdut nimic din forța vizionară, parte din ea fiind dureros de actuală și astăzi. Ni se poate reproșa că mergem pe un drum bătătorit, dar afirmația filozofului creștin și a umanistului Constantin Noica, și anume că „nu ne întoarcem niciodată cu mâinile goale când îl căutam pe Eminescu și îl consultăm”, îndreptățește acest apel continuu la Poetul național¹ (sintagmă taxată de delatorii săi drept clișeizată, didacticistă, dar care exprimă percepția generală a românilor de oriunde s-ar afla în lumea asta globalizată), la gazetarul și gânditorul de geniu. Căci Eminescu, poetul – prim mare jurnalist din istoria țării, a cărui înălțime și profunzime a gândirii a depășit granițele națiunii sale din a doua jumătate a veacului al XIX-lea, este în

același timp imaginea-simbol a zbuciumului pentru idealul unirii provinciilor istorice românești, parte din care se aflau sub stăpâniri străine, identificat cu însuși sufletul poporului din sânul căruia a ieșit ca un miracol spre a-l înălța în cultura universală. A cuprins, cu mintea sa ascuțită, simțul critic și profund patriotic problemele majore ale epocii în care a trăit, o perioadă istorică de mari frământări, când națiunile europene își conturau statalitatea, când curentul naționalist – în sensul bun, sănătos al cuvântului, naționalism patriotic, nu șovin – era foarte pronunțat în toate spațiile europene, ca urmare a celui „*Risogirmento*” promovat de Giuseppe Mazzini și Garibaldi, ceva mai târziu de Giuseppe Verdi, când teritoriile locuite de popoare autohtone aflate de multă vreme sub stăpânire străină se treziseră, dorind eliberarea de sub aceste puteri dominatoare și afirmarea aspirațiilor de libertate națională. Romantismul însuși, al cărui ultim reprezentant european de geniu a fost Eminescu, avea între trăsăturile sale reînvierea perioadelor de glorie din trecutul fiecărui popor, accentul pe tradiții, datini, obiceiuri. La noi, această mișcare literar-politică de trezire a conștiințelor a fost încadrată sub denumirea de „Deșteptătorii neamului”, lista reprezentanților ei, până a ajunge la Eminescu, fiind ilustrată cu mari făuritori de cultură și slujitori de țară. Așadar, din prisma romantismului patriotic, Eminescu, crescut în spiritul patriotismului, al aplecării cu venerație asupra trecutului istoric al nației, sădite la Cernăuți de profesorul său de limba română Aron Pumnul (pașoptist ardelean de frunte) din ale cărui lecții² s-a născut dragostea pentru Transilvania (străbătută de la un capăt la altul) și Blajul revoluționar („Romă mică”)³, școlit la înalte universități europene (Viena, Berlin) unde a prins spiritul entuziast și energic al veacului emancipărilor naționale, informat și cu o viziune largă asupra atmosferei generale europene, al pulsului epocii, cu o luciditate fantastică și cunoscător foarte bun al situației dureroase a românilor din teritoriile românești ocupate, Eminescu, înaltă conștiință și spirit vizionar, nu putea să nu se angajeze în lupta pentru o națiune românească modernă. Așa cum s-au implicat alți mari creatori contemporani progresiști din centrul, sud-estul european, pentru propășirea idealurilor naționale și eliberarea statelor lor de sub străinii ocupanți.

Format și afirmat în perioada trezirii florilor conștiinței de sine a românilor, după cinci secole de dominație turcească într-o parte a României și alte câteva de ocupație rusă și austro-ungară în cealaltă parte a ei, era firesc să susțină în publicistica sa păstrarea identității naționa-

le. În viziunea sa – urmând linia ctitorului României moderne, Mihail Kogălniceanu – Țara Românească nu era numai Regatul propriu-zis, ci cuprindea provinciile istorice locuite de români aflate sub ocupație străină⁴, spații pe care le visa unificate politic, având în vedere unitatea existentă de limbă, istorie, tradiție, cultură, unitate lingvistică remarcată pe parcursul peregrinărilor sale ca adolescent din „Ducatul Bucovinei” în Ardeal, Banat, Muntenia. De altfel, el folosește, pentru prima oară termenul de România⁵ în scrisoarea trimisă lui Iosif Vulcan, care-l debutase în „Familia”⁶ (numărul din 25 febr./ 9 martie 1866) cu poezia *De-aș avea*: „Mult stimate domnule și amice, Mulțumesc pentru onorariul trimis – cel dintâi pentru lucrări literare pe care l-am primit vrodată-n viață. În România domnește demagogia: și în politică, și în literatură; precum omul onest rămâne aici necunoscut în viața publică, astfel talentul adevărat e înecat de buruiana rea a mediocrităților, a acelei școale care crede a putea înlocui talentul prin impertinență și prin admirație reciprocă. Iartă-mi, stimate amice, acest ton polemic, dar te asigur că a fost pentru mine o rară mângâiere de-a mă vedea remunerat dintr-un colț atât de depărtat al României, din Oradea-Mare”. Același termen susținut de sintagma poetică „poporul mare, românesc” apare apoi în poema ce a înflăcărat inimile a zeci de generații de urmași *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie* (în textul original inițial: *Ce-ți doresc eu ție, dulce România*), publicată la vârsta de 17 ani⁷, dar care denotă o maturitate și profunzime a gândirii și trăirii pentru un ideal mai presus de această vârstă, o rostire sinceră, sensibilă, țâșnită dintr-un suflet pur românesc, ca și poemele *La Heliade* și *Horea* („Să privească – Ardealul lunii i-e rușine / C-a robit copiii pe sub mâini străine”), toate fiind scrise în spiritul romantismului târziu. Așadar, în viziunea lui Eminescu, România era rotundă, la fel cum o văzuseră Kogălniceanu (la 1843), Dimitrie Cantemir ș.a., întregul teritoriu în care se vorbește românește, „de la Nistru pân-la Tisa”, cum avea să prevestească în nemuritoarea *Doina*.

De foarte tânăr, din perioada cernăuțeană și mai ales din timpul pelevinajului transilvănean, a trăit intens sentimentul de contopire sufletească cu neamul său percepând acut durerea împărțirii lui de marile puteri, a manifestat acest spirit patriotic, luptând prin scrisul lui pentru trezirea conștiinței națiunii sale. Amintim acele versuri („Te plânge Bucovina, te plânge-n voce tare, / Te plânge-n tânguire și locul tău natal;/

Căci umbra ta măreață în falnica-i zburare/ O urmă-nctet cu ochiul în tristă lăcrimare/ Ce-i simț național!”) din prima încercare poetică, dedicată⁸ dascălului său cernăuțean preaiubit (*La mormântul lui Aron Pumnul*), sau poeziile din prima fază de creație, cele considerate a fi din perioada blăjeană, publicate în „Familia” lui Iosif Vulcan în 1866 – *Din străinătate*⁹, *La Bucovina*¹⁰ ș.a. – ce anunță genialitatea sa poetică (nemaivorbind că la 17 ani traducea deja din Schiller poemul *Resignatiune*, a cărui carte de poeme o purta „în buzunarul paltonului său ferfenițit”, deși admirația lui pornea mai mult către titanul de la Weimar, Goethe¹¹). Acest puternic și statornic, sincer sentiment ce l-a însoțit toată viața și i-a cauzat și sfârșitul tragic scrie Ioan Slavici¹² în *Eminescumul* din volumul *Amintiri*: „N-am cunoscut om stăpânit deopotrivă cu dânsul de gândul unității naționale și de pornirea de a se da întreg pentru ridicarea neamului românesc”; „Tânărul poet era un naționalist (...) și foarte pornit spre intoleranță când venea vorba de nația română și România”. Este, de altfel, arhicunoscut salutul său „Trăiască nația!”¹³, ca și răspunsul „Sus cu dânsa!” dat celor care i se adresau utilizându-i originala formulă de salut. Încântat de trecutul românilor, „se uita cu însuflețire în viitorul luminos”, afirmând că „Măsura patriotismului va fi dată de faptele pe care vom avea ocazia de a împlini în viitor”. Și-a asumat ca un dat menirea de scriitor național, așa cum au făcut marile spirite europene ale vremii, dedicate națiilor lor. „...nu ezita nicio clipă să vorbească despre visele sale mărețe privind soarta la aceea dată a Principatelor Române”, își amintește bunul său coleg și prieten din perioada cernăuțeană și vieneză, Theodor Ștefanelli.

Triunghiul Blaj¹⁴, orașul Școlii Ardelene (unde s-a întâlnit cu Timotei Cipariu și a venit cu gândul de a-și da examenele restante din clasa a III-a de gimnaziu), Alba Iulia (ca participant la sesiunea anuală a Astei, 27-28 aug. 1866), Sibiu (unde l-a cunoscut pe Nicolae Densusianu¹⁵ și-ar fi încercat să-și definitiveze studiile¹⁶) din peregrinările sale ardelenesti¹⁷ este cel care i-a întărit convingerea în justetea slujirii ideii unității naționale și a culturii române. „Într-o zi frumoasă de vară, îmi făcui legăturica, o pusei în vârful bățului și-o luai la picior pe drumul cel mare, împărătesc...”, povestește el în romanul autobiografic *Geniu pustiu*¹⁸. „Întâmplarea a făcut ca, din copilărie încă, să cunosc poporul românesc, din apele Nistrului începând, în cruciș și în curmeziș, până în Tisa și Dunăre”, va explica Eminescu, în 1882, această înclinație pre-

coce spre slujirea idealului național. La Târnăveni afirmă public calitatea sa de poet și scopul acestor peregrinări: „Domnilor, eu sunt poet și vreau să-mi adun material”.

Nu numai că „a dat o viață nouă întregii noastre limbi”¹⁹, el a avut de foarte tânăr ca deviză acel echilibru între trecut, prezent și viitor.

Perioada studenției vieneze (1869-1872²⁰) când, printre cei o sută de studenți români aflați la studii în capitala imperiului ce îngloba o mare parte din țară, întâlnește tineri bucovineni și blăjeni, când l-a cunoscut pe Slavici (voluntar la un regiment din Viena și student la drept) care avea să-i devină statornic prieten (deși diferiți)²¹, cuprinde nu numai anii cei mai senini și plini de entuziasm ai studiilor universitare, ci este una de conturare a personalității sale. De o inteligență sclipitoare, impetuos și clocotind de convingerile sale, el atrage atenția lui Slavici care-l descrie ca fiind „copt înainte de vreme”, „deși era mai mic de ani, era mult mai mare ca știință, strivitor ca superioritate intelectuală și mai presus de toate om cu inimă deschisă și totodată plină de căldura sfântă a celor aleși” (*Fapta omenească*). Dragostea pentru poporul român, mai ales pentru partea aflată sub ocupație străină (bucovinenii și basarabeni, ardelenii și bănățenii), a fost cea care i-a apropiat pe cei doi studenți vienezi, viitori mari clasici ai literaturii române, Eminescu fiind nu numai „maestrul” care-i conduce pașii în literatură, ci și cel care-l atrage în slujirea cauzei românilor. Este perioada nu numai a studiului și lecturii cu nesaț, a colaborării la „Convorbiri literare” (cu poeme ce au stârnit un extraordinar ecou în sânul junimiștilor, ceea ce l-a determinat pe Iacob Negruzzi să-l viziteze la Viena) – piatră de hotar în afirmarea sa poetică –, ci și a debutului ca publicist (ziarul „Albina” din Pesta), cu articolul *O scrisoare critică* (7/19/21 ian. 1870), în care critică broșura lui D. Petrino și ia apărarea fostului său profesor Aron Pumnul: „Dar ceea ce la Viena nu-i periculos, în Ungaria e din contra un sâmbure de distrugere a statului unguresc, căci, precum se știe, *Lepturariul*, în aparență inocent al lui Pumnul, îi oprește pe românii din Transilvania și Ungaria de-a se face maghiari” (M. Eminescu, *Opere*, IX, p. 421).

În noua calitate, se implică cu frenezie și curaj în problematica românilor din imperiu, animat de un singur gând: unirea acestora și eliberarea de sub stăpânirea austro-ungară. După înființarea (împreună cu alți tineri) a cercului „Orientul” (1 apr. 1869), care avea ca scop strângerea

textelor referitoare la cultura și istoria națională, publică în 1970, în „Federatiunea” din Pesta²², sub pseudonimul Varo, articolele incendiare *Să facem un congres!*²³, *În Unire e tăria*²⁴ și *Echilibrul*²⁵, care pun în valoare maturitatea gândirii sale, faptul că era un tânăr foarte bine informat, dovedind o bună cunoaștere a situației politice din imperiu, din Europa prin lecturarea ziarelor nemțești; un condei publicistic și polemic bazat pe o solidă cultură și spirit european, poliglot²⁶ „cu mintea luminoasă, cu sufletul plin de duioșie și cu o extraordinară cultură generală” – cum îl descrie Slavici²⁷.

În aceste prime articole scrise, el vorbește despre compromisul dualismului austro-ungar, despre „drepturi răpite prin puterea brută”, arătând spre „acești oprimători ai autonomiei Transilvaniei”²⁸ (*Echilibrul*). Susține cu aplomb idei foarte curajoase ce conțin un adevăr istoric crunt, având în vedere realitățile aceluși timp, idei progresiste, vizionare, dincolo de unele tușe mai groase datorate atât patosului specific vârstei și curentului epocii, cât și înclinației polemice a discursului său („Nimeni nu trebuie să fie aicea stăpân decât popoarele însele și a trece suveranitatea în alte brațe decât în acelea ale popoarelor, ci cu toții uniți trebuie să mergem cu principiul, cu națiunea”; „Un insolent are cutezanța de a spune în camera Ungariei cum că *națiune română nu există*. I se răspunde că există și nimic mai mult”; „Astăzi credem că ar fi venit timpul ca să pretindem și noi ceea ce ni se cuvine de secolii. E timp să declarăm neted și clar că în țara noastră (căci este a noastră mai bine decât a orișicui) noi nu suntem nici vrem să fim maghiari ori nemți. Suntem români, vrem să rămânem români și cerem egala îndreptățire a națiunii noastre. Față cu orice încercare de deznaționalizare ori suprematizare, întrebăm cu răceală și conștiinți de drepturile ce ni le dă aboriginetatea noastră și spiritul secolului: „Cine sunt acești oameni și ce vor ei în țara noastră?” (*Să facem un congres!*); „Cine ar crede cum că Ungurii, chiar de-ar promite-o, vor găsi în ei atâta simț de dreptate încât să redea, de exemplu, autonomia Transilvaniei, pe care au răpit-o fără consimțământul Românilor? Și apoi nici nu avem noi să cerem de la unguri ceva, căci ei nu sunt competenți să ne dea nimica” (*În Unire e tăria*); „Ungurii nu sunt cu nimica superiori națiunilor cu care locuiesc la un loc și acest palat cu spume mincinoase cu care au înșelat Europa e, de aproape privit, forma ridicolă a unei pretenții ridicole” (*Echilibrul*). Deși poate fi (și a fost) acuzat de naționalism, el merge pe linia altor

figuri europene luminate ale vremii sale, care exprimau idei similare. Ia astfel apărarea românilor ardeleni oprimați și supuși unei crunte deznaționalizări, cum reiese și dintr-o scrisoare trimisă din Viena la 6 februarie 1871 („... E destul de tristă starea unui popor când trebuie să lupte pentru limbă și naționalitate în numele confesiunii religioase căreia-i aparține.”). În același timp, nu iartă nici neregulile din regat, criticând orânduirea proastă existentă („nu îmbunătățirea calității a fost ținta civilizației române, ci menținerea tuturor neajunsurilor vechi...”), lipsa de atitudine („nepăsarea noastră ne pierde”), lansând îndemnul de revenire la „virtutea și demnitatea străbunilor, simplul simț de demnitate și mândrie” și încurajarea că „puterea și mântuirea noastră în noi este!”. Îndeamnă studențimea română vieneză la întrunirea într-un congres cu largă participare și implicare în problematica românilor din imperiu (*Să facem un congres!*). Ele i-au adus, la 5 luni de la publicarea articolelor, acuzația de „delict de presa” din partea procurorului din Pesta²⁹, mai întâi redactorului-șef Ion Poruțiu³⁰, întrucât identitatea lui Varo a fost deconspirată (cu acordul poetului) în revista „Familia”, din 13 noiembrie 1870.

Publicistica din această perioadă, în care instigă direct la revoltă împotriva regimului asupritor, dar mai ales cea de mai târziu, a atras asupra-i suspiciuni, marcând începutul urmăririi austro-ungare care nu-l va părăsi până-n ceasul trecerii sale la poporul stelelor, ca un crucificat. Din Viena, Eminescu i se adresa lui Iacob Negruzzi (11 februarie 1871), descriind situația în sine: „În articolul *Echilibrul* publicat în „Federațiunea” (Nr. 38 și 39, mai 1870) am susținut autonomia Transilvaniei, fărâmare dualismului, a unei forme ce contrazice natura obiectivă a monarhiei, dreptul ce-l are fiecui popor de a-și determina viața prin legi și de-a avea un propriu organ pentru formularea acestor voințe, o legislație. Acest articol a dat însă (ocazie) procurorului public din Pesta de-a mă cita la judecătoria de instrucțiune (...).”

De gazetele românești din Ungaria se leagă astfel nu numai debutul său poetic, ci și cel publicistic, care-l fac cunoscut ca apărător al drepturilor românilor din întreg spațiul etnic locuit de ei.

Vizita făcută exilatului domn făuritor al Unirii Principatelor, Al. I. Cuza, la Döbling³¹ (lângă Viena), în ianuarie 1870, (împreună cu L. Năstase, V. Burlă) îl va marca definitiv:³² „Vor trece veacuri și nu va

exista român căruia să nu-i crape obrazul de rușine de câte ori va răsfoi istoria neamului său la pagina lui 11 februarie și stigmatizarea acelei negre felonii va răsări pururea în memoria generațiilor, precum în orice an răsare iarba lângă mormântul vândutului Domn.” („Timpul”, 27 februarie 1882).

Cu gândul la nevoia înfăptuirii unității românilor din provinciile ocupate, se zbate, împreună cu Slavici, pentru unitatea culturală a studențimii vieneze, divizată în două societăți roase de discordii, reușind, deloc ușor, fuzionarea în una singură – Societatea Academică Literară „România Jună”, înființată la data de 8 aprilie 1871, ce avea ca deviză *Uniți-vă în cuget, uniți-vă în simțiri!*, cu Slavici ales ca președinte, Eminescu, ca bibliotecar, Ștefanelli, în conducerea acesteia, între membrii de vază fiind Titu Maiorescu, Virgil Onițiu, Vasile Goldiș ș.a. „Proiectul de program pentru serbarea națională la mormântul lui Ștefan cel Mare, la 1527 august 1870” – la care Eminescu a adăugat paragraful în care se menționa întrunirea tinerilor într-un congres după desfășurarea festivităților – și „Apelul” către „frații comilitoni” de la universitățile și academiile din: București, Iași, Torino, Berlin, Pesta etc., lansate la finele anului 1869 și publicate în revista „Traian”, preluate de alte ziare românești, au avut un larg ecou. „Să demonstrăm lumii că geniul poporului nostru viază, să-i arătăm că națiunea noastră înțelege misiunea sa”, susținea tânărul Eminescu.

Noua societate, dinamizată de Apelul pentru serbarea de la Putna, de articolul „Să facem un congres!”, a stat la baza organizării primului Congres al studenților români de pretutindeni în cadrul Marii Serbări de la Putna, concepută ca o mare serbare națională prilejuită de sfințirea mănăstirii ștefaniene ce împlinea 400 de ani de la ctitorire, aflată sub ocupația austriacă. În „Convorbiri literare” din septembrie 1870, Eminescu preciza că „exteriorul acestei festivități are să fie de un caracter istoric și religios; interiorul ei – dacă junimea va fi dispusă pentru aceasta – are să cuprindă germenii unei dezvoltări organice, pe care spiritele bune o voiesc din toată inima”; „Deși desfăcuți unii de alții în privința politică, ne unește, totuși, aceeași limbă, aceleași obiceiuri și datine, aceeași religie și credință politică și socială, de la Tisa până la Marea Neagră, de la Nistru și până la Balcan; scopul nostru comun [...] este însă o necesitate imperioasă pentru conlucrarea la același

scop, ca să ne coadunăm din toate unghiurile spre a ne cunoaște unii pe alții, a ne uni în cuget și simțiri, a ne conțelege despre interesele noastre comune, pentru care suntem și existăm, pentru progres și cultură națională”, sublinia Eminescu. Congresul însă a fost amânat pentru anul următor din cauza războiului franco-prusac și a falimentului băncii în care fuseseră depuși banii. Vorbind despre această amânare, Eminescu menționa că serbarea a fost „... pornită dintr-un sentiment de pietate către trecutul nostru pe cât de glorios, pe atât de nefericit” („Convorbiri literare”, toamna anului 1870).

În 4/16 sept 1970 i se adresa lui Negruzzi rugându-l să publice în „Convorbiri literare” *Apelul* privind proiectata întrunire la Putna, la mormântul lui Ștefan cel Mare. „N-are să fie serbarea unui comitet, nu a unei junimi; serbarea de la Putna trebuie să fie un act produs de o națiune întreagă; serbarea de la Putna are să fie întrunirea națiunii române în suvenirile trecutului, în însuflețirea prezentului și speranțele viitorului!”, scria în „Serbarea de la Putna, apel către onoratul public român”³³, semnat de V. Bumbac și Ioan Slavici. Noul comitet ales (8 martie 1971), format din Ioan Slavici, președinte, Mihai Eminescu, secretar, Vasile Morariu, Pamfil Dan ș.a., reușește să organizeze, la 15/27 aug. 1871, această primă mare manifestare colectivă de unitate spirituală a studențimii române, să determine participarea entuziastă a unei mase largi de români din toate provinciile românești la evenimentul rămas în istorie sub denumirea de *Serbarea de la Putna*, participarea unor mari personalități³⁴ (M. Kogălniceanu³⁵ Gr. Tocilescu, Constantin Istrati, G. Dem. Teodorescu, o delegație a Mitropoliei Moldovei, pictorii Carol Popp de Szathmáry, Epaminonda Bucevschi ș.a.). Au rămas ca momente deosebite: cuvântarea lui Slavici în deschiderea Serbărilor din fața porticului înălțat în fața mănăstirii; procesiunea spre mănăstire în frunte cu Părintele arhimandrit Arcadie Ciupercovici, egumenul mănăstirii Putna; toasturile lui I. G. Sbiera, din partea „Societății Academice Române”, a episcopului Filaret Scriban la festinul al cărui președinte de onoare a fost M. Kogălniceanu; corul studenților teologi din Cernăuți care-a interpretat „Imnul lui Ștefan cel Mare” pe versurile lui Vasile Alecsandri³⁶ („imnul religios al lui Alecsandri, compus anume pentru serbare”, cum scria reporterul Eminescu) și muzica de Flechtenmacher și Claudella; cuvântarea festivă³⁷ a studentului berlinez A. D. Xenopol la mormântul domnitorului în prezența a peste 3000 de oameni; depunerea urnei de argint cu pământ din toate

provinciile românești (păstrată până astăzi în muzeul mănăstirii) de către junii vienezi; balada elevului Ciprian Porumbescu din cadrul serbării câmpenești ce a urmat și vorbele adresate tatălui său, Iraclie Porumbescu (fost stareț al acestei mănăstiri), „Tată, am cântat Daciei întregi!” „...purtau panglici care simbolizau culorile drapelului României libere, în timp ce Comitetul de organizare îi întâmpina încinși cu eșarfe tricolor”, reda Eminescu atmosfera entuziastă de atunci. Descrie de contemporani ca „activ și pios, totodată entuziast și grav, apăsător parcă de răspunderea unui atât de răscolitor moment istoric”, Eminescu împarte foi volante cu poezia „La mormântul lui Ștefan cel Mare” de Dimitrie Gusti, tipărită la Iași la inițiativa sa, în care se vorbea despre toate acele „românești pământuri”³⁸. „Crist a învins cu litera de aur a adevărului și a iubirei, Ștefan cu spada cea de flăcări a dreptului. Unul a fost libertatea, celălalt apărătorul evanghelului ei. Vom depune deci o urnă de argint pe mormântul lui Ștefan, pe mormântul creștinului pios, al românului mare”, a cuvântat Eminescu³⁹.

Prin această Serbare s-au marcat nu numai sfințirea sfintei Mănăstirii ștefaniene, ci s-a reușit să se împlinescă retrezirea ideii unității naționale, având o importanță deosebită în consolidarea Statului Român modern.

Într-o scrisoare deschisă adresată lui D. Brătianu, publicată, împreună cu Pamfil Dan, în „Românul” din 3/15 aug. 1971, Eminescu explica simbolistica acestei întruniri a tineretului la Putna: „Dacă o generație poate avea un merit, e acela de a fi aginte al istoriei, *de a purta sarcinile cu necesitate de la locul pe care îl ocupă în înlănțuirea timpilor*”. Cu luciditatea și clarviziunea ce-i era un dat natural, a apreciat rolul deosebit al acestui moment istoric: „Se va ridica simțul național, aproape adormit până acuma, și va lua alt avânt, iar studenții ce-au sosit din toate părțile și-au făcut cunoștință și legături de prietenie între dâșșii... vor fi propagatorii cei mai zeloși ai ideii că, lucrând uniți și conduși de același ideal, vor contribui la deșteptarea și mărirea neamului lor în provinciile de unde se trag”; „A fost și foarte multă inteligență, tot bărbați marcați din toate țările locuite de români. Și ei au făcut cunoștință mai de aproape, și între dâșșii au urmat un schimb de vederi și nu se poate ca acest fapt să nu influențeze activitatea lor publică și să nu aibă urmări binefăcătoare pentru neamul întreg”; „studenți, popor și inteligență,

cu toții au văzut și s-au convins că hotarele nu pot împiedica manifestările entuziaste ale unui popor pentru o idee pe care au urmărit-o și serbarea de la Putna. Deși despărțiți prin hotare, toți știu că *sunt unul și același neam* și această convingere va mări puterea lor de rezistență și îi va oțeli în lupta pentru neam, lege și țară⁴⁰.

Congresul studențesc propus de Eminescu, ținut în seara aceleași zile de Sf. Maria în trapeza mănăstirii și în turnul porții⁴¹, a cerut „restabilirea unității în viața culturală a Românilor, cultura să fie națională și pretutindeni aceeași” (cum specifică Slavici în „Amintirile” sale). „... trebuie să fie omogenă la Prut și la fel în sânul Carpaților cărunți și pe malurile Dunării bătrâne”, arăta Eminescu, ale cărui neastâmpăr intelectual și idei transmise celor din jur Slavici le considera ca fiind profetice, providențiale, concluzionând și fixând esența acestui eveniment: „De fapt, restabilirea unității în viața culturală a Românilor era un mijloc adecvat, în vederea unirii politice a Românilor într-un singur stat⁴².”

„Una din cele mai frumoase serbări întocmite de societatea academica *Romania Juna* din Viena a fost serbarea de la Putna din 15/27 august 1871 în memoria lui Stefan cel Mare, menționează Theodor V. Stefanelli, participant la Congresul de la Putna. „Toată suflarea românească a primit cu cea mai deplină însuflețire marea idee, spre a aduce omagii de pietate și venerațiune aceluia ale carui oseminte se odihnesc de trei secole și jumătate în vechea mănăstire zidită de dânsul. A fost întâia serbare la care au luat parte românii din toate țările locuite de dânsii și ideea aceasta a purces de la Eminescu (...) Cel mai de seamă lucru pentru Eminescu era însă rezultatul moral al acestei serbări...”⁴³. Și acesta s-a văzut, întrucât dintre cei care au fost prezenți s-a înfiripat generația (Cercul studențesc „Arboroasa”) ce va lupta pentru Unirea Bucovinei cu Țara. S-au împlinit astfel cuvintele lui Mihai Eminescu adresate lui Dumitru Brătianu la 3 august 1871: „dacă serbarea întru memoria lui Ștefan va avea însemnătate, aceea va fi o dovadă mai mult cum că ea a fost cuprinsă în sufletul poporului românesc și s-a realizat pentru c-a trebuit să se realizeze”.

În toamna aceluiași an însă, Slavici și Eminescu demisionează din conducerea societății înființată de ei. Titu Maiorescu îl apreciază deja ca „poet în toată puterea cuvântului”, situându-l imediat după Alecsandri în cunoscutul studiu *Dirrecția nouă...* publicat din acel an în „Convorbiri literare”.

Din perioada ieșeană (1874-1877) a poetului și publicistului de geniu Mihai Eminescu, mai exact din 1875, datează un alt episod emoționant de asumare de către acesta a unor riscuri pentru românii din teritoriile românești înstrăinate. El se referă la trecerea frauduloasă prin vama austro-ungară, în drum spre Cernăuți unde se înființa Universitatea germană, a unui „maldăr” din lucrarea „Răpirea Bucovinei”, nesemnată, dar alcătuită de Kogălniceanu, ce milita pentru unirea Bucovinei cu țara mamă, pe care a distribuit-o românilor bucovineni.

Deși n-a fost un revoluționar în sensul exact al cuvântului, dar „cel mai adesea se pierdea în lumea ideilor” (cum își amintește Slavici), Eminescu a fost mereu o minte trează și aplecată să asculte inima poporului său, un răzvrătit în poezie, dar mai ales în publicistică, luptând neobosit pentru binele neamului românesc, un militant, prin pana sa, pentru unitate națională, o forță intelectuală de excepție, cu întreg „evantaiul lui de deschideri către lume și cultură”⁴⁴.

Ajuns jurnalist printr-un joc al destinului, a slujit această profesie, care s-a potrivit foarte bine structurii sale combative, cu înaltă și rară devoțiune, neabdicând niciodată de la adevăr, morală, justețe. Prin articolele sale (multe, polemică de presă) orientate spre viitor, a abordat probleme fundamentale, propunându-și să îndrepte starea de lucruri, să facă educație politică, etică și mai ales să trezească conștiința națională, fiind prin toate înfăptuirile sale „un arhitect (în sens spiritual) al României moderne”, cum susține acad. Ioan Aurel Pop.

Scrisă într-o perioadă traversată de evenimente fundamentale pentru istoria țării (Războiul de Independență, Proclamarea Independenței, Congresul de la Berlin și condițiile nedrepte impuse de acesta pentru recunoașterea proclamării regatului), publicistica sa⁴⁵ este una de excepție. Atât cea din perioada ieșeană, de la „Curierul de Iași” (13 mai 1876 - noi. 1877, corector și redactor al părții neoficiale), cât mai ales cea din perioada bucureșteană, de la „Timpul”⁴⁶ (noi. 1877⁴⁷–febr. 1880, simplu redactor <ca și I. Slavici, I. L. Caragiale, Ronetti Roman>; 16 febr. 1880–dec. 1881, redactor-șef <perioada de maximă intensitate a sa>; 1981–1983, prim-redactor pentru partea politică). De la acea primă ochire sintetică privind *Influența austriacă asupra românilor din Principate*, publicat în „Convorbiri literare” în 1876, la o altă primă expunere sistematică, de data aceasta privind situația social-politică din țară, *Icoane vechi și icoane nouă*, ori la primul

amplu studiu despre *Basarabia* – replică documentată temeinic dată ziarului panslavist „Le Nord” din Bruxelles, publicistica sa este dinamitară. Ea este o foarte atentă și cuprinzătoare radiografie a epocii cu toate frământările din plan național și internațional, dovedind o foarte actuală și amplă informație, spirit viu, un scris vibrant într-o limbă a cărei expresivitate, claritate și modernitate uimește și astăzi, o rigoare și o forță a expresiei uluitoare⁴⁸. Are în centru ideea „conservării naționalității și a țării”, a eliberării de sub dominație străină a provinciilor surori înstrăinate, a drepturilor românilor, a reîntregirii României, chiar dacă nu folosind expres aceste cuvinte. Toate gândurile sale de jurnalist dedicate adevărului, emancipării poporului său se învârt în jurul noțiunii de conștiința de neam, Eminescu notând că românii sunt îndreptățiți „să aibă libertatea spiritului și conștiinței lor în deplinul înțeles al cuvântului”, deoarece în „spirit și limbă sunt aproape identice, iar limbă și naționalitate, asemenea” („Curierul de Iași”, noi. 1876). Tot în „Curierul...” sublinia, a câta oară, unitatea românilor din regat cu cei din provinciile ocupate: „Nu există nicio deosebire între rasa română din Muntenia, Moldova, din cea mai considerabilă parte a Ardealului și a Țării Ungurești. E absolut aceeași rasă, cu absolut aceleași înclinări și aptitudini”⁴⁹.

Din cele aprox. 1500⁵⁰ de articole publicate majoritar în „Curierul de Iași” și „Timpul”⁵¹ reiese înalta sa conștiință de gazetar profesionist și scriitor român care „a luat parte la tragedia neamului românesc” (Mircea Eliade) și și-a asumat menirea să fie vocea acestuia din iubire sinceră de țară. „Eminescu s-a făcut simțit de cum a intrat în redacție prin universul de idei al culturii ce acumulasă singur, prin logică și vervă” – nota Maiorescu la sosirea poetului în redacția ziarului conservator „Timpul”. Același Slavici, coleg de redacție, ni-l descrie din perioada de la „Timpul”: „minte luminată, cu sufletul plin de duioșie și cu o extraordinară cultură generală, era nesecat în gândire...”

„Cel dintâi gânditor politic român”, cum aprecia George Călinescu vocația sa de gazetar, Eminescu și-a demonstrat nu numai abilitățile sale polemice (în principal, cu ziarul „roșu”, „Românul”, condus de liberalul C. A. Rosetti), ci capacitatea de previziune privind devenirea țării, sângerând pentru toate nedreptățile îndurate de poporul român (pierderea Bugeacului în schimbul Dobrogei: „ne-au luat ceea ce era al nostru și ne-au dat ceea ce nu era al lor”) din cauza străinilor „cotropitori”.

Nimeni, nici înainte, nici după el, nu a reușit să abordeze problematica tuturor românilor, din regat, din cele două imperii în care au fost înglobați cu forța (din Bucovina, Transilvania, Maramureș, Crișana, Banat, Basarabia), cât și de pe cuprinsul Peninsulei Balcanice, unde trăiesc colectivități insulare de aromâni, meglenoromâni, istroromâni (*Erori istorice și filologice*, „Timpul”, 11 aug. 1882; *Macedoromâni*, „Timpul”, 27 aug. 1882), a căror limbă este „numai un dialect al limbii dacoromâne”. Publicistica sa constituie pe ansamblu, din acest punct de vedere, un document inegalabil, o sursă unică de informare amplă, exactă, asupra situației acestora în epocă, criticând lipsa de interes a statului român față de soarta lor („noi nu mișcăm nici degetul mic în favorul lor, ci ne frământăm în tulburări interne, amețiți de orgia palavelor byzantine”). „Nu există un stat în Europa orientală, nu există o țară de la Adriatica până la Marea Neagră care să nu cuprindă bucăți din naționalitatea noastră. Incepând de la ciobanii din Istria, de la morlaccii din Bosnia și Erțegovina, găsim pas cu pas fragmentele acestei mari unități etnice în munții Albaniei, în Macedonia și Tesalia, în Pind ca în Balcani, în Serbia, în Bulgaria, în Grecia până dincolo de Nistru, până aproape de Odesa și Kiev”⁵² („Timpul”, 26 sept. 1878), nota el, uimit și mândru de întinderea în istorie a neamului românesc.

Nimeni nu a consemnat documentat, temeinic, cu atâta însuflețire, temeritate și intransigență faptele grave care se petreceau în acele vremi: apropierea de Imperiul Austro-Ungar, subordonând astfel interesele României și sacrificând românii aflați sub stăpânire austro-ungară⁵³.

Nimeni dintre jurnaliștii vremii nu a militat deschis, cu aplomb, ca Eminescu, pentru unirea Transilvaniei cu România și împotriva alianței cu Viena: „Câtă vreme guvernele de la Budapesta îi oprimă pe români, îngrădind accesul la școală și Biserică, blocând cultivarea limbii materne, apropierea de Imperiu nu este posibilă și nici recomandabilă”, avertiza el.

Nimeni dintre aceștia nu a purtat cu atâta înflăcărare și devoțiune adevărate campanii de presă împotriva ocupanților ruși, apărând interesele românilor aflați sub această cruntă asuprire. Deschisă de editorialul *În sfârșit vedem limpede* (publicat în „Timpul”, 25 ian. 1878), această campanie privind problema Basarabiei va ocupa un loc central în publicistica sa („... Rusia nu se mulțumește de a fi luat o parte mare și frumoasă din vatra Moldovei, nu se mulțumește de a fi călcat peste granița firească

a pământului românesc, ci voiește să-și ia și sufletele ce se află pe acest pământ și să mistuiască o parte din poporul român – „Timpul”, 1878; „Măsurile silnice pentru stârpirea românismului se iau fără de curmare. Administrația, biserica și școala sunt cu desăvârșire rusești, încât este oprit a cânta în ziua de Paști „Hristos a înviat” în românește” – „Timpul”, iunie 1878; „Cu sabia n-a fost luată însă nici Bucovina de austriaci, nici Basarabia de ruși, ci prin fraudă” – „Timpul”, 1 martie 1878).

Studiul *Basarabia*, memoriul politic alcatuit de el pentru a fi prezentat la Congresul de la Berlin (1878) de delegația română (care, cum se știe, nu a fost primită), abordează problema dureroasă a retrocedării județelor din sudul Basarabiei, argumentând „cu documentele pe masă”, științific și polemic, unitatea statală a Moldovei înainte de 1812, situația celor trei județe anexate samavolnic, românitatea întregului teritoriu dintre Prut și Nistru⁵⁴ („Timpul”, 1 mart. 1878). Polemica din acest studiu continuă cu editorialul *Argumentul de căpetenie* („Timpul”, 1 mart. 1878), în care aduce noi dovezi în favoarea apartenenței acestui spațiu („Basarabia nu însemnează, scria Eminescu, decât țara Basarabilor, precum Rusia însemna țara rușilor, România țara românilor”). El face din această chestiune o problemă internațională, încercând să capteze atenția asupra acestei situații nedrepte („Am răsfoit cărți, ne-am folosit de munca altora, am adunat dovezi și am arătat că poporul român nu a renunțat la drepturile sale asupra Basarabiei și că, prin urmare, nici astăzi nu are dreptul de a renunța” – „Timpul”, 30 apr. 1878).

Nimeni dintre ziaristii contemporani lui nu a luat apărarea Bucovinei⁵⁵ cu atâta ardoare, bravură, dublate de o solidă argumentație, cum o face el în articolul *Răpirea Bucovinei*, apărut în „Curierul de Iași”, la 30 septembrie 1877 („La anul 1774 au intrat oștirile austriecești, cu disprețul oricărui drept al ginților <...>, în partea cea mai vechie și mai frumoasă a țării noastre”; „fără inimă pune astăzi mâna pe un pământ sfânt, a căruia apărare ne-a costat pe noi râuri de sânge, veacuri de muncă, toată inteligența noastră trecută, toate mișcările cele mai sfinte ale inimei noastre”); nu i-a închinat acestui mirific ținut un superb poem de dragoste, scris în adolescență, precum *La Bucovina* („N-oi uita vreodată, dulce Bucovină,/ Geniu-ți romantic, munții în lumină,/ Văile în flori,/ Râuri resăltânde printre stânce nante,/ Apele lucinde-n dalbe diamante/ Peste câmpii-n zori”).

Nimeni dintre ziariștii vremii nu a argumentat cu atâta tărie și convingere unitatea poporului român din cele trei mari provincii istorice care-l îndreptățește să aspire la unitatea politică („Există indicii, atât în numirile localităților și râurilor precum și în alte împrejurări, care denotă o unitate a neamului românesc preexistentă formațiunii statelor noastre”⁵⁶ – „Timpul” 1 aprilie 1881).

Făuritor al limbii române literare moderne, el a subliniat că darul cel mai de preț moștenit de la înaintași este *limba națională*, în care românii își exprimă identitatea și comunică între generații, fiind factor legitim pentru unitatea politică („Dacă mai ținem seamă de unitatea aproape absolută a limbei vorbite de români precum și de unitatea datinelor, amândouă preexistente formațiunii statelor române chiar, am arătat aproape în totalitate cauzele ce se opun în mod constant deznaționalizării românilor” – „Timpul”, 2 sept 1881), condamnând politica de deznaționalizare dusă în provinciile ocupate, realizând, spre argumentație, un amplu tablou al maghiarizării numelor românești în Ardeal („Timpul”, iunie 1883).

(*Va urma*)

Köln, decembrie 2017

Note

¹ Sintagma este utilizată prima oară de C. Negruzzi în cerea adresată în 1888 Camerei Deputaților privind o pensie viageră pentru Mihai Eminescu; așa l-a definit Călinescu în a sa „Istorie..”, capitolul „Eminescu, poet național”; așa l-au apreciat marii poeți ai secolului trecut: Arghezi, Blaga, Băcovia, Barbu, Stănescu.

² „Lepturariul lui Aron Pumnul”, tipărit la Viena, 1862-1863.

³ „Te salut din inimă, Romă mică, îți mulțumesc, Dumnezeuule, că m-ai ajutat s-o pot vedea!”, a afirmat poetul de pe dealul Hula, în 1866.

⁴ Țara Românească (Oltenia, Muntenia/Valahia), Principatul Moldovei (teritoriul ciuntit dintre Carpați și Prut) – sub dependența Imperiului Otoman; Moldova de Est (dintre Prut și Nistru) – din 1812, la ruși; Țara de Sus, Bucovina – din 1775, sub austrieci; Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul – din 1688, sub habsburgi; Dobrogea – sub ocupație turcească.

⁵ Constituția adoptată în 1866, odată cu instalarea regalității, numea noul stat România.

⁶ „Familia”, cu sediul în Pesta (1865–1880), Oradea (1880–1906), condusă de Iosif Vulcan (1841–1906), redactor, edi-

tor și proprietar, cel care, așa cum se știe, i-a românizat numele din Eminovici în Eminescu. Începând cu această dată, va semna M. Eminescu. G. Călinescu va impune varianta Mihai (Mihai Eminescu).

⁷ „Familia”, 2/14 apr. 1867.

⁸ Semnată Eminescu, privatist, publicată în broșura „Lepturariul învățăcelilor gimnaziști” în ian.1866.

⁹ 14/26 aug. 1866

¹⁰ 11/23 sept.1866.

¹¹ „O traducere din Shakespeare, din Molière sau din Goethe e un merit...”

¹² Ioan Slavici l-a întâlnit pe Eminescu în iarna anului 1869 la Viena, unde amândoi urmau cursurile universitare, devenindu-i un bun și loial prieten și admirator.

¹³ Conform celor descrise de bunul său prieten cernăuțean Theodor Ștefanelli.

¹⁴ Unii cercetători susțin că Eminescu a fost la Blaj în 1863; Dimitrie Vatamaniuc afirmă că Eminescu era la Târgu-Mureș în mai 1866, iar în iunie la Blaj.

¹⁵ Studentul Densuseanu l-a ajutat prin preotul Bratu, bunicul poetului Octavian Goga, să treacă granița în România, pe potecile rășinarilor, întrucât nu avea pașaport pentru Transilvania.

¹⁶ Cf. unui înscris în care se arată că în 1864 și-a luat aici clasa a treia de gimnaziu, cu predare în limba germană, înscris contestat de unii cercetători.

¹⁷ Prin Sibiu, Brașov, Alba Iulia, Avrig, Beiuș ș.a. În: „Eminescu, expresie integrală a sufletului românesc” din „Istoria literaturii românești” (1929), Nicolae Iorga consemnează rolul Transilvaniei în viața și opera lui Eminescu. Vezi și: Dimitrie Vatamaniuc „Eminescu și Transilvania”; Grațian Jucan „Eminescu și Ardealul”.

¹⁸ Drum construit de austrieci, el venind pe traseul Vatra Dornei, Bistrița, Reghin, Târgu-Mureș, Târnăveni, Mediaș, Blaj, fără a mai merge la Ipotești, unde era epidemie de holeră.

¹⁹ Ion Druță, *Eminescu poet național*.

²⁰ Urmând Facultatea de Filozofie și Drept, ca „auditor extraordinar”.

²¹ „Limba pe care o vorbea Slavici și simpatia lui pentru Austria produceau iritație și dispreț în Eminescu”, menționa George Călinescu.

²² „Federațiunea” (gazetă politică și literară, apărută la 2 mai 1868, proprietar, director și editor Alesandru Roman, profesor de limba și literatura română la Universitatea din Pesta deputat de Bihor în Parlamentul de la Pesta, închis la Vacs pentru politica ziarului care milita pentru egalitatea în drepturi a românilor cu celelalte naționalități din Ungaria, recăpătarea autonomiei Transilvaniei în baza existenței populației majoritar românești; conducerea ziarului a preluat-o Ion Poruțiu, redactor responsabil).

²³ „Federațiunea”, Pesta nr. 33-365, din 5/17 apr. 1870.

²⁴ „Federațiunea”, Pesta, nr. 34-366, din 10/22 apr. 1870.

²⁵ „Federațiunea”, Pesta, nr.38-370, din 22 apr./4 mai 1870; nr. 39-371 din 29 apr./11 mai 1871.

²⁶ Cunoștea patru limbi: germana, franceza, greaca veche, sanscrita.

²⁷ Slavici lucrează mereu la studiul asupra Ungariei”, îi scria Eminescu lui Iacob Negruzzi în 11 febr. 1871 de la Viena.

²⁸ „... cu scandaloasele lor stări excepționale, cu torturile lor ca în Evul Mediu, cu jurămintele sacrale, oameni ce mistifică unde nu pot contesta și mint unde nu pot combate”.

²⁹ În art. 33 din Legea presei XVII din 1848 din Ungaria.

³⁰ Invitația fiind reprodușă în nr. 105- 457 din 26/14 octombrie 1870 din „Federațiunea”.

³¹ Joc al destinului, acesta va fi și locul tratamentelor sale din toamna anului 1883.

³² Vezi: Vasile Gherasim. În „Adevărul literar”, 15 apr. 1923

³³ Ioan Slavici, *Opere*, vol. 10, București, Editura Minerva, 1981.

³⁴ Titu Maiorescu fusese înștiințat de Eminescu aflat la Ipotești, în 6 aug. același an, de istoricul eveniment.

³⁵ Alecsandri nu a mai ajuns, rămânând într-un sat din Bucovina.

³⁶ „Etern, atotputernic, o, creator sublim, / Tu dai lumii viață și omului cuvânt, / În tine crede, speră întreaga Românie, / Glorie ție-n ceruri, glorie pe pământ!”

³⁷ Realizată din timp, sub îndrumarea lui Vasile Alecsandri, Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi și Vasile Pogor.

³⁸ Poezia „La mormântul lui Ștefan cel Mare” a fost atribuită lui Eminescu, cf. T. V. Ștefanelli, „Amintiri despre Eminescu” [p. 111-112], unde e publicată fără să indice autorul, Perpessicius rectifică eroarea în „Alte mențiuni de istorie literară și folclor”.

³⁹ Vezi: Mihai Eminescu, reportajul *Serbarea de la Putna întru memoria lui Ștefan cel Mare*, apărut în „Curierul de Iași”, anul IV, nr. 92, 93, din 25 și 26 august 1871.

⁴⁰ Membrii Cercului studentesc „Arboroasa”, înființat în anul 1875 la Cernăuți de Theodor Ștefanelli, au așezat lângă biserică, în anul 1926, bustul lui Mihai Eminescu, realizat de Oscar Han, pe piatra căruia figurează versurile „Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie... / La trecutu-ți mare, mare viitor!”.

⁴¹ Turnul care va fi denumit în secolul XX „Turnul Eminescu”.

⁴² Slavici Ioan, *Amintiri – Eminescu, Creangă*, București, 1924, p. 16-19.

⁴³ „Amintiri despre Eminescu”, 1914.

⁴⁴ Constantin Noica, *Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii românești*, 1975.

⁴⁵ Cuprinsă și publicată în patru volume din *Opere*: X, noiembrie 1877 – februarie 1880 (1980); XI, februarie 1880 – decembrie 1880 (1989); XII, ianuarie 1881 – decembrie 1881 și XIII, ianuarie 1882 – iunie 1883.

⁴⁶ Cotidian bucureștean, întemeiat în 1876.

⁴⁷ Slavici, care l-a chemat pe Eminescu de la Iași, fixează data venirii lui Eminescu în București ca fiind de Sf. Dumitru, în orice caz nu mai devreme de 25-27 oct. 1877.

⁴⁸ Este presărată cu dictoane își expresii latine, expresii în limba franceză, însemnări în limba germană.

⁴⁹ „Curierul de Iași”, 17, 19, 21, 26, 28, noi. 1976. În: *Opere*, vol. IX.

⁵⁰ Se apreciază că ar exista aprox. 2000 de articole; acad. D. Vatamaniuc se oprește la 1200 de articole certe și vreo 70 de articole incerte.

⁵¹ A mai publicat în „România liberă” (1888), „Fântâna Blanduziei” (1888-1889).

⁵² „Romanii din afara granițelor Țării și unitatea spirituală națională”, Ed. Saeculum LO, București, 2000.

⁵³ Tratatul secret de alianță dintre România și Tripla Alianță, formată din Austro-Ungaria, Germania și Italia, care prevedea ca România să se alieze cu Austro-Ungaria, interzicând protestele pentru eliberarea Ardealului, condiția pusă fiind anihilarea revendicării Ardealului, tratat care va fi semnat în 1883, toamna, după internarea samavolnică a poetului jurnalist de marcă la ospiciu.

⁵⁴ Vezi: „Basarabia – pământ românesc, samavolnic răpit”, Saeculum, 2013, ediție îngrijită de D. Vatamaniuc.

⁵⁵ Vezi: „Răpirea Bucovinei”, Saeculum, 1996.

⁵⁶ *Opere*, vol. XII, p. 122.

⁵⁷ *Opere*, vol. X, 1989, p. 187.

Octavian ONEA

Hasdeu și Marea Unire

O. O. – născut la 11 februarie 1944, în Iași; părinții, Teodor și Victoria, învățători atunci la Baraboi, respectiv Antoneuca. A urmat gimnaziul și liceul la actualul Colegiu Național „I. L. Caragiale” din Ploiești (1955-1962) și Facultatea de Istorie, secțiile Istorie universală veche și Arheologie și Istoria veche a României și Arheologie, la Universitatea București (1962-1967). Colaborator la Muzeul de Istorie al regiunii Ploiești (1967-1968), muzeograf coordonator la Muzeul memorial „B. P. Hasdeu” din Câmpina (1968-1998), consilier pentru cultură, culte și învățământ la Prefectura județului Prahova (1998-2007). A publicat studii, articole și fragmente literare în reviste de cultură din Țară și din Republica Moldova. Semnează numeroase volume de istorie literară.

Încă de la poeziile sale de început, care, cu o singură excepție cunoscută, au fost scrise aproape toate în limba rusă, B. P. Hasdeu a ținut să se afirme ca român. *Румын я* (*Sunt Român*) este titlul unei poezii emblematice. „Румын я сердцем и душою / Люблю как братьев. За Румынов / Готов я жертвовать собою” (*Eu din Români îmi trag sorgintea. / C-o sfântă dragoste-i iubesc / și pentru tot ce-i românesc, / oricând, și brațele, și mintea, / și sufletul mi le jertfesc.*) Sentimentele românești sunt manifeste și în poezia C. F. Stamati: „Как Драгош, с дружиной Румынских сынов, / Здесь, ровно тому пять веков” (*La fel ca Dragoș care, cu ceata-i românească, / în urmă cu cinci veacuri, venind*); „Чего не затынешь ты песни на клик / Молдавских братьев, Румынского мира!” (*De ce nu vrei în strigăt cântarea s-o prefaci, / moldave bard al nostru și-al nației române?!).*

De altfel, Hasdeu a fost călăuzit, toată viața, cum mărturisește, de „ideea supremă a Românilor” (*Papa de la Neva*). A fost firesc dar ca, numit judecător la Cahul, la 7 martie 1858, el să activeze pe față în tabăra unionistă. Iar prima sa revistă, intitulată „România”, apărută la Iași, la 18 noiembrie 1858, să susțină „mai înainte de toate marele principiu național al unirei Principatelor Române” („România”, Anul I, No. 1). În aceeași zi, Mihail

Kogălniceanu, unul dintre fruntașii Partidului Național, anunța în revista unionistă „Steaua Dunării”: „În Iași, de astăzi începe a se publica «România», revistă ebdomadară, sub direcția d-lui Bogdan Petriceicu Hăjdeu, fiul vestitului Alexandru Hăjdeu, inspectorul școlii de Hotin... «România» va fi un puternic campion al ideilor naționale și constituționale liberale”.

Odată Unirea Principatelor, realizată la 24 ianuarie 1859, „la banchetul național în onoarea Unirii”, Hasdeu a fost „cel întâi a rădica un toast pentru contopirea tuturor părților întinsei României” (Scrisoare ziarului „Românul”, nr. 298/1862). Unirea a fost un moment istoric atât de marcant, încât următoarea revistă hasdeiană, „Foaea de storiă română”, a fost datată de redactor cu: Anul Unirei I.

Entuziasmul în epocă a fost general. Și vigilant. Când Hasdeu a scos, în toamna anului 1862, cea de-a patra sa revistă ieșeană, căreia i-a dat titlul provincial, „Din Moldova”, reacțiile n-au întârziat să apară. „Auzim din toate părțile învinovățiri de *separatism*, întemeiate pe titlul foiei noastre. Țiind mai mult la idei, decât la cuvinte, bucuos ne grăbim a prefăce nefaustul «Din Moldova» în «LUMINA».” (Nr. 10, 1863). Unionist cu argumente istorice, publicistul se va feri să mai folosească ulterior titluri restrictive pentru periodicele sale. Iar când, în 1864, la București, va aduna în volumașe o parte din cercetările sale istorice, acestea vor fi publicate sub genericul de **Studii critice asupra istoriei române**: *Studii critice asupra istoriei române. Filosofia portretului lui Țepeș, Schiță iconografică*; *Studii critice asupra istoriei române. Luca Stroici, părintele filologiei latino-române*; *Studii critice asupra istoriei române. Câteva analyse litterarie esterne. Raicevich, Wolf, Palauzov, Crusius, Eutropius, Gorczyń.*

De o mare respirație va fi monumentală **Arhivă istorică a României** – „o minune de artă”, cum o va caracteriza mai târziu Nicolae Iorga (*B. P. Hasdeu ca istoric*), al cărei prim număr a apărut la 8 august 1864 (Tomul 1. Partea 1, [Genaru] 1865; Tomul 1. Partea 2, 1865; Tomul II, 1865 [–1866]; Tomul III, 1867; Tomul IV, [1868–1869]). Țara se chema încă Principatele Române Unite, dar insistența folosirii numelui României vădea năzuința către noua și impunătoarea construcție. Sub flamura căreia se aduna o istorie glorioasă, îndreptățită să le fixeze românilor un loc în istoria universală. Mai târziu, Nicolae Iorga, indis-

cutabil unul dintre marii istorici ai lumii, va consacra temei un studiu separat: *La place des Roumains dans l'histoire universelle*, Bucurest, Édition de l'Institut d'Études Byzantines, 1935 (2 vol.), dar Hasdeu este cel care o începe, deschizând seria de **Oameni mari ai României**: *Ioan Vodă cel Cumplit. Aventurile, domnia, războaiele, moartea lui, rolul său în istoria universală și în viața poporului român (1572-1574)*, București, Imprimeria Ministerului de Război, 1865, în care străbat și frământările timpului său: consolidarea Unirii, renunțarea la micile orgolii, moneda națională, Independența: „Până la 1572 capitala Moldovei fu Suceava. Ea se bucură de această prerogativă în curs de trei sute de ani... Ion-vodă strămută scaunul țerei la Iași... Strigat'au oare suceveniilor contra Iașului în 1572, precum strigă acum ieșenii contra Bucuresciului?” Și „atunci nu era pusă în joc sublima cestiune a Unirii, pentru care saltă orice ânimă română”. „Victoria de la Jilisce dezleagă una din problemele politice cele mai vitale: un principe poate el oare a pune temei pe uă armată mică și compusă din recruți?... Dacă atunci 10.000 de Moldoveni bătuseră 60.000 de inamici; de ce oare acuma 30.000 de Români n'ar fi în stare de a bate 180.000 de dușmani?”

Din construcția României făcea parte și Basarabia. Hasdeu se exprima astfel în *Răzvan-Vodă – Dramă istorică în 5 acte în versuri*, tipărită întâi în ziarul „Perseverența”, al lui Alexandru Candiano Popescu, Anul I, de la No. 6, de joi, 23 martie 1867, până la No. 33, de joi, 29 iunie 1867, și, imediat și în volum, Ediția II, București, Tipografia Lucrătorilor Asociați, 1867. (De la Ediția III revăzută, 1869, piesa se va chema *Răzvan și Vidra – Poemă dramatică în cinci cânturi*.)

Desprindem din ea acest cânt al lui Răzvan, prin gura căruia poetul își expunea și fierbintele său dor de Basarabia:

M'arunc pe cal ca vârtejul, înfig în coasta'i un pinten,
Murgul scutură din coamă, sboară vesel, fuge sprinten,
Și cu cât sălta mai tare, și cu cât mai mult săria,
Mișcarea'i cea furioasă simțiam că mă recoria,
Până ce'l lăsai în voe, asvârlind din mâni căpîstru:
Calul, născut în Moldova, mă duse drept pân' la Nistru ...
Nistru, apă românească, ce spumegă pintre stânci,
Îngropând dușmanii țerei în vâlvorile'i adânci!
Nistru, ale cărui unde altădată'n zile grele

Apărau în loc de tunuri **hotarele țerei mele!**
Nistru!... Nistru!.. Pân'acuma sciut-am să mă feresc
De-a trece pe lângă țermu'i, ca să nu mă ispitesc
Și să nu mi-aduc aminte că remâi în țeri străine,
Pe când scumpa mea Moldovă nu'i departe de la mine!
Astăzi însă de nevoe mă simții împins la mal,
Căci dorul țerei răsbate pân'și sufletul de cal!...
Nainte'mi se desvălră, șerpuiind ca un balaur,
Holde și câmpii, în care, jucând pîntre spice de-aur,
Se zăriau, ca petricele preserate pe-un inel,
Bosoioc și garofiță, toporaș și ghiocel,
Iar prin ele'n depărtare, un Român muncind la soare,
Falnic, rumăn, plin de viață, se părea și el o floare!...
Le văzui acele locuri și din văz le sărutai:
Țeara'mi, unde însuși iadul parcă se preface'n rai!...
Numai tu poți înțelege, numai tu, Vidro iubită,
Poți simți cu ce durere am trecut eu prin ispită
Și, scâldând calul în spume, dela țermul fermecat
Eu și dânsul, fără voe, amândoi ne-am depărtat!...
Viu acasă... d'abia însă pus'am piciorul, și iată
Vin Răzașul și Vulpoiul de'naintea mea dodată,
Nesciind că'n peptu'mi arde cel pojar îngrozitor,
Și'mi vorbesc de țeara noastră, și'mi grăesc de-al țerei dor!
Ei să plece la Moldova! Dor de țeară! Dor de țeară!...
Iară sângele meu ferbe! Furia m'apucă iară!...

Cam în același timp cu *Răzvan-Vodă*, în mai-iunie 1867, Hasdeu a publicat, tot în ziarul „Perseverența”, studiul *Unirea*, dedicat sacrei cauze a Unirii. „Așadar, cestiunea ce ne va preocupa în acest studiu de înaltă politică nu este unirea cea mică, realizată deja între ambele țărături ale Milcovului, ci unirea cea mare, de realizat de acum înainte între toate pâraiele, ce trebuie să se verse în oceanul românesc, între toate acordurile, fără care nu se poate armoniza hora noastră națională; între toate pietricelele, câte sunt necesare pentru a reconstitui anticul mozaic: Dacia lui Traian!

Știm bine că sunt unele ființe tremurânde, izbite de o paralizie morală, cari vor clătina din cap la cuvintele noastre și, zâmbind cu despreț

și cu neîncredere, ne vor răspunde cu o gravitate morboasă: «ce ne spui, domnule, niște lucruri imposibile!». Sunt acum douăzeci de ani, unirea Moldovei cu Țara Românească era un lucru imposibil; un principe străin dintr'o familie regală era un lucru imposibil; desființarea privilegiului archontologiei fanariote era un lucru imposibil; legea rurală era un lucru imposibil; libertatea presei și a cuvântului era un lucru imposibil; era un lucru imposibil până și emanciparea bieților țigani!... O, nu! Singurul lucru adevărat imposibil este patriotismul acelor inimi veștede, ce nu pot crede în viitorul României!” (Nr. 23, 25 Mai 1867).

Hasdeu se gândea deci la reconstituirea anticului mozaic: Dacia lui Traian! Ei bine, numele împăratului va deveni, în viziunea neobositului militant, simbolul idealului Unirii celei Mari și va fi pus pe frontispiciul ziarelor „Traian”, apărut de la 16 aprilie 1869, și „Columna lui Traian”, care i-a succedat primului, începând de luni, 2 martie 1870. Căci, „în imaginea lui Traian se întrunesc ambele elemente ale existenței noastre naționale: românism și democrație... Punând pe frontispiciu numele lui Traian, fundatorii acestui organ au făcut deja profesiunea de credință cea mai clară și mai completă”. Astfel că „organul nostru va fi un luptător neobosit al Românismului. Îl vom apăra în interiorul țării, îl vom apăra în afară, îl vom apăra în toate și pretutindeni, punându-l d'a pururea mai presus de orice alte considerațiuni, oricât de ponderoase”. („Traian”). „Românismul și Democrația au fost, sunt și vor fi unica dualitate căreia nu vom înceta de a ne închina... Așa a fost *Traian*, așa va fi *Columna lui Traian*.” („Columna lui Traian”). Și așa s-a făcut ca B. P. Hasdeu să primească, de la 15 noiembrie 1869, președinția Societății Românismul, iar Societatea să-și aibă, din aprilie 1870, propriul organ de presă: „Foaia Societății Românismul”, din Comisiunea de redacțiune și administrare a Foaiei făcând parte, în primul rând, B. P. Hasdeu, alături de care se vor afla Nicolae V. Scurtescu, Tudor P. Rădulescu, G. Dem. Theodorescu, Grigore G. Tocilescu și Const. D. Vucici (înlocuit, de la nr. 6, cu Mihail Zamphirescu) („Foaia...”).

Românismul a fost apărut atât în interior, cât și în afară. Ne vom referi, deși nu a fost singurul, numai la B. P. Hasdeu.

La cel de-al VII-lea Congres al Orientaliștilor, desfășurat la 1 și 2 octombrie 1886 la Viena, România a fost obiectul a trei comunicări. În

prima dintre ele, Paul Hunfalvy, profesor la Universitatea din Budapesta, și-a propus să dovedească elitei științifice sosite în capitala Imperiului Austro-Ungar „că leagănul naționalității române este în Balcani și că abia spre sfârșitul Evului Mediu această naționalitate începe să se stabilească la sud de Dunăre” (*Sur les éléments turcs dans la langue roumaine*, p. 5-6). Pierzându-și răbdarea, delegatul României la Congres, B. P. Hasdeu, profesor la Universitatea din București, a cerut permisiunea de a-l întrerupe pe orator, „pentru a-i pune o întrebare care ar putea să-l intereseze în chiar calitatea sa de ungar. În franceză, calul castrat se numește *hongre*, de unde *hongrer* acțiunea de a scopi un cal. În Evul Mediu și chiar înainte de secolul al IV-lea, după mărturia lui Ammian Marcellin, această artă era practică pe malul stâng al Dunării de Jos. Dacă cineva ar încerca să conteste existența în Evul Mediu a ungarilor în Ungaria actuală, i s’ar putea foarte bine opune cuvântul francez *hongre*, valon *honc*. Ori, în toate dialectele germane, calul jugănit se numește *Wallach*, adică «român». S’ar putea explica acest termen, dacă românii n’ar fi trăit în Evul Mediu pe același mal stâng al Dunării de Jos cu ungarii?”

Hunfalvy s-a trezit deodată satelit al Pământului: „Eu nu cunosc vechimea acestui cuvânt în germană”.

Hasdeu a continuat: „Este foarte posibil să nu se găsească în vechile texte ale germanei străvechi, și totuși el trebuie să fie relativ foarte vechi în vorbirea poporului, căci, pe de o parte, el s’a răspândit până și în limbile scandinave: în suedeză *vallack* «hongre»; pe de altă parte, el a pătruns în lituaniană: *volúkas* «hongre»; în fine el se găsește în toate dialectele slave din nord: în boemă, în polonă, în sorabă, în rusă etc., peste tot considerat de secole ca un vechi termen popular cu totul indigen, nicăieri ca neologism sau ca și cuvânt de împrumut” (*Sur les éléments turcs dans la langue roumaine*, p. 19-20).

A intervenit și profesorul praghez Alfred Ludwig: „Eu voi prezenta de asemeni în treacăt o obiecție la teoria Dlui Hunfalvy. Dacă românii ar fi venit de dincolo de Dunăre, natural că vechile lor capitale s-ar fi găsit la sud, mai aproape de acest fluviu, în timp ce, din contra, noi le vedem toate în nord, aproape de Carpați, și numai mult mai târziu românii își apropie reședințele lor de Dunăre”.

Hunfalvy a redevenit sigur pe el: „Acele capitale nu erau fondate de români, ci de slavi, așa cum o atestă numele lor”.

„Daaa?! – s-a minunat Hasdeu –, în care dialect slav a găsit dl Hunfalvy cuvintele *Câmpu-lung* și *Argeș*, nume ale vechilor capitale românești?”

Hunfalvy nu și-a mai putut aduna nici cunoștințele lingvistice minime. „Eu nu știu dacă aceste nume sunt vechi”. (*Sur les éléments turcs dans la langue roumaine*, p. 20-21)

Ilaritate generală, „discuția este închisă. D. Hunfalvy declară apoi că memoriul său fiind foarte lung, el nu vrea să obosească mai mult atenția Congresului și că transmite manuscrisul dlui Profesor Roth, președintele Secțiunii ariene, pentru a fi publicat în întregime în *Buletin*” (*Sur les éléments turcs dans la langue roumaine*, p. 21).

Urmarea imediată a fost imprevizibilă: Profesorul atenian S. Papageorgios a renunțat să-și mai prezinte lucrarea despre cuțovlahi.

Când i-a venit rândul să-și susțină propria lucrare, Hasdeu a reluat cu vervă cele de mai sus: „Domnilor, România poate fi mândră de a fi de două ori obiectul discuțiilor în sânul Congresul orientaliștilor (o a treia lucrare asupra aceluiași subiect *Ueber die Kutzowallachen* fusese anunțată Congresului de Profesorul S. Papageorgios din Atena, dar autorul a renunțat ulterior)” (*Sur les éléments turcs dans la langue roumaine*, p. 5-6)

Din interior citez din Conferința *Noi și voi*, rostită pentru inaugurarea sesiunii Ateneului Român la 20 decembrie 1892, în care Hasdeu are viziunea destrămării Imperiului Habsburgic. „Vecina noastră Austria e în poziția (*aplauze, ilaritate*). În pântecel ei se zvârcolesc o mulțime de embrioni gemeni, între cari embrionul unguresc, deși cel mai mititel și cel mai slut, un plod în care nu deosebesc încă bine dacă e om, dacă e câine, dacă e pesce, stă la mijloc și dă ghionturi la dreapta și la stânga (*aplauze prelungite*), dă ghionturi la dreapta și la stânga, bătându-și joc de ceilalți, ca și când ar fi cel mai mare și cel mai mândru. Zăpăcită de turbatele mișcări ale embrionului unguresc și amăgindu-se a crede că turbarea e un semn de putere, Austria și-a dat numele de Austro-Ungariă, ca doară-doară mica pocitură să se mai liniștească (*aplauze*). Dar momentul născerii n-a sosit încă. Când va sosi, o s-o vedem atuncea!

Este o sarcină grea pentru biata Austriă. Faimoasă prin aventurile sale galante de altădată: «felix Austria nubet», ea își plânge acum răsul nu de astă vară, ca fata din basmul românesc, ci răsul de mai mulți secolii. Dânsa suferă, și suferă cu atât mai mult că nu știe cine va fi mamoș, nu știe cât o să coste moșitul, și dacă nu cumva mamoșul va avea apucături de veterinar (*aplauze, ilaritate*). Poate va fi Germania. Poate Rusia. Se poate întâmpla chiar o facere năprasnică, pe neașteptate, înainte de termen și fără ajutorul artei obstetrice. În orice caz, e grozav a se gândi bătrâna cochetă la posibilitățile unei faceri! Cine garantează că tocmai embrionul cel unguresc nu se va naște mort? Cine poate să asigure că nu va muri însăși muma în durerile facerii? (*aplauze prelungite și entuziaste*).”

Cât despre noi: „Naționalitatea română e un copil, dar există. Ea n-are nevoie de mamoși, ci de pedagogi. Și dacă pedagogii vor fi la înălțimea misiunii lor, acest falnic copil de viță împărătească va uimi la timpul său Europa prin istețimea și virtutea adolescenței sale!” (în „Revista nouă”, 15 ianuarie 1893, p. 374).

O primejdie mai mare vede B. P. Hasdeu în Rusia. Spionajul rusesc din Dobrogea îl determină în 1895 să se reîntoarcă în politică. Oprează pentru Grupul Radical, condus de George Panu, căruia i se alătură, în scris, la 30 iulie 1895: „Dacă Grupul Radical recunoaște că primejdia cea mare, cea adevărat serioasă pentru naționalitatea română nu este alta decât tradiționala tendință etnofagă și anticivilizatrice a Rusiei, iar, prin urmare, toți dușmanii politici rusești sunt totodată amici ai românilor”. De notat că, odată cu Hasdeu, a intrat în Partidul Radical și I. L. Caragiale.

Fiindcă Hasdeu cunoscuse Rusia pe propria piele, conferințele sale *Prieteni cu voe sau fără voe*, ținută la 7 decembrie 1900 la Ateneul Român, și *Papa de la Neva*, ținută la Ateneul Român în ziua de 7 decembrie 1901 pentru Societatea „Tinerimea Română”, sunt virulente. Am să spicuiască numai din *Papa de la Neva*, în care Hasdeu face o trecere în revistă a părerilor românești despre Rusia și ruși în secolul al XIX-lea. „Ultimul nostru cronicar, Zilot Românul, care scria pe timpul lui Tudor Vladimirescu, caracterizează românește și grecește întreaga lume oficială muscălească în două versuri:

„Iar înăuntru ce să vezi? un lup supt pielea oii: /De la împărat până la ofițer, *απαυτες ένα συ...*, adică toți unul ca altul. Acești «lupi supt pielea oii», fie cât de răi, au fost în adevăr ortodocși, până la Petru cel Mare.” „Muscalii nu sunt coreligionari cu românii, cu grecii, cu sârbii și cu bulgarii”. „Cestiunea ortodoxiei este o pură farsă pentru muscali; realitate serioasă pentru dâșzii este protectoratul, negreșit câtva timp mai întâi, și apoi nagaică! Drama muscălească este o piesă în cinci acte: primul act – dragoste, actul al cincilea – asasinat, cele trei acte de la mijloc – ruble, decorații, titluri, minciuni și infamii!”

În conferința *Prieteni cu voce sau fără voce*, „eu am arătat Românilor în 1900, ceea ce arăta nemuritorul nostru Heliade la 1850 în a doua lui scrisoare către Români, publicată în *Curierul de ambe sexe*. Pentru ca să vedeți că tactica Rusiei a rămas astăzi întocmai după cum a fost cu o jumătate de secol înainte și după cum a fost totdeauna, voi reproduce textual un pasagiu din acea scrisoare a profetului Heliade. Iată-l:

«Am desvelit, – zice Heliade, – am dezvelit înaintea soarelui cabalele protectoratului răpitor, cabale de mai mult de un secol; smuls-am masca Țarului și am înfierat pe acest Faraon de la Nord, am însemnat cu Crucea pe Dracul de Miază-noapte...». Și mai jos Heliade urmează: «Această Rusie care vă trimise zavera cu Ipsilante, care vă aduse ciurma, holera și Regulamentul la 1828, care vă făcu a mânca humă și coajă de copaci luându-vă făina și mălaiul; această Rusie ce vă prepară omorul, focul și prada averilor la 1848; tot această *ortodoxă* și *protectoare* putere nu încetează prin uneltele sale a vă turbura din nou pacea...».

Când oare vorbește Heliade: la 1850 sau nu cumva tocmai astăzi?

Și acele cuvinte la 1850 le repetau cu Heliade: Tel, Magheru, frații Golești, frații Brătieni și legiunea tuturor adevăraților Români.

Drept răspuns, Muscalii vindeau la noi pe la sate iconițe de sfinți și caricaturi de împărați, niște mângălituri ieftine și proaste, și fiindcă Românii le luau mai mult gratis, Rusia striga: «vedeți că poporul moldovenesc iubește sfânta Rusie!», pe când în realitate țărani, în graiul lor cel fără etichetă, niciodată nu caracterizau pe Muscali altfel decât *porci*, mai ales *porci hărbareți*, cuvântul *hărbareț* aplicându-se numai la porci și la Muscali.” (*Papa de la Neva*)

Am văzut mai sus că spionajul rusesc din Dobrogea îl determinase pe B. P. Hasdeu să reintre în politică. Ca reacție la propaganda rusească, singuratecul mag de la Câmpina se va reîntoarce și la ziaristică. „Mai mulți amici mă roagă de a primi direcțiunea *Apărării Naționale*. O primesc. *Pro fide et patria*, «pentru credință și pentru țară», este vechea deviză a familiei mele. Aceeași idee: *Românism* și *Ortodoxism*, este din capul locului deviza acestui ziar. Se vede, dară, că eram predestinați unul altuia... Fie!

Astăzi mai cu seamă, când ne rânjește de la crivăț o scârboasă propagandă muscălească pseudo-ortodoxă, în care din ușurință sau din neștiință se pot aluneca vro câțiva Români descreierați rublemanii, astăzi mai mult ca oricând eu sunt dator a mă avânta fără sfială în prima linie a luptătorilor, fericit dacă mă sacrific... / 1 Ianuarie 1902 / Câmpina.” (*Un cuvînt înainte*)

În aceeași linie, aflând din ziare că noul Mitropolit al Moldovei și Sucevei, Partenie, ales la 8 februarie 1902, „n’a uitat Basarabia cea răpită, care mai sângerează încă... stigmatizând astfel tradiționala purtare a Muscalilor față de neamul românesc, tocmai acum când kesarodoxia cea rusească începe a se sbuciuma de neastâmpăr, pe de o parte ațâțând mereu asupra-ne pe vechii noștri amici bulgari, iar pe de alta, împănând-ne țara cu iconari și cu spioni în numele ortodoxiei”, a apreciat că „atitudinea Prea Sfinției Sale a fost sublimă, mai cu seamă la primul pas al arhipăstoriei; și, deci, în momentul izbucnirii unui entuziasm nedescriptibil”, i-a „trimis imediat din Câmpina” o telegramă: „Să trăiești, Înalt Prea Sfinte! / **Ai reînviat Basarabia în inimile Românilor**”, publicată „urgent în numărul de la 10 februarie” al „Apărării Naționale”, ca „să afle și Rusia că Românii, națiunea românească *de la opincă* până *la vlădică* nu vor uita niciodată răpirea Basarabiei”. „Rusia cată să se convingă, odată pentru totdeauna, că niciun *partid* politic rusofil nu există și-n vecii vecilor nu va exista în România”. Nu-și imagina, desigur, Partidul Comunist și urmașii din zilele noastre ai acestuia. Și enumera câțiva dintre frunțașii partidelor: Sturdza, P. Carp, Take Ionescu și G. Panu. Dimitrie A. Sturdza (Partidul Național Liberal) „a probat de demult până la ultima evidență că este nu numai rusofob, ci misorus. D. P[etre P.] Carp [Partidul Constituțional] – *idem cum grano salo*. D. Take Ionescu [Partidul Conservator], când era ministru la

Culte, avea foarte nimerita idee de a introduce în școlile sătești o carte de lectură în care să figureze un capitol despre grozăviile Siberiei, pentru ca țăranii să cunoască din copilărie fericirile cnutului.” (*Mitropolitul Partenie și Basarabia*)

Redeșteptarea națională din Basarabia și destrămarea Austro-Ungariei i-au dat dreptate lui Hasdeu, împlinind dorințele sale statornice. El nu a mai apucat, dar a văzut Unirea cea Mare cu ochii bunicilor și ai părinților noștri.

Dorin CIMPOEȘU

Basarabia la Centenarul Marii Uniri

D.C. – prof. univ., dr. în istorie, Academia „Al. I. Cuza” (București), autor al volumelor *Gubernarea de centru-dreapta în Basarabia (Republica Moldova) 1998-1999* (2009); *Restaurația comunistă sovietică în Republica Moldova* (2008); *Republica Moldova, între România și Rusia* (Premiul Salonului Internațional de Carte, Chișinău, ediția a XIX-a, 2010). Specialist în Istoria contemporană a României, inclusiv a Basarabiei (1918 – prezent), profesor de Istoria contemporană a românilor și Istoria instituțiilor românești contemporane.

Anul acesta, națiunea română aniversează un secol de la Marea Unire, de la acel an astral 1918 când, prin voința politică aliniată și consensuală a românilor, cele trei provincii locuite de confrații noștri au revenit, rând pe rând, la matca civilizației românești, dând naștere unui trunchi viguros și durabil al poporului român pe care se sprijinea *Coroana* întregită a României Mari.

Ocupându-ne de istoria politică recentă a primeia dintre cele trei provincii românești, care, în 1918, și-a regăsit Patria-Mamă, considerăm că nu este lipsită de interes o paralelă istorică a pașilor pe care Basarabia i-a făcut atunci, la început de secol, precum și a celor pe care i-a parcurs la sfârșitul aceluiași veac.

În ultimele luni ale anului 1917 și începutul anului 1918, Basarabia a profitat de un context politic regional și internațional favorabil, creat de prima conflagrație mondială, care a dus la destrămarea imperiilor din Europa și formarea statelor naționale unitare. La această conjunctură s-a adăugat revoluția bolșevică din imperiul țarist, precum și războiul civil din Rusia, care au dus, inițial, la o anarhie quasi-totală, iar apoi, la apariția unui nou regim politic comunist totalitar, considerat un pericol și o amenințare pentru Europa întregă.

Pe acest fundal, a început mișcarea națională a românilor basarabeni, au apărut primele inițiative de înființare a unor partide politice (Partidul Național Moldovenesc), s-au remarcat unele personalități locale proeminente, precum Constantin Stere, Pan Halippa, Ștefan Ciobanu, Ion Inculeț, Ion Pelivan și s-au înființat cele dintâi publicații („Glasul Basarabiei” și „Cuvânt moldovenesc”).

Aceeași Basarabie, devenită între timp republică sovietică socialistă unională, în urma ocupării prin forță de către URSS, în 1940, a încercat să folosească, în anii 1988-1991, noile circumstanțe favorabile, create de criza regimului comunist și declanșarea revoluțiilor anti-totalitare din Europa, care au dus la destrămarea sistemului comunist, inclusiv a imperiului sovietic, și revenirea țărilor europene la regimurile democratice parlamentare.

Ca și în 1918, și de această dată în Basarabia sovietică s-a dezvoltat o mișcare de reдеșteptare a conștiinței naționale, au apărut unele formațiuni politice noi, precum Frontul Popular din Moldova (FPM), s-au înființat primele publicații libere și independente, cum ar fi „Glasul Națiunii” și „Sfatul Țării”, s-au remarcat unele personalități autohtone, între care Alexandru Moșanu, Ion Hadârcă, Grigore Vieru, Mihai Cimpoi, Dumitru Matcovschi, Valeriu Matei, Vasile Nedelciuc și mulți alții.

Să vedem care au fost pașii următori făcuți de Basarabia în cele două momente istorice diferite.

La 21 noiembrie 1917, s-a format un organ reprezentativ al poporului, cunoscut sub numele de Sfatul Țării, care și-a deschis lucrările pe melodia și versurile imnului „Deșteaptă-te, române!”. La 2 decembrie 1917, acesta a proclamat Basarabia, în baza principiului wilsonian al autodeterminării popoarelor, în Republica Democratică Moldovenească (RDM). Evenimentul a fost urmat, la scurt timp, de declararea independenței noului stat românesc, care s-a produs la 24 ianuarie 1918. Pasul următor, și ultimul, a fost actul istoric de la 27 martie 1918, prin care Sfatul Țării a hotărât Unirea noului stat independent, recte a Basarabiei, cu România. Acesta a fost și primul pas făcut spre realizarea Marii Uniri.

Comparativ cu anul 1918, la 23 iunie 1990, R.S.S. Moldovenească își declară suveranitatea în raporturile cu Uniunea Sovietică. La o distanță în timp de aproximativ un an, respectiv la 23 mai 1991, aceasta

își schimbă denumirea în Republica Moldova, iar Sovietul Suprem devine Parlament și adoptă Imnul de Stat „Deșteaptă-te, române!”. După mai mult de un an, mai exact la 27 august 1991, Parlamentul a declarat Independența Republicii Moldova. În Declarația de independență se stipulează că Basarabia, devenită Republica Moldova, este un stat suveran, independent, democratic, liber să-și hotărască propria soartă.

Analiza noastră comparată arată că, în ambele perioade istorice, Basarabia, după ce s-a eliberat de aceeași ocupație rusească, a parcurs aproximativ aceleași etape. Singura diferență constă în faptul că, în prima situație, Basarabia a ales calea Unirii cu România, iar în cea de-a doua a optat pentru independență, respectiv pentru îndepărtarea de Patriamamă.

O altă idee care se desprinde este aceea că același factor, comunismul, a determinat opțiuni diferite pentru Basarabia. Astfel, în primul caz, pericolul comunismului a făcut ca elita politică basarabească să aleagă Unirea cu România, care era un stat democratic parlamentar. În cel de-al doilea caz, nomenclatura basarabească neocomunistă, familiarizată cu *statalitatea sovietică*, impusă de același comunism, a optat pentru asigurarea continuității statale a Basarabiei, într-un cadru politico-juridic democratic și *distanțarea* de România.

Se pune întrebarea firească: De ce Basarabia a ales căi diametral opuse de evoluție politică?

Răspunsul ar putea fi următorul: dacă ne referim la anul 1918, politicienii basarabeni vizionari de atunci și, implicit, românii basarabeni, aveau conștiința apartenenței la neamul românesc, în ciuda regimului de rusificare forțată la care au fost supuși mai bine de un secol. Ca urmare, ei nu mai doreau să trăiască într-o gubernie rusească de la marginea imperiului țarist, unde au fost umiliți și discriminați mai mult de un veac, ci să fie respectați și să se dezvolte împreună și în același timp cu întreaga națiune română, într-un cadru socio-cultural, economic și politic natural, firesc.

Pe de altă parte, marii oameni de stat din România Mică aveau un grandios „Proiect politic de țară”, care era desăvârșirea unității naționale, pentru realizarea căruia românii au luptat atât în tranșeele de la Mărășești, Mărăști și Oituz, cât și în cancelariile occidentale, unde s-a dat bătălia hotărâtoare pentru recunoașterea României Mari.

În anii 1989-1991, lucrurile erau cu totul altfel. Sub presiunea „marilor adunări naționale” din acea perioadă, nomenclatura comunistă locală a conlucrat cu mișcarea de renaștere națională pentru realizarea primilor pași de desprindere a Basarabiei de imperiul sovietic. Ulterior, neocomuniștii au acaparat întreaga putere politică și au marginalizat forțele de redeșteptare națională a românilor basarabeni. Spre deosebire de înaintașii lor de la 1918, cripto-comuniștii, deși erau conștienți de originea lor etnică românească, aveau conștiința națională viciată și pervertită de ideologia sovietică, care le-a inoculat ideea falsă că ar aparține de „poporul moldovenesc”, total diferit de cel român. Pe de altă parte, după ce exponenții nomenclurii comuniste gustaseră din „fructul stătalității sovietice”, cu toate că era pur formală, au dorit să asigure o continuitate a acesteia, deoarece le aducea avantaje și beneficii personale sau de grup însemnate, pe care nu le-ar fi obținut în eventualitatea revenirii Basarabiei la România. Ca urmare, aceștia au ales calea edificării unui stat de sine stătător și a delimitării de Patria-mamă.

Ce-i drept, aceștia nu puteau conta nici pe ajutorul României, cum s-a întâmplat în 1918, întrucât țara noastră însăși parcurgea un proces de transformare sinuos și haotic, după ieșirea din comunism. În plus, în această perioadă de identificare a propriei căi de urmat, elita neocomunistă românească nu era preocupată de un „Proiect de țară”, ca cel din 1918, care să includă și revenirea Basarabiei la România.

La ceas aniversar, ne punem întrebarea firească: Unde se află astăzi Basarabia, când întreaga națiune română marchează *Centenarul Marii Uniri*?

Iată răspunsul: după ce și-a ales propria cale de evoluție politică, Basarabia s-a distanțat din ce în ce mai mult de România. Forțele proruse, care s-au aflat la putere în cea mai mare parte a acestei perioade, au impus populației românești o altă identitate etnică. Tezele moldovenismului, elaborate în perioada sovietică, cu care au fost îndoctrinate generații la rând, au fost incluse chiar și în Legea fundamentală, respectiv prima Constituție democratică a Republicii Moldova.

Mai mult, în timpul guvernării agro-socialiste (1992-1997), precum și a *restaurației comuniste* (2001-2009), moldovenismul a fost ridicat la rangul de ideologie de stat. Această politică provocatoare și ostilă a

duș la o înghețare a relațiilor Republicii Moldova cu România pentru o lungă perioadă de timp, în special după declararea *persona non grata* a unor diplomați și expulzarea ambasadorului român la Chișinău.

Lucrurile nu stau foarte bine nici în prezent, dacă avem în vedere comportamentul actualului președinte al Republicii Moldova în relațiile cu România. Igor Dodon, noul șef al statului, fost lider al Partidului Socialiștilor, a câștigat alegerile prezidențiale din anul 2016 focusându-și programul electoral pe tezele ideologiei moldoveniste. Fiind un pro-rus convins și un adept declarat al acestei ideologii nocive, Dodon a încercat, imediat după preluarea puterii, să transpună în practică ideile sale moldoveniste: schimbarea denumirii limbii de pe site-ul Administrației prezidențiale din „ro” în „md”; organizarea unor manifestări așa-zis științifice, dedicate *statalității moldovenești*; declararea zilei de 2 februarie drept *Ziua statalității moldovenești*; introducerea în curricula școlară a *istoriei Moldovei* în locul *istoriei românilor*, care se predă în prezent, precum și elaborarea unor manuale noi de *istoria Moldovei*; decernarea Ordinului „Bogdan Întemeietorul” unor personalități care s-au remarcat în apărarea *statalității moldovenești*; însărcinarea SIS și a Procuraturii să urmărească activitatea organizațiilor unioniste, antistataliste; elaborarea unui proiect de lege privind interzicerea unionismului și pedepsirea celor vinovați, inclusiv penal.

Din fericire, cea mai mare parte dintre măsurile preconizate de Igor Dodon, îndeosebi cele de ordin administrativ și legislativ, au fost respinse de actuala majoritate parlamentară social-democrată care, chiar dacă nu agreează unionismul, promovează o politică mai obiectivă și mai pragmatică în raporturile cu România.

Pentru a contracara manifestările consacrate *Centenarului Marii Uniri*, desfășurate pe teritoriul României, cu impact așteptat și în țările vecine, unde se află importante comunități de români, inclusiv în Basarabia, rusofonul Igor Dodon a declarat 2018 *Anul Ștefan cel Mare și Sfânt*, pe care l-a deschis la 2 februarie 2018. A fost ales marele voievod deoarece, în viziunea lui Dodon, acesta a fost un *statalist și apărător al neamului moldovenesc* ca nimeni altul. În această perspectivă, la 28 decembrie 2017, președintele Dodon a aprobat, la finalul întâlnirii cu membrii unei Comisii speciale de stat, *Planul de acțiuni pentru Anul Ștefan cel Mare și Sfânt*, care cuprinde peste 50 de măsuri concrete.

În ceea ce privește democratizarea societății, Basarabia s-a angajat într-un lung proces de tranziție de la un regim totalitar comunist la unul democratic parlamentar, care nu s-a încheiat nici până acum. Acesta a fost destul de greoi, sinuos și plin de sincope în privința creării statului de drept și a reformării profunde a societății, menținându-se încă puternice mentalități din perioada sovietică. Spre edificare, menționăm că Republica Moldova este singura țară din Europa posttotalitară în care a avut loc o *restaurație a regimului comunist de tip bolșevic*, cu consecințe deosebit de grave asupra evoluției regimului politic democratic parlamentar. La aceasta s-a adăugat flagelul corupției, care a cuprins întreaga societate.

Aflându-se într-o zonă geo-strategică importantă, Basarabia a încercat să găsească și să mențină un echilibru în relațiile sale externe atât cu Estul, cât și cu Vestul. Această echilibristică destul de fragilă însă nu i-a reușit nici până astăzi, producându-i mai mult prejudicii și aducându-i neîncredere atât dintr-o parte, cât și din alta. Cauzele au fost multiple și diverse. Enumerăm mai jos doar unele dintre acestea.

În primul rând, acapararea puterii de către forțele politice proruse, care au condus Republica Moldova, în perioada 1992-2009 și au menținut-o în sfera de influență a Rusiei. Apoi, pârgurile economice, politice, energetice, militare și cele teritorial-separatiste (Transnistria și Găgăuzia), controlate și folosite de Moscova, care au făcut ca Basarabia să fie ținută *de facto* în captivitate de Federația Rusă. În al treilea rând, lipsa unei voințe politice puternice a partidelor pro-europene, aflate la putere în Republica Moldova din 2009 și până în prezent, care au fost incapabile să ia o decizie politică majoră de desprindere a Basarabiei pentru totdeauna de Rusia și de integrare a acesteia în structurile euro-atlantice.

Deși Republica Moldova a semnat, la 28 iunie 2014, un *Acord de Asocieră* cu UE, pașii spre implementarea *aquis*-ului comunitar și integrarea deplină sunt încă timizi și șovăielnici, ceea ce anunță un proces îndelungat. Se pare că, în ultimul timp, forțele așa-zis proeuropene sunt mai hotărâte. Astfel, la începutul anului 2018, coaliția majoritară a decis să facă pași mai fermi în direcția integrării europene. În acest sens, a elaborat un proiect de lege de amendare a Preambulului și Art. 1 din Constituție, introducând drept *obiectiv strategic* de dezvoltare a țării integrarea europeană a Republicii Moldova.

Există, în același timp, și o inițiativă legislativă a unui număr de 35 de deputați privind schimbarea Art. 13 din Legea fundamentală referitor la limba oficială reală a populației majoritare din Republica Moldova. Aceasta are la bază Hotărârea Curții Constituționale nr. 36, din 5 decembrie 2013, potrivit căreia *limba română* prevalează sintagmei *limba moldovenească*, înscrisă în Constituție, corespunde adevărului științific și trebuie să-și recapete locul cuvenit. Proiectul de lege respectiv a fost aprobat de Comisia parlamentară pentru cultură, educație și mass-media, la 15 noiembrie 2017, are avizul Guvernului și urmează să fie supus votului în plenul Parlamentului. Adoptarea acestuia este pusă sub semnul întrebării atât timp cât coaliția politică actuală nu are cele 67 de voturi necesare, iar liderul grupului parlamentar majoritar, Marian Lupu, s-a pronunțat, la 9 februarie 2018, împotriva schimbării Art. 13 din Constituție.

Întrucât idealul Unirii nu există la liderii politici de la Chișinău, iar România nu are nici astăzi un „proiect de țară” care să cuprindă acest *obiectiv național*, singura posibilitate credibilă și realizabilă de regăsire cu frații din Basarabia este integrarea Republicii Moldova în UE.

Așadar, la ceasul aniversării *Centenarului Marii Uniri* de către românii de pretutindeni, Basarabia se află departe de România, deși este atât de aproape și, alături de Bucovina de Nord, Hotin și alte ținuturi românești înstrăinate, participă doar tangențial la Marele Jubileu.

Arcadie SUCEVEANU

Desprinderea definitivă din burta Leviathanului

A.S. – poet, eseist, președinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova (din 2010). Semnează numeroase cărți de poezii și eseuri, inclusiv pentru copii: *Arhivele Golgotei* (poeme, 1990), *Secunda care sunt eu* (poeme, 1993), *Eterna Danemarcă* (poeme, 1995), *Înfruntarea lui Heraclit* (poeme, 1998), *Mărul îndrăgostit de vierme* (poeme, 1999), *George Meniuc sau Întoarcerea în Ithaca* (în colab. cu N. Romanenco, 1999), *Corabia de la mansardă* (volum antologic, ed. I-II, 2003), *Emisferele de Magdeburg* (eseuri, 2005), *Cafeneaua Nevermore* (poeme, 2010), *Frumusețea subversivă* (eseuri, 2011), *Coriatide și coloane* (eseuri, 2013) ș.a. Selecții din poemele lui A. Suceveanu au fost incluse în antologii din România, Suedia, Ucraina, Rusia, Turcia, Macedonia, Franța, Italia, Belarus.

A fost, poate, voința Atotputernicului, a fost, cu siguranță, și hazardul istoriei, al istoriei de ieri și de azi, „corectată” la Yalta, apoi la Malta, ca și astăzi, după un secol de la marele eveniment care îi unise pe toți românii într-un singur stat, să ne regăsim tot pe hărți diferite. Să fim niște mici fragmente ale unui întreg pe care România – acest *întreg neîntreg* – nu le poate, deocamdată, nici să le reabsoarbă, nici să le ocrotească cu toată puterea, soarta și identitatea.

Iată de ce, în calendarul inimilor noastre, ziua de 27 martie are o valoare simbolică netrecătoare. Pentru noi, românii basarabeni și bucovineni, Unirea n-a fost niciodată o poveste a unor timpuri apuse, un obiect de muzeu sau o istorie înțepenită în manuale. De la 1918 încoace, fermentii Unirii au fost vii în sufletele noastre, Unirea a rămas idealul nostru neperversit, sincer și cutremurător. Fiind cea mai glorioasă pagină de istorie românească, un etern memento față de acei care au săvârșit „țara dreptelor hotare”, ea rămâne, în același timp, o perspectivă de regăsire a noastră în contextul lumii de azi.

În pofida evenimentelor de un inimaginabil tragism ce au urmat fatidicului an 1940 – de-

portările în masă, decimarea preoților și intelectualilor, foametea organizată, impunerea unei limbi și a unei istorii false, a unui alfabet străin, cultivarea unei mentalități și a unei conduite de tip asiatic, străine de esența latină a acestui fragment de popor – conștiința românească, idealul național al basarabenilor și bucovinenilor nu au putut fi învinse. În acei ani îndelungați de sovietizare, adică de continuă înstrăinare și pervertire, se părea că fusese anihilată aproape orice formă de rezistență anticomunistă și de manifestare a sentimentului național. De fapt, era o impresie falsă, căci conștiința națională luase forme latente și unele – e adevărat, foarte rar și destul de timid – reușea să se reverse în exterior. Revolta de la Mânăstirea Răciula din vara anului 1959, când locuitorii satului s-au confruntat timp de 10 zile cu cei 500 de milițieni sovietici pentru a nu permite închiderea lăcașului sfânt, este unul dintre aceste exemple. Un alt eveniment similar, care a anticipat procesele Renașterii basarabene, a fost, indiscutabil, Congresul al III-lea al Scriitorilor din RSSM, desfășurat la 14-15 octombrie 1965, la care pentru prima dată după 1940 s-a vorbit despre necesitatea revenirii la alfabetul latin, despre identitatea națională, despre procesul de rusificare etc.

Odată cu desprinderea noastră din burta Leviathanului, acum mai bine de un sfert de veac, scriitorii și intelectualii au fost acei care au declanșat procesul de trezire a conștiinței naționale a românilor basarabeni. Instituția scriitoricească a promovat neabătut în tot acest timp adevărul privind limba și istoria, identitatea românească a basarabenilor, ideea de stat liber și independent, obiectivul integrării europene a Republicii Moldova.

Dar, din nefericire, Republica Moldova a continuat să alunece din rău în mai rău, pe treptele unor regrese greu de imaginat, fiind cuprinsă în ultima perioadă de o „criză în cascadă”, ruinătoare, din care e greu de prevăzut când și dacă va putea ieși. Într-un timp foarte scurt, ea a ajuns cea mai săracă țară din Europa și una dintre cele mai corupte țări din lume. Dintr-un model de succes pe calea integrării europene ea a devenit aproape un antimodel. Astăzi, Moldova este un stat captiv aflat la cheremul unor oligarhi venali și mafiotizați, unii dintre ei actori direcți ai furtului secolului, care au mimat reformele și opțiunea europeană. Jefuit și sărăcit de piramida oligarhică, mințit de atâtea ori în modul cel mai josnic, derutat și lipsit de speranță, poporul Republicii Moldova

a ajuns să fie o biată populație debusolată, care nu știe nici ce limbă vorbește, nici care este calea cea bună pe care trebuie s-o urmeze.

Analizând cu responsabilitate situația, Uniunea Scriitorilor a decis să nu mai crediteze niciun partid, nicio mișcare politică. Opțiunea noastră a fost formulată în „Declarația Uniunii Scriitorilor din Moldova privind Reunificarea cu România”, difuzată în mass-media la 28 octombrie 2015. Spunem acolo tranșant: „În situația în care un sfert de secol de independență a Republicii Moldova a însemnat, de fapt, o mișcare din neunde spre nicăieri, datoria noastră ca intelectuali, ca oameni ai cetății este să atragem atenția întregii populații asupra singurei căi de izbăvire – integrarea în Europa, prin Reunificarea celor două state românești, Republica Moldova și România, într-un singur stat”.

Astăzi, în noul context social-politic, susținem cu toată convingerea declarațiile de Reunificare simbolică cu România a celor peste 100 de localități din mai multe zone ale Republicii Moldova. Ne bucură faptul că numărul lor e în continuă creștere, că tot mai mulți conaționali înțeleg că ne aflăm în pragul unui copaps economic. Suntem pe deplin conștienți că Reunificarea este un act greu de realizat în actualele condiții geopolitice, că ea reprezintă o acțiune complexă. Dar ar fi bine să se înțeleagă, pe ambele părți ale Prutului, că Reunificarea reclamă o altă soluție politică decât cea din 1918. Pentru aceasta se impune, într-o primă etapă, pe lângă reintegrarea culturală în plină desfășurare, o reunificare economică, menită să asigure racordarea Republicii Moldova la sursele energetice românești și europene. Abia după atingerea acestui imperios obiectiv economic se poate trece la următoarea etapă.

Cât despre parlamentarii și guvernanții de la Chișinău, aceștia ar trebui să conștientizeze cât se poate de repede faptul că numai prin susținerea acestor temerare, dar pe deplin realizabile proiecte ar mai putea reduce Republica Moldova pe fâgașul integrării europene, spălându-și obrazul pătat, refăcându-și cât de cât imaginea distrusă și recâștigând măcar o centime din credibilitatea pierdută. În aceste zile, îi vedem pe unii dintre ei la televizor, în forurile oficiale, deranjați de faptul că, prin Reunificare, Republica Moldova își va pierde statalitatea și independența. Dați-mi voie să le-o spunem, și din paginile acestei reviste, că, de fapt, statalitatea și independența Republicii Moldova au fost zdruncinate de furtul miliardului și de actele lor de corupție, mai

vechi și mai noi, de luarea în captivitate de către ei și partidele lor a instituțiilor acestui stat; că statalitatea și independența sunt sfidate de casele lor somptuoase, care au crescut ca ciupercile după ploaie în tot Chișinăul și în împrejurimile lui; că statalitatea și independența sunt zilnic strivite sub roțile mașinilor lor de lux, procurate la un preț de sute de mii și chiar milioane de euro, sunt lătrate de câinii lor mari cât niște urși de după zidurile cazematelor înălțate pe nefericirea acestui popor atât de umilit și de răbdător...

Cetățenii de rând, inclusiv alogenii, ar trebui să înțeleagă că, în actualele condiții de subzistență, create de iresponsabila conducere a republicii căzute în groapa fără fund a corupției, Reunificarea cu România le-ar oferi o șansă reală de supraviețuire, iar în perspectivă, o viață prosperă. Într-un timp scurt vor crește pensiile și salariile de 4-5 ori, va începe să funcționeze justiția și statul de drept, va veni DNA-ul și va începe să facă ordine. La rândul său, clasa politică ar trebui să realizeze că Republica Moldova nu are perspectiva de a deveni în viitorul apropiat membru al UE, poate doar membru asociat (atunci când susțin contrariul, politicienii nu fac decât să mintă în continuare propriul popor!), iar Reunificarea cu România este unica salvare a țării ruinată de corupție și scufundată în abisul sărăciei.

Evenimentele de acum 100 de ani, pe care le evocăm azi cu o simțire și cu o vibrație specială, ne-au demonstrat că atunci când avem curajul și înțelepciunea de a acționa în unitate, putem sparge chiar și carcasa de beton a unor imperii.

Andrei STRĂMBEANU

Apa din Fântâna Albă are gustul Unirii

A. S. – prozator, dramaturg, poet, scenarist. Debutează editorial cu volumul de versuri *Fântâna Albă* (1963). În anul 1967 apare volumul de nuvele *Mireasa*, tradus în limba rusă (1968). Semnează dramele *Minodora* (1971, 1987), *Armăsarul cu dinți de aur* (1989), *Consumatorul de onoruri* (2001). Proza sa a fost tradusă în finlandeză, franceză, lituaniană, armeană, georgiană, estoniană, ivrit. În anul 2003 publică volumul antologic *Contrapunct*. Obține Premiul la Concursul Național de Dramaturgie (1979, 1989, 2001, 2002). Este laureat al Premiului Unic la Concursul Național de Dramaturgie, ediția 2004, pentru drama *Oltea, mama lui Ștefan cel Mare și Sfânt* (2004).

Anul trecut, prin luna iunie, mergem spre satul meu, Fântâna Albă, Edineț. La volanul mașinii Mircea, fiul meu mai mare. Eu cu mezinul, Andrieș, în vârstă de 11 ani, ședem pe bancheta din spate. Ne grăbim la dezvelirea monumentului victimelor regimului sovietic totalitarist, instalat în spațiu dintre biserică și gimnaziu, din inițiativa generosului animator Ion Bâlba, supranumit ministrul culturii de la nordul Moldovei pentru tot ce face de peste două decenii în domeniul culturii și al istoriei de la fața locului. Între altele, gimnaziul poartă numele subsemnatului, dar e închis, din cauza lipsei de copii. Puținii elevi pe care îi avem învață în satul vecin, Parcovă, unde am absolvit școala medie (1954), făcând timp de 5 ani, zilnic, iarna și vara, 3 km dus-întors pe jos, prost hrănit și prost îmbrăcat.

– Tati, îmi închipui cum vei fi întâmpinat la Alba, zice Mircea.

– Să nu-mi pomenești de albeni! mă răstesc eu. Votează cu Voronin, cu Dodon, ei, care în timpul foametei din 1946-47 se mâncau unii pe alții, pășteau ca vitele, mureau ca muștele... Sovieticii ne luaseră tot, până la ultimul grăunte, încă de cu toamnă, dar, uite, n-au prins la minte. Depunem flori la monument, le trag o săpuneală la toți, apoi facem stânga împrejur, nu vreau să-i mai văd.

...În sfârșit, ajungem la baștină. Tragem mai întâi la casa părintească, pe care dorea s-o vadă Andrieș. Nu putea să creadă că nu mai există. Îi arăt, din drum, o ogradă largă, cultivată cu cartofi – locul unde fusese casa noastră cândva.

– Vezi, cumpărătorul a demolat-o.

– Tati, nu trebuia să-i permiți să facă asta. Am văzut-o pe fotografie. Era frumoasă, cu livadă, cu beci, cu sarai...

Facem câteva poze pe fundalul unei plase de sârmă, instalată în locul frumosului nostru gard de lemn, și, întristați, ne îndreptăm spre monument. Acolo-i adunat tot satul, majoritatea oameni bătrâni, plus oficialitățile din Edineț și cele ale comunei Parcova, din care face parte și satul nostru. Depunem florile. Citim, gravate pe soclu, numele victimelor comunismului, între care cel al tatălui meu – Strâmbeanu Nicolai Ion. Păstrăm un minut de reculegere.

Preotul face o scurtă slujbă de pomenire, sfințește monumentul, după care începe mitingul de inaugurare a acestei adevărate opere de artă, ce reprezintă o cruce proiectată în aer, dacă putem spune astfel. (Poate fi văzută pe facebook-ul subsemnatului.)

Deschide mitingul primarul comunei noastre, domnul Marcel Snegur. Vorbește despre ce credeți? Despre Unire. Era să-i strig: „Stai, domnule, am venit să vă cert! Despre Unire vorbesc eu!”. Primarul însă o ține pe a lui: România, Tricolorul, Eminescu, Alecsandri, Kogălniceanu, Stere, Basarabia, Sfatul Țării, Inculeț etc., etc.

Albenii, înflăcărați, strigă: *Trăiască Regele Mihai! Trăiască România Mare! Unire, frați români!*

Rămân dezarmat. Știam încă de la Chișinău că trebuie să rostesc și eu un discurs, dar văd, antevorbitorul meu îmi taie creanga de sub picioare.

Al doilea orator e primarul municipiului Edineț, domnul Constantin Cojocar. Zic stai, acesta-i de la PD. Aștia mereu afirmă, la televiziunile lor, că încă n-a sosit momentul Unirii, se linguesc pe lângă găgăuzi că Parlamentul nu va renunța la limba de stat, spun alte aberații sovietice. Le arăt eu, lasă! Dar, surpriză. Primarul din Edineț e și mai vocal, mai doct ca primarul din Parcova. „Unirea e unica soluție pentru corec-

tarea crimei săvârșite de Hitler și Stalin, crimă cu consecințe dezastruoase pentru destinul Basarabiei”, afirmă domnia sa.

Adunarea freamătă... aplauze, urale. Prind a bate clopotele de la biserică. Oamenii își fac cruce, plâng de bucurie. Emoționat la maximum, nu-mi cred ochilor și urechilor.

În sfârșit, mi se oferă cuvântul; mă rog, sunt scriitor, vorbesc la radio, la televizor. Satul se mândrește cu mine. Dar, cu lacrimi în gât, nu pot scoate o vorbă.

Lumea aplaudă, îmi strigă: „Frate Andrei, vorbește, fii cu noi! Români-s frații noștri! Românii-s frații noștri!”.

O elevă iese în față, recită poezia mea *Doina Basarabeană*. Când ajunge la ultima strofă: *Frunză verde de pe rană, / Ard-o focul soartă grea! / Basarabie orfană, / Tu ești România mea!*, uralele mulțimii se contopesc cu sunetele clopotelor, de-mi pare că ascult corul robilor din opera Nabuco de Verdi. Mă cuprinde o mândrie de nedescris pentru consătenii mei. Involuntar, strig pentru a fi auzit de toată asistența:

– Frați albeni, iertați-mă! Eu venisem pentru a mă închina în fața acestui monument și pentru a vă declara că vă urăsc, fiindcă, votând cu Voronin și Dodon, dumneavoastră votați împotriva acestor victime nevinovate. Văzând însă ce se petrece astăzi aici, vă declar față de tatăl meu, că vă iubesc. Mă închin în fața dumneavoastră. Sunt mândru că am asemenea consăteni. Să nu uităm niciodată că Voievodul Ștefan, în ajunul bătăliei de la Lipnic, în 1472, a poposit la Fântâna Albă. Tot în aceeași zi, aprodul Purice, cu vitejii lui ostași, a capturat o ceată de tătarii veniți să ne prade și i-a aruncat de vii în prăpastia fără fund, care azi se cheamă Valea lui Purice. Să nu-l supărăm pe marele nostru domnitor.

O învățătoare începe să cânte *Hora Unirii* a lui Alecsandri. Toți ne prindem într-o mare horă ce îmi amintește de o horă de pe când eram mic și jucam între mama și tata, la o sărbătoare de 10 Mai, Ziua Regelui.

... Lungul drum la întoarcere de la Fântâna Albă la Chișinău ni s-a părut scurt. Nu ne săturam să comentăm cele trăite la Alba. Iar Andrieș nu mă slăbea cu întrebarea sa:

– Tati, da când ne unim cu România?

Această întrebare mi-o pun și eu încă din 1944. Cum viața mea, din păcate, a coincis cu cea mai tragică perioadă din istoria omenirii și am avut parte de întâmplări incredibile, de trădări, am văzut cât de schimbător poate fi omul, mă temeam să nu se lase albenii mei momiți de promisiuni, de pomeni electorale, să renunțe la Unire.

Dar, în data de 23 februarie curent, dimineață, mă sună de la Edineț același Ion Bâlba (născut în Parcova) și strigă:

– Deschide calculatorul, vezi ce-am făcut noi!

Deschid. Citesc pe ecran: locuitorii din satul Fântâna Albă și cei din Parcova, primii din Moldova au votat pentru Unire cu România. O DECLARAȚIE frumoasă ca Icoana Maicii Domnului. Îmi fac cruce, sărut ecranul. Arăt toate astea lui Andrieș. Fericit, răspund la întrebarea care îl frământă:

– Andrieș, Unirea a început! Nu există putere pe lume care să oprească dragostea față de mama noastră, România!

Pentru dumneavoastră, cei maturi, vă prezint răspunsul academicianului Mihai Cimpoi, referitor la Unire:

– Ceea ce nu poate face statul face satul.

Pe data de 8 martie curent, de Ziua Femeilor, la 8 dimineață, academicianul Valeriu Pasat, fericit, mă anunță că deja au votat Unirea 100 de sate. Schimbăm câteva păreri. Brusc, mă întrerupe:

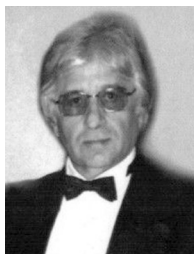
– Stop! V-am mințit. Televizorul arată că au votat deja 103 sate. Ultimul e Carapetovca din Basarabeasca, sat cu peste 1840 de locuitori.

Apa din Fântâna Albă are gustul Unirii!

Așa să ne ajute Dumnezeu!

Vasile MACOVEI, ambasador

Podul meu de flori!

V. M. – absolvent al Facultății de Istorie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași. Diplomat. A publicat volumele de poezii *Anotimpuri aiurea* (2005), *Vânătorii de vise* (2006), *Hoț din grădina Raiului* (2007), *Abecedar de istorii și... istorioare* (2009), volumul de însemnări diplomatice *Papionul bine temperat* (2008) ș. a.

Simptome alarmante

*Mă doare de Moldova zi de zi!
Mă doare-așa precum un par în cap!
Mă doare de Moldova, orice-ar fi!
Și de durerea asta nu mai scap!
E-o boală cronică, fără de leac,
n-ajută vraci, n-ajută medicina,
m-a prins de-odat acu juma' de veac
și-o port așa pân' mi-o pieri lumina!
Mă duc la Prut și plâng, și-mi vine rău,
trec dincolo și mi se-nmoi genunchii
și când ajung, sfârșit, la Chișinău
îmi vine a urla din toți rărunchii.
Mărite Domn, Ștefan Mărit, găiește
ce s-a ales din ce-ai zidit odată?
Doar pulbere și un popor ce ofilește
robind pe la muscali, fără de plată!
Mai sunt români în vatra strămoșească,
ne mai simțim ca frați peste urgii?
S-o mai trezi credința strămoșească
adeverind că încă suntem vii?
Mă doare de Moldova, rău mă doare!
Mă-nchin, la rugăciuni le pierd șiragul
Și-aprind la lumânări pe la altare,
visând ca peste flori să trecem pragul!*

Sărbătorim un veac de la Marea Unire, ce ne-a dăruit așa, ca în noaptea de Sfântă Înviere, „Lumină din Lumină”!

Și ca și atunci să ne rugăm „ne-adune miezul cald al pâinii/ și visul unui an mai bun”!

Sfârșitul lui 1989 și începutul lui 1990 au adus pe cele două maluri ale Prutului semnele unei primeniri de primăvară, cu Poduri de Flori, cu nădejdi, cu vise...

Născut în decembrie 1937 la Chișinău, într-o familie fericită cu opt copii, aveam să resimt ani mai târziu, la plecarea precipitată, rana deschisă atunci în trupul țării, al poporului, al familiei mele, nevindecată până azi. Tata, ofițer mutat de la Iași la Chișinău, combatant în Primul Război Mondial, rănit, decorat... și-a făcut datoria de ostaș român timp de două decenii în acele locuri care și atunci, la acea vârstă fragedă și mai târziu, mi se păreau de poveste.

Din deslușirile din familie, din anii petrecuți la Facultatea de Istorie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, din cele patru decenii trăite ca diplomat, am reușit să leg, să pun cap la cap firele unui moment tragic al trecutului nostru.

La Ministerul de Externe, ca director la Direcția Culturală, mă ocupam printre altele de relațiile cu românii din străinătate și cu centrele culturale românești deschise sau în curs de deschidere în diferite țări. Prioritare în anii de după 1990 erau restabilirea relațiilor cu frații noștri risipiți prin lume și organizarea pentru ei a unor centre de cultură și civilizație românească.

În februarie 1991 am negociat la Budapesta deschiderea unui centru cultural, în mai 1992, împreună cu Ludovic Spiess, ministrul culturii, cu Nicolae Cajal, vicepreședinte al Academiei Române și Adrian Dohotaru, secretar de stat în MAE, eram prezent la inaugurarea la Viena și Veneția a două noi centre culturale.

Dar gândul nostru era în permanență la frații noștri de peste Prut!

Cu Spiess la Veneția am trecut printr-un moment demn de reținut: într-o după-amiază plină de soare, mă aflam alături de „Domnul Ministru Spiess” și celebrul cântăreț de operă, în cocheta șalupă a pri-

marului Veneției, oferită pentru o plimbare pe Canal Grande. Lume peste lume, soare, gondole... Și, prins de atmosferă, Excelența Sa, Signore Ministro, a început să cânte o cântonetă pentru el însuși. Cel de la timonă a ciulit urechea și la un moment dat îmi șoptește: „Ce voce are domnul, cântă chiar mai frumos decât unii gondolieri de-ai noștri!”. Spiess, stând monumental în mijlocul șalupei precum „Colosul din Rhodos”, a fost atent la cele spuse și, cu un zâmbet, îmi declară: „Vasilică, e cel mai frumos compliment ce mi s-a făcut de când mă știu!”. Odihnească în pace acolo unde este și să se ia la întrecere în cântări cu îngerii! Gândisem la un moment dat să deschidem un centru cultural și la Chișinău. Conjunctura era favorabilă, podurile de flori se țineau lanț, ca și donațiile de cărți, sutele și miile de burse, spectacolele de teatru, de folclor, expozițiile și delegațiile. Așa că împreună cu Secretarul de Stat Adrian Dohotaru de la MAE, reputat ziarist și scriitor, îmbarcați într-o impunătoare limuzină de protocol, am plecat spre Chișinău. Așa cum am menționat la început, sunt născut la Chișinău și ardeam de nerăbdare să revăd orașul pe care-l părăsisem la vârsta de doar doi ani, cu familia urmărită de glorioasa „armată roșie”. Am fost însoțiți de la frontieră de o mașină a poliției moldovenești și eram precedați de o impunătoare donație de 2000 de cărți, pe care aveam s-o inaugurăm. Șef de misiune la Chișinău era un fost coleg de la cursul postuniversitar de Relații internaționale, Ion Bistrieanu, cu care discutasem programul deplasării, inclusiv organizarea la Ambasadă a unei recepții, pentru întâlnirea cu frații noștri de peste Prut. Colegul îmi ceruse pentru această acțiune 150 de dolari; eu, gășind suma prea mică, am obținut de la ministrul Adrian Năstase 500 de dolari. Am fost cazați la o „casă de oaspeți” din centrul orașului, apartamentele noastre, dotate cu aer condiționat, piscină, jacuzzi..., având suprafața unui teren de fotbal, iar masa la restaurant costând 3 dolari pe zi! Am avut o primă întâlnire cu amabilul ministru al culturii Ion Ungureanu, în a cărui companie am vizitat impozantul centru cultural polivalent al orașului. Era o clădire imensă, cu 3 săli de teatru, săli de cinematograf și de expoziții, bibliotecă, săli de lectură. L-am felicitat pe Ion Ungureanu pentru așezământ și, spre surprinderea noastră, ne-a mulțumit spunându-ne cu tristețe că, din păcate, Centrul urmează să fie închis din lipsă de fonduri bugetare. La o nouă convorbire în cabinetul ministrului, Adrian Doho-

taru a exprimat interesul pentru deschiderea unui Centru cultural la Chișinău, gândind că locația cea mai bună ar fi fost în cadrul clădirii ce urma „să fie închisă”. Mi-am permis să-l întreb pe ministru cam la cât se ridică anual cheltuielile Centrului, acesta răspunzându-mi că la aproximativ 30 000 de dolari. Dohotaru s-a uitat mirat la mine, știind că iar „am idei”. Aveam să-i mărturisesc „între patru ochi” faptul că suma nu mi se pare enormă și că dacă am prelua noi cheltuielile, am putea avea la Chișinău un Centru cultural român-român excelent! M-a gratulat și el cu prietenie, iar seara, la recepție, i-am informat pe Bistrieanu și Ungureanu că pot trece la redactarea documentului și ulterior comunicării aprobării de la București și la semnarea lui. Recepția a fost ca „Nunta Zamfirei”, cu 500 de dolari având de toate, inclusiv taraf, dansatori, feluri peste feluri și vinuri peste vinuri și ca invitați toți oamenii de știință și cultură din Chișinău, parlamentari și miniștri. (Eu îmi amintesc de o ulcică smălțuită în care mă așteptau vreo 50 – da, cincizeci – de sărmăluțe delicioase, nu mai mari decât unghia, pe care le-am consumat precum Flămânzila al lui Creangă.)

Întorși la București, am transmis o notă primului-ministru Petre Roman, cu propunerea de suportare a celor 30 000 de dolari și nota a fost imediat aprobată. L-am sunat pe „interguvernamental” pe colegul Bistrieanu și i-am comunicat aprobarea, spunându-i că poate semna cu ministrul Ungureanu documentul de creare a Centrului cultural. Mă și vedeam trecut pe frontonul clădirii printre ctitori, fiind un pas pozitiv pentru revenirea mea în „orașul nașterii”. Și surpriză! Bistrieanu m-a informat supărat că în urmă cu câteva minute fusese anunțat de la Ministerul de Externe că „proiectul” căzuse, nefiind acceptat de Președinție (mai mult ca sigur la intervenția știm noi cui), așa că... Sic transit Gloria mundi!

Am aflat că în orașul în care au viețuit Hasdeu, Costache Negruzzi, Gala Galaction, Grigore Vieru..., unde și-a regăsit locul Măritul Ștefan cel Mare, unde Teatrul Național poartă numele Luceafărului, unde se cânta după '90 „Deșteaptă-te, române!”... la 29 septembrie 2010 s-a inaugurat „Institutul Cultural Român Mihai Eminescu”! Deci peste ani sămânța a încolțit și a dat roade și pot să fiu mulțumit că am pus și eu cândva un bujor la „Podul de flori” de peste Prut !

Cu nădejde în vremile ce-or să vină!

Mircea DRUC

Oameni noi, probleme vechi

M. D. – om politic, adept al Reunificării României. Născut la 25 iulie 1941 în Pociumbăuți, județul Bălți. A absolvit Facultatea de Filologie a Universității din Leningrad (1964) și Facultatea de Psihologie a Universității din Moscova (1980). Studii doctorale la Institutul Americii Latine al Academiei de Științe a URSS (1970). A lucrat la Moscova, Chișinău, Cernăuți, București în: învățământ superior, cercetare științifică, producție, diplomatie. Distins cu Ordinul Național „Steaua României” în grad de Mare Ofițer. Activist al mișcării de renaștere națională a românilor din Basarabia și Nordul Bucovinei (1959-1991). Președinte al Consiliului de Miniștri al RSSM (1990-1991). La alegerile prezidențiale din România, în septembrie 1992, a fost primul candidat independent cu o platformă unionistă declarată. În prezent este pensionar, locuiește cu familia la București.

1. „Eliberatori”

Imperiile clasice au dispărut după cel de-Al Doilea Război Mondial. Iar lumea occidentală, în general, a subestimat specificul și potențialul unui Imperiu de tip nou. Uniunea Sovietică, fondată în 1922, nu reprezenta o inovație generată de un imperativ istoric. În 1917, puicuiul troțchist-leninist, inspirat de Finintern, a dus la căderea monarhiei ruse și acapararea puterii de către un singur partid politic. PCUS, animat de ideea fixă – revoluția mondială și transformarea din temelii a omenirii, a proiectat și construit pe ruinele imperiului țarist ceva inedit: o ideocrație. În prezent, biserica rusă resuscitată extinde și consolidează frontierele unui alt imperiu – ortodox-pravoslavnic cu centrul la Moscova, care se vrea cea de a „Treia Romă”.

La prima „eliberare”, în 1812, imperiul clasic, cel al țarilor ruși, a colonizat masiv Basarabia cu ucrainenii, găgăuzii, bulgarii și multe alte seminții. După „eliberările” din 1940 și 1944, imperiul de tip nou a procedat la fel. În plus, a mai atribuit Ucrainei o parte din teritoriile noastre naționale, dezmembrând Basarabia. Administrația țaristă o botezase impropriu «Российская Швейцария» („Elveția rusească”). Iar pentru propaganda Kremlinului șase

județe basarabene ciopârțite și cinci raioane din stânga Nistrului deveniseră «солнечная и цветущая Молдавия» („Moldova însorită și înfloritoare”), sau «Сад Советского Союза», adică „Grădina Uniunii Sovietice”. Recent, la Chișinău, Igor Dodon enumera condițiile în care „Republica Moldova are șanse să devină o a doua Elveție”. Armatele imperiului creștin ortodox ne „eliberau” de sub jugul altui Imperiu necreștin musulman. Armata roșie muncitorească-țărănească a unui imperiu de tip nou refăcea, în plan geografic, clasicul imperiu rus. Iar în prezent, nu comisarrii, nu politrucii partidului-stat, ci ideocrații Rusiei postsovietice împreună cu „stataliștii” autohtoni – niște epigoni și uzurpatori ai Moldovei istorice – vor să ne bage într-un virtual paradis eurasiatic. Astăzi, nu mai avem de a face cu mitologia imperiului ideocratic bolșevic axată pe triada „коммунизм, дружба, мир”. Suntem, mai curând, în situația când Rusia țarilor ne tămâia cu triada «*православие, самодержавие, народность*».

Ceea ce s-a întâmplat, după toate „eliberările” imperiale, se asociază în mintea mea cu operația de transplant. Organismul românilor captivi respingea în mod constant un țesut biologic străin. Și nu erau de folos nici injecțiile ideologice, nici lanțeta sângeroasă. Conaționalii mei, lucizi, treceau prin filtrul propriei experiențe toate valorile și opiniile impuse forțat. Sentimentul distanțării reciproce între „eliberați” și „eliberatori” nu a dispărut niciodată, amplificându-se cu trecerea timpului. Senzația de ostilitate din partea veneticilor este amintirea cea mai clară a copilăriei. Și nimic nu a mai reușit s-o schimbe.

Să ne reamintim ce trâmbița propaganda Kremlinului în iunie 1940? Ultimatumul Uniunii Sovietice adresat României Regale era secundat de un apel către basarabeni și nord-bucovineni. Citez: „A sosit marea oră a eliberării voastre de sub jugul boierilor români, a moșierilor, capitaliștilor și a siguranței!”. În realitate, „marea oră a eliberării” a însemnat: refugiații (1940, 1944); deportările (1941, 1949, 1951); mobilizarea totală (1944); foamea provocată (1946-1947); colectivizarea forțată (1949-1951). Astfel, fragila lume românească din teritoriile răpite se strângea ca o piele șagrinită. Românii basarabeni, nord-bucovineni și herțeni au rămas fără apărare în fața invadatorilor. Separați de patria-mamă, prin amputație, ei au subzistat în condiții de trai mizerabile, dezorganizați și demoralizați. Economia falimentată metodic: proprietarii și țărani înstăriți care nu s-au refugiat peste Prut erau de-

portați în Siberia, Kazahstan sau la Cercul Polar. Stilul de viață ancestral și codul nostru moral erau anihilate de către comuniști. Pe cântarul ideocrației viața omului nu trăgea mai mult decât cea a unei vite în jug. În orice moment, o nenorocire cumplită se putea abate asupra fiecărui român. Era de ajuns să fie nominalizat ca „dușman al norodului”.

Odată cu „eliberarea”, NKVD-ul a lansat prin toate fundăturile imperiului directive secrete: recrutarea viitoarelor cohorte de colonizatori. Care era structura socială a acestora? Mai întâi, venea peste cei „eliberați” numeroasa nomenclatură a PCUS. O altă categorie aparte – ofițerii sovietici ieșiți la pensie. Aceștia se puteau stabili oriunde doreau. Pentru ei nu existau restricții privind „propiska” (viza de reședință). Primeau apartamente peste rând, li se repartizau terenuri pentru vile. Dispuneau de toate facilitățile, inaccesibile pentru restul populației. De regulă, militarii preferau orașele: Chișinău, Bălți, Tighina, Cahul, Cernăuți, Ismail și Reni, sau centrele raionale și localitățile de pe Nistru, Prut, Tisa și Dunăre.

Menționez și alte aspecte ale „eliberării”. Ingenios, imperiul a băgat în linia întâi femeile – cel mai fin instrument al deznaționalizării silențioase. O invazie matrimonială *sui generis*. Nemăritate sau rămase văduve, femeile sovietice veneau „din fundul Rusiei” cu sutele de mii. Basarabencele și bucovinencele, familiste și bune gospodine, cu greu le făceau față. În orice domeniu de activitate, ca să poți urca treptele ierarhice, îndeplineai o condiție nedeclarată, dar obligatorie: să fii membru PCUS, căsătorit cu o persoană de altă naționalitate, de dorit cea rusă. În cel mai rău caz, ucraineană sau de altă etnie. Examinați biografiile conducătorilor din RSSM, poate descoperiți și unele mici excepții. Concomitent, vechile teritorii românești erau invadate și de vântură-lume: delincvenți de drept comun, eliberați din penitenciarele de dincolo de Ural, puzderie de aventurieri și prostituate, vagabonzi și alcoolici. Acest segment percepea drept mană cerească posibilitatea de a penetra în „ținuturile eliberate”. În vestul Imperiului, acolo unde talentele lor s-au manifestat din plin.

Acasă, în ținuturile lor natale, marea majoritate a „eliberatorilor” și a „specialiștilor absolut necesari, cu totul indispensabili și de neînlocuit” nu aveau nici studii, nici profesii; trăiau în condiții de coșmar, mâncau pe apucate sau chiar trăgeau foame. „Nicăieri în trecut nu se înregistrase răspândirea unei calamități sociale de asemenea proporții. Mulți oameni locuiau în bordeie, în cocioabe mizerabile. Foloseau drept

alimente ceea ce, în condiții normale, nicidecum nu s-ar fi considerat ceva comestibil. Circa o sută de milioane de oameni, pe întreg teritoriul Uniunii Sovietice, îndurau foame. Aceștia abandonau casele și mica agoniseală, căutându-și salvarea prin alte locuri depărtate. Se răspândeau epidemii de tifos și distrofii... O consecință firească a foametei, migrației, sărăciei generalizate devenise cerșetoria fără precedent. În anii de înfometare, după cele mai aproximative calcule, numărul cerșetorilor atingea cifra de 2-3 milioane. În perioada 1946-1953 au părăsit satele zece milioane de oameni, cei mai activi și apți de muncă” (<http://5ka.com.ua/33/34615/l.html>). Și în zilele noastre se derulează un proces asemănător: Europa de Vest este sufocată din cauza unei noi și „mari migrații a popoarelor” declanșată din umbră de niște forțe oculte transnaționale. Ungaria, Polonia și alte state membre ale Uniunii Europene se opun din răspuneri invaziei gestionate subtil.

Prin anii '70, fostele județe românești înregistrau cea mai mare densitate a populației din URSS (până la 150 de locuitori pe km² în partea centrală), datorită imigranților, militarilor și cadrelor aduse din Ucraina și Rusia pentru complexul militar-industrial. În comparație cu celelalte republici sovietice, RSSM avea, de rând cu RSSB, cele mai bune rezultate la formarea „omului nou sovietic”. În prezent, urmașii „eliberatorilor”, din specia propagandiștilor de la «Комсомольская правда» și «Молдавские Ведомости», debitează zilnic mituri și baliverne despre paradisul sovietic: „Pe timpul lui Stalin moravurile erau mai curate; nu exista corupție; cinovnicii erau ținuți în frâu de teama șefilor”. Însă documentele de arhivă evidențiază cu totul altceva. Cunoaștem activitatea noii puteri în Basarabia „eliberată”. Avem suficientă informație, exemple, probe și aduceri-aminte. În pofida unei „discipline staliniste de fier”, înflorea delapidările de fonduri publice și hoția, adulterul, pedofilia și economia la negru. În organele puterii sovietice din Basarabia „eliberată” înflorea «свободная любовь» („iubirea liberă”). Arhivele păstrează date despre numeroase scandaluri. De la Moscova, veneau în control la Chișinău diverse comisii și etichetau Moldova Sovietică drept „republică mic burgheză”. În rapoartele prezentate la Centru, se vorbea despre o „luptă aprigă cu instinctele proprietății private ale oamenilor, care, culmea, la origine erau muncitori și țărani”.

Pentru mine, o asemenea concluzie sună ca o ironie. Ce atribuție au mica sau marea burghezie, originea muncitorească-țăărănească sau instinctele proprietății private? Ar putea oare basarabeni să uite că pe parcursul a două secole lumina venea numai de la Răsărit? De exemplu, un general țarist a fost împrăștiat în Basarabia, fiind mutat urgent din Caucaz, unde Imperiul „elibera” cecenii și alte popoare. Era muieratic soldătoiu și una dintre cauzările violate îi scurtase nasul cu dinții. Pe ordinul statului major scria: „Generalul Kișinski să fie transferat în Basarabia, deoarece moldovencele sunt mai blânde”. În 1950, Centrul imperial ni l-a trimis pe Brejnev de la Dnepropetrovsk. În toamna lui '52, la Congresul XIX al PCUS, Stalin l-a văzut pentru prima oară. Atenția bătrânului dictator s-a fixat asupra unui tânăr de 46 de ani, masiv și bine îmbrăcat. Imediat l-au informat că era conducătorul de partid din RSSM. „Ce moldovean frumos!” – a rostit Stalin.

Pe „Leonid cel Frumos” îl pasionau femeile și automobilele, hocheiul și chefurile. Legăturile sale amoroase la Chișinău deveniseră folclor. Pe NOI însă nu ne interesează «Молдавский Декамерон». Există lucruri mult mai importante din trecutul imperiului ideocratic bolșevic. Kremlinul a programat razia/deportarea „elementelor dușmănoase și social-străine”, Brejnev personal a semnat ordinul privind declanșarea operației. Au fost strămutați pentru totdeauna 120 de mii de basarabeni, adică 10% din totalul populației RSSM. De numele primului secretar (1950-1952) sunt legate deportările și colectivizarea forțată a țăranimii basarabene. În general, „datorită” unor atare exponenți de rasă ai „eliberatorilor”, zeci de mii de români basarabeni, nord-bucovineni și herțeni au ajuns în Gulag.

2. Separașism

În 1990, probabilitatea prăbușirii imperiului se apropia de 100%. Kremlinul nu se pronunța deschis. Dar în culise, în subconștientul conducătorilor sovietici, se înfiripau diverse idei legate de un eventual colaps. Legenda spune: Anatolii Lukianov, președintele Sovietului Suprem al URSS, ar fi propus: „Dacă e adevărat că unele republici sunt dispuse să plece, haideti să le forfecăm. Facem în fiecare republică câte un nucleu separatist și niște periferii prosovietice”. „*Separatism antiseparatist*” – ce altă soluție mai ingenioasă pentru acele timpuri furtunoase!?

Lituania, Estonia, Letonia, Georgia și Moldova Sovietică erau percepute la Moscova ca niște vedete ale desprinderii de imperiu. În 1990, autonomiile din Georgia își anunțaseră deja politica fermă de menținere a URSS. În RSSM s-au autoproclamat două republici prosovietice, una găgăuză (august 1990) și alta moldovenească nistreană (septembrie 1990). În Estonia, la rolul de „republică prosovietică” pretindeau Narva și Kohtla-Iarve, în Lituania, raionul Șalcininkai. Ce s-ar fi întâmplat cu raioanele separatiste din respectivele colonii dacă imperiul mai rezista un an sau doi? Probabil, estonienii și lituanienii ar fi negociat, undeva pe la Viena, un statut special pentru „Republica Narva” și „Republica Șalcininkai”. Și astăzi, culmea absurdității, artiștii acestor mini-state autoproclamate și nerecunoscute de nimeni ar fi pretins, ca și cei de la Tiraspol, statut de observator la ONU.

De curând, în vocabularul unor politologi ruși a intrat conceptul „separașism” însemnând o pseudo-mișcare separatistă, provocată în mod artificial pe teritoriul unui stat suveran de către un alt stat. De regulă, obiectivul statului-provocator constă în anexarea integrală a teritoriului. Sau instalarea propriului control asupra unei părți din teritoriul statului-victimă. Rusia este aceea care a inventat asemenea strategime imperială, aplicând-o în practică cu succes. Termenul „separașism” este format prin combinația a două cuvinte – „separatism” și „Rașă” (Rusia, în engleză). Neologismele „rașism” și „separașism” denotă o consonanță cu termenul „fascism”. Rămâne de clarificat dacă „lumea rusă” are afinități cu doctrina clasică fascistă, numită și „a treia cale”, sau, mai curând, cu național-socialismul (nazismul) german din perioada interbelică. În prezent, istoriografia rusă, ca și cea sovietică în trecut, substituie niște noțiuni distincte – „național-socialismul” și „nazismul” german cu „fascismul” italian numit. Și acest fapt, deloc întâmplător, merită o riguroasă analiză academică.

Kominternul a conceput Uniunea Sovietică ca un fel de teocrație seculară. Și, totodată, ca o ideocrație în care avea să conducă ideea socialistă prin partidul unic, de avangardă. În utopia platoniană, cei care aveau menirea să devină „suveranii”, erau marii filosofi; în teocrația tradițională conduce Divinitatea (Dumnezeu/Allah) prin interpuși; în evul mediu teocrația, ca putere a sacerdoților și a Papei, și-a găsit exprimarea în cezaropapism și bizantinism; în secolul XX s-a vorbit deja

de o tehnocrație, ca putere a intelectualității și a managerilor. Noțiunea de „ideocrație” provine din cuvintele grecești *ιδέα* – „ideea” și *κράτος* – „putere”. A nu se confunda „ideocrația” (puterea ideologiei) cu alți termeni consacrați, precum „iudeocrația” (puterea evreilor) și „idiocrația” (puterea idiotilor). Dominația unei singure ideologii (bolșevismul în URSS, fascismul corporatist în Italia și rasismul în Germania) era legată organic de subordonarea întregii vieți sociale unui singur șef suprem (Вождь, Duce, Führer).

După destrămarea Uniunii Sovietice, drept consecință a separașismului, au apărut ca din senin niște „noroade” necunoscute mai înainte de nimeni (inclusiv de etnografi și demografi). Acestea nu se încadrează în nicio categorie științifică existentă. Nu sunt nici popoare, nici națiuni în sensul general acceptabil. Ceea ce le unește pe așa-zisele „noroade” e doar limba rusă, mentalitatea sovietică și tendința de a se uni cu Rusia; ele ignoră atât legislația națională/constituțiile propriilor state, cât și dreptul internațional. O trăsătură specifică a exponenților acestor „noroade” este refuzul încrâncenat de a însuși limba oficială a țării, limba națiunii titulare din țara în care locuiesc de mulți ani. Ei doresc să știe și să folosească numai limba rusă, ca și în toți anii puterii sovietice. Iar declararea pe hârtie a trei limbi de stat, cum s-a procedat formal în „ПМР”, nu e decât praf în ochi pentru lumea înconjurătoare.

„Eterna Rusie, eliberatoarea noroadelor pravoslavnice asuprite” cu „separașismul” ei ne-a mai fericit cu niște „țări de minune”. E vorba de Moldova, Pridnestrovia și Găgăuzia; de trei produse „etnologice” și „ecologice” – «молдавский народ», «приднестровский народ», «гагаузский народ». În prezent, fruntașii acestor OMG-uri salută fascinantă și imperială „ridicare din genunchi a lumii ruse”, expansiunea ei agresivă în fostele colonii sovietice – Republica Moldova, Georgia, Ucraina, Belarus și în alte regiuni de pe glob. Ei duc dorul „unor timpuri frumoase din trecut”, din perioada dispărutului regim totalitar comunist. Nu întâmplător în RM, „ПМР”, „ЛНР” и „ДНР” sunt păstrate numeroase piese din imagologia sovietică: tancuri pe pedestal, monumente, denumiri de străzi și piețe botezate cu numele conducătorilor bolșevici. La Chișinău, «Комсомольская правда» amplifică ostentativ „separașismul” Kremlinului, propagă românofobia și antieuroopenismul. Și, deocamdată, nu stingherește pe nimeni similitudinea

între „bolșevism” și „nazism”, între Ленинский комсомол (Comsomolul leninist) – organizația comunistă de tineret a PCUS și Hitlerjugend (Tineretul hitlerist) – organizația nazistă de tineret a NSDAP (Partidul Muncitoresc German Național-Socialist).

3. Imposibila conciliere

Avalanșă de „eliberatori” și „specialiști” a generat în Basarabia și Nordul Bucovinei o beligeranță, o adversitate mocnită, care continuă și în prezent. În 1990, după o jumătate de secol de la „eliberare”, în RSSM constatam o incompatibilitate totală între NOI, promotorii Etno-resurrecției, și EI, apărătorii unui Imperiu în agonie. Nimic nu le convenea, nimic nu-i aranja pe concetățenii noștri. NOI am trăit rău. EI au dus-o bine și nu-și dădeau seama că lucrurile se schimbă. Inopinat, niște „moldoveni ingrați” declarau: anumite categorii ale populației urmează să însușească, în mod obligatoriu, limba majoritarilor. Una peste alta, un oarecare Druc, apărut din neant, pune în discuție încă o chestiune la fel de gravă – o eventuală reformă teritorial-administrativă, reducerea ministerelor și a structurilor birocratice în general, trecerea de la cele 36 de raioane sovietice la județele din perioada interbelică. Iar o mare parte dintre deputații Sovietului Suprem se pronunțau contra semnării Tratatului Unional. De aici pornea o nouă confruntare între aderenții FPM și susținătorii Mișcării „Interfront”, improvizată la sugestia comuniștilor. Pe baricade se aflau EI și NOI, internaționaliștii și naționaliștii, găștele colhoznice și găștele sălbatice.

EI, prin definiție, sunt socialiști/comuniști și niște făcători de revoluții. Dar la anumite cotituri istorice se prefac în conservatori sau liberali. Păstrarea unui anumit *status quo* devine motivul suprem al activității lor. În URSS îi aranja perfect platitudinea din epoca lui Brejnev. De testau reformatorii din CAER și Pactul de la Varșovia. Îi blamau pe polonezii însuflețiți de compatriotul lor, Papa de la Roma. În 1985, când a început perestroika, NOI speram și luptam, dar nu eram siguri că în decursul unui deceniu vom obține măcar „limbă de stat și grafie latină”. Venind adeseori de la Cernăuți la Chișinău, nu prea auzeam discuții politice; sâmbăta și duminica, la cinaclul „Mateevici” și la mitinguri, oamenii mai mult cântau și recitau poezii. Însă la Tiraspol începuse

deja mișcarea întru „apărarea drepturilor populației rusofone”. Homo sovieticus era setos de consolidare, stabilitate, liniște, pace și fericire. Garantul acestor deziderate a fost decretată Uniunea Sovietică unitară. De aceea la Tiraspol s-a declanșat „separașismul” mai înainte ca Chișinăul să aducă vorba despre independență și lichidarea consecințelor Pactului Hitler-Stalin.

Timp de o jumătate de secol, în fruntea RSSM nu am avut decât marionete ale Kremlinului. În '50-'53, ne-a fericit Leonid Brejnev. Timp îndelungat s-a aflat în fruntea PCM Ivan Bodiul, un protejat al lui Brejnev. I-a urmat în post Simion Grossu, un protejat al lui Bodiul. Cu alte cuvinte, până la finele lui 1989, în RSSM s-a perindat la putere o nomenclatură brejnevistă exemplară. Ultima căpetenie de partid a fost Petru Lucinschi, un protejat al lui Gorbaciov. În noiembrie 1990, Sovietul Suprem l-a împuternicit pe deputatul poporului Lucinschi să conducă o comisie de negociere, înființată după evenimentele de la podul din Dubăsari. Dar nici acest om sovietic și comunist de profesie nu a găsit limbă comună cu elita „separașistă” de la Tiraspol.

În fine, în 1990 ne-am ales și noi, ca toate „republicile surori”, cu un președinte. Domnul Mircea Snegur în fruntea RSSM! Multora li se părea că destinul a ghicit de data aceasta. O republică preponderent agrară, un conducător neaș basarabean – țăran prin descendență, colhoznic prin experiența profesională. Un pupil al complexului agraro-industrial, un exponent al nomenclaturii agrariene, formată și aceasta de PCUS. La Chișinău, găștele colhoznice internaționaliste erau dispuse să execute în continuare și în mod exemplar directivele centrului imperial. La finele lunii mai 1991, EI au reușit să-l dea jos pe unionistul Druc, ultimul președinte al Consiliului de Miniștri. Mi-am zis atunci: secesionismul, chipurile, e din cauza reformelor radicale și a unionismului. De acum încolo relațiile Chișinău – Tiraspol – Comrat se vor armoniza. Valeriu Muravschi nu este un protejat al FPM și nici unionist, ci omul clanului statalist-moldovenist. Noul prim ministru nu-i va „ieși din cuvânt”, ca mine, împăciuitorului președinte Mircea Snegur.

Dar Parlamentul Republicii Moldova nu numai că nu a ratificat, dar nici măcar nu a luat în dezbatere *Tratatul de colaborare a RSSM cu Federația Rusă*, elaborat și încheiat la inițiativa mea. Le-ar fi amintit astfel democraților ruși, eroilor antipuciști în frunte cu Boris Elțin că

alta ne-a fost înțelegerea la 4 septembrie 1990. În iulie '92, Chișinăul neajutorat capitulează. Kremlinul neo-liberare îl somează pe Snegur să accepte un guvern „de coaliție” – o echipă multinațională, cadre sovietice. Atunci, îmi ziceam din nou: poate că ăștia, până la urmă, se vor înțelege! Ajungem în februarie 1994. Președintele Snegur aderă la Partidul Democrat-Agrar, condus de Dumitru Moțpan și Nicolae Andronic. El monopolizează puterea pe o durată de patru ani. Dezmembrează și fură precipitat din patrimoniul fostului complex agraro-industrial. Concomitent, continuă „negocierile intense” cu omologii lor de la Tiraspol.

După împăciuitorul Snegur, la președinția Republicii Moldova urmează abilul Lucinschi, poreclit „Petru Șmecherovici”. Clanul său finalizează privatizarea frauduloasă a moștenirii sovietice. Iar în 2001, stupefiați, asistam la recidiva comunismului. Ambalat drept „omul Moscovei” de către exponenții unui segment de capital transnațional, Vladimir Voronin este pus președinte și nimeni nu mai avea îndoieli. Acest nomenclaturist, general sovietic de miliție, născut într-un sat de peste Nistru se va înțelege cu Smirnov și Maracuța. Dar cele două mandate ale președintelui oligarh comunist, „cu neamuri la Ierusalim”, nu s-au soldat cu împăcarea. Să-i întrebe cineva pe foștii „directori roșii”, promotorii „separașismului”, și pe toți impostorii de la Tiraspol: „De ce, tovarăși, n-ați găsit niciodată limbă comună cu șefii de la Chișinău – niște oameni ai Moscovei din totdeauna?” Apropo, încă de prin '90, clanurile de pe ambele maluri ale Nistrului aveau oamenii lor de legătură, inclusiv la nivel de deputați din primul parlament al Republicii Moldova.

De reținut: la 27 august 1991, cei care luptau încrâncenați pentru păstrarea URSS nu au votat independența Republicii Moldova. În prezent aceștia sunt militanți stataliști, promotori ai unui moldovenism agresiv, fantezist și românofob. Îmi amintesc cum prin 89-90 găgăuzii, instigați de către exponenții „separașismului” de la Odessa și Tiraspol, Kiev și Moscova, torpilau absolut toate aspirațiile Mișcării de renaștere națională a românilor basarabeni. După prăbușirea imperiului, găgăuzii parcă s-ar fi împăcat cu ideea independenței și statalității Republicii Moldova. Treptat, cu toate jongleriile bașcanilor de la Comrat, apar niște semne că mulți găgăuzi au conștientizat deja avantajele Reunirii Basarabiei cu România.

Consider imperios necesar ca tineretul din teritoriile românești ocupate în 40/44 să aibă o imagine veridică despre imperiul ideocratic bolșevic. „Paradisul sovietic”, regretat de găștele colhoznicе, a însemnat fenomene precum: cortina de fier; voluntariatul obligatoriu; lozinci și promisiuni; mitul învățământului, serviciilor medicale și al locuințelor gratuite; тотальное стукачество, доносительство (turnătoria generalizată, delațiunea); bruiajul, lupta cu radio-propaganda străină; finanțarea „revoluției mondiale și a partidelor comuniste frățești”; „ajutorul internațional”; știința și cultura sub controlul ideocrației; laboratoare și chiar orașe secrete cu savanți deținuți politici și manoperă gratuită din gulag; exploatarea nesăbuită a resurselor naturale; „ieftiniri staliniste periodice” la produsele alimentare și mărfurile de larg consum, care, în realitate, se găseau cu greu în comerț.

În plan personal, de la naștere, în 1941, și până în septembrie 1961, am trăit cea mai grea etapă din viața mea de cetățean sovietic. Subiectiv și psihologic, am avut și niște „ani buni” – studenția la Leningrad (1961-1964), precum și perestroika la Cernăuți (1985-1989). Nefericit din cale afară m-am simțit în perioada stagnării lui Brejnev (1965-1985). Într-un mod sau altul, direct sau indirect, asupra destinului și mentalității mele s-au răsfrânt și diverse evenimente din țările lagărului socialist: rebeliunea maghiară din toamna lui 1956; primăvara de la Praga și poziția oficială a României față de invazia internaționalistă a Pactului de la Varșovia; „Solidaritatea” lui Lech Walensa și instaurarea, în februarie 1981, a legii marțiale de către generalul Wojciech Iaruzelski; căderea zidului de la Berlin, în 1989, și reunificarea țării prin voința națiunii germane și strategia perfectă a cancelarului Helmut Kohl.

Am sperat cândva că lumea copilăriei mele se va metamorfoza lent, firesc, într-o calitate nouă, superioară. Dar nu i-am dorit nicidecum destinul satelor rusești sau funesta contopire cu orașul și dispariția totală, pusă la cale de teoreticienii „comunismului științific”. Visam că, întorcându-mă de unde am pornit, voi descoperi un miracol: civilizația rurală nu s-a descompus definitiv. Firește, cultura țaranului român din satele basarabene și nord-bucovinene n-avea cum să supraviețuiască intactă. Ca peste tot în lume, industrializarea și urbanizarea excesivă au determinat o stare de fapt specifică. Însă civilizația noastră din perioada interbelică s-ar fi trecut în mod natural. Așa cum se trece o

floare, care își pierde petalele, pentru a descoperi fructul în devenire... A trage coasa, a treiera, a măcina grâul la moară și a coace un cuptor de pâine nu e totuna cu incendiarea unui lan în pârg. Focul și spada nu sunt cele mai adecvate instrumente de schimbare în bine a vieții umane. Ființa noastră românească era negată, exterminată treptat de piramida ideocratică a imperiului de tip nou. Ceea ce nu-i tot una cu evoluția firească.

Acum, trăim cu toții în ritmul accelerat al crizelor și schimbărilor. Iar imperiul de la soare-răsare recidivează sub denumirea de „Lumea rusă”. Astfel, descendenții celor care ne-au „eliberat” în 40/44, continuă să încadreze cea mai tragică pagină din viața românilor basarabeni și nord-bucovineni în niște tipare proletcultiste, bolșevice, staliniste sau troțchiste. Ca de altfel și toate crimele imperiului ideocratic – teroarea roșie, colectivizarea, foametea, represiunile, deportarea popoarelor, asasinatele politice și multe altele. În prezent, în Republica Moldova nostalgicii și putiniștii îi blestemă crunt pe șefii de șantier de la „marea perestroikă” a lui Gorbaciov. Protestele „rușilor de profesie”, a alogenilor rusificați contra unionismului și revindicărilor firești ale românilor basarabeni continuă. Exact ca în ajunul colapsului Uniunii Sovietice.

Ei insinuează că Europa și-a pierdut creștinătatea. Iar clerul pravoslavnic a declanșat suprema bătălie pentru mântuirea tuturor europenilor, sau măcar a ortodocșilor, din specia „norod moldovenesc”. Cohortele în sutane au intrat, cu toate armele din dotare, în serviciul noii ideocrații a Kremlinului. Ofensiva asupra Republicii Moldova, Ucrainei și Georgiei are drept obiectiv torpilarea cursului proeuropean al acestor state pravoslavnice. Biserica rusă susține Republica Moldovenească Nisteană, un bastion al imperialismului rus în zona Mării Negre. Depozitele sovietice de armament, paznicii acestora și pacificatorii ruși vor fi de mare ajutor. Prin separatiștii de la Tiraspol noua ideocrație rusă somează, agită, șantajează: „Renunțați la vectorul european și la unionism!”. Infiltrarea comandourilor clericale ruse e simțită peste tot în spațiul ex-sovietic și nu numai. Însă, când se preocupă de Basarabia, Nordul Bucovinei și zonele separatiste din Republica Moldova, agenții în sutane își coordonează acțiunile cu deghizata ideocrație ucraineană antiromânească prin definiție și excelență.

După aproape trei decenii de la dispariția Uniunii Sovietice, EI, găștele colhoznice internaționaliste și NOI, găștele sălbatice naționaliste, ne aflăm pe aceleași baricade opuse. Urmașii ideocrațiilor bolșevici continuă să se manifeste cu aroganța lor tradițională. Progeniturile „eliberatorilor” mișună prin orașele Basarabiei cu panglica imperială la piept, cu trandafiri sau garoafe la petliță, cu secera și ciocanul pe fondul roșu însângerat. Astăzi, la Chișinău și Cernăuți, descendenții „eliberatorilor” și „rușii de profesie” nu pierd ocazia să-și afișeze incredibila trufie. Sub diverse pretexte absurde de genul «МОЙ ДЕД ВОЕВАЛ» („bunicul meu a luptat”), EI cer recunoștință pentru „eliberare” chiar și de la românii de seama lor. În Basarabia, militanții „Lumii ruse” agită demagogic „specificul” Republicii Moldova. Gândirea, vorba și fapta lor sunt poluate cu expresii șablon, stereotipuri și ideologeme din perioada sovietică: „Moldova – un stat multinațional și multilingv”; „prietenia noroadelor Moldovei”; „națiune moldovenească și multiculturalism”.

Problema nu este doar a noastră, a românilor înstrăinați. Pe tot cuprinsul defunctei Uniuni Sovietice s-a consolidat o nouă castă de promotori ai „Lumii ruse”. Unii provin direct din rândurile foștilor exegeți în catehismul sovietic. Niște specialiști în „științele sociale”: istoria PCUS, bazele marxism-leninismului, comunismul științific, ateismul științific. Acum, reciclați, acești foști mercenari transnaționali ai ideocrației inundă mass-media. Au portaluri, site-uri, bloguri și continuă să propage tipul de colonialism sovietic. „Expertii” în cauză ne servesc politica de rusificare a Kremlinului, drept rezolvare ideală a problemei naționale, ca un proces firesc de „globalizare”. EI, unicii apărători ai libertății și dreptății! Nu-i stingherește faptul că sunt reprezentanții unor doctrine în numele cărora au fost deja decimate milioane de oameni. EI, găștele colhoznice internaționaliste, neagă invazia militară sovietică, comportamentul colonial al nomenclaturii PCUS, deznaționalizarea și crimele, care au însoțit procesul de edificare a lagărului socialist. Mulți dintre ei cer ostentativ reabilitarea abordării marxiste sau leniniste a națiunii. Alții vor o revenire la metodele staliniste, în general, precum și la renașterea imperiului. Fie țarist, fie comunist, fie neoliberal sau ortodox-pravoslavnic, nu contează, „un imperiu al nostru” să fie. De aici și întrebarea: Rusia de astăzi, chiar nu poate să renunțe la ideocrația imperială ca să devină o țară europeană, respectată și fericită, zic eu, ca Germania, de exemplu?

În loc de încheiere:

1. Un gând mai vechi, extras dintr-un jurnal ținut în tinerețe, la Leningrad și Moscova: „În trecut, am luptat cu un Imperiu necreștin. Și am obținut unele victorii morale. Însă nu le-am putut fructifica decât parțial. Căci apăruse un alt imperiu – creștin-ortodox. Acesta ne „elibera” de ocupantul precedent. În prezent, deznaționalizarea noastră continuă. EI, ne mint cu slogane, cu mituri internaționaliste. NOI derutăm „eliberatorii” cu simțul umorului. Instinctele noastre ancestrale se declanșează la timp. Simulăm adeseori obediența, dar renaștem ca Pasărea Phoenix. Codificat, nucleul nostru genetic germinează întruna. A încolțit deja sămânța dacilor liberi nemuritori. Zamolxe este cu NOI! Așa să ne ajute Dumnezeu!” Este o viziune personală asupra viitorului românilor, inspirată de *realismul utopist* în contradictoriu cu *realismul socialist* și *realismul capitalist*.

2. Neocolonialismul programat la Kremlin nu urmărea doar tradiționala cucerire a teritoriilor și acapararea resurselor celor învinși. Obiectivul strategic al partidului-stat era convertirea națiunilor subjgate la o nouă religie. Misionarii acestei religii, patentate de Komintern, se încăpușau în teritoriile răpite printr-o psihoză a dușmanului de clasă. Imperiul de tip nou, denumit Uniunea Sovietică sau „Marele Experiment”, și-a sacrificat propria populație, a deznaționalizat brutal sau silențios popoarele captive, realizându-și obiectivele prin crearea unui enorm aparat propagandistic, prin implementarea unității de idei cu metode militaro-polițienești, prin impunerea în alte țări a anumitor forțe politice.

3. În 1990-1991, în fiecare republică sovietică apăreau, inevitabil, situații care ne egalau pe toți. Parcă văd și acum, după trei decenii, la Moscova și Kiev, Chișinău și Cernăuți, Tbilisi și Tallinn, pretutindeni: mulțimi de oameni pichetează, amenință și fiecare cere ceva vehement. Stăteam umăr la umăr patrioți, naționaliști și internaționaliști, democrați și apărători ai drepturilor omului, ecologiști, intelectuali și colhoznici, lumpeni și pogromiști. În marile piețe urbane găseai de toate: și patos, și lirică, și o atmosferă mai specială. În capul tuturor, ca într-o colivie, se zbătea o Lebădă Neagră sau o Pasăre Albastră. În coloniile imperiului ideocratic bolșevic rușii, dar mai ales alogenii, deveniți „ruși de profesie”, porniseră o cruciadă pentru apărarea drepturilor „populației rusofone”. Ne apropiam de apogeul unei frici obsedante,

molipsitoare. A unei psihoze: „Ce greu e să fii rus!”. În realitate însă aborigenilor le era frică și mai tare. „Ce calvar e să fii... leton, estonian, moldovean, lituanian, cecen, tadjic, tătar!” Aș putea enumera toate semințiile din URSS. Pretutindeni se manifestau niște simptome specifice ale activismului civic. O nouă stare psihică a popoarelor captive în ajunul *marelui salt*. În prezent, optimiștii așteaptă și în Rusia lui VVP un *mare salt*, similar celui din august 1991. Aceasta ar fi soluția salvatoare și pentru popoarele din Federația Rusă care au trăit naufragiul „Titanicului Sovietic” împreună cu fostele colonii, devenite ulterior state independente.

4. Pe zi ce trece, urmărind manifestările socialiștilor staliști-moldoveniști și politica președintelui Igor Dodon, mă conving: în improvizata Republică Molotov, conviviologia (știința de a trăi în armonie) este imposibilă; despre o conciliere între EI și NOI nu mai poate fi vorba. Și nu se vor înțelege nici măcar EI între EI; vechii *oameni sovietici* (niște naufragați) și noii *oameni putiniști* (niște aventurieri) nu pot găsi un numitor comun. Și, după toate evidențele, unica soluție viabilă rămâne „*care pe care?*”. Adică, aplicarea principiului de bază al revoluției, al luptei de clasă și, totodată, formula-cheie în politica externă și internă. Sub acest aspect, orice înțelegere/convenție/conciliere ar interveni între EI și NOI nu va fi decât o clipă de răgaz sau o manevră tactică.

Vlad MISCHEVCA

1812: geneza problemei basarabene¹

Vi. M. (Miscăuca) – dr., cercet. șt. coord. la Institutul de Istorie al AȘM, conf. cercet. (Associate professor, Ph.D.). Membru al Comisiei Naționale de Heraldică (din 1995). Domenii de competență: istoria relațiilor internaționale din sud-estul Europei (sec. XVIII – încep. sec. XIX), genealogia domnilor fanarioți, vexilologie heraldică, raporturi istorice moldo-elene (în special, cu Sf. Munte Athos). Semnează 13 monografii, publicate la Chișinău, București, Iași, Atena, Salonic.

„E cu putință să existe în cer ori pe pământ vreun tribunal care să declare că e lucru plăcut lui Dumnezeu ce ne-au făcut rușii nouă la 1812?”

Gala GALACTION (1912)

Marcând la 1993 pentru prima dată în perioada postbelică aici, la Chișinău, în modul cel mai solemn aniversarea jubiliară a Actului Unirii din primăvara anului 1918, am omagiat în primul rând fapta patrioților neamului care nu și-au precupețit eforturile, sacrificându-și și viața, pentru a restabili adevărul istoric. Căci la 1918 s-a rezolvat, în speranța că definitiv, una dintre cele mai stringente chestiuni național-teritoriale din istoria politică a Europei ce purta numele generic „problema basarabeană”. Generația românilor moldoveni de la acel început de veac a reîntregit Țara, care fusese scindată cu un secol mai înainte – la 1812. Fapta lor edificatoare se prezintă astăzi și mai actuală, deoarece în situația când Moldova de la Est de Prut, ca și la 1917, și-a dobândit din nou independența – în fața noastră stau aceleași sarcini: realizarea idealului național al restabilirii echității istorice, grav încălcată pentru întâia oară la 1812, iar apoi repetată la 1940.

În acest context, vom încerca să ne expunem unele considerațiuni generale de ordin istorico-diplomatic privind *geneza problemei basarabene* în cadrul raporturilor internaționale de la începutul sec. al XIX-lea.

Menționăm din capul locului că istoriografia sovietică s-a străduit să demonstreze, în pofida adevărului istoric, că: „problema basarabeană ca problemă internațională a apărut pe arena istoriei către începutul anului 1918 și a dispărut la mijlocul anului 1940”, semnificând, în general, raporturile bilaterale dintre România și U.R.S.S. privind litigiul teritorial față de Basarabia². Această teză devenită axiomatică în „studiile” istoriografiei sovietice moldovenești și-a găsit expresia cea mai detestabilă atunci când s-a afirmat că: „schimbul de Note sovieto-române din 26-28 iunie 1940 s-a încheiat cu rezolvarea pașnică și bazată pe dreptate a problemei Basarabiei...”³. Toate aceste raționamente sunt false, căci nu sunt și nici nu pot fi fondate, deoarece nu au la baza lor principiul democratic al autodeterminării naționale, ci doar conceptul *dreptului forței*, unicul argument al „legitimării” extinderii teritoriale a Imperiului Rus, preluat și ajustat ulterior de către metodologia marxist-leninistă prin doctrina expansiunii comuniste (faimoasa teză a „exportului revoluției” etc.).

Astfel, guvernul sovietic prin chiar Nota sa din 18 aprilie 1918 și-a exprimat atitudinea față de voința poporului român din Basarabia (Moldova dintre Prut și Nistru) – de a se uni „pentru totdeauna” cu Patria-mamă, calificând fără echivoc Actul reîntregirii naționale, nici mai mult, nici mai puțin, ca fiind „...absolut lipsit de orice putere de drept internațional”⁴ (!?).

Nu o singură dată apologetii țarismului, ulterior și cei bolșevici, iar astăzi neocomuniștii și cercurile revanșarde ale „patrioților” ruși, încercând să apeleze la dreptul internațional, la dreptul istoric al acestui popor situat la răscrucea căilor și intereselor Marilor Puteri, au fost și sunt practic autodemascați de înseși argumentele istorice la care fac tentative zadarnice să apeleze cu atâta impertinență. Cu atât mai regretabil se prezintă poziția unor istorici din Occident care, *volens nolens*, tratează evenimentele istorice de la 1918, practic, prin prisma șovinismului „velicorus”. Căci, dacă și E. Carr (Marea Britanie), și N. Werth (Franța) ș.a. susțin că „în ianuarie 1918 România a cotropit și anexat Basarabia”⁵ – aceasta este de fapt o dovadă în plus că *problema basarabeană* nece-

sită o abordare complexă, începând cu premisele ei de ordin politico-diplomatico-militar, ce-și găsesc explicația în cunoașterea, în general, a raporturilor internaționale din Europa de Sud-Est sau mai precis a relațiilor ruso-otomane din perioada precedentă: în secolele XVIII–XIX⁶. Deși trebuie menționat că în istoriografia noastră s-a expus și părerea cum că „antecedentele problemei basarabene într-un sens mai îngust încep cu anul 1484, când a avut loc răpirea pământurilor și cetăților moldovene de către turci”⁷. Vizavi de această teză consemnăm doar că esența chestiunii date este una de natură politică, reducându-se, de fapt, la integritatea național-teritorială a românilor moldoveni și rezidă în cucerirea și anexarea parțială a Moldovei (dintre Prut și Nistru), fixarea hotarului la 1812 *pe trupul viu al țării*, scindând-o în jumătate, și stabilirea Rusiei la gurile Dunării, semnificând, astfel, geneza unei noi probleme internaționale – cea a „Basarabiei”. Fapt care poate fi conceput doar în contextul evoluției spinoasei *probleme Orientale*.

Menționăm succint, din șirul unor premise politico-diplomatice mai îndepărtate a problemei în cauză, că anume Petru cel Mare a pus piciorul pe țărmul nord-pontic. Diplomația lui Petru I depășește cadrul regional restrâns, caracteristic politicii externe a Statului moscovit, și

*Hanul lui Manuc din București, locul unde s-a semnat Tratatul ruso-turc din 1812
(desen de Bouquet, litografiat de Ciceri)*

capătă trăsături noi, transformându-se într-o politică continental-europeană⁸. Odată ajunsă aici, Rusia a continuat să înainteze, pas cu pas, timp de două secole, către Balcani și Strâmțori.

În această ordine de idei anul 1774, când în urma Războiului ruso-turc din 1768–1774 s-a încheiat Tratatul de pace de la Kuciuk-Kainargi, semnifică un punct de cotitură, deoarece factorul extern, cel „rusesc”, devine un vector permanent în toate problemele care făceau obiectul raporturilor dintre Poarta Otomană și Principate. Dreptul de protecție al Rusiei asupra Principatelor Române va prilejui agravarea și permanentizarea situației Principatelor ca obiect de litigiu ruso-turc, în care amestecul celorlalte puteri va evolua odată cu agravarea „problemei Orientale”, în cadrul căreia se va recunoaște „chestiunea română” ca problemă internațională⁹.

Teritoriul dintre Bugul de Sud și Nistru – *Transnistria moldovenească* – transformat în provincie rusească către anii 1792–1793, avea să joace rolul unui *cap de pod* în zona Balcanilor și a Dunării. E semnificativ faptul că deja în martie 1790, diplomația rusă, la indicația Ecaterinei II, preconiza și anexarea Basarabiei, adică a *raialelor* din sudul teritoriului pruto-nistean¹⁰.

După Pacea de la Iași (1792) a sporit considerabil rolul geopolitic al Principatelor Române, care se aflau în calea nestăvilitei expansiuni țariste. Moldova și Țara Românească, aflate sub suzeranitatea otomanilor, erau asemenea unor „porți” către scopul mult râvnit, fiind totodată ele înseși o „pradă” jinduită.

Noul raport de forțe pe baza căruia a fost stabilit echilibrul european în această perioadă, sub incidența evoluției problemei Orientale și a Războaielor Revoluției franceze, a avut importante consecințe și asupra Principatelor.

Aflate la granița a trei mari imperii (dintre care cel al Romanovilor și cel Habsburgic – se aflau în plină dezvoltare și expansiune, iar cel Otoman – în defensivă și decădere), Moldova și Țara Românească au fost permanent teatru de război în care se ciocneau interesele Marilor Puteri, rămânând obiecte de compensație în numeroasele combinații diplomatice și planuri de împărțire a Imperiului Otoman, elaborate de statele angajate în problema Orientală.

În consecință, evoluarea acestei probleme a avut drept rezultat grave repercusiuni, îndeosebi pentru Principatul Moldovei. În cadrul ei se evidențiază

ca eveniment dramatic, după urmările sale, Războiul ruso-turc din anii 1806–1812. Acest război a fost cel mai lung conflict militar dintre cele două mari imperii, însă trăsătura sa principală au constituit-o nu atât operațiunile militare, cât – în mod deosebit – contactele diplomatice¹¹. Numeroasele negocieri oficiale și confidențiale, purtate de diplomații ruși și otomani, influențate de intervențiile politice ale Marilor Puteri europene, care-și promovau propriile interese, s-au soldat cu semnarea, la 16(28) mai 1812, a Tratatului de pace ruso-turc de la București.

Nu vom expune în mod special întreaga desfășurare sinuoasă a acestor evenimente pline de dramatism și coliziuni.¹² Insistăm doar asupra scoaterii în evidență a unor *factori* de importanță majoră care au influențat semnarea păcii de la București, în etapa finală, determinând, astfel, *geneza problemei basarabene*. E de remarcat că, în general, etapa finală a negocierilor ruso-otomane se caracterizează printr-o agravare a raporturilor internaționale, ce pot fi calificate drept veritabile dureri diplomatice la scară europeană. Fapt ce și-a lăsat implicit amprenta și asupra disputelor diplomatice de la București. În această confruntare de forțe și interese, spațiul geografic în care se aflau Principatele Române, la gurile Dunării, a avut o importanță deosebită, deoarece, alături de Imperiul Francez și Rusia Țaristă, au fost antrenate în lupta pentru hegemonie în Europa și Austria habsburgică, Imperiul Otoman, Marea Britanie, care aveau interese de ordin economic și politico-strategic în Peninsula Balcanică¹³.

Astfel, devine clar, cât de complicat și anevoios a fost acel proces al bătăliilor diplomatice, de sondări reciproce, de căutarea compromisurilor în timpul numeroaselor negocieri ruso-otomane. Remarcăm că un rol deosebit i-a revenit activității *diplomației secrete*, prezente permanent în culisele evenimentelor politice din acea epocă. Asupra acestui proces sinuos au mai influențat un șir de factori interni și externi, chiar cel al „timpului” și, precum susțin unii istorici, cel al „fraudei”¹⁴.

* * *

În timpul negocierilor ruso-otomane din anul 1812 diplomația țaristă a continuat să considere că „pretențiile Rusiei nu sunt în afara bunăvoinței, deoarece, dacă la început s-a cerut hotarul pe Dunăre,

ulterior s-a renunțat și s-a acceptat hotarul pe Siret”,¹⁵ neîncetând să insiste la masa tratatelor de la București (din ianuarie-mai 1812) asupra faptului ca: „râul Siret să fie fixat hotar între cele două împărății, așa cum s-a stabilit la Giurgiu”¹⁶.

Însă, încă în timpul discuțiilor controversate din cadrul negocierilor de pace de la Giurgiu (din octombrie-decembrie 1811), marele vizir Ahmed pașa¹⁷ declarase trimișilor lui Kutuzov, sosiți în tabăra sa de la Rusciuk: „Eu vă dau Prutul și nimic mai mult! Prutul sau războiul! Sacrificiile noastre sunt deja enorme. Singur Ismailul vă plătește războiul, iar voi aveți alte patru cetăți și o provincie superbă”¹⁸.

Diplomația otomană, ținând minte foarte bine planurile de partajare a posesiunilor Imperiului Otoman urcite de către Franța și Rusia la Tilsit (1807) și Erfurt (1808), nu excludea nici la 1811-1812 pericolul pe care îl prezenta Napoleon Bonaparte nu doar pentru Imperiul Țarist, dar și pentru Poarta Otomană. Iată de ce marele vizir era de părerea că „salvându-vă pe voi, ne salvăm pe noi înșine”¹⁹.

Împăratul rus, la rândul său, dorind să-și asigure flancul de sud din partea europeană a imperiului, spera să atragă Poarta Otomană în calitate de aliat în ajunul iminentului conflict cu Franța napoleoniană. În acest scop, moderându-și pretențiile inițiale, Alexandru I, în *rescriptul secret* din 22 martie (3 aprilie) 1812, către comandantul suprem al trupelor ruse de ocupație din Principatele Române M. I. Golenișcev-Kutuzov, îi cerea ca, păstrând în cea mai mare taină finalizarea negocierilor, să se accepte, în cel mai rău caz, hotarul pe râul Prut («В самой же крайности позволяю вам заключить мир положе Прут, по впадению онаго в Дунай, границею...»). Dar, această cedare putea fi acceptată doar cu condiția încheierii unui *Acord de alianță* cu Poarta («На сия столь важную уступку, однако же, не иначе позволяю вам согласиться, как постановя союзный трактат с Портою»)²⁰.

M. I. Kutuzov, care primise la 2 (14) aprilie 1812 acest rescript al țarului, timp de 19 zile a avut numeroase întâlniri confidentiale (asistat doar de consilierul Fonton) cu primul împuternicit otoman Galibefendi²¹. În urma acestor întrevederi aproape că se ajunsese la un comun acord privind toate articolele de bază înaintate de Alexandru I²². Însă, până la urmă, după cum relatează Kutuzov în scrisoarea sa din 20

aprilie (2 mai) 1812, Galib-efendi a ezitat să-și asume riscul privind acceptarea hotarelor propuse de ruși, sub pretextul că este necesar asentimentul marelui vizir²³.

Diplomația otomană, ca și mai înainte, nu se grăbea să accepte cerințele înaintate de către ruși (privind Prutul în calitate de frontieră)²⁴.

Situația creată se prezintă extrem de importantă, deoarece turcii, care prevăzuseră încă din 1810 o ruptură între Franța și Rusia, cu toate pierderile lor militare în acest război, se străduiau să nu cedeze la masa tratativelor, profitând de contradicțiile puterilor europene. Astfel, *raportul analitic* al lui Galib-efendi, remis din București marelui vizir (la 26 aprilie 1812), denotă clarviziunea diplomatului otoman, care susținea că: „în aceste condiții Imperiul Otoman trebuie să renunțe la o alianță cu oricare sistem, fie cu Franța, fie cu Rusia, și să rămână neutru, el trebuie să-și hotărască singur destinul”, iar „dacă părțile beligerante vor încheia pacea așa cum o doresc, atunci Imperiul Otoman se va putea elibera de conflictele ce îl strâmtorează, pășind pe calea comerțului și devenind observator imparțial al evenimentelor, fapt foarte binevenit”²⁵. Fiind convins de faptul că „dușmanul firesc – nr. 1 – al Imperiului Otoman rămâne națiunea rusă mai mult ca oricare alta”²⁶, diplomatul otoman preîntâmpina, totodată, Poarta, menționând că: „actuala situație demonstrează că din toate statele creștine doar Rusia” e în stare să taie pofta nestăvilită a împăratului Franței pentru cuceriri²⁷. Iar în cazul când victoria va fi totuși a Franței, „atunci ea (*Franța – V. M.*) va găsi un pretext pentru a-și aminti de vechile tendințe ostile față de turci și, încheind un acord cu Rusia după semnarea păcii, ea va întreprinde... diferite acțiuni ostile (*împotriva Porții – V. M.*) sau, în cazul dacă nu-i va reuși să învingă Rusia, va încerca să urzească un complot contra Imperiului Otoman în timpul tratativelor de pace cu Rusia”²⁸.

Ținând seama de noile instrucțiuni primite din Șumla, la 3 (15) mai 1812, delegația otomană l-a însărcinat pe D. Moruzi să-i propună lui Kutuzov ca *articolele de bază cu condițiile prealabile* să fie semnate în calitate de *preliminariile ale păcii*, iar actele schimbate de ambele delegații să fie expediate cât mai rapid la Constantinopol (Istanbul) pentru confirmare, astfel încât „să se bareze toate succesele partidei franceze”, continuând, totodată, definitivarea tratatului²⁹.

Vorbind despre cauzele ce au determinat semnarea Păcii de la București, este absolut necesar de a mai menționa un *factor* important, ce a influențat mersul acestora. Acesta poate fi definit laconic – *influența externă* (îndeosebi cea a Marii Britanii)³⁰.

În general, în istoriografie predomină opinia că diplomația engleză a jucat, în fond, un rol important și *de-facto* pozitiv în ceea ce privește soluționarea conflictului ruso-turc, contribuind la semnarea Păcii de la București³¹.

Totodată, trebuie remarcat că în istoriografia rusă (A. N. Popov, G. M. Ghendel, N. I. Kazakov, A. N. Șapkina ș.a.) s-a expus teza că diplomații britanici, de rând cu cei francezi și austrieci, „au stimulat, de asemenea, tenacitatea Porții”³², fapt ce rezultă nu atât din activitatea diplomatică concretă a rezidentului englez, cât din însăși strategia politică a *Foreign-Office*-ului. În perioada anilor 1803-1815, Marea Britanie a oscilat permanent între Turcia și Rusia, pendulând alternativ între alianță și stare de beligeranță cu aceste două imperii, în funcție de interesele sale primordiale vizând înfrângerea Franței napoleoniene³³. Această politică poate fi, de fapt, considerată *duplicitară*, deoarece urmărea atât scopul „menajării” Porții Otomane, în vederea soluționării conflictului ruso-otoman și eliberarea Rusiei pentru a putea să-și concentreze forțele în ajunul inevitabilului conflict franco-rus, cât și scopul de a nu permite consolidarea țarismului în Balcani și mai ales în Asia și Caucaz. Este elocventă în această ordine de idei *instrucțiunea* dată lui Sir Robert Liston (noul ambasador englez la Istanbul) de către Secretarul de stat de la externe Robert Castlereagh, deoarece se preciza că în tratativele pe care le va purta în vederea încheierii păcii să nu accepte în niciun caz ideea „care pare a fi prevalat în unele din discuțiile anterioare de pace și anume că, pentru a se garanta revenirea la starea de pace între Rusia și Poartă, Marea Britanie ar putea fi dispusă să facă anumite sacrificii materiale sau să cedeze vreo colonie Rusiei”³⁴.

Constatăm că, deși *Foreign-Office*-ul nu restabilise încă oficial legăturile diplomatice cu Cabinetul de la St. Petersburg, diplomații englezi din Istanbul primiseră indicații de a grăbi semnarea Tratatului de pace ruso-turc³⁵.

În condiții extrem de periculoase pentru Rusia (în timp ce se târăgău negocierile ruso-turce), la 2 (14) martie 1812 s-a încheiat Tratatul

de alianță între Franța și Austria – fapt care a influențat nemijlocit și asupra părților beligerante, angajate în conflictul prelungit de pe teritoriul Principatelor Române. Pentru a contracara presiunea crescândă a diplomației franceze și a celei austriece, în persoana lui Latour Maubourg și Stürmer, asupra Porții Otomane (în vederea împiedicării păcii ruso-turce) diplomatul britanic Stratford Canning dezvăluise otomanilor *planurile Orientale franco-austriece*³⁶ (informând Poarta și despre *planul secret* de dezmembrare a Imperiului semilunii, plan elaborat de Cabinetul vienez încă la 1810)³⁷.

Pornind de la principiile politicii tradiționale a Marii Britanii și de la faimoasa deviză „balance of powers” (*echilibrului de forțe*), activitatea lui S. Canning s-a canalizat practic într-o „convingerea” Rusiei de a-și limita pretențiile sale și menajarea Porții Otomane în vederea stăpânirii propriului orgoliu și a suspiciunii³⁸, deoarece tânărul și talentatul diplomat englez considera, pe bună dreptate, că „războiul dintre Rusia și Poartă prea mult vizează bunăstarea generală din Europa pentru ca Anglia să rămână indiferentă”³⁹.

Duelul diplomatic, care s-a desfășurat în această perioadă la conferințele de pace de la Giurgiu și București, confirmă, o dată în plus, teza, expusă în istoriografie, că guvernul Sublimei Porți către începutul sec. al XIX-lea promova o politică externă *independentă*. Imperiul Otoman, în pofda slăbiciunii sale, a înapoierii și problemelor interne, continua să rămână un *subiect de sinistătător* al raporturilor internaționale, uneori chiar profitând destul de bine de contradicțiile Marilor Puteri europene⁴⁰.

Astfel, în ajunul semnării Păcii de la București, Sublima Poartă se afla sub o presiune multilaterală, atât din partea dușmanului său – Rusia, cât și din partea aliaților – Franța, Marea Britanie și chiar din partea țărilor neutre, cum ar fi Suedia, deoarece Marile Puteri ale Europei încercau să atragă Imperiul Otoman de partea lor în ajunul Războiului franco-rus (iunie 1812), conflict ce urma să decidă soarta întregului continent european.

Or, în timpul acestui război cu rușii, în cercurile diplomatice otomane era susținută ideea, expusă în fond de către marele vizir încă la 1807, despre faptul că: „năravurile noastre (*ale turcilor* – V. M.) sunt asemănătoare cu cele ale rușilor”, iar francezii își susțin doar propriile inte-

rese, dar nicidecum pe cele ale otomanilor, afirmându-se precum că Poarta și Curtea de la Petersburg s-au împăcat întotdeauna fără mediatori – „rămânând ambele satisfăcute”⁴¹.

Stadiul final al negocierilor tergiversate din primăvara anului 1812 se caracterizează printr-o activizare evidentă a *diplomației culiselor*, care, în paralel cu conferințele oficiale, erau *strict secrete*. Factorul *temporal* acționa din ce în ce mai mult în defavoarea Rusiei, fapt care l-a făcut pe Alexandru I să-l numească, în aprilie 1812, pe amiralul P. V. Ciceagov în locul generalului M. I. Golenișcev-Kutuzov. În baza instrucțiunilor primite de la St. Petersburg și sub presiunea acestei rechemări, plenipotențiarul rus depunea eforturi energice pentru semnarea păcii – ai cărei lauri nu dorea să-i împartă cu nimeni⁴². Faptul că împuțerniciții ruși au devenit mai concilianți (mulțumindu-se *doar* cu râul Prut ca hotar în Europa), conjugat cu multitudinea factorilor enunțați, cât și cu alții, a și determinat semnarea, la 5 (17) mai 1812, a *condițiilor preliminare* ale Tratatului de pace ruso-turc de la București⁴³.

Acest eveniment important a rămas însă încă destul de mult timp necunoscut pentru agenții Austriei și Franței, iar în cadrul audienței acordate de către Galib-efendi lui Fleischhackl von Hakenau (consulul austriac la București), la 14 (26) mai 1812, șeful delegației otomane i-a spus că: „Rusia de mai multe ori a propus Turciei o alianță contra Franței, dar Poarta preferă încheierea păcii cu Rusia unei alianțe cu această putere. Sultanul nu agreează o legătură mai strânsă cu țarul, fiind hotărât să păstreze cea mai strictă neutralitate față de puterile beligerante”⁴⁴.

Diplomatul otoman a dat de înțeles, în mod discret, că soarta negocierilor s-a hotărât deja și că se așteaptă doar autorizarea marelui vizir de a semna tratatul în condițiile propuse. Chiar a doua zi (15/27 mai) a și sosit curierul din Șumla, aducând autorizația marelui vizir Ahmed-pașa cu încuviințarea sultanului⁴⁵.

La 16 (28) mai 1812, în incinta *Hanului lui Manuc*, a avut loc procedura oficială a semnării Tratatului de pace ruso-turc de către împuțerniciții celor două imperii. El includea 16 articole de bază și, separat, încă două *articole secrete*, dintre care articolele 4 și 5 ale tratatului de bază vizau în modul cel mai direct soarta Principatului Moldovei⁴⁶.

Guvernul țarist, fiind presat de pericolul iminent al conflictului militar cu Franța, de opunerea Marilor Puteri occidentale realizării planurilor sale expansioniste în sud-estul Europei și de rezistența diplomației otomane, și-a redus esențial pretențiile teritoriale: de la ambele Principate la cel al Moldovei, apoi doar la Moldova de până la Siret, iar în final – la Moldova dintre Nistru și Prut.

În încheiere, menționăm că documentele otomane, publicate în anii 1980 de către cercetătorii din România, au atestat faptul că statutul juridic al Principatelor Române a constituit, până la 1774, o problemă îndeosebi cu caracter „intern”, cheia de boltă a relațiilor româno-otomane, iar după data respectivă, fără a-și pierde acest caracter, a devenit și una *internațională*, în sensul că tratatele de pace și convențiile încheiate de Poartă cu puterile străine au făcut legitime și au stimulat intervențiile acestora din urmă, în special ale Rusiei, pentru recunoașterea vechilor privilegii ale Principatelor⁴⁷. Dar, în pofida statutului menționat, Principatul Moldovei a fost exclus, la 1812, din procesul soluționării litigiilor ruso-turce, plătind prin rapt teritorial disputele internaționale.

Astfel, soarta poporului și Țării Moldovei, fiind decisă la Petersburg și Istanbul, s-a pecetluit definitiv la masa negocierilor ruso-otomane care au avut loc la Giurgiu și București. Prin aceasta nu și-au onorat obligațiile față de românii moldoveni nici puterea „suzerană”, nici cea „protectoare”. Sfidându-se drepturile popoarelor, la baza acestei decizii imperiale a fost pusă din capul locului înțelegerea principială de a delimita noul hotar în modul cel mai arbitrar – pe „un fluviu, care să merite să fie hotar între cele două părți”⁴⁸.

Tactica diplomației otomane de a tergiversa tratativele și de a exploata la maximum încordarea raporturilor franco-ruse, păstrându-și propriile interese, precum și tactica țarismului de a cuceri și menține un teritoriu cât mai mare, eliberându-și, totodată, cât mai repede armata imobilizată la Dunăre, au avut drept rezultat acceptarea, în fond, a unui *compromis* (față de pozițiile inițiale ale părților beligerante), exprimat prin stabilirea noului hotar pe „trupul viu” al Principatului Moldovei, ceea ce însemna *scindare*, deoarece potențialul uman și economic al Moldovei era practic înjumătățit⁴⁹.

Imperiul rus, care promova abil o politică expansionistă în sud-estul Europei, și-a realizat la 1812 doar parțial planurile, dar a cucerit la acea dată gurile Dunării (*brațul Chiliei*), dezmembrând străvechiul teritoriu al Moldovei. Teritoriul istoric românesc dintre Prut și Nistru era anexat la Rusia țaristă, care nu avea niciun drept (etnic, istoric, geografic sau politic) asupra acestui pământ. Teritoriul încorporat (45 630 km² – cu 7 400 km² mai mult decât ceea ce rămăsese sub oblăduirea domniei Moldovei)⁵⁰ a fost denumit de către administrația țaristă – „Basarabia”, extinzându-se, astfel, numele istoric propriu doar părții geografice din sudul Moldovei (dintre Dunăre și Nistru).

Din cele expuse mai sus, conchidem că la 1812 spinoasa chestiune Orientală a generat o nouă problemă internațională – *problema basarabeană* – care ulterior, pe parcursul secolelor XIX–XX, nu o singură dată va fi pusă în centrul atenției opiniei mondiale. Iar „rezolvarea definitivă a chestiunii (*basarabene*), precum scria profetic M. Eminescu la 1878, va rămânea amânată până la un război viitor, în care Rusia va fi biruită, iar nu biruitoare”⁵¹ Fapt ce s-a și împlinit la 1918.

Note

¹ La baza acestui articol a stat comunicarea susținută în cadrul Sesiunii științifice consacrate *Aniversării a 75-a a Unirii Basarabiei cu România*, organizată de Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Republicii Moldova (Chișinău, 8-9 aprilie 1993). Vezi: *Cugetul. Revista de istorie și științe umaniste*. Chișinău, 1994, nr. 2-3, p. 26-32. Pe parcursul anilor acest studiu al autorului a fost dezvoltat în urma cercetărilor și s-a materializat într-un șir de monografii: Vlad Mischevca, *Moldova în politica marilor puteri la începutul secolului al XIX-lea*. Chișinău: Civitas, 1999, 143 p., ISBN 9975-936-26-1; Vlad Mischevca, *Geneza problemei basarabene – 1812 / Prefață de Demir Dragnev*. București: Editura Academiei Române, Brăila: Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2016, 368 p. (Colecția „Basarabica”-2, Coordonatori: acad. Victor Spinei & Ionel Cândea), ISBN 978-973-27-2732-4 ISBN 978-606-654-219-7.

Constatăm, cu regret, că un șir de autori mai puțin onești, au plagiat sub diverse forme concepția și materialul din studiul nostru, elaborat acum un sfert de veac. Vezi: Rodica Maistru (conf. univ. dr., UST), *1812: geneza problemei basarabene*. În: Conferința Științifică Internațională

„200 de ani de la geneza problemei Basarabiei. Aspecte Social-politice, economice și culturale”, Chișinău: Universitatea de Stat din Tiraspol cu sediul la Chișinău, 2012, p. 16-20, ISBN 978-9975-76-093-5; Vasile Vasilos (dr., Universitatea Tehnică a Moldovei), *Marile puteri și anexarea Basarabiei la 1812. În: Meridian ingineresc*. Publicație tehnico-științifică și aplicativă, fondată la 9 februarie 1995. Nr. 3, 2012, p. 82-90, ISSN 1683-853; Vasile Vasilos, *Istoria românilor*. Curs universitar, Chișinău, Editura Civitas, 2004, p. 191-197, ș.a.

² Лазарев А. М., *Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос*. Кишинев, 1974, с. 65, 71, 94; Cf.: Дембо В., *Бессарабский вопрос*. М., 1924; Александри Л. И., *Бессарабия и бессарабский вопрос*. М., 1925.

³ *История РСС Молдовенешть дин челе май векь тимпурь пынэ ын зилеле ноастре*. Кишинэу, 1984, п. 372–373.

⁴ *История РСС Молдовенешть*. Вол. II, Кишинэу, 1970, п. 92.

⁵ Эдвард Карр, *История Советской России*. Книга I, Т. I. М., 1990, с. 301; Никола Верт, *История Советского государства, 1900–1991*. М., 1992, с. 120.

⁶ Consemnăm că astfel de studii au apărut încă în perioada interbelică. Cf.: Pelivan I.G., *La Bessarabie sous le régime russe (1812– 1918)*. Paris, 1919; Nistor I., *Istoria Basarabiei*. Cernăuți, 1923; Ciobanu Șt., *Basarabia*. Chișinău, 1926; Ghibu O., *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*. Cluj, 1926; Cazacu P., *Moldova dintre Prut și Nistru*. Iași, 1929; Boldur Al., *La Bessarabie et les relations Russo-Roumaines*. Paris, 1927; Болдур А., *Бессарабский вопрос*. Кишинев, 1930; Болдур А., *Statutul internațional al Basarabiei*. Chișinău, 1938; Bogos D., *Basarabia de la 1812 până la 1938*. Chișinău, 1938; Iorga N., *Adevărul despre trecutul și prezentul Basarabiei*. București, 1940.

⁷ Vezi: Parasca P., *Antecedente ale instrăinării Basarabiei până la 1812*. În: *Revista de istorie a Moldovei*, 1992, nr. 3, p. 27.

⁸ Молчанов Н. Н., *Дипломатия Петра Великого*. М., 1990, с. 15.

⁹ Voicu L., *Geneza „chestiunii române” ca problemă internațională*. Iași, 1975, p. 41.

¹⁰ *Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества (последняя треть XIV – начало XIX в.)* / Отв. ред.: Д. М. Драгнев. Кишинев: ШТИИЦ, 1987, с. 349 – 350.

¹¹ Cf.: Veliman V., *Relațiile româno-otomane (1711– 1821)*. Documente turcești. București, 1984, p. 29.

¹² Vezi: Jarcuțchi I., Mischevca V., *Pacea de la București (din istoria diplomatică a încheierii tratatului de pace ruso-turc de la 16 (28) mai 1812)*. Chișinău: Știința, 1992, 200 p.

¹³ Columbeanu S., *Contribuții privind situația internațională a Țărilor Române între anii 1806–1812*. În: *Revista de istorie*, 1976, vol. 29, nr. 5, p. 657.

¹⁴ Cf.: Manolache Drăghici, *Istoria Moldovei timp de 500 ani... Vol. II*, Iași, 1857, p. 77–78; Mihai Eminescu, *Basarabia*. (Seria «Clio»). București, 1990, p. 42.

¹⁵ Mehmet M. A., *Documente turcești privind istoria României*. Vol. III (1792–1812). București, 1986, p. 333.

¹⁶ *Idem*, p. 335.

¹⁷ Ahmed pașa (Trabzonlu = Laz Aziz Ahmed Pașa), mare vizir (10 aprilie 1811 – 5 septembrie 1812, mazilit). Moare la Erzurum în 1819.

¹⁸ Hurmuzaki. *Documente privitoare la istoria românilor*. Vol. III / Supl. I (1709–1812), București, 1887, p. 368.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ M. I. Кутузов. *Сборник документов*, т. III, (1808–1812) / Под ред. Л. Г. Бескровного, М.: Военное издательство, 1952, с. 851.

²¹ Mehmed Said Galib Êfendi, apoi Galib paşa (1763-1829), politician și diplomat turc. În 1808-1811 a deținut postul de *reis-efendi*, adică *ministrul Afacerilor Externe* al Imperiului Otoman. În 1811-1812 a fost *Kahya Bey* (adjunctul Marelui vizir) și a fost primul plenipotențiar care a condus delegația turcă la Congresele din Giurgiu și București (1811-1812). În 1823-1824 a fost Mare vizir.

²² M. I. Кутузов. *Сборник документов*, т. III, (1808–1812). М., 1952, с. 880–881.

²³ *Idem*, p. 880–882.

²⁴ *Idem*, p. 886.

²⁵ Lemercier-Quelquejey Chantal, *La Russie, la France et la Turquie à la veille de la campagne de Russie* [Un document des Archives de l'Empire Ottoman présenté et traduit par C. Lemercier-Quelquejey], In: *Cahiers du monde russe et soviétique*, vol. 6, n°2, Avril-juin 1965, p. 242.

²⁶ *Idem*, p. 243.

²⁷ *Idem*, p. 242.

²⁸ *Idem*, p. 243.

²⁹ M. I. Кутузов, *Сборник документов*, т. III, с. 894.

³⁰ Fapt confirmat de însuși M. I. Golenișcev-Kutuzov, care mărturisea, în raportul adresat lui Alexandru I (din 4/16 mai 1812), pe când se preconiza încheierea preliminarilor, că: «n-am putut face nimic mai bun din cauza situației complicate din Europa». (Cf.: M. I. Кутузов, *Сборник документов*, т. III, с. 895).

³¹ Vezi: Columbeanu S., *Op. cit.*, p. 671; Goșu A., *Preliminariile anexării Basarabiei de către Rusia (1806–1812)*, În: *Revista istorică*. Serie nouă. Tom. III, 1992, nr. 1–2, p. 117; Cernovodeanu P., *Mai 1812. Pacea de la București*. În: *Magazin istoric*, 1993, nr. 2, p. 10; Гулиа Д. Г., *К истории восточного вопроса. Русско-турецкая война 1806–1812 гг. и Англия*. Сухуми: Алашара, 1978, с. 84–94.

³² Шапкина А. Н., *Полководец М. И. Кутузов и Бухарестский мир*, În: *Российская дипломатия в портретах*, М., 1992, с. 129; Попов Н. А., *Отечественная война 1812 г., Т. I. Сношения России с иностранными державами перед войной 1812 г.*, М., 1905, с. 342; Гендель Г. М., *М. И. Кутузов и Бухарестский мир*. În: *Ученые записки Горьковского государственного университета*. Вып. XXVI. Серия историко-филологическая. Горький, 1954, с. 102.

³³ Cernovodeanu P., *Interese economice engleze la Dunărea de Jos și în Marea Neagră între 1803–1829*. În: *Revista de istorie*. Tom. 28, 1975, nr. 11, p. 1707.

³⁴ Cernovodeanu P., *Mai 1812. Pacea de la București*. În: *Magazin istoric*, 1993, nr. 2, p. 10.

³⁵ Anglia și Rusia se aflau formal în stare de război încă din 1807. Acest război s-a caracterizat printr-o lipsă totală de acțiuni militare, fiind, de fapt, doar o rupere a relațiilor diplomatice. Cf.: Гуткина И. Г., *Дипломатические отношения между Англией и Россией в 1810–1812*. În: *Ученые записки Ленинградского университета*. Серия гуманитарных наук. Саратов, 1943, №. 87, с. 55.

³⁶ Cernovodeanu P., *Basarabia. Istoria unui rapt teritorial în documente secrete ale diplomației engleze*. În: *Memoria*. 1990, nr. 1, p. 64; Columbeanu S., *Op. cit.*, p. 674–675; Goșu A., *Op. cit.*, p. 115; Кассо Л. А., *Россия на Дунае и образование Бессарабской области*. М., 1913, с. 130.

³⁷ Cernovodeanu P., *Mai 1812. Pacea de la București...*, p. 10.

³⁸ Гулиа Д. Г., *Op. cit.*, p. 89–90.

³⁹ *Idem*, p. 91.

⁴⁰ Cf.: Дулина Н. А., *Османская империя в международных отношениях (30–40 гг. XIX в.)*, М., 1980, с. 4.

⁴¹ *Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия I (1801-1815 гг.). /ВПП/ Т. IV. М., 1965, с. 33.*

⁴² Cf.: Nistor I. I., *Războiul ruso-turc din 1806–1812 și pierderea Basarabiei. După rapoartele contemporane ale agențiilor consulare austriece din București și Iași*. Cernăuți, 1938, p. 46.

⁴³ М. И. Кутузов. *Сборник документов*. Т. III, с. 897.

⁴⁴ Nistor I. I., *Op. cit.*, p. 47.

⁴⁵ *Idem*, p. 48.

⁴⁶ ВПП, т. VI, p. 406–412; Мискевка В. И., Ткач В. И., *Русско-турецкий мирный договор 1812 г.* În: *Revista de istorie a Moldovei*. 1990, nr. 1, p. 36–44; Mehmet M. A., *Documente turcești...*, Vol. III, p. 361–366.

⁴⁷ Veliman V., *Op. cit.*, p. 17.

⁴⁸ Mehmet M. A., *Op. cit.*, p. 293.

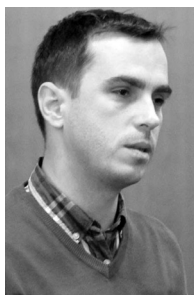
⁴⁹ Potrivit unui document otoman din acea vreme – „jumătate dintre supușii plătitori de gizie ai Principatului Moldovei se află în partea de dincolo (*stânga* – n.n.) a Prutului». (Veliman V., *Op. cit.*, p. 712).

⁵⁰ Nistor I., *Istoria Basarabiei*. Chișinău, 1991, p. 179.

⁵¹ Eminescu M., *Publicistică. Referiri istorice și istoriografice*. Chișinău, Cartea moldovenească, 1990, p. 182.

Fănel TEODORAȘCU

Despre unirea interzisă a Basarabiei cu România în ziarul *Adevărul* (august – decembrie 1888)

F. T. – lector univ. dr. la Facultatea de Comunicare și Relații Internaționale din cadrul Universității „Danubius” din Galați și director al Centrului de Studii și Cercetări Danubiene al aceleiași universități. Este autorul unor cărți cu caracter științific, precum *Pamfil Șeicaru* (2014), *Arta gazetărească. Trei ipostaze* (2014), și coordonatorul/editorul unor volume de profil. De-a lungul timpului, a publicat mai multe studii, articole etc.

1. *Dinastic și antidinastic*

La 15 august 1888 era scos primul număr al ziarului *Adevărul*. Un ziar nou, dacă dorește să atragă atenția cititorilor, are nevoie de ceva special, are nevoie de o strategie bine pusă la punct. Fără o astfel de strategie, un ziar abia intrat pe piață nu va reuși niciodată să treacă înaintea publicațiilor care deja se bucură de încrederea cititorilor. Mai exact, unui ziar nou îi trebuie o cauză, o idee cu care cititorii să-l asocieze¹. Publicația care-l avea director pe Alex. V. Beldiman, „fostul prefect de poliție al lui Vodă Cuza în noaptea tragică a lui 11 februarie 1866”², făcea „opoziție foarte violentă”³ atât guvernului, cât și regelui⁴. În ceea ce pare a fi un articol-program al acestui ziar era precizat acel ceva care diferenția ziarul lui Beldiman de celelalte ziare: „Suntem cu totul independenți. Nu reprezentăm aspirațiuni personale, ci un mare principiu: **Neatârnarea neamului românesc de jugul străin, sub orice formă el s-ar înfățișa**”⁵.

Ceea ce, probabil, Beldiman își dorea, ca breasla jurnalistică bucureșteană să reacționeze într-un timp scurt, s-a și întâmplat. Ziariștii *Adevărului* au fost acuzați că sunt *cuziști* și, prin urma-

re, că au drept scop „alegerea fiului lui Cuza-Vodă ca rege al României”⁶. Cei de la *Epoca*, de pildă, și-au întâmpinat noii confrăți într-o manieră nu tocmai prietenească: „Ieri a apărut noul organ de publicitate despre care s-a pomenit de câteva ori prin presa noastră și despre care se zice că va fi organul așa-numitelor aspirațiuni cuziste. În fruntea primului său număr găsim însă cuvintele următoare: «nu reprezentăm aspirații personale», cuvinte ce nu ne mai îndreptățesc a afirma că noul ziar ar fi organul unor astfel de tendințe. Și totuși, așa cum se prezintă, ziarul iese cu totul afară din cadrul partidelor actuale și se deosebește profund de marile curente politice care poartă gândurile și aspirațiile de azi ale societății românești: *Adevărul* este antidinastic și reprezentant al doctrinei cezariene. [...] Unui popor tânăr și unei democrații rurale, abia născută la viață, îi trebuie dezvoltare regulată și legală, îi trebuie să-și creeze dreptul său istoric și legitim și n-are câtuși de puțin nevoie de salvatori improvizați și răsăriți din seară până în dimineață”⁷.

În numărul din 19 august, ziaristii *Epocii* făceau următoarele completări: „Scurt, oricâtă dorință am avea de a trăi în bun prieteșug cu toți confrății noștrii, nu putem să nu spunem *Adevărului* că: nici în trecut, nici în prezent, nici în viitor, n-a fost, nu este și nu va fi nimic comun între noi. Lupta în contra principiilor reprezentate de *Adevărul* este o tradiție la Partidul Conservator”⁸.

Epoca mai publică, în 28 august, un articol⁹ ce ia în răs cauza celor de la *Adevărul*, după care începe să ignore ceea ce se publica în ziarul lui Alex. V. Beldiman. În *Telegraful*, în numărul din 19 august, era publicat articolul „Cuziștii”. Deși în text nu era pomenit numele noului ziar, era limpede pentru cititori la cine făcea referire autorul: „Agitațiunea cuzistă, ațâțată și sprijinită puternic de străini, va deveni cauza unei vărșări de sânge. Iar o revoluție în momentul de față va pune în pericol ființa chiar a statului român”¹⁰.

Într-un alt articol publicat ca reacție la afișele care anunțau apariția *Adevărului*, ziaristii de la *Telegraful* susțineau că sunt necesare „fapte contra propagandei străine”¹¹. În articolul „Conspiratorii”, ziaristii de la *Telegraful* anunțau că „dușmanul e la zidurile cetății”¹². Cei de la *Voința Națională* se foloseau de articolele publicate de cei de la *Adevărul* pentru a lovi în adversarii lor politici tradiționali¹³. Ei par a fi interesați de ceea ce scriu ziaristii lui Beldiman doar în măsura în care spusele aces-

tora pot fi folosite împotriva *Epocii*: „Am arătat în atâtea rânduri că propaganda antidinastică este susținută de Partidul Conservator. Am adus ca dovadă chiar o declarație a directorului politic al *Adevărului*, care, sub propria sa semnătură, a afirmat că conservatorii au luptat pentru răsturnarea Regelui Carol”¹⁴.

După cei de la *Voința Națională*, întreaga țară urma să se confrunte cu evenimente dintre cele mai groaznice: „Ne întrebăm cu îngrijire unde avem să ajungem, de nu cumva mergem cu pași repezi către o catastrofă, de nu cumva evenimentele cele mai neașteptate și cele mai nenorocite nu au să ne surprindă și să ne facă să recunoaștem – prea târziu – că orbirea și nepăsarea, de care dăm atâtea dovezi în aceste împrejurări, le vom plăti cu mult prea scump. De luni de zile atragem atenția publică asupra urzelilor, asupra uneltirilor culpabile care au de scop detronarea Regelui Carol și înlocuirea sa printr-unul sau doi Domni pământeni”¹⁵.

G. Panu, directorul ziarului *Lupta*, a publicat, pe parcursul a mai bine de două săptămâni, mai multe articole în contra obiectivelor pe care *Adevărul* și le asuma. În acea perioadă, G. Panu încerca să scape de reputația de fricos¹⁶, pe care o dobândise în 1887, când a părăsit țara pentru a nu executa cei doi ani de închisoare la care a fost condamnat după ce l-a ofensat pe rege în articolul „Omul periculos”¹⁷. După cum arăta C. Bacalbașa, „fuga lui în străinătate îi întunecase aureola”¹⁸. În numărul din 19 august al ziarului pe care îl conducea, Panu eticheta drept eronată cauza în numele căreia lupta noua publicație: „Presupunând că în dosul «Adevărului» nu se ascunde niciun pretendent român la tronul țării, o simplă presupunere, și iau teza aceluia ziar ca o teză impersonală pentru a o discuta. Ce constat atunci? Constat că nu se poate să fie o teză mai greșită. Căci pentru ce ziarul «Adevărul» voiește un *Domn pământean*? Răspunsul este pentru că cu mijlocul acesta să ajungem la neatarnarea neamului românesc în năuntrul și în afară, pentru ca să nu facem o politică străină, să nu fim sub influențe străine etc. etc. Cetitorii au înțeles deja că, după cei de la «Adevărul», *Domnul pământean* este un panaceu, el, suit odată pe tron, va face să dispară toate relele. [...] Trebuie să aibă cineva o mare doză de naivitate pentru a-și închipui asemenea lucru!”¹⁹.

După G. Panu, ceea ce ziaristii de la *Adevărul* numeau „politică națională” era, de fapt, „politică rusească”²⁰. În încercarea sa de a pune

noul ziar într-o lumină proastă, Panu vorbește despre nepriceperea celor de la *Adevărul* în ale argumentării: „În știință, pentru ca să stabilești o lege, se cere ca toate cazurile și toate experiențele făcute în acel sens să dea același rezultat, veșnic același. Numai așa principiul, legea ce o formulezi are valoare. Este destul ca în un singur caz legea să nu se poată aplica, este destul ca o singură experiență să dea alt rezultat, pentru ca legea să nu mai fie lege, principiul neprincipiu. Ei bine, așa este și în politică, când vii cu *aforisme sociale*. Așa, când vii și declari că *Domnul pământean*, în regula absolută, nu Cuza în special, este nobil, mare, patriot etc., acest aforism are valoare întrucât nu este niciun caz de Domn pământean rău, slugarnic, trădător etc. Îndată ce se găsește un astfel de caz, atunci *aforismul cade*”²¹.

Directorul ziarului *Lupta* recunoaște în fața cititorilor că și-a fixat ca obiectiv să urmărească cu persistență „pe confrății de la *Adevărul* până în cele din urmă întărituri ale lor”²². Referitor la ideile politice susținute de ziarul scos de Alex. Beldiman, G. Panu făcea următoarele precizări: „În privința sincerității și a francheții mă declar foarte mulțumit. În adevăr, nu mi-am închipuit niciodată că *un român* va putea califica cu cuvântul de *crimă* o politică care ar tinde la unirea românilor de dincolo și de dincoace de Prut. Aceasta este cu cât mai dureros cu cât cei de la *Adevărul* sunt toți moldoveni! Auzi! A lupta uniți cu Rusia în contra austriecilor este o *politică foarte practică și ușoară*, pe când a lupta cu austriecii și cu germanii *în contra rușilor pentru o parte din țara românească este o crimă...*”²³.

G. Panu își muștra colegii de breaslă care, exagerând ideile publicate în paginile *Adevărului*, creau cititorilor impresia că întreaga țară se afla într-un fel de criză politică: „Țara este în pericol, zic unii, căci tronul și dinastia regelui Carol este amenințată. Țara este în pericol, naționalitatea noastră piere, din cauză că pe tronul României este un Carol și nu e un altul, zic alții. În această luptă perfidă, ineptă, interesată de ambele părți, se risipesc o mare parte din forțe. Galeria publicului stă încremenită și se uită cum acrobații colectiviști scot panglice dinastice pe gură și cum câțiva, care trăiesc cu capul în urmă cu 25 de ani, se zbuciumă neputincios în un mic ziar pe tema cuzismului etc. Dar bine, onorabililor, altceva mai bun nu aveți de făcut? Înțeleg să se trateze și această chestiune, eu singur am făcut aceasta

și o voi face. Dar a umple toate coloanele numai cu această chestie, a o exploata contra și pentru, nu până la absurd, dar chiar până la ineptie, oare nu e revoltător lucru?... A ieșit un ziar cuzist... Ei și?... Cu asta are să piară lumea? Fiindcă câțiva gazetari în disponibilitate și câțiva partizani ai regimului Cuza vin astăzi a pune pe hârtie ceea ce vorbesc și colportează de 22 de ani, urmează de aici ca noi cu toții să ne oprim întreaga activitate, să lăsăm la o parte toate chestiunile și să nu vorbim, să nu ne pasionăm decât de aceea? [...] Eu mai înțeleg un lucru: ca ziarele să discute cu sânge rece și în mod obiectiv dacă e bine ca regele Carol să fie răsturnat și în locul lui să fie adus un altul pământean. Este o teză ca oricare alta, și, odată aruncată în publicitate ea trebuie discutată. Dar pentru D[umne]zeu, lăsați coarda alarmantă, lăsați de o parte tiradele lugubre, părăsiți spaima prefăcută și lacrimile de Mater dolorosa, vorbind despre acest subiect. În loc să declamați și să insinuați, mai bine discutați!...”²⁴.

G. Panu mai semnează un articol²⁵ adresat *Adevărului* în numărul din 4 septembrie, după care își concentrează atenția asupra altor chestiuni. În acest articol, G. Panu utilizează, din abundență chiar, *ironia*, pentru a sublinia modul confuz în care Alex. Beldiman își argumenta ideile pe care le făcea publice prin intermediul ziarului său.

La începutul lunii septembrie, cele două Camere ale Parlamentului erau dizolvate: „*Contrar știrilor interesate răspândite mai ales de colectivști, cum că Camerele nu vor fi dizolvate, am anunțat acum 15 zile că dizolvarea era absolut hotărâtă și că în ziua de 1 septembrie va fi cunoscută și data dizolvării. Ieri, 1 septembrie, decretul de dizolvare a Camerei și a Senatului a fost iscălit de M.S. Regele. Mâine ori poimâine va apărea în «Monitor» decretul prin care senatorii și deputații sunt convocați pe ziua de 8 septembrie, când președintele consiliului le va ceti decretul de dizolvare ai cărui termeni au fost fixați în consiliul de miniștri, ce s-a ținut ieri la Castelul Peleş*”²⁶.

Colegiile electorale erau convocate să aleagă noii senatori și deputați în perioada 12–18 octombrie, noile Camere ale Parlamentului urmând a fi „convocate în sesiune extraordinară în ziua de 1 noiembrie”²⁷. Atenția ziarelor era concentrată acum asupra evenimentelor electorale, polemica stârnită de *Adevărul* fiind lăsată la o parte.

2. Frățietatea se cunoaște după număr

În numărul al treilea al *Adevărului*, din 18 august, erau publicate articole care, pe de o parte, aduceau pentru cititori noi explicații în ceea ce privește orientarea politică a ziarului²⁸ și, pe de altă parte, răspundeau criticilor venite din partea confrăților din presă²⁹. Ceea ce ne-a atras atenția în mod special este un articol din pagina a treia. Textul este intitulat „De peste munți” și, după cum ușor ne putem da seama, în el se vorbește despre situația românilor din Transilvania și Banat: „Starea creată fraților noștri de sub sceptrul Sf[ântului] Ștefan, prin constituțiunea Ungariei și legile ei speciale, nu este cunoscută îndeajuns la noi. Se știe că frații noștri suportă pe moșia lor strămoșească un jug cu atâta mai greu și mai insuportabil, cu cât el are aparențele unui constituționalism în viață. Fondul e însă cu totul altfel. Întreaga legislațiune, întreaga politică intimă sunt combinate în interesul exclusiv al naționalității maghiare. Egalitatea de drepturi cu care se fălește constituțiunea maghiară e pentru români o ficțiune. Din trei milioane de români, d-abia dacă poate intra unul sau doi în Parlamentul ungar, spre a protesta, în numele naționalității române asuprite, contra negliuirilor cărora frații noștri sunt expuși. Un remediu contra acestui rău nu s-a găsit încă până acum de către aceia care țin de sceptrul austro-ungar”³⁰.

Autorul vorbește și despre neputința *fraților transcarpatini* de a-și striga suferințele într-un ziar al lor: „Dreptate, lege, reuniuni politice, drept de petițiune, libertatea presei nu există acolo. Toate atârnă de bunul plac al autorităților maghiare. Juriul introdus pentru a judeca delictele de presă a devenit o armă mai rea în mâinile guvernului maghiar decât tribunalele ordinare. În puținele orașe unde el există, el este o delegațiune a guvernului și [e] compus numai din maghiari. Această situațiune degradatoare pentru un întreg popor de 3.000.000 de suflete, această stare de inferioritate nedreaptă în care sunt ținuți frații noștri de peste Carpați nu mai poate dura. Ei s-au adunat în mai multe rânduri, s-au revoltat, au petiționat, s-au sfătuit, însă starea lor e aceeași. Nici maghiarul, nici austriacul nu și-au dat osteneala de a răspunde cum se cuvine acelor care de secole suportă un jug nemeritat a unor puțini. Din contra, persecuțiunile și-au urmat cursul și astăzi însăși naționalitatea e amenințată”³¹.

În ultima parte a textului, autorul le cere românilor să facă tot ce le stă în putere pentru îndeplinirea *visului de aur*: „În atare împrejurare, ochii fraților noștri sunt îndreptați spre noi, și păcatul cel mai mare pe care o națiune poate să-l comită, un păcat care se răzbună asupra ei chiar, este acela de a lăsa pe frați în suferință și de a-și îndrepta privirea în alte locuri, când singuri noi suntem aceia care putem să-i prezervăm de pieirea cu care sunt amenințați frații noștri transcarpatini, pe ei și în consecință întreaga națiune română. Îndemnăm deci pe cetățenii României independente de a avea întotdeauna ochii deschiși și îndreptați înspre frații noștri de sub sceptrul austro-ungar și în veci o inimă caldă pentru ei. Puțini oameni și decizi pot face multe. Însuși [sic!] ungurii prin activitatea lor au ajuns a fi independenți; – Italia a devenit una și unită, Germania asemenea. E oare scris în ceruri ca românii să fie veșnic despărțiți? Dacă sentimentele românești se revoltă numai la ideea despărțirii, nu e oare clar că unirea e scrisă în orice inimă românească! Și fiind astfel, datori suntem a face circumstanțele ce permit pentru a realiza mai curând decât se speră visul nostru de aur, dorința noastră a tuturor, de a scăpa pe frații noștri de greul jug ce-i apasă”³².

Proiectul politic pe care *Adevărul* îl propunea românilor presupunea parcurgerea a două etape, ambele obligatorii. Mai întâi, Carol I trebuia să fie înlăturat de pe tronul României, iar în locul lui să fie așezat un conducător cu origini românești. Următorul pas era ca acest rege să se apropie politic de Rusia, care, în semn de prietenie, urma să-i ajute pe români să-și elibereze *frații* din Transilvania și Banat de sub jugul maghiar. Într-o anumită măsură, planul lui Alex. Beldiman a funcționat. Publicațiile consacrate de la sfârșitul secolului al XIX-lea s-au grăbit să comenteze pe marginea *chestiunii antidinastice*, dar nu au spus aproape nimic despre „unirea tuturor românilor de dincolo și de dincoace a Carpaților”³³. Doar G. Panu, de la *Lupta*, a făcut scurte referiri la această chestiune. În opinia celor de la *Adevărul*, Cuza-Vodă era tipul ideal de rege pentru România, pentru că acesta „a voit să întindă mâna Rusiei spre a urmări visul neamului românesc”³⁴. În paginile *Adevărului*, erau respinse cu vehemență ideile care prevedeau unirea țării cu Basarabia. Ideile de acest fel erau catalogate de ziarul lui Beldiman drept *crime*: „D[om]nul Panu ne întreabă de ce considerăm unirea tuturor românilor de dincoace și de dincolo de Carpați ca o mare idee națională, pe când privim ca o utopie ideea unirii tuturor românilor de dincoace și

de dincolo de Prut. Ideea unirii românilor de dincoace și de dincolo de Prut ne pare nu o utopie, ci o crimă; căci succesul acesta față cu o împărăție atât de colosală ne poate pricinui pieirea după 10 sau 20 de ani, pe când ideea unirii cu Transilvania este o idee practică care se poate realiza foarte lesne cu sprijinul Rusiei. Ea ar fi fost poate chiar realizată în 1866 dacă nu s-ar fi comis actul de la 11 februarie 1866³⁵.

Din dorința de a intensifica polemica declanșată de apariția ziarului *Adevărul*, în 4 septembrie, Alex. Beldiman le adresează contestatarilor publicației sale câteva întrebări, la care nu va primi însă răspunsurile pe care le aștepta: „Eu îi voi pune două întrebări și voi avea răbdarea a aștepta răspunsul Domniei Sale. Iată-le: I. Câți români sunt în Basarabia și câți români sunt în Transilvania și Banat? II. Cu cine preferă Domnia Sa a ne vedea astăzi uniți? – Cu românii din Basarabia sau cu românii din Transilvania și Banat? (LEAGĂNUL ROMÂNISMULUI). La caz când Domnia Sa îmi va răspunde că dorește unirea noastră cu românii din Basarabia și cu românii din Transilvania și Banat, îl rog a-mi arăta mijloacele cu care s-ar putea realiza acea dorință. Aștept³⁶.

În numărul din 7 septembrie, în *Adevărul* erau aduse noi argumente în sprijinul ideii că Imperiul Rus era partenerul politic alături de care România trebuia să stea dacă dorea să nu fie condamnată la dispariție și dacă dorea unirea tuturor românilor într-un singur stat, aici nefiind incluși însă și românii din Basarabia: „Să ne explicăm dar, atât pentru d-nul Panu, cât și pentru acei care nu voiesc să ne înțeleagă: În materie politică, *crimă* este când cineva comite greșeala de a împinge Țara sa la întreprinderi care pot să-i pericliteze existența. Cum, noi românii să ne unim cu dușmanii Rusiei pentru a recuceri Basarabia? Să ne unim cu Austria, cu acest imperiu care e menit a se dizolva? Să *presupunem* că am izbuti a recuceri Basarabia prin ajutorul Austriei. Cine va fi atât de naiv a crede că Rusia va renunța cu desăvârșire la acest teritoriu? Rusia ni-l va relua! [...] Chiar dacă am recuceri-o cu ajutorul Austriei, vom fi puși în pericol de-a fi nimiciți; ne vom alege în urmă cel mult cu o izolare totală, fără Basarabia, fără Transilvania, fără Banat și fără Dunăre. N-ar fi aceasta o *crimă*? Cu totul altfel stăm dacă tindem la o unire cu frații noștri de dincolo de Carpați, prin urmare, dacă Rusia aliată cu noi se va război cu Austria³⁷.

După cei de la *Adevărul*, realizarea unei legături puternice de prietenie între România și Rusia ar trebui să reprezinte pentru români o datorie patrioti-

că: „Rusia nu vrea, istoria și bunul simț ne-o dovedesc, decât state creștine neatârinate, dar aliate cu dânsa prin recunoștința și prin identitatea de interese, de la Prut și până în Dardanele. Orice ar face Regele și miniștrii, acest rezultat e ca și dobândit, căci la popoarele răsăritene alianța cu Rusia face parte integrantă din politica națională. Și noi suntem un popor răsăritean și atât patriotismul nostru cât și identitatea de interese ce există între noi și Rusia ne silește ca să fim alătura cu dânsa. Orice altă cale ne va duce la pieire și, din punct de vedere politic, va fi o crimă”³⁸.

Într-un alt articol, care se întindea pe patru coloane și ocupa aproape toată pagina întâi a gazetei, se arăta că România are obligația de a-și alege tabăra din care vrea să facă parte într-un eventual conflict declanșat între Rusia și Austro-Ungaria. Noi ne vom opri doar asupra câtorva fragmente. În text se arată că românii, dacă doresc să nu dispară ca popor, trebuie să sprijine interesele Rusiei, iar despre „neutralitate” nici nu ar trebui să vorbească: „Orice țară trebuie să aibă o politică conformă cu legile dezvoltării sale istorice, cu idealul ei național. Dacă crezi că o Rusie mare și puternică ar împiedica dezvoltarea noastră, dacă îți închipuiești că te poți împotrivi un veac sau două la întinderea influenței rusești până la mările de la Miazăzi, atunci ca bun român, ai datoria de a sprijini din rășputeri pe toți dușmanii Rusiei. Dacă, din contra ești de părerea noastră, adică că orice luptă contra Rusiei e o greșeală neiertată, căci biruitor astăzi, cel mult după douăzeci de ani, vei plăti cu lacrimi de sânge această izbândă de o oră, dacă ești convins ca și noi, că țara noastră înconjurată de slavi va merge cu dâșșii sau va fi zdrobită; dacă îți pare evident, ca și nouă, că Rusia, odată hotărâtă de a da lovitura de moarte conglomeratului austro-maghiar, va sprijini politica noastră iredentistă și va ajuta la formarea unui mare Stat ortodox român menit a fi un zid contra germanismului și a acoperi mersul Slavilor spre Țarigrad, atunci ca bun român, ești dator de-a te pune în relații cu oamenii de stat ai marelui nostru vecin și de a pregăti viitoarea alianță”³⁹.

Principalul argument al autorului atunci când încearcă să arate motivul pentru care românii ar trebui să-i aleagă pe ruși, și nu pe austrieci ca parteneri este unul numeric. Rușii sunt mulți, iar românii sunt puțini. Prin urmare, România nu ar trebui să facă greșeala de a sta în calea unei țări care este mai mare și mai puternică decât ea: „Prietenia, frățearca cooperățiune cu Slavii, în aceste două cuvinte se rezumă viitorul acestei

țări; slavii sunt astăzi 120 milioane de suflete, din care aproape o sută întruniți într-un singur stat, având același ideal politic, religios, economic, supuși unei singure și atotputernice autorități; să se mențină numai treizeci de ani proporția nașterilor și a morților și vor fi 180 de milioane, din care 150 de milioane numai ruși; dacă vom provoca ura lor, ei vor fi cu atât mai fără cruțare, cu cât le datorăm existența noastră și ne numărau printre aliații firești ai slavismului. Atunci neapărat ne vor strivi. Dacă i-am ajuta, neatârănarea noastră va fi respectată și unirea cu frații noștri de peste munți consfințită⁴⁰.

În opinia autorului textului citat, „alianța cu Rusia” trebuia să fie considerată de români parte integrantă a politicii naționale românești⁴¹. Cu toate acestea, *Epoca*, citând unele ziare din provincie, arăta că *rusul urăște limba română* „și face totul pentru a sili pe poporul basarabean să-și uite limba maternă”⁴². În același sens, în *Telegraful* se arăta că „rușii au turbat”⁴³.

3. Cuvinte de final

Într-un articol publicat în *Țara Noastră*, în 1928, se arăta că pășirea cu hotărâre pe *calea izbăvirii* Basarabiei, una dintre provinciile românești care timp de mai multe decenii s-au aflat *strânse în lanțurile nemilostivelor cărmuiri străine*, s-a produs din întâmplare, fără ca ea să facă parte dintr-un plan politic sau militar: „După opinia lui Napoleon, un proiect de acțiune militară poate fi bun chiar și în cazul că n-a fost pregătit decât în proporție de 2/3, iar restul de 1/3 lăsat la voia întâmplării. Căci – argumenta el – cine nu vrea să acorde întâmplării neprevăzute niciun rol în cursul războiului, mai bine să nu întreprindă niciodată nimic. Dacă despre războiul de întregire națională a României nu se poate afirma că ar fi fost destul de bine pregătit măcar în menționata proporție de 2/3, în schimb, sfârșitul lui încununat de izbândă a dovedit că, prin concursul unor împrejurări cu totul în afară de calculele și prevederile inițiatorilor, restul de 1/3 s-a însărcinat să repare radical greșelile politice și militare ale unei pregătiri insuficiente, deschizând dreptății imanente a istoriei calea spre un triumf strălucit”⁴⁴.

La sfârșitul anului 1936, C. Stere îi spunea lui Pamfil Șeicaru că România, care se lăsa înșelată de aparențe și nu înțelegea că Rusia bolșevică evolua spre un nou imperialism, va pierde Basarabia⁴⁵.

Note ■

¹ Fănel Teodorașcu, *Arta gazetărească. Trei ipostaze*, Galați, Zigotto, 2014, p. 61.

² C. Bacalbașa, *Bucureștii de altădată. Vol. 2 – 1885-1900*, București, Editura Ziarului „Universul” S.A., 1928, p. 154.

³ *Ibidem*, p. 154.

⁴ Referiri la gazeta fondată de Alex. Beldiman pot fi găsite și în Fănel Teodorașcu, *Arta gazetărească. Trei ipostaze...*, p. 41-65.

⁵ *Adevărul*, anul I, nr. 1, 15 august 1888, p. 1.

⁶ Un gălățean, „Cuzismul nostru”, în *Adevărul*, anul I, nr. 4, ediția a II-a, 19 august 1888, p. 1.

⁷ I.N.I., „Cezarismul”, în *Epoca*, anul al III-lea, nr. 818, a doua ediție, 17 (29) august 1888, p. 1.

⁸ *** „Răspuns categoric”, în *Epoca*, anul al III-lea, nr. 820, a doua ediție, 19 (31) august 1888, p. 1.

⁹ *** „Tronul în primejdie”, în *Epoca*, anul al III-lea, nr. 828, a doua ediție, 28 august (9 septembrie) 1888, p. 1.

¹⁰ *** „Cuziștii”, în *Telegraful*, anul al XIX-lea, nr. 4830, 19 august 1888, p. 1.

¹¹ *** „Trebuie fapte contra propagandei străine”, în *Telegraful*, anul al XIX-lea, nr. 4826, 13 august 1888, p. 1.

¹² *** „Conspiratorii”, *Telegraful*, în anul al XIX-lea, nr. 4833, 23 august 1888, p. 1.

¹³ *** „Conspirațiune și comploturi”, în *Voința Națională*, anul V, nr. 1191 (B), 26 august (7 septembrie) 1888, p. 1.

¹⁴ *** „Mișcarea antidinastică”, în *Voința Națională*, anul V, nr. 1205 (B), 14 (26) septembrie 1888, p. 1.

¹⁵ *** „Dinasticism și antidinasticism”, în *Voința Națională*, anul V, nr. 1196 (B), 2 (14) septembrie 1888, p. 1.

¹⁶ C. Bacalbașa, *Bucureștii de altădată. Vol. 2 – 1885-1900*, București, Editura Ziarului „Universul” S.A., 1928, pp. 42-44.

¹⁷ A se vedea Fănel Teodorașcu, „«Terrorism în Galați» - The Press and the Lie (Understood as Political Tactic)”, în Iulian Boldea (Editor), *Globalization and National Identity. Studies on the Strategies of Intercultural Dialogue*, Tîrgu-Mureș, Arhipelag XXI, 2017, pp. 561-580.

¹⁸ C. Bacalbașa, *op. cit.*, p. 57.

¹⁹ G.P., „Domnii pământeni”, în *Lupta*, anul V, seria a II-a, nr. 619 [620], ediția întâi, 19 august 1888, p. 1.

²⁰ *Idem*, „Regalitatea pământească și străină”, în *Lupta*, anul V, seria a II-a, nr. 621, ediția întâi, 20 august 1888, p. 1.

²¹ *Idem*, „Domn pământean”, în *Lupta*, anul V, seria a II-a, nr. 628, ediția întâi, 28 august 1888, p. 1.

²² *Idem*, „Ne-am lămurit”, în *Lupta*, anul V, seria a II-a, nr. 632, ediția întâi, 3 septembrie 1888, p. 1.

²³ *Ibidem*, p. 1.

²⁴ *Idem*, „Ce spectacol!”, în *Lupta*, anul V, seria a II-a, nr. 630, ediția întâi, 1 septembrie 1888, p. 1.

- ²⁵ *Idem*, „Conform tradiției strămoșești”, în *Lupta*, anul V, seria a II-a, nr. 633, ediția întâi, 4 septembrie 1888, p. 1.
- ²⁶ *** „Dizolvarea”, în *Epoca*, anul III, nr. 832, a doua ediție, 3 (15) septembrie 1888, p. 1.
- ²⁷ Carol, „Mesajul de dizolvare”, în *Epoca*, anul III, nr. 832, a doua ediție, 3 (15) septembrie 1888, p. 1.
- ²⁸ Alex. V. Beldiman, „Ce voim”, în *Adevărul*, anul I, nr. 3, 18 august 1888, p. 1.
- ²⁹ *** „Cezarism?”, în *Adevărul*, anul I, nr. 3, 18 august 1888, pp. 1-2.
- ³⁰ *** „De peste munți”, în *Adevărul*, anul I, nr. 3, ediția a II-a, 18 august 1888, p. 3.
- ³¹ *Idem*, p. 3.
- ³² *Idem*, p. 3.
- ³³ Alex. V. Beldiman, „Domnului G. Panu”, în *Adevărul*, anul I, nr. 8, ediția I, 24 august 1888, p. 1.
- ³⁴ *Idem*, p. 1.
- ³⁵ Un gălățean, „Răspuns categoric”, în *Adevărul*, anul I, nr. 16, ediția a II-a, 2 septembrie 1888, p. 2.
- ³⁶ A.V.B., „Domnului G. Panu”, în *Adevărul*, anul I, nr. 18, ediția I, 4 septembrie 1888, p. 1.
- ³⁷ Un gălățean, „O crimă politică”, în *Adevărul*, anul I, nr. 20, ediția a II-a, 7 septembrie 1888, p. 1.
- ³⁸ *Idem*, p. 2.
- ³⁹ *Ibidem*, „Neutralitate”, în *Adevărul*, anul I, nr. 91, ediția a II-a, 2 decembrie 1888, p. 1.
- ⁴⁰ *Idem*, p. 1.
- ⁴¹ *Idem*, p. 1.
- ⁴² *** „Din Basarabia”, în *Epoca*, anul III, nr. 826, a doua ediție, 26 august (7 septembrie) 1888, p. 2.
- ⁴³ Basarab, „De peste Prut”, în *Telegraful*, anul XIX, nr. 4853 (seria a II-a, nr. 14), ediția de seară, 18 septembrie 1888, p. 1.
- ⁴⁴ I. Lupaș, „Basarabia românească”, în *Țara Noastră*, anul IX, nr. 18, 29 aprilie 1928, p. 569.
- ⁴⁵ Pamfil Șeicaru, *Scrieri din exil – (2) Portrete politice*, București, Editura Saeculum I.O., 2002, p. 100.

Bibliografie

1. Bacalbașa, C., *Bucureștii de altădată. Vol. 2 – 1885-1900*, București, Editura Ziarului „Universul” S.A., 1928.
2. Șeicaru, Pamfil, *Scrieri din exil – (2) Portrete politice*, București, Editura Saeculum I.O., 2002.
3. Teodorașcu, Fănel, *Arta gazetărească. Trei ipostaze*, Galați, Zigotto, 2014.
4. Lupaș, I., „Basarabia românească”, în *Țara Noastră*, anul IX, nr. 18, 29 aprilie 1928.
5. Arhiva ziarului *Adevărul* pe august – decembrie 1888.
6. Arhiva ziarului *Epoca* pe august – decembrie 1888.
7. Arhiva ziarului *Lupta* pe august – decembrie 1888.
8. Arhiva ziarului *Telegraful* pe august – decembrie 1888.
9. Arhiva ziarului *Voința Națională* pe august – decembrie 1888.

Maria DANILOV

Evocarea Unirii (1918) la împlinirea unei jumătăți de veac

Anton Crihan, *Cum s-a făcut Unirea Basarabiei cu România*, cuvântare difuzată la postul de radio Free Europe din Munchen, în 1968

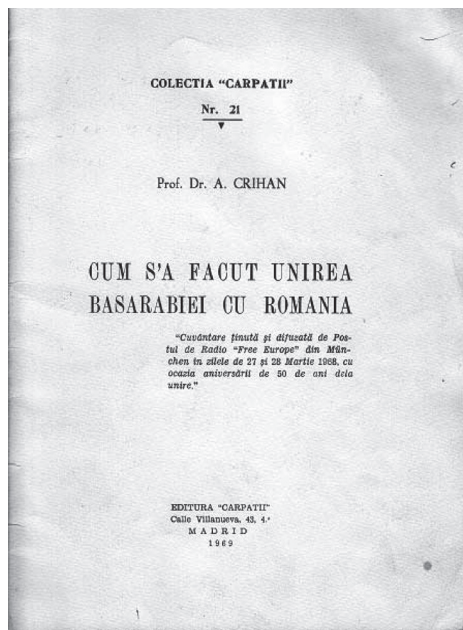
M.D. – conf. doctor în istorie.
Domeniul de cercetare: istoria culturii române (epoca modernă), istoria culturii din Basarabia sub ocupația țaristă (1812-1918). Lucrări publicate: *Cenzura sinodală și cartea religioasă în Basarabia. 1812-1918 (între tradiție și politica țaristă)* (2007), *Cartea românească în colecțiile Muzeului Național de Istorie a Moldovei. 1683-1918* (în colaborare, 2002), *Presa din Basarabia. Analize, contexte, valori (1854-2004)* (2005) etc.

În anii din urmă, literatura istorică a înregistrat un număr impresionant de scrieri cu privire la mișcarea națională din Basarabia anilor 1917 și 1918. Totuși problema reflectării sintetice și/sau totale a evenimentului Unirii ne lipsește. Multiple aspecte ce țin de istoricul creării Partidului Național Moldovenesc, de raporturile acestuia cu Sfatul Țării, de activitatea propriu-zisă a Sfatului Țării după data de 13 ianuarie 1918, de rolul de excepție al unor personalități basarabene în mișcarea națională etc. rămân în continuare subiectul unor dezbateri științifice. Cert este că sursele istorice cu privire la evenimentul Unirii din 1918, risipite în diverse colecții publice¹ sau private, inclusiv cele cu statut special de depozitare², își așteaptă încă cercetătorul pertinent. De altfel, Ștefan Ciobanu, în 1929, sublinia că „mișcarea națională românească din Basarabia, din anii 1917-1918, nu și-a găsit încă interpretarea justă [...] din cauza lipsei unei perspective istorice care ar da posibilitatea să se judece evenimentele și oamenii de atunci *sine ira et studio* [...]”³. Considerațiile

lui Ștefan Ciobanu trebuie raportate, evident, la evocarea primului deceniu de după Unire. Pentru generațiile de astăzi, aflate în pragul unei aniversari deosebite – o sută de ani de la Marea Unire din 1918 – altfel se conturează perspectiva istorică a evenimentului.

La distanța unui secol, dezbaterile științifice asupra evenimentului Unirii au cu totul o altă explicație istorică. În contextul amintit, credem, nu este lipsit de interes să vedem o perspectivă asupra fenomenului Unirii din 1918, scrisă de către un participant direct la evenimentul Unirii cu aproape cinci decenii în urmă, mai exact în 1968, la împlinirea unei jumătăți de veac (de la anul 1918)⁴. Este vorba de Anton Crihan (1893, Sângerei, Bălți – 1993, Saint Luis, SUA)⁵, cel mai longeviv dintre membrii Sfatului Țării, ultimul care a supraviețuit „teroarea istoriei” și a cunoscut prăbușirea colosului sovietic, respectiv, proclamarea independenței Republicii Moldova.

Cuvântarea lui Anton Crihan, difuzată la postul de radio *Free Europe* din Munchen, în 1968, s-a editat într-o modestă broșură, în 1969,

Anton Crihan, *Cum s-a făcut Unirea Basarabiei cu România*, Madrid, 1969, 34 p.

la Madrid (34 p.). Lucrarea este alcătuită din două părți. În prima parte sunt reflectate unele date biografice, însoțite de comentarii asupra activității și rolului pe care l-a avut și/sau i l-au atribuit lui Anton Crihan alte personalități marcante din epocă, precum O. Ghibu⁶ și Ionel I. Brătianu⁷, cât și unele evocări personale asupra activităților desfășurate de el în exil⁸. Cea de-a doua parte a lucrării cuprinde o evocare propriu-zisă a evenimentului Unirii, cu reflecții asupra istoriei Basarabiei, începând cu anul 1812 și culminând cu Actul Unirii din 27 martie 1918⁹.

Ar trebui să reținem că lucrarea lui Anton Crihan (*Cum s-a făcut Unirea Basarabiei cu România*, Madrid, 1969, 34 p.), prin concursul unor anumite împrejurări, devenise o raritate bibliografică chiar din momentul apariției ei în volum, în 1969. Notiță informativă, aplicată pe fila de forțaț a cărții, ne sugerează clar că „s-au tras din această broșură 350 de exemplare în atelierele Tipografiei „Marsiega”, Madrid, ianuarie 1969”. Ex manuscripto¹⁰.

Fără îndoială, Anton Crihan, alături de multe alte personalități notorii ale anilor 1917-1918 – I. Pelivan, I. Inculeț, P. Halippa, V. Cijevschi, D. Ciugureanu, V. Bogos, V. Cristi, Em. Cately –, se înscrie perfect în cohorta generației de aur a Marii Uniri. În contextul amintit, se cuvine, mai întâi, să intervenim cu unele precizări în legătură cu datele și evenimentele evocate de Anton Crihan. Despre satul de baștină Sângerei (jud. Bălți), care „acum se numește Lazovo [Lazovsk, în 1968], Anton Crihan susține că era transformat de ruși în „sat model”, căruia îi dau o deosebită atenție”. Anton Crihan deține și date statistice asupra schimbărilor demografice intervenite după anii de pomină 1940/1944: „Dacă în 1940, populația satului era pur românească, atunci în urma recensământului din 1965, din cei 11.000 locuitori [...], satul număra deja peste 4.000 ruși”¹¹. Anton Crihan a absolvit liceul la Bălți în 1914, urmând apoi Facultatea de științe fizico-matematice din Odesa. În toamna anului 1916, a fost înrolat în armata țaristă și trimis la o Școală Militară, în așa-zisa „studentească”, nr. 2, din Odesa. După un an de studii, în 1917, este avansat în grad „de praporscik”, ceea ce-i permitea peste patru luni automat să fie numit sublocotenent, apoi trimis pe frontul românesc de dislocare ale armatelor rusești la Bârlad, în calitate de translator al comandamentului inginerilor din Armata IV. Izbucnirea revoluției ruse l-a prins acolo, la Bârlad, unde a creat Comitetul soldaților și ofițerilor moldoveni din Armata IV. În calitate de președinte ales al comitetului, Anton Crihan preciza că „l-am pus pe Gheorghe Madan, veteran din Revoluția din 1905-1906, iar pentru mine mi-am rezervat postul de secretar al comitetului”¹².

Știrile cu privire la activitățile desfășurate de ostașii moldoveni dislocați în zona frontului român al unităților rusești, la Bârlad, pot fi recuperate și din cele publicate în ziarul „Cuvânt Moldovenesc” din 3 iunie 1917: „Noi, subsemnații ofițeri, dregători militari și soldați basarabeni

ai garnizoanei rusești din Bârlad, întrunindu-ne în ziua de 12 mai 1917, sub președinția tălmăciului G. V. Madan, spre a ne sfătui asupra nevoilor politice, culturale și economice de azi ale Basarabiei și luând cunoștință de programul Partidului Național Moldovenesc, tipărit în nr. 28 de la 9 aprilie anul 1917, al gazetei „Cuvânt Moldovenesc” din Chișinău, am hotărât cu toții să ne alipim la Partidului Național Moldovenesc, arătându-ne în același timp dorința că în ceea ce privește înzestrarea țăranilor moldoveni cu pământ, apoi dânsa să fie înfăptuită pe temeiul celei mai largi democrații, căci a sosit și pentru dânsii ziua dreptății. Partidul Național Moldovenesc, dând întregul său sprijin stăpânirii vremelnice a Rusiei, să-și dea în același timp toata silința atât pentru cuvântul tipărit, cât și prin viul grai, ca să ferească scumpă-ne Basarabia de siluirile și jafurile nelegiuite ale anarhiei. Spre adunarea la îndeplinire a celor mai sus arătate ne-am și ales un comitet al nostru¹³. Este evident că derularea evenimentelor din interiorul Basarabiei, din vara anului 1917, în viziunea lui Anton Crihan, erau influențate de frământările ce se produceau în mijlocul ostașilor basarabeni. Pe la jumătatea lunii iunie, „conducerea mișcării naționale din Basarabia începe să treacă tot mai mult în mâinile militarilor”. Acestora li se părea că „lucrurile nu merg destul de repede și ei erau grăbiți să ajungă cât mai neîntârziat la rezultate practice precise”¹⁴. În acea atmosferă de fierbere revoluționară, Anton Crihan se face remarcat printre liderii mișcării ostășești de la Odesa prin faptul că lansează ideea creării cohortelor moldovenești¹⁵. Nu este lipsit de interes să observăm că unii cercetători consideră că „cohortele înființate de el aveau sarcina să se ocupe în Basarabia de organizarea Partidului Socialist-Revoluționar Moldovenesc”¹⁶. Anton Crihan, la rândul său, susține că, fiind printre organizatorii cohortelor moldovenești de la Odesa, tot el, mai apoi, le-a adus în Basarabia¹⁷. Indică chiar și o dată concretă când cohortele sosesc la Chișinău și „iau conducerea în mâinile lor”: 11 iulie 1917. În opinia lui Anton Crihan, impactul s-a simțit imediat – „mersul revoluției ia o înfățișare nouă”¹⁸. Forța numerică a cohortelor moldovenești se echivala cu 1600 de soldați, reprezentați în 16 unități, și 20 de ofițeri. Pentru o acoperire a celor enunțate mai sus, Anton Crihan citează după O. Ghi-bu, care susținea, între altele, că așa-numitele „cohorte moldovenești aveau să joace un însemnat rol în viața publică a Basarabiei, timp de câteva luni”¹⁹. De altfel, Anton Crihan nu indică concret și funcția ce

o deținea în legătură cu crearea cohortelor – „cea de inspector al cetelelor mobile de miliție și comisar de la comitetul moldovenesc pe lângă statul circumscripției Odesa”. Potrivit prevederilor din „Instrucțiunea pentru cetele moldovenești”, acestea trebuiau să fie formate din 16 cete mobile (o ceată se compunea din 100 de ostași), iar în capul cetelelor era inspectorul (Anton Crihan). Scopul acestora era „paza siguranței personale și publice a cetățenilor; lupta cu dezertorii; lupta cu anarhia și contrarevoluția; prevenirea dezordinilor agrare; menținerea ordinii în caz de demobilizare etc.”²⁰. Inspectorul cohortelor moldovenești se afla în subordonarea directă a șefului statului major din Odesa, dar și în supravegherea comandamentului garnizoanei dislocate la Chișinău.

Printre acțiunile întreprinse nemijlocit la Chișinău, Anton Crihan își atribuie meritul de a fi printre organizatorii Comitetului Militar Central al ofițerilor și soldaților moldoveni²¹, care ia ființă, după cum ne relatează A. Crihan, pe 22 iulie 1917 și care avea drept scop „convocarea unui congres al militarilor care să hotărască soarta Basarabiei²². Cert este că, prins în vârtoarea evenimentelor revoluționare, numele lui Anton Crihan este atestat alături de cele mai reprezentative personalități ale anului 1917. Atunci când în toamna anului 1917, Partidul Național Moldovenesc își alcătuia „izvodul” cu ocazia alegerilor în Adunarea Constituantă rusească²³, Anton Crihan „ofițer, inspector al cohortelor moldovenești din Basarabia” este ales alături de Vladimir Chiorescu, Teofil Ioncu, Ioan Pelivan, Daniil Ciugureanu, Profirii Fală, Ioan Codreanu etc. (12 deputați)²⁴. Comitetul central al Partidei Naționale Moldovenești a delegat la acea întrunire „pe cei mai iscusiți și mai vrednici oameni din neamul nostru [...], oameni de ispravă din sângele nostru [...], cu gândul curat și cu dragoste pentru neamul nostru moldovenesc”. Anume ei trebuiau „să scoată drepturile politice și naționale, fără care nu poate trăi niciun neam”, se sublinia în apelul către *Frații moldoveni*²⁵.

La Congresul Militarilor (20-26 octombrie 1917), Anton Crihan a aderat la fracțiunea Blocului Moldovenesc, iar în ședințele Sfatului Țării a vorbit în numele Blocului Moldovenesc. Pe lista nominală a deputaților Sfatului Țării (cu mandate validate), în ședința din 4 decembrie 1917, este înscris ca „ales din partea Primului congres militar-moldovenesc din toată Rusia” alături de Gherman Pântea, Ion Buzdugan, Vasile Țanțu (jud. Bălți)²⁶.

În viziunea lui Anton Crihan, cele mai însemnate hotărâri pe care le-a luat Sfatul Țării sunt următoarele: Proclamarea autonomiei Basarabiei; hotărârea cu privire la înființarea Sfatului Țării; fixarea numărului de deputați în Sfatul Țării și repartizarea lor pe naționalități, moldovenilor atribuind 70 la sută din mandate, iar minoritarilor 30²⁷. Contextul general al evenimentelor petrecute în Basarabia în toamna anului 1917 – proclamarea Republicii Democratice Moldovenești pe 2 decembrie 1917, apoi a independenței față de Rusia, în 24 ianuarie 1918 – a dus expres la radicalizarea mediului social-politic basarabeian și a împins clasa politică basarabeiană spre conștientizarea faptului iminent al Unirii. În legătură cu faptele amintite mai sus, sunt de remarcat câteva idei esențiale din discursul lui Anton Crihan (1968) cu privire la mișcarea națională din anii 1917-1918 și, respectiv, evenimentul Unirii din 27 martie²⁸:

- „Gruparea cea mai activă din componența Sfatului Țării, care a lucrat permanent și în mod hotărât pentru Unire, a fost, fără îndoială, Blocul Moldovenesc²⁹;
- „Noi (Blocul Moldovenesc) știam că Unirea avea să fie votată cu o mare majoritate de toți deputații din Blocul Moldovenesc, cărora avea să li se alăture și cei din Fracțiunea Țărănească;
- „Ceea ce Sfatul Țării a făcut în ziua de 27 Martie n-a fost decât îndeplinirea unor formalități solemne, o mare sărbătoare națională a moldovenilor dintre Prut și Nistru, deoarece totul fusese pregătit de mai înainte prin lungi și tenace tratative dintre Blocul Moldovenesc și Guvernul românesc³⁰. Marea bătălie s-a dat nu pe 27 martie, ci în ziua când Sfatul Țării a hotărât chemarea armatei române, care a avut loc în luna decembrie 1917 (22 /27 decembrie 1917)³¹.

Dincolo de toate observăm că convingerile ferme ale lui Anton Crihan, enunțate la o jumătate de veac de la Unire, în 1968, sunt, prin excelență, adevărate lecții de istorie națională. Lecții care trebuie neapărat memorizate și/sau învățate, știute pe de rost, dar și transmise generațiilor de azi și de mâine. Înaintașul nostru avea o conștiință clară, o conștiință împăcată față de generația sa, în sensul că ea a făcut ceea ce trebuia să facă: „Naționaliștii basarabeni adevărați, adică cei cărora

Unirea de la 27 martie 1918 li se datorează în întregime, au fost oame-nii cei mai curați sufletește și mai curajoși totodată, din câți mi-a fost dat mie să întâlnesc în întreaga mea viață, și care, nu mă îndoiesc un singur moment, n-ar fi permis nimănui să le forțeze conștiința, chiar dacă ar fi știut în mod cert că atitudinea lor i-ar fi dus la moarte sigură. Naționalismul lor însemna dragoste de Neam”.

Și încă ceva ne-a mai lăsat nouă Anton Crihan – niște povețe, marcate de credința fermă în destinul neamului românesc:

- „Imperiile [...] nu sunt veșnice. Istoria a înregistrat numeroase prăbușiri de imperii. Ca să nu vorbim decât despre generația mea, aceasta a văzut-o pe aceea a imperiului țarilor și încă altele câteva nu mai puțin răsunătoare. [...]. Mai târziu sau mai devreme va veni și aceea a imperiul sovietic;
- [...] Basarabia va redeveni din nou românească, până atunci însă nouă nu ne rămâne decât să sărbătorim, cel puțin, după cum se cuvine, în fiecare an Unirea [...], aceasta fiind, fără îndoială, evenimentul cel mai important din istoria recentă a Basarabiei”³².

Înaintașul nostru își îndeplinea o datorie morală față de generațiile tinere, care veneau din urmă, mai ales, față de basarabeni săi, care în acele condiții ale dezmățului propagandistic de sorginte sovietică cunoșteau foarte puțin despre evenimentul Unirii. Pentru că anume lor li se adresa Anton Crihan: „[...] Eu mai știu cam tot ce vi se întâmplă vouă, scumpii mei frați basarabeni, de atunci încoace. Cu toate acestea, e bine să știți și voi, eu n-am pierdut încă nădejdea să vă vedem pe voi toți reveniți odată mai mult și pentru totdeauna la sânul patriei noastre comune [...]. Eu n-am pierdut încă această nădejde, deoarece eu continui să cred că monstrul sovietic odată și odată va trebui să plesnească. Mai mult chiar, eu cred că ziua aceasta nu mai e departe”³³. Aceasta a fost convingerea lui fermă de o viață.

Atât de mare i-a fost credința în izbăvirea noastră de sub jugul imperiului roșu, încât o forță miraculoasă a destinului l-a cruțat și i-a oferit o șansă unică – trecuse deja peste pragul vârstei de 98 ani – să trăiască aievea mirajul independenței Basarabiei (27 august 1991).

Fără îndoială, cuvântarea lui Anton Crihan la postul de radio *Free Europe* din Munchen (1968) poate fi atribuită, în egală măsură, unui testament lăsat pentru generațiile de azi și de mâine. Discursul lui Anton Crihan este, mai întâi, un act de supremă voință civică și morală, dar și politică, de care a dat dovadă înaintașul nostru aflat în condiții extrem de grele de ilegalitate și exil. Aceste mărturii ale istoriei ne ajută să ne apropiem de adevărul istoric, să-l pătrundem, să-l înțelegem, în sfârșit: ce a fost și cum s-a făcut Unirea; de ce a fost inevitabilă Unirea basarabenilor cu Țara; care a fost rolul Sfatului Țării în acel proces de trezire națională; care a fost rolul militarilor la întregire și a elitei politice basarabene, în special. Or, discursul lui Anton Crihan nu este altceva decât ecoul de confesiune a unei generații de sacrificiu, în numele idealului de întregire a românilor basarabeni.

Note

¹ De pildă, studiul despre Sfatul Țării, scris în 1919, pe urmele încă proaspete ale evenimentului și rămas în manuscris, a fost descoperit în colecțiile arhivei din Chișinău și publicat în volum cu titlul: *O pagină din istoria Basarabiei. Sfatul Țării. 1917-1918*. Ediție îngrijită, studiu introductiv și selecția materialului de Ion Negrei și Dinu Poștarenco, Prut Internațional, Chișinău, 2004, 288 p.

² În colecțiile Muzeului Național de Istorie a Moldovei se dețin importante colecții referitoare la activitatea unor personalități marcante ale mișcării naționale din anii 1917 și 1918: C. Stere, P. Halippa, A. Baltaga, E. Catelly, T. Neaga, P. Sinadino, I. Harbuz, I. Panțăru și T. Cojocaru.

³ Ștefan Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studiu de documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*, Universitas, Chișinău, 1993, p. 13.

⁴ Anton Crihan, *Cum s-a făcut Unirea Basarabiei cu România*, Editura Carpații, Madrid, 1969, 34 p. (colecția Carpații, nr. 21. S-au tras din această broșură 350 de exemplare în atelierele Tipografiei „Marsiega”, Madrid, ianuarie 1969).

⁵ A fost adus din Saint Luis, SUA, și înmormântat la Cimitirul Central din Chișinău. I s-au făcut funeralii naționale; o stradă din sectorul Centru al Chișinăului îi poartă numele. (Vezi: *S-a stins din viață ultimul dintre făuritorii Unirii Basarabiei cu România, Anton Crihan*. În: „Lumea Liberă”, 16 ianuarie [nr. 224], 1993; *Legendarul Anton*

Crihan se întoarce din exil. În: „Libertatea”, 19 ianuarie 1993; *Anton Crihan a revenit pe pământul strămoșesc.* În: „America”, 18 martie 1993 [ziarul diasporei românești din SUA; semnat de Ion Cepoi președintele Societății „Viitorul Român” din Los Angeles].

⁶ Anton Crihan, *op cit*, p. 9.

⁷ *Idem*, p. 10.

⁸ *Idem*, p. 3-10.

⁹ *Idem*, p. 11-32.

¹⁰ Anton Crihan, *op. cit.* exemplarul consultat de noi s-a păstrat într-o colecție privată la Constanța, România.

¹¹ *Idem*, p. 3-4.

¹² *Idem*, p. 4 (în cel de-al 2-lea Guvern al Republicii Democratice Moldovenești). Conduce *Ministerul Agriculturii*, cel mai greu minister la acea vreme. De acest organ depindea „cum va fi rezolvată problema agrară, în jurul căreia se dădeau luptele de moment”. Vom interveni doar cu precizarea că în Directoratul general îndeplinea funcția de subsecretar de stat al Agriculturii. A mai prezidat și Comisia Agrară (după 27 martie 1918), care a contibuit la elaborarea proiectului Legii agrare. A susținut și/sau apărât acest proiect, în calitate de raportor în Sfatul Țării, dar și în Constituanta Țării (1919). Pentru că se știe că țăranii basarabeni erau îngrijorați cel mai mult de problema agrară (în sensul unei redistribuiri a proprietății funciare din contul marilor proprietari).

¹³ *Procesul verbal al adunării ostașilor moldoveni din Bârlad din 12 mai 1917.* În: Ștefan Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studiu de documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*, Universitas, Chișinău, 1993, p. 113-114; Vezi: „Cuvânt Moldovenesc”, nr. 44, 3 iunie 1917.

¹⁴ Anton Crihan, *op cit*, p. 16.

¹⁵ *Idem*, p. 4.

¹⁶ Ion Țurcanu, *Unirea Basarabiei cu România*, Tipografia Centrală, Chișinău, 1998, p. 138; *Generația Unirii.* Enciclopedie. Ediție îngrijită de Iurie Colesnic, Muzeum, Chișinău, 1998, p. 184 (se afirmă că Anton Crihan a fost membru al Partidului Socialist Revoluționar Naționalist).

¹⁷ Anton Crihan, *op cit*, p. 16.

¹⁸ *Ibidem*

¹⁹ Onisifor Ghibu, *Cum s-a făcut unirea Basarabiei*, [Biblioteca „Astra” nr. 9], Editura Asociațiunii, Sibiu, 1925, p. 10.

²⁰ *Instrucții pentru cetele de miliționari moldoveni.* În: Ștefan Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studiu de documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*, Universitas, Chișinău, 1993, p. 138.

²¹ Anton Crihan, *op cit*, p. 17; după cum se știe, preluarea inițiativei de organizare a Sfaturii Țării în calitate de organism suprem al Basarabiei autonome, de către Comitetul Militar Central Moldovenesc, apoi de către Congresul ostășesc (20-27 octombrie 1917), s-a produs exact peste o lună, în 21 noiembrie 1917.

²² *Ibidem.*

²³ Se consideră că autonomia provincială și principiile de organizare a organului ținutal suprem vor fi elaborate de către Adunarea Constituanta rusească, iar permisiunea oficială de a forma organul suprem al Basarabiei va fi acordată de Guvernul Provizoriu din Petrograd.

²⁴ *Manifestul electoral al Partidului Național Moldovenesc cu ocazia alegerilor în Constituanta rusă*. În: Ștefan Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studiu de documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*, Universitas, Chișinău, 1993, p. 128-130; Vezi: „Cuvânt Moldovenesc”, nr. 94, 27 octombrie 1917.

²⁵ Ștefan Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studiu de documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*, Universitas, Chișinău, 1993, p. 129.

²⁶ Lista deputaților Țării, ale căror mandate au fost validate în ședința Sfatului Țării din 4 decembrie 1917, vezi Ștefan Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studiu de documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*, Universitas, Chișinău, 1993, p. 184 (nr. LXXIX).

²⁷ Anton Crihan, *op cit*, p. 17.

²⁸ După 27 noiembrie 1918 (data lichidării Sfatului Țării), îndeplinește funcția de Director general al Consiliului de administrație (Pan Halippa, președinte). A mai înființat *Casa Noastră*, instituție ce avuse menirea să execute Legea agrară basarabeiană (până în 1920). Face parte din delegația română la Conferința ruso-română din Viena (1924). A deținut mandatul de deputat în 1919, 1920, 1922, 1932, 1937. În anii 1932-1933, revine în funcția de administrare a problemei agrare, deținând-o pe cea de subdirector de stat al agriculturii. Mai contribuie la fondarea Facultății de Agronomie (Facultatea de Agronomie a Universității din Iași, după transferul la Chișinău având sediul în blocul Sfatului Țării. A fost printre fondatorii Partidului Țărănesc Basarabeian (1918, atunci când „încă nu exista un asemenea partid în Țara veche” (mai apoi se vor uni cu *Partidul Țărănesc* din regat și cu Partidul Național din Ardeal); face parte din „delegația permanentă a partidului”; în 1924, se înscrie la Facultatea de Drept din București (pe cea de la Odesa așa și n-a mai absolvit-o); în 1934 își ia doctoratul la Paris în domeniul „științe politice și economice”; profesor la Politehnica din Iași; în 1947 este scos din învățământ; în 1948 pleacă la Paris; din 1951 s-a stabilit la Washington; face parte din *Comitetul Național Român* (în 1959, din cauza unor neînțelegeri interne îl părăsește); în 1964 își dă demisia din acel Comitet.

²⁹ Anton Crihan, *op cit*, p. 24.

³⁰ *Idem*, p. 22-23.

³¹ Autorul mărturisește: „În acea zi nu s-a vorbit direct de Armata română, asta nu trebuie să înșele pe nimeni. Noi știam perfect de bine de ce armată era vorba [...]. Asta o știam noi și o știau și deputații minoritari. Că o știau și aceștia din urmă dovada cea mai bună e că, după luarea acelei hotărâri, reprezentantul Partidului Social-Democrat, care de fapt erau comuniști, și acela al Bundului s-au retras din Sfatul Țării. Ori ca să nu-și închipuie cineva că noi eram niște naivi și nu știam ce facem. Așadar, lupta adevărată pentru Unire atunci s-a dat în luna decembrie 1917, nu la 27 martie. În acel moment însă armata română nu era prezentă în Basarabia ca „să-i învețe pe deputați cum să voteze!” (vezi Anton Crihan, *op cit*, p. 23-24).

³² *Idem*, p. 11.

³³ *Idem*, p. 34.

Nicolae ENCIU

Marea Unire din 1918: o strălucită victorie a geografiei asupra istoriei nedrepte

N. E. – doctor habilitat în istorie, șeful Secției istorie contemporană a Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei (2010-2016); director adjunct pentru probleme de știință al Institutului de Istorie al AȘM (2016 – prezent). Redactor-șef adjunct al „Revistei de Istorie a Moldovei”. Membru al Comisiei Internaționale de Demografie Istorică (2014).

Monografii: *Populația Basarabiei interbelice. Aspecte demografice* (Chișinău, 2013); *Scrierea și rescrierea istoriei. Tendințe recente în istoriografia rusă de reinterpretare a participării Rusiei țariste la Primul Război Mondial. De la Lenin la Putin* (Chișinău, 2016) ș. a.

În momentul declanșării Primului Război Mondial, la cârma României se afla un guvern liberal, condus de președintele Consiliului de Miniștri și ministrul de Război Ion I.C. Brătianu (1864-1927), venit la putere la 4 ianuarie 1914 ca guvern al reformelor agrară și electorală [1]. Pe plan extern, România era legată printr-o alianță de Puterile Centrale. La 18 octombrie 1883 se semnase un tratat de alianță cu Austro-Ungaria, tratat cu caracter pur defensiv, care la art. 2 specifica: „Dacă România, fără nici o provocare din partea sa, ar fi atacată, Austro-Ungaria se obligă să-i dea în timp util ajutor și asistență contra agresorului. Dacă este atacată Austro-Ungaria în aceleași împrejurări, în una din părțile statelor sale limitrofe cu România, *casus foederis* [2] se va prezenta numaidecât pentru aceasta din urmă” [3].

Pe termen lung, Tratatul a fost o alăturare nefirească, care a stânjenit sprijinul Vechiului Regat pentru mișcarea națională a românilor ardeleni. De aceea, prevederile tratatului au rămas secrete, regele Carol I dezvăluindu-le doar primilor miniștri, și nu tuturor. De teama respingerii, tratatul nu a fost supus nicio dată spre ratificare Parlamentului.

Într-un raport al trimisului extraordinar și ministrului plenipotențiar al României la Berlin, Alexandru Beldiman, către regele Carol I, din 18 iulie 1914, se menționa că: „România se află în fața unei probleme hotărâtoare pentru soarta și viitorul neamului nostru. Poziția noastră expusă între Rusia și slavii din sudul Dunării ne-a impus să ne alegem locul alături cu Puterile [Centrale], care reprezentau menținerea stării de lucruri create prin Tratatul de la Berlin, adică menținerea păcii față cu tendințele permanente și eforturile periodice de a răsturna acea stare de lucruri în interesul slavismului. Pozițiunea aceasta a României ne-a permis timp de trei decenii, ca la adăpost de orice pericol din afară – deși n-au lipsit numeroase zguduiri balcanice – să dăm țării un avânt în dezvoltarea ei pe toate terenurile, dezvoltare căreia se datorește prestigiul politic și creditul economic de care ne bucurăm astăzi” [4]. Erau motive pentru care el pleda pentru o acțiune alături, în primul rând, de Germania, care ar fi readus Basarabia răpită în 1812, mărirea și întărirea României. „În conflictul ce izbucnește astăzi între Rusia, ca protectoarea slavilor din Balcani și Întreita Alianță, – conchidea Al. Beldiman, – pozițiunea cea mai puțin profitabilă și din care nu ar putea rezulta decât micșorarea țării, ar fi inacțiunea, nehotărârea și neutralitatea expectativă” [5].

Acestor afirmații a trebuit să le răspundă Ion I. C. Brătianu, care a motivat cu argumente solide, de ce România nu putea să aplice tratatul în discuție: „1. Fiindcă Austro-Ungaria începea un război ofensiv contra Serbiei, aliata noastră naturală în Balcani, pe când tratatul nostru era defensiv; 2. Fiindcă se desființa tratatul de la București, în care se recunoștea pentru prima oară dreptul statelor din Orientul Europei – deci și al nostru – de a hotărî singure de soarta lor; 3. Fiindcă războiul început de Austro-Ungaria era un război de negațiune a dreptului naționalităților, principiu care forma rațiunea de existență a statului român modern; 4. Fiindcă în condițiile când se începea acest război, izbânda Austro-Ungariei însemna consolidarea vrăjmașilor neamului nostru” [6].

Întruniți în Consiliu de Coroană, la 3 august 1914, oamenii politici români au decis, aproape în unanimitate, că nu este defel cazul ca România – legată formal printr-un tratat secret cu Puterile Centrale – să lupte alături de Germania și de Austro-Ungaria. De aceea, în primii

doi ani ai conflictului, România a păstrat neutralitatea armată. Ținând însă seama de dorința națiunii, guvernul de la București a încheiat cu cel rus, chiar la 18 septembrie / 1 octombrie 1914, cu asentimentul regelui Carol I, o convenție secretă (Diamandi – Sazonov), potrivit căreia Rusia recunoștea României „dreptul să-și anexeze părțile din monarhia austro-ungară locuite de români”, la timpul „când va socoti că e mai bine”; România se angaja, la rândul ei, „să păstreze o neutralitate amicală față de Rusia până în momentul când dânsa va ocupa părțile din monarhia austro-ungară locuite de români” [7].

Cu referire la spațiul dintre Prut și Nistru, la 4/16 august 1916, – atunci când prim-ministrul Ion I. C. Brătianu și reprezentanții diplomați ai Franței, Marii Britanii, Rusiei și Italiei semnau la București convențiile politice și militare care stipulau condițiile intrării României în război alături de Antanta, – eliberarea Basarabiei nu-și găsea reflectare în calculele factorilor de decizie politică din România. Convenția politică semnată și parafată în acea zi prevedea că Franța, Marea Britanie, Italia și Rusia garantau integritatea teritorială a României în granițele din momentul semnării. România, la rândul său, se angaja să declare război Austro-Ungariei și, concomitent, să rupă toate relațiile economice și schimburile comerciale cu statele inamice Aliaiților. Franța, Marea Britanie, Italia și Rusia recunoșteau României dreptul de a avea teritoriile Transilvaniei, Bucovinei și Banatului, încorporate la acea dată Austro-Ungariei, nu însă și teritoriul Basarabiei. Părțile semnate se angajau să nu încheie pace separată sau generală decât împreună și în același timp; cele patru mari puteri se angajau ca, la tratativele de pace, teritoriile menționate cuprinse în monarhia Austro-Ungară să fie atribuite Coroanei României, iar în preliminarile și la negocierea păcii, România urma să se bucure de aceleași drepturi ca și aliații ei [8].

Pe de altă parte, Convenția militară stabilea angajamentul României de a ataca Austro-Ungaria până cel târziu la 15/28 august 1916; armata rusă se angaja să acționeze „în mod deosebit de energic pe întreg frontul austriac”; să trimită în Dobrogea 2 divizii de infanterie și 1 divizie de cavalerie pentru a coopera cu armata română contra armatei bulgare”. Aliații se angajau „să preceadă cu cel puțin 8 zile, printr-o ofensivă fermă a armatelor din Salonic, intrarea în război a României, cu scopul

de a ușura mobilizarea și concentrarea tuturor forțelor militare române”. Acea ofensivă urma să înceapă la 7/20 august 1916 [9].

Dacă împrejurările războiului mondial au constituit un moment prielnic al eliberării teritoriilor românești aflate sub stăpânire străină, – din acest punct de vedere existând o unanimitate de apreciere, – în schimb, în privința soluției de ales s-a evidențiat o diversitate de opinii, rezultată, la rândul ei, din complexitatea situației geopolitice dinaintea izbucnirii conflictului mondial, dat fiind că cele două mari imperii vecine care stăpâneau teritoriile românești – Austro-Ungaria și Rusia – se aflau în blocuri politico-militare opuse [10]. Dilema factorului politic de decizie consta în alegerea priorității: eliberarea teritoriilor ocupate de Austro-Ungaria (Transilvania, Bucovina, Banat, Crișana și Maramureș) sau a celor stăpânite de Rusia (Basarabia) [11]. În funcție de răspunsul la această întrebare s-au conturat și orientările în conducerea politică românească, biruind, în final, cea mai puternică dintre ele, cea care s-a declarat pentru alianța cu coaliția Antantei, motivată de imperativul eliberării celei mai mari părți din teritoriul românesc ocupat (85 % din totalitatea suprafeței acestuia) [12].

Așadar, în august 1916, obiectivul prioritar al factorilor de decizie politică de la București a fost eliberarea românilor din Transilvania și Bucovina de sub dominația austro-ungară, în timp ce Basarabia putea fi recuperată, ipotetic, doar pe calea intrării României în război de partea Puterilor Centrale și împotriva Rusiei, – fapt pentru care pleddau Constantin Stere și curentul filogerman aflați în minoritate [13]. În privința Basarabiei ca obiect al unei posibile revendicări din partea României a avut loc, se pare, o singură discuție purtată de ministrul rus de Externe, Serghei Sazonov, cu ministrul român la Petrograd, Constantin Diamandi, în chiar primele zile de la declanșarea Primului Război Mondial. În cadrul acelei discuții (5 august 1914), Sazonov a expus îngrijorarea unora dintre colegii săi, potrivit cărora o extindere a României pe baza principiilor etnice ar fi putut prea bine să ridice și problema Basarabiei. C. Diamandi a evitat însă atunci un răspuns direct la acea întrebare, spunându-i lui Sazonov că motivul diferendelor care despărțiseră țările lor în 1877-1878 a fost tratamentul arbitrar aplicat României de către Gorceacov, exprimându-și speranța că politica lui Sazonov va duce la o „încredere reciprocă” [14].

Este de remarcat că, în timp ce în cercurile politice și guvernamentale se evita, printr-un fel de consens, invocarea problemelor teritoriale litigioase din cadrul relațiilor româno-ruse, în mediile științifice aspectele respective erau pe larg dezbătute.

Astfel, în chiar anul declanșării Primului Război Mondial, prefațând lucrarea lui Vasile D. Moisiu „Știri din Basarabia de astăzi”, Dumitru Furtună constata cu satisfacție, că „țăraniii noștri moldoveni (din Basarabia – *n. n.*) nu s-au înstrăinat cu desăvârșire”, că „conștiința lor națională mijeste puțin” [15]. Prefațatorul volumului menționa că „știrile asupra vieții dinăuntru a Basarabiei” în Vechiul Regat erau prea restrânse, că articolele ce se publicau prin ziare și reviste nu purtau întotdeauna „pecetea purului adevăr”, dincolo de faptul că erau și prea puține: „cărțile speciale asupra Basarabiei nu sunt accesibile tuturor; corespondenți speciali – pricepuți – care să se intereseze de Basarabia din punct de vedere moldovenesc, românesc – privită real, etnografic, nu avem, de unde deci ne putem adăpa?” [16]. În consecință, îndemna D. Furtună, „nu pentru cuceriri trebuie să o cunoaștem, ci pentru că acolo trăiește o parte din trupul neamului nostru, care – în multe privințe – merită a fi cunoscută, cercetată, văzută” [17].

În același sens se pronunța și marele istoric Nicolae Iorga, într-un articol privind viitorul națiunii române, în care, la finalul unui excurs istoric, constatând „dezvoltarea unei originale civilizații românești de prim rang în cadrul manifestărilor culturale ale epocii”, atrăgea atenția asupra faptului că sosise momentul în care națiunea română trebuia să-și revendice toate drepturile derivate atât din trecutul său onorabil, cât și din valoarea sa numerică și umană: „Dacă ne gândim la un viitor național în cadrele aceluiași Stat român, pentru toți membrii națiunii și dacă punem, prin toate mijloacele pașnice, bazele unei civilizații românești comune, nu ne putem reproșa decât că am început a vorbi și a acționa cu întârziere în această direcție” [18].

Prefațând culegerea *La nation roumaine. Roumains indépendants et opprimés*, editată în 1914 la Paris, profesorul de la Universitatea Sorbona, Charles Seignobos, constata că poporul român, fiind cel mai vechi și civilizată în spațiul Europei de Est, fusese victima a două accidente istorice majore, ale căror consecințe se resimțeau inclusiv la începutul secolului al XX-lea: 1) împărțirea sa în trei principate, în se-

colul al XV-lea, într-o perioadă în care națiunile nu se formaseră încă în nici una din părțile continentului european, rămânând astfel divizată și în secolele următoare; 2) două principate ajunseseră sub dominație turcă, constituind în secolul al XIX-lea o Românie regenerată, în timp ce Sultanul, suveran străin și indiferent față de viitorul poporului român, a admis detașarea a două bucăți din teritoriul acestuia, oferind Bucovina Împăratului Josef, și Basarabia – Țarului Alexandru [19].

În pofida vicisitudinilor istoriei, timpul, în opinia prof. Ch. Seignobos, lucra inclusiv în favoarea românilor rămași sub dominația capricioasă și ostilă a birocrăției ruse. Aceasta deoarece, evoluția generală a lumii civilizate conducea inexorabil spre instaurarea unor regimuri tot mai democratice și liberale, în cadrul căror federalismul și autonomia, cu consecințele lor inevitabile, conduceau spre constituirea în grupuri politice a națiunilor naturale [20].

Totodată, la fel de adevărat este și faptul că, în momentul declanșării Primului Război Mondial, nu doar popoarele din interiorul Imperiului țarist, ci și multe țări europene continuau să rămână vrăjite de mirajul „Sfintei Rusii”, creat și întreținut cu grijă de un întreg aparat propagandistic, ce împiedica observarea stării reale a lucrurilor. Cu puțin timp înainte de declanșarea războiului mondial, la 2/15 aprilie 1914, ziarul „Românul” din Arad publica, bunăoară, articolul „Sfânta Rusie” în care, cu referire la „un om de mare influență și autoritate, un bun cunoscător al relațiilor din Basarabia”, se menționa că, „din punct de vedere administrativ și economic, țărănimea română nicăieri nu are o soartă mai bună decât în Basarabia, sub stăpânire rusească” [21].

Rusia țaristă ar fi întruchipat două mari adevăruri. „Întâi, nu cunoaștem altă împărăție, în care biserica și religia creștină să fie ocrotită și sprijinită în toate orânduilele sale atât de mult ca în Rusia. Viața religioasă înflorește acolo în toate straturile poporațiunii, de la coliba umilă a mójicului până la cei ce se desfată pe treptele cele mai înalte ale societății omenești. Pe când la noi și în alte țări orașenii sunt înecați de-a binelea în valurile pestilențiale ale indiferentismului religios sau chiar ale necredinței, în Rusia, domnește la orașe ca și la sate un respect sincer și adânc față de tot ce privește religia și biserica. (...) Motivul poate să fie numai unul și anume: practica religioasă, care este adevărata și singura temelie a vieții creștine, e cu mult mai dezvoltată și mai îndeobște res-

pectată în Rusia, decât în alte țări”. Cel de-al doilea adevăr ar fi constat în faptul că „stăpânirea rusească face tot ce-i stă în putință pentru a ușura traiul oamenilor năcăjiți, îndeosebi al țăranilor. Pare că ar urma intenționat vechea rețetă romană: «Cruță pe cel umilit și doboară pe cel îndărătnic!»” [22].

Cele „două mari adevăruri” aveau însă și un important inconvenient pentru basarabeni, în special: „în schimbul acestei ocrotiri economice și cuviințe administrative, poporul a fost lipsit de posibilitatea unei vieți proprii naționale” [23].

O opinie similară se conține și în impresiile de călătorie în Basarabia ale lui Onisifor Ghibu din iarna anului 1916, cu puțină vreme după căderea Bucureștilor și când în Rusia țaristă dinastia Romanov mai era încă la putere. „Totul părea, – susține Onisifor Ghibu, – între Prut și Nistru, rusc. Nici un vânt de redeșteptare națională românească nu adia. Cu puține excepții, Basarabia se simțea foarte bine sub «jugul Țarului». Moldovenii erau cei mai credincioși supuși ai lui Nicolae al II-lea. Polcurile (regimentele) basarabene aflătoare pe timpul Revoluției din Martie 1917, în Petrograd, au apărut pe țar până târziu după renunțarea lui la tron și numai cu anevoie s-au lăsat dumirite de scopurile Revoluției” [24].

Totodată, același autor confirmă că „am văzut cu ochii mei și am trăit întreaga epocă de prefacere a Basarabiei din gubernie rusească, în provincie autonomă, apoi în «republică moldovenească» și, în sfârșit, în parte integrantă a României Mari. Am fost martor ocular al întregului proces sufletesc, social, politic și economic, pe care l-a parcurs în timp destul de scurt, această provincie” [25]. Doi ani de viață liberă (1917-1919) în armonie cu firea și cu nevoile poporului, își rezuma impresiile Onisifor Ghibu, au făcut incomparabil mai mult decât un secol întreg de „ocrotire părintească” rusească [26].

În așa mod, în timp ce încă la finele anului 1914, D. Furtună își exprima convingerea că „nu-i aruncată această peninsulă a românismului în înecul cotropirii moschicești” [27], adevărul respectiv și-a găsit o deplină confirmare în chiar primele zile după Revoluția din februarie 1917 din Rusia. Războiul mondial și revoluția rusă, afirma un bun cunoscător al acelei perioade, Petre V. Ștefănuță, „au dărâmat zidurile pușcării po-

poarelor, – Rusia țaristă, – de unde au ieșit la limanul vieții lor naționale și românii din Basarabia” [28]. Impresionante, în opinia autorului, au fost întâlnirile dintre românii basarabeni și prizonierii români din armata austro-ungară în anii războiului mondial: „Moldovenii, ținuți închiși între granițele de fier ale Rusiei, nu știau că neamul lor se întinde și în cuprinsul altor țări. În timpul războiului ei au descoperit această mare taină, lărgindu-și astfel orizontul conștiinței lor naționale. Proverbul «sângele apă nu se face» îl cunoaștem în profunzimea sensului său, numai când aflăm înfrățirea de pe front și captivitate dintre românii din Basarabia și cei din celelalte ținuturi românești. Câți dintre ei nu vor fi trăit drama suflească a lui Apostol Bologa din «Pădurea spânzuraților» a romancierului Liviu Rebreanu, atunci când știau că în tranșeele din fața lor se ascund soldați de același neam, asupra cărora sunt îndemnați să tragă!” [29].

În aceeași ordine de idei, autorii unei alte lucrări colective menționau că războiul european și alianța Rusiei cu România au prilejuit multe cărări de întâlnire între fiii aceluiași neam, care nu se mai văzuseră de un veac [30]. Cel dintâi contact s-a produs în 1914 pe frontul Galiției, când hazardul a făcut ca românii din Ardeal să se întâlnească cu cei din Basarabia, cu armele ridicate unii împotriva altora și gata să se ucidă pentru două pajure străine, fără să știe că același sânge curge în venele lor. „În Bucovina, s-au întâlnit urmașii lăpușnenilor și ai orheienilor cu strănepoții vechilor plăieși, și amintirea lui Ștefan cel Mare i-a apropiat pe unii de alții mai mult decât graiul și obiceiurile” [31].

Însă basarabeni au luptat și alături de frații lor, în bătăliile de la Mărășești și Oituz. Datorită războiului, au putut trece «râul blestemat» al Prutului, în Moldova, unde au constatat că românii sunt de același neam cu ei, având aceeași limbă, aceleași obiceiuri și credințe. „Luminându-le conștiința lor națională, – continuă Petre V. Ștefănuță, – ei s-au convins că Prutul taie adânc în trupul aceluiași neam românesc”, respectiv, „întâlnirile și înfrățirile, din timpul războiului, între românii basarabeni și cei din celelalte ținuturi au deschis drumul și au ușurat înfăptuirea actului politic de la 27 martie” [32]. „Când România a intrat în război alături de ruși, – relatează autorii volumului mai sus menționat, – zeci de mii de moldoveni au trecut apele blestemate ale Prutului și în clipe de răgaz, când vârtejul luptei se mai domolea, frații

se opreau, destăinuindu-și unii altora sufletele. Soldații ascultau întâmplări din vremuri vechi, rostite de bătrâni, iar ofițerii, care veniseră cu volumele lui Cehov și Arțibașev la oblâncul cailor, lepădau bagajul luat de acasă, așezând în loc povestirile lui Creangă și Sadoveanu. În sufletele lor o lume întreagă se dărâma și alta îi lua locul”. „Influența pe care românii au exercitat-o asupra basarabenilor, – conchid autorii volumului, – nu se poate măsura, dar nici nu se poate tăgădui, în orice caz. Moldovenii s-au reîntors acasă cu alte idei și îmbogățiți cu multe sentimente noi” [33].

Așadar, deja în anii războiului mondial, a devenit evident faptul că regiunile ocupate de Rusia, inclusiv Basarabia, erau nu numai diferite comparativ cu națiunea rusă, ci chiar profund ostile cuceritorilor lor [34]. Cercetătorii care urmăreau atent evoluția evenimentelor din cadrul Imperiului țarist au remarcat, încă la începutul anului 1917, că Basarabia putea deveni o veritabilă țară civilizată pentru binele întregii umanități doar atunci când s-ar fi eliberat de jugul Rusiei – „închisoarea popoarelor” – pentru a se reintegra națiunii române. Doar cu această condiție, menționau aceiași analiști, Basarabia putea beneficia de situația avantajoasă la intersecția marilor căi comerciale ce leagă lumea occidentală cu cea orientală, dezvoltându-și, astfel, plenar toate energiile aflate în stare latentă [35].

Chiar dacă nu a figurat pe agenda priorităților factorilor de decizie politică de la București și chiar dacă Republica Democratică Moldovenească independentă din ianuarie 1918 era „o țărișoară mică”, dar se bucura, în schimb, „de toate libertățile și de toate dobânzile revoluțiunii: de votul universal, de posibilitatea de a face legea agrară, de descentralizarea administrativă pe baza votului universal, de toate drepturile minorităților garantate și multe altele, pe când în Vechiul Regat de pe atunci toate acestea încă nu erau” [36], Basarabia a fost cea dintâi provincie care s-a eliberat de sub dominația străină și s-a unit, la 27 martie / 9 aprilie 1918, cu România.

A urmat, pe această cale, o logică proprie a evenimentelor, proclamându-și, inițial, la 2 decembrie 1917, autonomia, la 24 ianuarie 1918 independența, și la 27 martie 1918 unirea cu România [37]. Câteva luni mai târziu (15/28 noiembrie), Congresul General al Bucovinei a votat unirea necondiționată a Bucovinei cu România, iar

la 18 noiembrie / 1 decembrie 1918, Marea Adunare de la Alba Iulia a votat unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România, constituindu-se astfel statul național unitar român. Rezultat legic al evoluției sociale, economice, politice și culturale, statul național unitar român de la finele anului 1918 a cuprins între hotarele sale toate provinciile istorice românești. Ca și anterior, acest „fait accompli” va fi sancționat pe plan juridic internațional [38].

Redând atmosfera înălțătoare a acelor zile de primăvară a anului 1918, omul politic și de cultură basarabean Ștefan Ciobanu menționa că unirea era dorită, că ea „plutea în aer”: era momentul culminant al eforturilor poporului basarabean pentru a-și dobândi libertatea națională, era ultimul act revoluționar pe care trebuia să-l facă pentru a-și determina soarta [39].

Constantin Stere, la rândul său, în luarea de cuvânt în acea memorabilă ședință a Sfatului Țării, avea să menționeze că însăși istoria revendica unirea nu numai a Basarabiei, ci a tuturor pământurilor românești cu țara mult pătită. Adresându-se în limba rusă reprezentanților minorităților etnice, C. Stere a subliniat imposibilitatea statului român de a renunța la drepturile sale istorice asupra teritoriului dintre Prut și Nistru și la idealurile unității naționale. Or, o renunțare, inimaginabilă, la aceste drepturi, concluziona C. Stere, ar fi avut ca urmare sfârșirea Basarabiei în bucăți de către vecini și reactualizarea grozăviilor trecutului apropiat. Distinsul luptător arăta că reprezentanții etniilor conlocuitoare nu aveau dreptul moral de a se opune tendinței românilor basarabeni de revenire la spațiul firesc al existenței lor, lansând și un mișcător apel către toți deputații să-și asume cu fermitate responsabilitatea pentru triumful dreptății naționale și sociale [40].

Pledând în susținerea unui astfel punct de vedere și exprimând opinia Comitetului național al polonezilor din Basarabia, deputatul Felix Dudkevici s-a pronunțat, în acea ședință istorică a Sfatului Țării, pentru unirea Basarabiei cu România „așa cum o cer moldovenii – stăpânii de baștină a acestei țări”. „M-am urcat la această tribună – menționa F. Dudkevici în luarea sa de cuvânt – numai ca să arăt bucuria noastră, a polonezilor, pentru actul istoric ce-l săvârșiți și prin care realizați dreptul popoarelor de a-și hotărî soarta, realipindu-vă la sânul maicii de la care ați fost ruși cu sila, acum mai bine de o sută de ani” [41].

În privința abținerii de la vot a deputaților minorității germane din Basarabia, Vasile Stoica avea să afirme ulterior că, atunci când „în urma marii revoluții rusești din 1917 Basarabia a devenit stat independent, iar apoi s-a unit iarăși cu vechiul trup al Moldovei, germanii din această provincie s-au solidarizat cu aspirațiile populației românești și au aderat întru toate la hotărârile ei” [42].

Cât privește faptul abținerii de la vot al reprezentanților celorlalte minorități etnice din Sfatul Țării, motivul acelei reticențe a fost explicat prin faptul că, „fiind încă neclar viitorul, – chiar cel mai apropiat, – se impunea precauțiune și prudență. De aceea, cea mai bună ieșire din această dilemă era – abținerea de la votare: să nu se supere nici moscoviții, nici românii” [43].

În situația în care reprezentanții minorităților etnice din Basarabia ezitau în adoptarea unei poziții tranșante în „problema națională a unirii popoarelor după particularitățile lor de rasă și etnice” [44], misiunea finalizării logice a „revoluției naționale” în Basarabia și-au asumat-o deputații Blocului Moldovenesc din Sfatul Țării, afirmându-se, cu justificat temei, că „acum, când noi voim să intrăm ca stăpâni în casa noastră, reprezentanții minorităților n-au dreptul moral de a închide ușa în fața noastră” (C. Stere) [45].

Este adevărat că adaptarea psihologică a minorităților etnice din Basarabia la noile realități postbelice, dominate de punerea în practică a principiului autodeterminării națiunilor, nu s-a produs instantaneu și nici fără dificultăți. Rămâne însă un adevăr în afara oricăror dubii că dezagregarea Imperiului țarist, – al acelei „formațiuni monstruoase”, conform aprecierii lui Zamfir Arbore, - a fost „o tendință istorică firească”, în fața căreia „nu a existat nicio putere de rezistență” [46]. În același context, exprimând idealul și voința elitei politice basarabene, a întregii intelectualități de la 1918, dar și a majorității populației, Vasile Stroescu avea să menționeze că „doar prin Unire vom putea supraviețui și ne vom face respectați de către toată lumea” [47].

Rezultat al materializării principiului naționalităților și al dreptului popoarelor la autodeterminare, România a devenit, grație Marii Uniri din 1918, o țară de mărime medie în Europa, plasându-se pe locul 8, după numărul de locuitori, și pe locul 10 ca suprafață [48]. Totodată,

așa cum aprecia cunoscutul scriitor și ziarist Pamfil Șeicaru, România Mare nu era „numai un apogeu politic și militar, ci o mare impulsivitate dată energiei românești. Această impulsivitate se va resimți curând. Toate puterile de muncă, în toate domeniile, se vor intensifica. Va fi o încordare uriașă, încordarea unui neam întreg, căruia i s-au dăruit zăgazurile. Forțele încătuse vor năvăli tumultuoase pe toate tărâmurile de activitate. Pretutindeni vom vedea energia românească extinzându-se și manifestarea. În viața economică, precum și în cea financiară, în viața politică sau culturală vom întâlni puterile aceluiași neam, desfășurate în toată amploarea spre a crea” [49].

În aceeași ordine de idei, într-o cuvântare rostită la Chișinău, în 1931, Nicolae Iorga avea să afirme că „România nu este o țară făcută. România se face acum. Se face prin fiecare dintre noi”, continuându-și ideea la capătul celălalt al aceleiași călătorii, la Timișoara: „Țara aceasta este alcătuită din bucăți, care s-au adunat, pe pământul stropit cu sânge al Marelui Război, abia de câțiva ani de zile”, urmând să devină nu numai o țară întregită, ci și „o Românie a libertății și a dreptății tuturor” [50].

La o distanță de 100 de ani de la Declarația istorică a Sfatului Țării din 27 martie / 9 aprilie 1918 de unire a Basarabiei cu România, apare drept evident faptul că noua realitate național-statală din Europa Central-Sud-Estică de după prima conflagrație mondială a fost nu numai rezultatul operațiunilor militare de pe câmpul de luptă, ci și în egală măsură al străduințelor națiunilor asuprite din cele trei imperii din zonă de a înfăptui o cale mai modernă de viață prin mijlocirea autodeterminării naționale.

Primul Război Mondial găsisse Europa frământată de o veche și nesoluționată problemă a naționalităților, consecință firească a faptului că, timp de secole, alte principii decât cel al naționalităților dominaseră teoria formării statelor, principiul naționalităților aflându-se în luptă cu acestea și adeseori învins de către ele.

În esență, la originea primei conflagrații mondiale s-a aflat confruntarea acerbă dintre două concepte diametral opuse de organizare și de funcționare a statului [51].

Puterile Centrale considerau că statul este singura și adevărata unitate socială, iar războiul mondial a fost ocazia de a ilustra această teză și

de a consacra sfârșitul epocii naționalităților. Cele trei mari imperii ale Europei – Austro-Ungaria, Germania și Rusia – țineau sub opresiunea lor numeroase națiuni fărâmițate, cărora li se renegea orice regim de autonomie, de federalism, numai din dorința – pe care parte din doctrina respectivă o recomanda în interesul statului, conceput ca un scop în sine – de a se ajunge la deznaționalizarea naționalităților. Astfel, chiar la începutul secolului al XX-lea, când teoria naționalităților făcuse progrese notabile în precizarea și clarificarea ei, se asista la o sistematică politică de deznaționalizare, astfel încât națiunea apărea ca „o populație pe care numai opresiunea unui guvern străin o împiedică de a se organiza în stat național” (Bernard Lavergne, *Le Principe des Nationalités et les Guerres*, Paris, 1921).

Concepției tradiționale și conservatoare a statului i s-a opus una modernă și revoluționară, aceea a puterilor Antantei, care considera că singura și adevărata unitate socială este națiunea, și nu statul. Ca urmare, anume acesta din urmă trebuia să se adapteze națiunii.

Așa cum observă prof. univ. I. Ciupercă, practic, toate marile puteri angrenate în Primul Război Mondial aveau o *problemă națională*, una care influența definirea obiectivelor de război, avându-se în vedere prin respectiva sintagmă atât fenomenul neliniștii minorităților axat pe folosirea adecvată a principiului naționalităților și a corolarului său: dreptul la autodeterminare, cât și preocupările autorităților sub care aceste minorități se găseau până la declanșarea războiului. Era vorba de slavii de sud, cehi, slovaci, polonezi, ruteni, sârbi, italieni și români, ale căror năzuințe tensionau relațiile cu autoritățile imperiale ale Austro-Ungariei; de bulgari, greci, sârbi și cuțo-vlahi cu relații tensionate în Macedonia aflată sub stăpânire otomană până la 1912; de polonezi, finlandezi, ucraineni și românii din Basarabia, care voiau să se elibereze de presiunea autorităților imperiale ale Rusiei; de polonezi, danezi și de locuitorii din Alsacia-Lorena, nemulțumiți de autoritățile imperiale ale Germaniei; de irlandezii râvnind la autonomie și independență pe relația cu Imperiul Britanic; de relațiile tensionate între norvegieni și suedezi, între catalani și basci pe relația cu autoritățile spaniole; de nemulțumirea flamanzilor în Belgia. Doar țări ca Elveția, Portugalia și Țările de Jos nu intrau în raza acestor neliniști. Pentru toate aceste aspirații, Marele Război s-a constituit într-o ocazie favorabilă [52].

Putem observa că aproximativ 60 de milioane de europeni, sau 1/5 din populația Europei, erau sau pretindeau să fie implicate în mișcări naționale, chiar dacă, evident, vulnerabilitatea aferentă prezenței acestei probleme nu se repartiza omogen între beligeranți [53].

În atare mod, singurul criteriu după care urma a fi reconstituită harta politică a noii Europe la încheierea primei conflagrații mondiale era harta națiunilor, iar kongresul păcii de la Versailles ar fi avut de făcut numai o operă de înregistrare, aceea de a stabili coincidențele dintre frontierele politice și cele naționale. Precum menționa prof. Dimitrie Gusti, „munca unei întregi epoci de a face să dispară antiteza dintre națiune și stat (mai întâi statul contra națiunii, apoi națiunea contra statului), a fost încoronată de succes, creându-se sinteza: stat național, o nouă idee politică” [54].

Cu referire la spațiul românesc de cultură și civilizație, principiul naționalităților, ca element fundamental în statuarea unei ordini politice noi, superioare celei existente în Europa sfârșitului de secol XIX și începutului secolului următor, cu corolarul său – constituirea statelor unitare, naționale și independente, a avut drept urmare obiectivă constituirea Noii Români, apărută în 1918 pe harta politică a lumii postbelice prin acte plebiscitare de autodeterminare până la despărțirea de vechile formațiuni statale, în care se specificau în mod expres hotarele sale etnice.

Note ■ ¹ Marin Nedelea, *Prim-miniștrii României Mari. Ideile politice*, Casa de editură și presă „Viața Românească”, F. I., 1991, p. 7-25; Ion Mamina și Ioan Scurtu, *Guverne și guvernanți (1916-1938)*, Silex, Casă de Editură, Presă și Impresariat, București, 1996, p. 9-19, 143-144.

² *Casus foederis* – clauză prin care un stat se obligă să intre în război alături de aliatul său, angajament decurgând dintr-un tratat de alianță. Un *casus foederis* poate fi, concomitent, și un *casus belli*, dat fiind că evenimentul amintit justifică reacția victimei și, în același timp, o îndrituiește să pretindă executarea obligației de asistență militară (Dicționar de drept internațional umanitar, Editura Pontos, Chișinău, 2007, p. 42).

³ Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 28.

⁴ *Idem*, p. 29.

⁵ *Idem*, p. 29-30.

⁶ *Ibidem.*

⁷ Dinu C. Giurescu, Rudolf Dinu, Laurențiu Constantiniu, *O istorie ilustrată a diplomației românești (1862-1947)*, Monitorul Oficial R.A., București, 2011, p. 32.

⁸ N. Dașcovici, *Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public*, Tipografia concesionară Alexandru Țerek, Iași, 1936, p. 9-11, 12-15.

⁹ *Armata Română și Marea Unire. Contribuții la realizarea Unirii și la consolidarea statului național*. Volum îngrijit de dr. Teodor Pavel, dr. Nicolae Ciobanu, Editura Daco-Press, Cluj-Napoca, 1993, p. 108-109.

¹⁰ *O istorie ilustrată a diplomației românești (1862-1947)* / Dinu C. Giurescu, Rudolf Dinu, Laurențiu Constantiniu, Monitorul Oficial R.A., București, 2011, p. 32-33.

¹¹ Maria Georgescu, *România în anii primei conflagrații mondiale*. În: *Marea Unire din 1918 în context european*. Coord.: Ioan Scurtu, Editura Enciclopedică, Editura Academiei Române, București, 2003, p. 72.

¹² *Ibidem.*

¹³ Detalii la Nicolae Enciu, *Regatul României în anii Primului Război Mondial*. În: *In honorem Anatol Țăranu: Studii de istorie contemporană a românilor* / Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Istorie, Stat și Drept. Coord.: Nicolae Enciu, CEP USM, Chișinău, 2011, p. 12-31.

¹⁴ Keith Hitchins, *România 1866-1947*. Ediția a II-a. Traducere din engleză de George G. Potra și Delia Răzdolescu, Editura Humanitas, București, 1998, p. 256.

¹⁵ Dumitru Furtună, *Un cuvânt înainte (5 decembrie 1914)*. În: Vasile D. Moisiu, Știri din Basarabia de astăzi, Editura și Institutul de arte grafice C. Sfetea, București, 1915, p. 3, 5.

¹⁶ *Idem*, p. 8.

¹⁷ *Idem*, p. 7.

¹⁸ *Bibliothèque des Nationalités. La nation roumaine. Roumains indépendants et opprimés*, Annale des Nationalités, Paris, 1914, p. 7.

¹⁹ Ch. Seignobos, *Le Passé et l'Avenir de la Nation Roumaine*. În: *Idem*, p. 3.

²⁰ *Idem*, p. 4.

²¹ *Sfânta Rusie*. În: „Românul” (Arad), nr. 74, miercuri 2/15 aprilie 1914.

²² *Ibidem.*

²³ *Ibidem.*

²⁴ Onisifor Ghibu, *Călătorind prin Basarabia. Impresiile unui român ardelean*, Tipografia Eparhială, Chișinău, 1923, p. 1.

²⁵ *Idem*, p. 2.

²⁶ *Ibidem.*

²⁷ Dumitru Furtună, *Un cuvânt înainte (5 decembrie 1914)*. În: Vasile D. Moisiu, Știri din Basarabia de astăzi, Editura și Institutul de arte grafice C. Sfetea, București, 1915, p. 9.

²⁸ Petre V. Ștefănuță, *Amintiri din războiul mondial (adunate de la soldații moldoveni din comuna Cornova jud. Orhei)*. În: *Folclor și tradiții populare*. Vol. 2. Alcăt. Grigore Botezatu și Andrei Hâncu, Editura „Știința”, Chișinău, 1991, p. 133.

²⁹ *Ibidem.*

³⁰ *O pagină din istoria Basarabiei. Sfatul Țării (1917-1918)*. Ediție îngrijită de Ion Negrei și Dinu Poștarencu, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2004, p. 205.

³¹ *Ibidem.*

³² *Idem*, p. 134.

- ³³ *O pagină din istoria Basarabiei. Sfatul Țării (1917-1918)*. Ediție îngrijită de Ion Negrei și Dinu Poștarencu, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2004, p. 205-206.
- ³⁴ M. Inorodetz, *Pourquoi la Babylone russe s'est décomposée*, Imprimerie des arts & sports, Paris, 1920, p. 5, 11.
- ³⁵ M. Inorodetz, *La Russie et les peuples allogènes*, Ferd. Wyss, Berne, 1918, p. 185.
- ³⁶ Ion Inculț, *O revoluție trăită*. În: *Generația Unirii*, nr. 8, 1929, p. 5-9; nr. 10, 1929, p. 14-17.
- ³⁷ Gheorghe Cojocaru, *Itinerarul Basarabiei spre realizarea unității românești (1917-1918)*. În: *Marea Unire din 1918 în context european*. Coord.: Ioan Scurtu, Editura Enciclopedică, Editura Academiei Române, București, 2003, p. 109-139.
- ³⁸ Viorica Moisuc, *Anul 1918 în istoria românilor. Puncte de vedere*. În: „*Revista de istorie*”, Tom 34, nr. 5, mai 1981, p. 853.
- ³⁹ Ștefan Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studiu și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*, Editura „Cartea Românească”, București, 1929, p. LXXXV.
- ⁴⁰ *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România. 1917-1918. Documente*. Antologie de Ion Calafeteanu și Viorica-Pompilia Moisuc, Editura Hyperion, Chișinău, 1995, p. 215-216.
- ⁴¹ Detalii la Nicolae Enciu, *Polonezii din Basarabia în perioada dintre cele două războaie mondiale*. În: *Polonezii în Moldova. Istorie și contemporaneitate. Culegere de studii și documente* / Coord.: dr. conf. univ. Lilia Zabolotnaia, dr. hab., prof. univ. Ilona Czamańska, Chișinău – Poznań – Warszawa, 2015, p. 125-134.
- ⁴² Vasile Stoica, *Minoritatea noastră germană*. În: „*Arhiva pentru știință și reforma socială*”, an. VI, nr. 1-2, 1926, p. 107.
- ⁴³ *Arhivele Naționale ale României*, București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 39/1918, fila 12 verso (Doc. „Proveniența minoritarilor basarabeni. Motivele abținerii deputaților și reprezentanților lor de la votarea Unirii”).
- ⁴⁴ *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România. 1917-1918. Documente*. Antologie de Ion Calafeteanu și Viorica-Pompilia Moisuc, Editura Hyperion, Chișinău, 1995, p. 209.
- ⁴⁵ *Idem*, p. 205.
- ⁴⁶ „*Dezbaterile Senatului*”, nr. 16, ședința din 27 decembrie 1919, p. 130.
- ⁴⁷ *Actes et documents concernant la question roumaine*, Imprimerie Paul Dupont, Paris, 1918, p. 19.
- ⁴⁸ Ioan Scurtu, *Istoria civilizației românești: perioada interbelică (1918-1940)*, Editura Enciclopedică, București, 2009, p. 15.
- ⁴⁹ Pamfil Șeicaru, *Principii de politică națională. Orientări pentru românii din noile ținuturi*, Societatea tipografică bucovineană, Cernăuți, 1919, p. 25.
- ⁵⁰ Cf. Andrei Pippidi, *Minoritățile naționale în concepția lui Nicolae Iorga*. În: *Cursurile de Vară ale Universității Nicolae Iorga, Vălenii de Munte*, ediția 2004. Cronică selectivă de Constantin Manolache, Editura Libertas, Ploiești, 2005, p. 104-114.
- ⁵¹ Dimitrie Gusti, *Problema națiunii*. În: „*Arhiva pentru știința și reforma socială*”, anul I, nr. 2-3, iulie-octombrie 1919, p. 548-549.
- ⁵² I. Ciupercă, *Autodeterminarea – trăsătură fundamentală a istoriei Europei la sfârșitul Primului Război Mondial*. În: *Marea Unire din 1918 în context european*. Coord.: Ioan Scurtu, Editura Enciclopedică, Editura Academiei Române, București, 2003, p. 38.
- ⁵³ *Ibidem*.
- ⁵⁴ Dimitrie Gusti, *Problema națiunii*. În: „*Arhiva pentru știința și reforma socială*”, anul I, nr. 2-3, iulie-octombrie 1919, p. 548-549.

Eugen-Tudor SCLIFOS

Franța și Unirea Basarabiei cu România (1918)

E.-T. S. – cercetător științific la Institutul de Istorie a Moldovei. Studii de licență: specializarea Istorie (2009-2012); masterat: specializarea Relații, instituții, organizații internaționale, (2012-2014); studii de doctorat (2014-2017) – Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași. La 23 februarie 2018 susține teza de doctorat cu titlul *Problema românească în raporturile franco-ruse 1853-1859*, sub îndrumarea prof. univ. dr. Gheorghe Cliveti. Domenii de interes: problema Basarabiei în context internațional (1856, 1878), unirea Principatelor Române, Basarabia în Primul Război Mondial, perioada regulamentară în Moldova. Semnează studii în reviste din Republica Moldova și România.

Spre finele anului 1917 în Basarabia se petrec o serie de evenimente notabile, ca urmare a intensificării mișcării naționale din Basarabia, precum crearea Sfatului Țării la 21 noiembrie, proclamarea Republicii Democratice Moldovenești la 2 decembrie și nu în ultimul rând formarea Guvernului noii Republici, Sfatul Directorilor din 7 decembrie.

Franța s-a implicat activ în chestiunea Basarabiei. Aceasta, prin intermediul misiunii militare conduse de generalul Henri Mathias Berthelot, a reorganizat armata română, iar la finele lunii decembrie 1917 a deschis un consulat francez¹ în capitala Basarabiei, Chișinău, la doleanța unei delegații basarabene aflate la Iași în decembrie 1917. Saint-Aulaire, ambasadorul Franței la Iași, la rândul său argumenta că o asemenea măsură este indispensabilă în contextul în care noua republică creată se arăta favorabilă Puterilor Antantei². Saint-Aulaire a mai propus ca funcția de consul general la Chișinău să poată fi exercitată de un membru al misiunii militare a generalului Berthelot³. Acesta din urmă l-a propus pe Roger Sarret, doctor în drept, specializat în probleme de economie politică. Ajuns în Basarabia, Sarret a dat interviuri publicațiilor *Sfatul Țării și Basarabia liberă*, privind cu sim-

patie „crearea republicii autonome democratice în interiorul imensului stat federativ rus”⁴.

Pe lângă evenimentele menționate mai sus, nouă republică înființată se confrunta cu probleme grave datorate presiunilor exercitate de forțele bolșevice, care se reorganizau pe teritoriul fostei gubernii Basarabia. În această situație complicată, Consiliul Directorilor Generali a cerut ajutor guvernului român, care a trimis în ianuarie 1918 trupe în Basarabia. Scopul acesteia era pur militar, vizând asigurarea pazei depozitelor de alimente, a căilor ferate și a ordinii publice în Basarabia⁵. În istoriografia sovietică acest moment este interpretat drept o ocupație, care urmărea alte scopuri decât cele enunțate mai sus, și care a facilitat unirea Basarabiei cu România la 27 martie 1918. Trebuie să specificăm faptul că nu se face referire la nota contelui de Saint-Aulaire adresată consulului Sarret din 2/15 ianuarie 1918. Aceasta poate fi interpretată drept o garanție, fapt cerut în mod expres de Consiliul Directorilor din Basarabia, care să arate adevăratele scopuri ale aflării armatei române. În nota respectivă, care era, de fapt, una comună a Alianților, era scris clar că aceasta este o „măsură de ordin militar”⁶ și nu are alte scopuri decât acelea de a asigura spatele frontului ruso-român. Însă cel mai important aspect era mențiunea că intrarea trupelor române nu va aduce nicio „atingere stării politice actuale”⁷ din Basarabia. Acest document, important în viziunea noastră, avea menirea de a reprezenta un gaj „valoros” asupra faptului că Alianții își vor respecta angajamentele luate și că armata română nu se va implica în politica Republicii Democratice Moldovenești.

Un alt moment important a fost votarea de către Sfatului Țării la 24 ianuarie 1918 a independenței Republicii Moldovenești. Din acel moment, curentul dedicat Unirii Basarabiei cu România capătă amploare. Odată cu numirea unui nou guvern la Iași, constituit la 5/18 martie 1918, condus de filogermanul Alexandru Marghiloman, Iașul devine locul „consfăturilor” între reprezentanții Sfatului Țării și a noului guvern instaurat. Nu în ultimul rând, capitala Moldovei era și reședința principalilor reprezentanți ai Alianților, cu care s-au purtat discuții cu referire la unirea Basarabiei. La 23 martie, Ion Inculeț, președintele Sfatului Țării și Daniel Ciugureanu soseau în vechea capitală a Moldovei. Discuțiile s-au purtat în jurul situației în care se găsea

Basarabia la acea vreme și posibilitățile acesteia de a se uni cu România. În timpul vizitei din 23 martie, Ion Inculeț a avut norocul să se întâlnească și cu ambasadorul francez Saint-Aulaire. Cuvintele rostite de reprezentantul francez l-au emoționat profund pe Ion Inculeț: „Da, poporul român trebuie să facă Unirea și eu vă garantez că va trăi. Faceți unirea cât mai iute posibil”⁸. Tot în aceeași zi, Consiliul de Miniștri a venit cu recomandarea ca problema unirii Basarabiei cu România să fie supusă deliberărilor Sfatului Țării. În consecință, Ion Inculeț și Daniel Ciugureanu pleacă spre Chișinău, avându-l alături și pe Constantin Stere, care venea de la București, și care s-a bucurat de o primire calduroasă din partea populației.

Ziua de 27 martie rămâne una solemnă în istoria românilor, prima provincie românească Basarabia se unește cu România, după ce Sfatul Țării votează unirea cu 86 de voturi pentru, 3 contra, 36 abțineri, iar 13 deputați au absentat de la ședință. Franța a anticipat Unirea Basarabiei cu România drept un fapt iminent. Telegramele contelui de Saint-Aulaire trimise de la Iași către ministerul de externe de la Quai d'Orsay ne oferă informații cu privire la poziția adoptată de Franța în această problemă, care se va dovedi pe toată perioada interbelică una complicată. Într-o telegramă din 9 aprilie 1918, ministrul francez vedea unirea ca un fapt deja realizat și se pregătea să își expună punctul de vedere. În viziunea sa, acest eveniment major trebuia să își găsească reflectarea în presă, pentru a dejuca eforturile austro-germanilor de a-și aroga acest merit⁹. În ziua următoare, printr-o telegramă adresată ministerului de externe de la Paris, Saint-Aulaire a accentuat fără modestie faptul că presa franceză trebuie să scrie cu „căldură” despre acest eveniment. Nu a uitat să reamintească că Franța a fost cea putere care a trimis un agent diplomatic la Chișinău, și că în realitate agenții francezi au negociat intrarea trupelor române în Basarabia¹⁰. Din aceste aprecieri se observă că Franța dorea să își „aroge” rolul determinant în această unire. Cu toate acestea, ministrul francez confirma faptul că această unire era în interesul Antantei, iar pe de altă parte, perspectiva unirii cu Ucraina era una sumbră, deoarece teritoriul dintre Prut și Nistru ar fi devenit o „colonie austro-germană”¹¹. În consecință, Franța se „felicita” pentru un succes important într-o chestiune care arăta o implicare deosebită.

Un alt aspect important a fost modul de a face cunoscută Unirea Basarabiei cu România în presa franceză, care trebuia să contracareze poziția germană, întrucât vedeau în Alexandru Marghiloman – „omul decisiv” în această unire. În corespondența contelui de Saint-Aulaire regăsim instrucțiuni ale lui Robert de Flers¹² către redacția publicației „Le Figaro” privind maniera de abordare a chestiunii unirii Basarabiei. În viziunea lui, meritele acestui act nu puteau fi atribuite nicidecum lui Alexandru Marghiloman, ci politiciii lui Brătianu care a beneficiat de sprijinul puterilor aliate, mai ales a misiunii militare franceze aflată sub conducerea lui Berthelot. Nu putea fi contestat nici meritul Sfatului Țării, numit parlament basarabean, care a cerut ajutor militar¹³. Poziția adoptată de presa franceză urmează să fie luată în discuție puțin mai târziu, nu înainte de a prezenta reacțiile ministerului de externe de la Paris, dar și a ambasadurilor aflați în marile capitale europene.

La scurt timp de la Unirea Basarabiei cu România, a parvenit o notă din partea ambasadei ruse la Paris. În mod evident, nu se recunoștea această Unire, care, potrivit lor, își baza votul pe o „dietă improvizată la Chișinău”¹⁴. Această problemă își va găsi soluția odată cu terminarea războiului și constituirea unui guvern rus.

Atunci când ministrul de externe român, Arion, a adus la cunoștință reprezentanților puterilor aliate de la Iași despre unirea Basarabiei cu România ca un fapt definitiv și indisolubil, ministrul de externe francez, Stephen Pichon, a trimis o notificare în acest sens către Jean Jules Jusserand¹⁵, Paul Cambon¹⁶ și Camille Barrère¹⁷. Acest lucru era necesar pentru ca ministrul francez să se edifice asupra poziției adoptate de celelalte puteri aliate. Problema Basarabiei era una delicată în percepția lui Pichon, deoarece s-a încercat să se „speculeze” asupra faptului că Alianții favorizează România în detrimentul Rusiei¹⁸. În scurt timp și celelalte puteri au început să își expună punctul de vedere referitor la Unirea Basarabiei. Într-o telegramă din 25 aprilie, expediată de Paul Cambon, ambasadorul Franței la Londra, către ministrul Pichon, Marea Britanie nu a dat niciun răspuns cu privire la notificarea primită¹⁹. În viziunea ministrului britanic Balfour era „inutil” de a recunoaște mărirea teritoriului României, atâta timp cât acesta era în mâinile „inamicului”. Poziția Statelor Unite era una cumpătată, evitând reproșuri de genul că Alianții ar urmări dezmembrarea Rusiei, pe de altă parte însă

nu puteau rămâne fără vreo reacție asupra aspirațiilor naționale ale românilor²⁰. Se căuta o „formulă” care să se plieze pe aceste două coordonate, pentru a nu „răni” sentimentele niciuneia dintre părțile implicate în această problemă. Poziția Italiei a fost sintetizată de Camille Barrère. Ministerul de externe de la Roma nu a înaintat un punct de vedere care să „mulțumească” Rusia sau România²¹, fiind mai degrabă o poziție de expectativă, aflată în așteptarea derulării evenimentelor.

După ce a obținut „răspunsurile” cerute, ministrul de externe Pichon s-a edificat asupra complexității problemei basarabene. În viziunea acestuia, trebuia înaintată o poziție mai degrabă „neutră”. Drept urmare, Pichon a sugerat următoarea formulă: „de a rezerva asentimentul nostru formal pentru tratatul de pace general”²². Pe de altă parte, soarta României nu trebuia neglijată, aceasta urma să se afle în atenția Alianților, vina căzând în exclusivitate de partea Rusiei, care a obligat România să accepte un guvern de orientare germană.

Scurta perioadă investigată, luna aprilie 1918, după momentul Unirii Basarabiei cu România, poziția Franței nu poate fi catalogată drept una netă pentru recunoașterea internațională. Ceea ce frapează, în exprimarea istoricului Traian Sandu, este diferența de opinie dintre ministerul de externe de la Quai d'Orsay, una prudentă, și entuziasmul ministrului Franței în România, Saint-Aulaire²³. Acesta din urmă chiar a „sfătuit” votarea Unirii, văzută drept „unica salvare contra anarhiei ruse”²⁴, deși aceasta nu putea fi definitivă fără recunoașterea din partea Antantei, care a adoptat o poziție în conformitate cu principii bine determinate.

Astfel a început o perioadă dificilă pentru recunoașterea internațională a Unirii Basarabiei cu România, iar timp de 2 ani aceasta s-a aflat în atenția Marilor Puteri. Abia la 28 octombrie 1920 s-a semnat Tratatul Basarabiei de la Paris. Cât despre implicarea Franței, aceasta a ratificat tratatul abia la 11 martie 1924, problemă abordată de istoricul Gheorghe Cojocaru într-un studiu consistent și bine documentat²⁵.

În presa franceză au ajuns ecouri ale memorabilei zile de 27 martie 1918²⁶. Ziarul „Journal des Débats politiques et litteraires” din aprilie 1918 remarcă faptul că Unirea a fost votată în unanimitate, cu 86 voturi, 3 împotriva. Adunarea Națională (Sfatul Țării) a fost cea care a votat Unirea cu România a teritoriului dintre Prut și Nistru anexat de Imperiul Rus din

„trupul” Moldovei la 1812. O remarcă interesantă făcută de periodicul francez era aceea că Sfatul Țării era reprezentanța legală a poporului basarabean și în „conformitate cu principiul universal admis astăzi de a lăsa Statelor nou constituite dreptul de a dispune în mod liber de soarta lor”²⁷. D. Draghicescu, într-un memorabil articol din periodicul „L' Humanité”, referindu-se la principiul autodeterminării, declara că acesta a fost pus în aplicare pentru prima dată anume în Basarabia și că în baza acestui principiu, basarabienii au votat Unirea cu România²⁸. Nu în ultimul rând regăsim detalii cu privire la desfășurarea acțiunilor din ziua de 27 martie. Președintele Consiliului de Miniștri al României, Alexandru Marghiloman, sosit cu o zi înainte, a luat act de decizia Sfatului Țării, aceea că Basarabia se unește cu Patria-Mamă și a declarat-o drept definitivă și indisolubilă. De asemenea, nu poate fi trecută cu vederea primirea deosebită avută de delegația basarabeană la Iași, în ziua de 30 martie, unde au prezentat omagiu familiei regale. A urmat un Te Deum la Biserica Metropolitană din Iași și defilări de trupe. În cinstea delegației basarabene a fost dată o masă, unde regele Ferdinand a luat act de Unirea Basarabiei cu România. Totul s-a încununat cu o horă în locul numit Unirea.

Unul dintre cele mai prestigioase ziare franceze ale momentului „Le Temps” insera și știri parvenite din presa germană, mai ales. Potrivit unei publicații germane, numită „Gazette de Francfurt”, în Basarabia „domnește” o „stare de agitație cauzată de reunirea proiectată a Basarabiei cu România”. De asemenea, se contestă rolul Sfatului Țării ca organ abilitat să rezolve această chestiune²⁹.

Ziarul „Le Temps” a introdus în numerele din anul 1918 rubrica „Soarta României”, știri referitoare și la Basarabia. În ceea ce privește Unirea cu România, se considera că populația a ales într-o manieră liberă acest deziderat, fapt ce nu a putut fi contestat de nimeni. S-a adus în discuție și faptul că aceasta este și o „restituire”, o reparație morală făcută României asupra unui teritoriu care îi aparține, fondat pe drepturi istorice, etnice și sociale. Nu în ultimul rând, Unirea a fost realizată prin „vocea” populației Basarabiei și în conformitate cu principiile enunțate de Woodrow Wilson³⁰.

„Le Temps” a publicat nu numai știri parvenite de la Iași, de la corespondenții francezi aflați în străinătate, dar și interviuri cu diverse personalități române, oficiali, oameni politici care își expuneau

punctul de vedere asupra Unirii Basarabiei cu România. În numărul din 14 aprilie găsim declarațiile făcute de ambasadorul român la Paris, Antonescu, cu referire la acest subiect. Ministrul român s-a referit la momentul intrării trupelor române în Basarabia la începutul lunii ianuarie, ținând să menționeze că această acțiune a avut loc drept urmare a acordului dintre Guvernul condus de Brătianu, generalul Berthelot, statul major francez și cel român. De asemenea, era justificată și această intrare a trupelor române pe teritoriul dintre Prut și Nistru, drept o măsură militară de a salva aprovizionările³¹. Antonescu considera Sfatul Țării „reprezentantul autentic” al maselor populare, care a votat Unirea Basarabiei cu România. Ministrul român nu a uitat de sprijinul important acordat de Franța, prin ofițerii săi bravi, oameni politici care au lucrat îndeaproape cu guvernul român aflat în acea vreme în exil la Iași. Un alt interviu pe care îl regăsim în prestigiosul ziar francez este cel al profesorului Tomas Ionescu care vorbește despre faptul că Basarabia este o parte integrantă a Moldovei, răpită de ruși în 1812. Sunt prezentate detalii cu privire la înființarea unui ziar românesc, numit „Cuvânt Moldovenesc”, intensificarea mișcării naționale, iar Unirea era prezentată drept o consecință a procesului de dezmembrare a Rusiei³².

Pe lângă numeroasele articole în care era expusă chintesența problemei Basarabiei, a numeroaselor informații de ordin istoric, care arată caracterul românesc al acestei provincii dintre Prut și Nistru, articolele abundă în aprecieri pozitive cu privire la rolul exponențial jucat de Franța în Unirea Basarabiei cu România.

Note ■ ¹ Dinu Poștarencu, *Deschiderea Consulatului Franței la Chișinău în 1917*. În: „Analecta Catholica”, nr. VII-VIII, Chișinău, 2013, p. 397.

² Saint-Aulaire către Stephen Pichon, 16 decembrie 1917. *Archives Affaires Etrangères* (în continuare AAE), Guerre 1914-1918. Balkans. Roumanie, vol. 357, f. 14.

³ Jean-Noel Grandhomme, *La Roumanie dans la Grande Guerre et l'effondrement de l'Armée russe: édition critique des rapports du général Berthelot, chef de la Mission militaire française en Roumanie, 1916-1918*, Paris, Ed. Harmattan, 2000, p. 349.

⁴ Dinu Poștarencu, *op. cit.*, p. 398.

⁵ Ion Constantin, Ion Negrei, Gheorghe Negru, *Ioan Peliivan Părinte al mișcării naționale din Basarabia*, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2011, p. 110.

⁶ Saint-Aulaire către Sarret, Iași 2/15 ianuarie 1918. AAE, *Guerre 1914-1918. Russie. Bessarabie*, vol. 703, f. 17.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Ion Inculeț, *Ma première rencontre avec Saint-Aulaire*. În: *Hommage à Monsieur de Saint-Aulaire*, Paris, 1930, p. 47.

⁹ AAE, *Guerre 1914-1918. Russie. Bessarabie*, vol. 703, f. 52.

¹⁰ *Idem*, f. 55.

¹¹ *Idem*, f. 56.

¹² Robert de Flers (1872-1927), dramaturg și academician român. S-a aflat în România în anul 1918. A se vedea lucrarea *Sur les chemins de la guerre (France-Roumanie-Russie)*, Paris, 1919.

¹³ AAE, *Guerre 1914-1918. Russie. Bessarabie*, vol. 703, f. 57.

¹⁴ Note de l'Ambassade russe à Paris. În: *Ibidem*, f. 60

¹⁵ Ambasadorul Franței la Washington.

¹⁶ Ambasadorul Franței la Londra.

¹⁷ Ambasadorul Franței la Roma.

¹⁸ AAE, *Guerre 1914-1918. Russie. Bessarabie*, vol. 703, f. 71.

¹⁹ Paul Cambon către Stephen Pichon, Londra, 25 aprilie 1918. În: *Ibidem*, f. 73.

²⁰ Jean Jules Jusserand către Stephen Pichon, Washington, 26 aprilie 1918. În: *Ibidem*, f. 74.

²¹ Camille Barrère către Stephen Pichon, Roma, 28 aprilie 1918. În: *Ibidem*, f. 78.

²² Stephen Pichon către Paul Cambon, Paris, 28 aprilie 1918. În: *Ibidem*, f. 79.

²³ Traian Sandu, *La France et la Bessarabie roumaine de 1918 à 1920: une reconnaissance difficile*, în *L'Établissement des frontières en Europe après les deux guerres mondiales: une étude comparée*, Peter Lang, 1995, p. 58.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Gheorghe Cojocaru, *Franța și ratificarea Tratatului Basarabiei de la Paris, din 28 octombrie 1920*. În: „Revista de Istorie a Moldovei”, nr. 1, 2016, p. 64-85.

²⁶ *La Diète de la Bessarabie vote la réunion a la Roumanie*, în „La Presse”, 11 april 1918, p. 1; *Les conditions de la réunion de la Bessarabie a la Roumanie*, în „Le Matin”, 16 april 1918.

²⁷ *La Roumanie et la Bessarabie*. În: „Journal des Débats politiques et littéraires”, 21 april 1918, p. 2

²⁸ D. Draghicesco, *La Bessarabie et le droit des peuples*. În: „L' Humanité”, 24 april 1918, p. 3.

²⁹ *Le Sort de la Roumanie. La Bessarabie*. În: „Le Temps”, 17 april 1918.

³⁰ *Le Sort de la Roumanie. La Bessarabie*. În: „Le Temps”, 27 april 1918, p. 3.

³¹ *L'Union de la Bessarabie et de la Roumanie. Déclarations de M. Antonesco*. În: „Le Temps”, 4 april 1918, p. 4.

³² *Le sort de la Roumanie. La Roumanie et la Bessarabie*. În: „Le Temps”, 18 april 1918.

Anatol PETRENCU

Basarabeni în cadrul României întregite

A.P. – doctor habilitat în științe istorice, profesor universitar. În 2010 a făcut parte din Comisia pentru studierea și aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova. Din octombrie 2010 este directorul Institutului de Istorie Socială și redactor-șef al revistei „ProMemoria”.
Cărți publicate: *România și Basarabia în anii celui de-Al Doilea Război Mondial* (1999), *Polonezii în anii celui de-Al Doilea Război Mondial. Istoria politică* (2005), *Basarabia în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial: 1939-1945* (2006), *Varșovia văzută de un istoric basarabean* (2006), *Istoria contemporană: studii, materiale, atitudini* (2011).

S-a scurs un secol de la marile evenimente istorice, desfășurate în Basarabia. Până la proclamarea independenței de stat (24 ianuarie 1918), Basarabia (Republica Democratică Moldovenească) formal mai făcea parte din imperiul țarist, transformat de Revoluția din februarie 1917 în Federația Republicilor Rusiei. Primul Război Mondial, în care se implicase plenar Rusia țaristă, dar și cea democratică, condusă de Alexandr Kerenski, a scos în evidență gravele probleme cu care se confrunta acest imperiu de zeci de ani: cea națională, agrară, economică etc. Eșecurile armatei ruse pe fronturile războiului au determinat nu numai abdicarea țarului și criza Guvernului provizoriu, ci și revolte generalizate, animate de Partidul Social-Democrat (bolșevic), condus de V. I. Lenin, extinderea anarhiei, soldate nu doar cu asasinat, maltratare ale civililor de către militari, dar și cu luarea cu forța a proprietății oamenilor înstăriți, în primul rând a pământului. În Basarabia, problema agrară și cea națională erau legate strâns una de alta.

Evenimentele din Basarabia au condus la crearea Sfatului Țării – organul legislativ superior (parlamentul) al provinciei. La scurt timp

de la proclamarea independenței de Rusia, devenită bolșevică (după lovitură de stat din octombrie 1917), la 27 martie 1918, cu majoritatea de voturi, membrii Sfatului Țării au decis Unirea Basarabiei cu Patria-mamă România. „Actul Unirii, – a scris Pantelimon Halippa, – a fost capătul unui drum lung, greu și bătătorit de cei mai mari patrioți ai Basarabiei, actul Unirii a fost flacăra românismului, purtată din generație în generație, începând cu familia lui Alexandru Hâjdeu, Constantin Stamati, frații Vasile, Mihai și Alexandru Stroescu... Prin actul Unirii s-au realizat idealurile noastre din moși-strămoși. Actul Unirii a deschis larg ferestrele, prin care cu abundență au pătruns lumina și cultura, la care s-a adăpat în mod obligatoriu poporul românesc dintre Prut și Nistru. Unirea provinciei noastre cu Patria Veche, România, a fost un act de o importanță deosebită, fiindcă efectele binefăcătoare ale Unirii se manifestă și astăzi. În provincia noastră se vorbește o limbă frumoasă românească, așa ca la București¹.

După Unirea Bucovinei (15 noiembrie 1918), la 1 decembrie 1918, prin Unirea Transilvaniei s-a încheiat procesul de reîntregire națională a României.

Scopul acestui articol este de a evidenția principalele realizări ale României interbelice, care s-au răsfrânt benefic asupra basarabenilor.

E bine să știm de unde am pornit. În pofida unor realizări incontestabile ale imperiului țarist, demonstrate până la implicarea acestuia în Marele Război (așa s-a numit Primul Război Mondial), Rusia era un stat înapoiat, polițienesc, cu o sumedenie de probleme nerezolvate, Basarabia fiind o gubernie agrară, săracă, cvasi-analfabetă, supusă unei rusificări acerbe. Din cauza mizeriei și sărăciei, a nedreptăților privind repartizarea (stăpânirea) pământului, mulți basarabeni au fost nevoiți să plece peste Nistru în căutarea unei vieți mai bune.

După Unirea Basarabiei cu Regatul Român, pe acest teritoriu au demarat procese de modernizare a economiei, a vieții politice, a societății în ansamblu.

Astfel, în domeniul *economiei*, atenția principală a conducerii statului a fost acordată sectorului agrar. Deloc întâmplător acest lucru: la sate trăiau 87% din locuitori, la orașe – 13%. În timpul descompunerii imperiului țarist, țăranii basarabeni au însușit cu de la sine putere tere-

O hartă etnografică, administrativă și economică a Basarabiei din momentul Unirii. A făcut parte, probabil, din materialele care aveau să fie prezentate de delegația basarabeiană la Conferința de Pace de la Paris

nuri agricole, proprietăți ce trebuiau legalizate. La 27 noiembrie 1918, Sfatul Țării a adoptat Legea agrară, promulgată la 22 decembrie 1918, dar aplicată începând cu 11 martie 1920². Până în 1924 Instituția de Stat „Casa Noastră” a aplicat Legea agrară, expropriind și împrăștiind terenurile agricole. A fost expropriat pământul moșierilor, care depășea 100 de hectare; terenurile ce aparțineau statului (rus), mănăstirilor, aflate în străinătate, cetățenilor străini, zemstvelor etc.; mănăs-

tirile au rămas cu 50 de hectare. Pământurile expropriate au fost oferite agricultorilor care nu posedau pământ și locuiau pe moșii, precum și țăranilor ce aveau mai puțin pământ decât prevedea norma legală (6-8 ha). Împroprietărirea cu pământ s-a făcut pe bază de răscumpărare, prețul pământului fiind stabilit pe baza prețului mediu de arendă. Altfel spus, țăranii au devenit proprietari ai terenurilor agricole; ei au beneficiat de credite cu o dobândă mică și de lungă durată, de semințe selecționate de bună calitate etc. Conform statisticii oficiale, la 1 ianuarie 1931, în Basarabia au fost împroprietăriți 335 621 de țărani³, având actele în regulă. Pământul a devenit marfă, ceea ce însemna deschiderea de noi perspective de dezvoltare economică și socială.

Basarabia, ca parte componentă a României, a trecut prin aceleași greutăți și realizări ca și țara în întregime. România a avut de suferit în urma implicării în Primul Război Mondial și a făcut un efort considerabil în vederea depășirii urmărilor războiului. Crearea României mari a dus la modificarea modului de producție și la schimbarea piețelor de desfacere a mărfurilor. Dacă în trecut producția agricolă basarabeană era trimisă pe piața Imperiului Rus, după Unire producătorul basarabean a fost nevoit să caute noi piețe de desfacere, atât în interiorul țării, cât și în exterior. Totul a evoluat în timp, spre binele țăranului basarabean. În Basarabia se producea grâu, porumb, floarea soarelui, tutun, sfeclă de zahăr, vin. Multe din produsele agricole erau vândute pe piețele din interiorul României, iar unele din ele (floarea soarelui și produsele acesteia) – pe piețele din Europa. Mulți țărani basarabeni își crease gospodării-model, demne de luat exemplu pentru toți consătenii lor. Elocvent este și cazul lui Alexandru Fedeleș din Căușeni. El a participat la Primul Război Mondial, în cadrul armatei ruse. A făcut studii liceale, cunoștea limbile română, rusă, germană și franceză. În 1932, împreună cu un consătean, Sava Vrabie, a făcut studii de agronomie în Franța. Revenind la Căușeni, a lucrat agronom, s-a ocupat de creșterea viței de vie și a pomilor fructiferi. S-a căsătorit cu Olga Bordeian din Ursoaia. Fiul lui Alexandru, Eremia Fedeleș, își amintește: „Familia noastră a avut șase deseatine de pământ, dintre care o deseatină și jumătate de pământ era viță de vie altoită. Noi aveam casă bună, poiată, în care puteam ține o pereche de boi, o pereche de cai, câteva oi. Nu departe de gospodărie, bunelul și tata au sădit o pădure. Din pădure luam haragi și mlață

pentru legatul viței de vie. În fiecare toamnă, cu o căruță specială, trasă de un cal, tata ducea strugurii de vânzare comercianților evrei din Căușeni”⁴. Regretatul Boris Vasiliev a scris în cartea sa de memorii cum sătenii din Molovata l-au ales pe tatăl lui primar: avea o gospodărie exemplară⁵. Dar invazia sovietică din 1940, apoi revenirea sovieticilor în 1944, va lichida această pătură de oameni gospodari, etichetându-i „chiaburi” și deportându-i în Siberia (în 1941 și 1949).

Caracterul agrar al economiei Basarabiei s-a păstrat și în perioada interbelică.

Industria s-a dezvoltat lent și a avut o legătură strânsă cu agricultura. În Basarabia au fost construite mori: în 1940, în ținutul Nistru erau 25 de mori sistematice comerciale și 351 de mori țărănești, iar în total, în Basarabia, funcționau circa 1 000 de mori țărănești, din 1930 fiind organizate în Asociația generală a micilor morari și proprietari de oloinițe⁶. Progresul lent al industriei basarabene are câteva explicații: provincia este lipsită de zăcăminte naturale, adică de materia primă necesară. Un rol determinant în politica investițională l-a jucat factorul extern: din octombrie 1924, prin crearea așa-numitei „Republici Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești”, a cărei frontieră de vest era marcată pe hărțile sovietice pe râul Prut, URSS a decis să cucerească Basarabia. Această stare de lucruri a temperat conducerea României în crearea unei industrii moderne în Basarabia.

În schimb, *infrastructura* Basarabiei a cunoscut o modernizare spectaculoasă. În doar trei ani (1918-1921) a fost schimbat ecartamentul căilor ferate (de la cel rusesc, mai larg, la cel european). Datorită eforturilor depuse de conducerea României, în Basarabia au fost întărite, reconstruite sau construite noi căi ferate, cum ar fi, de pildă, traseul Chișinău-Bălți cu o lungime de 85 de km, cel dintre stația Revaca (Chișinău) și Căinari, care scurta drumul spre Galați cu 61 de km. Exemplele ar putea continua. România interbelică a construit locomotive și diverse feluri de vagoane (pentru transportul de pasageri și mărfuri), care circulau nu doar pe teritoriul țării, inclusiv Basarabia, ci erau exportate în străinătate (inclusiv în URSS)⁷. Între Chișinău și București circulau trenuri rapide și accelerate, care aveau vagoane directe spre Cluj și alte orașe.

O dezvoltare împetuoasă a cunoscut și rețeaua de șosele moderne. În 1918, în Basarabia erau în total 254 km de șosele (Chișinău-Criuleni – 40,6 km, Chișinău-Orhei – 33,7 km etc.). La fiecare sută de kilometri pătrați de suprafață reveneau circa 575 metri de șosea, ceea ce „era de o sută de ori mai puțin decât se cerea”⁸. După Unire, Ministerul Lucrărilor Publice de la București a elaborat un plan amplu de construire a șoselelor în Basarabia. Din diverse motive acest plan a fost realizat doar parțial: a fost construită șoseaua Hotin-Cernăuți, Otaci-Colincăuți, Soroca-Florești și altele. În Basarabia au fost reparate sau construite din nou numeroase poduri și podețe: dacă în 1919 existau 620 de poduri, cu o lungime de 4 261 m, către anul 1940 s-au mai construit 4 105 poduri cu o lungime de 17 989 metri. Prutul era un râu navigabil, cu transport fluvial intens. În Basarabia s-au construit, de asemenea, trei aeroporturi – la Chișinău, în 1921, la Cetatea Albă și Ismail, în 1935.

În perioada interbelică, Basarabia a fost cea mai telefonizată parte a României. Aici s-a creat o rețea ramificată de *spitale și farmacii*. Fiind învingătoare în Primul Război Mondial, România a beneficiat de reparații de război din partea Germaniei. În acest sens, România a primit din Germania, între altele, și aparate Roentgen, de care a beneficiat spitalul de la Costiujeni (Chișinău). Datorită îmbunătățirii condițiilor de trai și a sistemului de ocrotire a sănătății, în Basarabia a sporit natural numărul populației.

O adevărată „revoluție culturală” s-a produs în domeniul învățământului, mai ales în cel primar și liceal. În educație, moștenirea țaristă a fost lamentabilă: conform datelor recensământului din 1897, în Basarabia, știutorii de carte alcătuiau 15,6%, iar în rândurile populației băștinașe (a românilor) starea de lucruri era și mai deplorabilă – între bărbați știa carte doar 10,5%, iar între femei doar 1,7%.

Statul român a depus eforturi deosebite în vederea alfabetizării copiilor și maturilor. Intelectualii basarabeni au cerut naționalizarea școlii încă în 1917. După Unire, acest proces s-a dinamizat. Autoritățile au organizat cursuri pentru învățători. Un rol deosebit de mare l-au avut învățătorii, profesorii și oamenii de cultură veniți din restul țării. Aceștia au fost adevărați „apostoli” (Dan Dungaciu), care au realizat acte de eroism. Dacă înainte de 1918 nu exista nicio școală românească,

după 1918 numărul acestora crește sensibil, astfel că, în ianuarie 1939 existau 2 718 școli, cu 7 581 de învățători și 346 747 de copii⁹. Existau școli de stat și particulare: din cele 97 de școli particulare (1938), 75 erau evreiești, 5 germane, 4 poloneze, 1 ucraineană, 2 rusești și 10 românești¹⁰. În 1940 în Basarabia erau 26 de licee (17 de băieți și 9 de fete), 24 de gimnazii și alte școli de cultură generală, frecventate de 17 350 de elevi. Absolvenții liceelor din Basarabia au avut posibilitatea să-și continue studiile la universitățile din Iași, București, Cluj sau în centre universitare din vestul Europei.

În noiembrie 1926, la Chișinău a început să activeze Facultatea de Teologie Ortodoxă, iar în aprilie 1933 și-a deschis ușile Facultatea de Științe Agricole – ambele fiind extensiuni ale Universității de la Iași. Astfel, la Chișinău au fost puse bazele învățământului superior din Basarabia. În 1919 a fost deschis Conservatorul „Unirea”, în 1925 – Conservatorul Național, în 1936 – Conservatorul Municipal. Basarabia a oferit culturii mondiale artiști inegalabili: Eugeniu Coca, Ștefan Neaga, Maria Cebotari ș. a.

În Basarabia interbelică a funcționat Teatrul Național din Chișinău, Biblioteca Universitară Centrală, Muzeul Național de Istorie. Aici s-au tipărit cărți, reviste („Viața Basarabiei” rămâne și în prezent o sursă de documentare pentru istorici), ziare, atât în limba română, cât și în alte limbi ale etniilor conlocuitoare.

În 1925 a fost înființată Patriarhia Română, având în componența ei Mitropolia Basarabiei, cu două eparhii: Arhiepiscopia Chișinăului și Episcopia Cetății Albe-Ismail. În 1928, Gurie Grosu a fost ridicat la rangul de mitropolit. Biserica din Basarabia a fost reorganizată, a fost construit un nou orfelinat, un sanatoriu pentru preoți, chiar o Bancă a preoților – „unică în peisajul românesc” (D. Dungaciu).

În România interbelică, cu anumite carențe, a funcționat democrația, bazată pe Constituție (adoptată în 1923) și pe legi. A funcționat un sistem pluripartidist, un sistem electoral modern. În noiembrie 1919, în România s-au desfășurat primele alegeri generale pe baza votului universal, egal, direct, secret și a reprezentării proporționale a mandatelor în conformitate cu numărul populației. Astfel, cetățenii României întregite au ales primul parlament postbelic. Basarabienii s-au prezen-

tat la vot în proporție de 72,2% din alegătorii incluși în liste, dovadă convingătoare că locuitorii provinciei au acceptat Actul Unirii din 27 martie 1918. Basarabeni au ales și au trimis în primul parlament postbelic al României 90 de deputați și 37 senatori¹¹. Pe parcursul anilor, formațiunile politice din Basarabia au fuzionat cu cele din restul României sau au constituit noi partide.

România interbelică a fost mereu hărțuită de URSS. În 1924 un *comando* sovietic a trecut Nistrul și a încercat să ridice o insurecție la Tatar-Bunar. În octombrie 1924, URSS a creat un cap de pod de cucerire a Basarabiei, de sovietizare a restului României și a Balcanilor. Acest cap de pod s-a numit RASSM, asemenea Belarus față de Polonia sau Karelia față de Finlanda. Guvernul de la București a luat măsurile convenite în privința asigurării securității statului, cu atât mai mult cu cât agenți sovietici sistematic treceau Nistrul cu sarcini de a destabiliza situația internă. În astfel de condiții Bucureștiul a fost obligat (forțat de împrejurări) să introducă forțe ale Jandarmeriei, atât de mult hulite de presa bolșevică. Guvernarea a modernizat și poliția, în care 20 la sută erau ofițeri și trupă din restul României, iar 80 la sută erau basarabeni.

Mult s-a scris despre ineficiența administrației din Basarabia. În mare parte așa a fost: de multe ori, ca pedeapsă, în Basarabia au fost trimiși administratori corupți, certați cu legea sau cu bunul-simț. Nu ar fi o scuză, însă nici în alte regiuni ale României administrația nu a fost mai bună. Criticile nu au fost regionale, ci naționale.

În perioada interbelică basarabeni au beneficiat de un regim democratic (cu cunoscutele-i carențe), bazat pe Constituție și legi, au folosit avantajele reformei agrare și libertățile orășenești. Procesul de modernizare a economiei, infrastructurii, vieții sociale etc. a fost pe alocuri rapid, în alte cazuri – lent sau chiar cu crize. Totuși a fost un progres incontestabil, care, spre nefericirea basarabenilor (a românilor în ansamblu), a fost întrerupt de invazia sovietică, înfăptuită la 28 iunie 1940. În fața colosului de la răsărit, România a fost nevoită să cedeze Basarabia, nordul Bucovinei, Ținutul Herța. O parte a populației s-a refugiat în România, marea majoritate însă a avut de îndurat politicile de inginerie socială, promovate de URSS.

Note

¹ P. Halippa, A. Moraru. *Testament pentru urmași*, Chișinău, 1991, p. 195.

² Gheorghe Palade. *Basarabia în cadrul statului român întregit*. În: *O istorie a Basarabiei*, Chișinău, Editura Serebia, 2015, p. 209.

³ *Idem*, p. 210.

⁴ Anatol Petrencu. *Teroarea stalinistă în Basarabia. Studii, documente, memorii*, Chișinău, S.n., 2013, p. 101.

⁵ Boris Vasiliev. *Stalin mi-a furat copilăria*. Ediție revăzută și adăugită, Chișinău, Grupul Editorial Litera, 2012, p. 54.

⁶ Gheorghe Palade, *op. cit.*, p. 214.

⁷ Cu prilejul unei vizite de documentare la Sankt-Petersburg, am vizitat Muzeul Căilor Ferate Ruse și am văzut expus un model de locomotivă și vagon, importate de URSS din România.

⁸ Gheorghe Palade, *op. cit.*, p. 217.

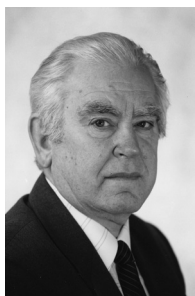
⁹ *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, coordonator Ioan Scurtu, București, 2003, p. 257, 262.

¹⁰ *Idem*, p. 260.

¹¹ *Idem*, p. 160.

Anatol EREMIA

Chișinăul în urcușul spre Unire

A.E. – dr. hab., cercetător conferențiar, lingvist, specialist în onomastică. A editat 25 de cărți, cele mai recente fiind *Dicționar explicativ și etimologic de termeni geografici*, Chișinău, 2006; *Dicționar geografic universal*, Chișinău, 2008; *Localitățile Republicii Moldova. Ghid informativ documentar*, 2009.

Chișinăul reprezintă unul dintre cele mai vechi și importante orașe din Republica Moldova. Este localitatea cu începuturi de viață strămoșească, cu înălțări și decăderi în epoca medievală, cu ascensiuni de creștere și dezvoltare în perioada de transformare a vechiului târg de provincie într-un oraș de prosperitate modernă.

Cercetările arheologice și investigațiile documentare au pus în evidență dovezi sigure cu privire la vechimea și continuitatea vieții umane în această zonă. Printre vestigiile sunt considerate vetrele autohtonilor geto-daci, descoperite pe teritoriul actualelor cartiere și suburbii ale orașului. Reminiscențele trecutului probează în cuprinsul orașului însemnele activității oamenilor în diferite domenii ale vieții umane materiale și spirituale.

Documentele istorice ne informează cu precizie asupra evenimentelor și faptelor ce s-au perindat în curs de secole: prima atestare documentară a numelui topic *Chișinău* (1436); existența unui sat Chișinău, cu moșie și acareturi în hotarele sale, proprietate a pârcălabului Vlaicu (1466), precum și a mănăstirilor *Sf. Vineri* și *Galata* din Iași (1640, 1641); mențiunile cu privire la târgul Chișinău și la meșteșugarii și negustorii săi (1650, 1666),

apoi și cele referitoare la centrul administrativ de ținut și la orașul Chișinău (1716, 1739, 1772-1774, 1817 etc.).

Ca punct de plecare în desemnarea vechii așezări a servit un prim izvor al orașului, denumit popular *chișinău*. Semnificația acestui cuvânt ar fi fost „izvor, cișmea, fântână arteziană”, cuvânt dispărut din vocabularul actual al limbii noastre, păstrat doar în toponimia istorică: *Chișinăul lui Albaș*, *Chișinăul de sub Stâncă*, *Chișinăul Roșu*, *Chișinăul Mare*, *Chișinăul de pe Criș*. Denumirii de *Chișinău* i s-au dat și alte explicații (ung. *Kiș Jenó* „Jeno cel Mic”, tăt. *keșene* „capelă pe mormânt”, „mausoleu”), care, din lipsă de dovezi sigure, istorice și lingvistice, au fost abandonate.

Mărturiile vii ale vremurilor trecute sunt urmele fostelor posturi de strajă și semnalizare, situate pe cele șapte coline ale urbei, ruinele vechilor fortificații, descoperite în perimetrul cartierelor și suburbiilor, acestea servind populației băștinașe ca locuri de adăpost și de refugiu în timp de primejdii (războaie, invazii etc.). Istoria orașului și-a găsit întruchipare și în obiectivele urbane existente astăzi: edificii, monumente, parcuri, scuaruri etc. Principalele momente din viața materială și spirituală a oamenilor și-au găsit reflectare și în denumirile de bulevarde, străzi, piețe. Aceste nume evocă evenimente și fapte petrecute cândva demult, caracterizând diferite aspecte ale vieții orașului și orășenilor, redau particularitățile fizico-geografice și naturale ale terenului.

Prezentul studiu ne oferă posibilitatea cunoașterii istoriei orașului, invitându-ne la o călătorie imaginară prin contemplarea imaginilor actuale și de epocă, dispunând și de unele explicații și comentarii de ordin urbanistic și urbonimic.

Cronica orașului (1)

1436 iulie 17. Este data primei atestări documentare a numelui topic *Chișinău*, acesta referindu-se la o așezare mai veche: „sat pe Bâc, de cealaltă parte a râului, pe valea ce cade în dreptul Cheșenăului lui Albaș”. Ca punct de plecare în crearea toponimului a servit deci un izvor, izvorul dintâi al orașului.

1466. În acest an Ștefan cel Mare confirmă unchiului său Vlaicu, pâr-călab de Hotin, Orhei și Cetatea Albă, o „seliște”, cu întreaga moșie și

cu moară: „la Chișinău, la Fântâna Albișoara, ce s-au cumpărat de la Toader, feciorul lui Fedor, și fratelui său, drept 120 de arginți”.

1576 aprilie 25. Moșia Chișinăului, care mai bine de un secol s-a aflat în stăpânirea urmașilor lui Vlaicu pârcălab, devine proprietatea lui Drăguș: „Vasutca, fiica Maricăi, nepoata lui Ieremia, ce a fost vistiernic, strănepoata lui Vlaicu, de bună voia ei, de nimeni silită nici asuprită, și-a vândut ocina și moșia ei dreaptă, un sat cu numele Chișinăul pe Bâc, în ținutul Lăpușnei, și cu mori pe Bâc, din ispisocul de întăritură, pe care l-a avut strămoșul ei Vlaicu de la Ștefan Voievod cel Bătrân, și l-a vândut slugii noastre, lui Drăguș, ce a fost ureadnic în Iași, drept 500 de galbeni”.

1640-1641. Chișinăul, și unele sate din apropiere devin posesiune a mănăstirilor Sf. Vineri și Galata din Iași.

1650. În timpul domniei lui Vasile Lupu (1634-1653), Chișinăul era cunoscut ca principal centru economic pe noul drum comercial Ceta-tea Albă-Tighina-Iași-Suceava.

1666 martie 2. Localitatea este menționată documentar ca târg în ținutul Lăpușna, iar cei care se ocupau cu negoțul ca neguțatori sau târgoveți.

1670-1670. Negustorii locali posedau dughene și cârciumi, în care se vindeau țesături, încălțăminte, sare, crupe, miere, ceară, vin, rachiu, tutun. La iarmaroacele din Chișinău se aduceau de vânzare cereale, vite, furaje, păsări, pește, piei, blănuri, fructe, legume.

1675-1700. Chișinăul crește și se dezvoltă treptat, ocupând noi teritorii din cuprinsul moșiilor mănăstirești. Locuitorii sunt obligați să plătească impozite pentru casele, dughenele și beciurile construite în afara limitelor târgului.

1677. *Cronica polonă* de Miron Costin (1633-1691) inserează Chișinăul printre orașele din Țara de Jos a Moldovei. În *Poema polonă* cronicarul consemnează că în ținutul Lăpușnei se aflau ca localități principale doar târgul Lăpușna și târgușorul Chișinău.

1683. Către sfârșitul sec. al XVII-lea și în prima jumătate a sec. al XVIII-lea Moldova devine arena unor războaie purtate pe teritoriul ei de străini: po-

lonezii cu turcii și tătarii, rușii cu turcii și tătarii de Crimeea. În 1683 orașul este ocupat și devastat de cazaci. În 1690 turcii și tătarii îl ard și-l ruinează în mare parte, ca în 1739 să-l treacă din nou prin foc și sabie.

1716. Dimitrie Cantemir, în opera sa istorico-geografică *Descrierea Moldovei*, amintește de târgul Chișinău, dar nu-l tratează ca localitate de aceeași mărime și importanță cu Tighina și Lăpușna.

1739 februarie 2. După un plan-schemă de la această dată, satul Chișinău de mai înainte este amplasat pe malul drept al Bâcului, de stânga râului fiind indicate așezările rurale Visterniceni și Râșcani.

1758. Din relatările unui călător străin aflăm că Chișinăul medieval semăna cu „un târgușor de provincie, cu ulițe strâmte și întortocheate, care tindeau să urce în sus pe versantul apusean, cu case mici acoperite cu șindilă și stuf, împrejmuite de garduri improvizate din bârne și nuiele, cu turelele câtorva biserici de lemn ițite printre copacii de salcâmi”.

1772-1774. Recensământul populației Moldovei din acești ani fixează pentru Chișinău 162 de birnici (aproximativ 700-800 de locuitori). Principala lor ocupație era comerțul, meșteșugăritul, dar și agricultura, creșterea vitelor, pescuitul, vânatul. Aici locuiau români de baștină, precum și coloniști armeni, greci, evrei. Se stabilesc aici cu traiul, își construiesc case mari cu etaje moșierii și comercianții bogați. Apar și primele biserici zidite din piatră: *Măzărachi* (1752-1757), *Sfinții Împărați Constantin și Elena* (1777).

1800. În a doua jumătate a sec. al XVII-lea în oraș iau ființă primele școli organizate și susținute de către instituțiile de stat. Niște case speciale pentru instruirea copiilor existau și pe lângă comunitățile obștești și biserici (Măzărachi, 1800 ș.a.). Printr-un act din 28 mai 1803, emis de Alexandru Moruzi, este instituită prima școală domnească din Chișinău.

1812 mai 16. Prin Tratatul de Pace de la București între Rusia și Turcia, Basarabia este anexată la Rusia și declarată regiune a Imperiului Țarist.

1813. În oraș este deschis Seminarul teologic, care avea o bibliotecă și o tipografie.

1818. Chișinăul, devenit oraș, este desemnat centru administrativ al regiunii Basarabia. În viața economică și culturală a urbei au loc transformări esențiale. Aici se stabilesc noi funcționari de stat, duhovnici, negustori, meșteșugari. La periferia de vest a orașului sunt dislocate unități ale armatei ruse. Își fac apariția noi instituții și organizații oficiale de stat.

1820-1850. Această perioadă se caracterizează prin evenimente și fapte remarcabile. La Chișinău se află în surghiun poetul rus A. S. Pușkin (1820-1823). Se deschid primele școli lancasteriene. Este construită Catedrala cu monumentala Clopotniță în preajmă (1830-1836) și Arcul de Triumf (1840-1841), denumit inițial *Porțile Sfinte*. Se deschide Biblioteca Publică Orășenească (1832), sunt inaugurate câteva școli: Liceul Regional (1833), Școala Pomicolă din Basarabia (1842). Este construit Fantalul, fântâna arteziană cu șipote de sub dealul bisericii Măzărachi (1829-1834). Au fost înălțate Biserica Luterană (1838), Biserica Romano-Catolică (1840-1843) și rezidite bisericile *Înălțarea Domnului* (1830) și *Sf. Haralambie* (1836).

1850-1855. După planul general de dezvoltare a orașului, aprobat în 1834, se orânduiesc în linii drepte străzile urbei, iau contur principalele artere și cartiere. Sporește numărul populației pe bază de urbanizare locală și de colonizare cu locuitori strămutați din alte regiuni și cu migranți și bejenari de peste hotare (bulgari, sârbi, greci, armeni). Majoritari continuau să rămână totuși românii. Dinamica populației din oraș: 1812 – 7 mii loc., 1830 – 26 mii loc., 1835 – 34 mii loc., 1845 – 52 mii loc., 1850 – 58 mii loc., 1855 – 60 mii locuitori.

1856-1870. Arhitect principal al orașului este confirmat Alexander Bernardazzi, datorită căruia Chișinăul se transformă într-un centru urban de tip european. Curând apar primele edificii de proporții, cu aspect modern: blocuri de locuit, instituții publice, bisericile *Sf. Teodor-Tiron* (1858), *Sf. Treime* (1869). Se pavează străzile și piețele, se amenajează parcurile și scuarurile, pe arterele principale se instalează felinare cu gaz lampant.

1871-1895. Se construiește gara și se inaugurează circulația pe linia de cale ferată Chișinău–Tighina–Tiraspol. Mai târziu (1889), în oraș, pe strada principală, se pune în funcțiune tramvaiul cu cai (konka). Se dă în folosință primul apeduct orășenesc (1892).

1895-1900. Este finalizată construcția Capellei Gimnaziului de Fete, astăzi Biserica *Sf. Cuvioasa Teodora de la Sihla* (arhitect A. Bernardazzi). Se află în stadiu de construcție Biserica *Sf. Dumitru*, precum și impunătoarea sa clopotniță cu 5 clopote.

1905-1917. Chișinăul devine centrul evenimentelor de rezonanță istorică: se intensifică mișcarea pentru drepturile naționale; se regrupează forțele democratice, formând un front comun împotriva regimului de asuprire țarist; ia ființă Partidul Național Moldovenesc și se creează unități militare naționale; își fac apariția noi ziare și reviste în limba română; apar noi societăți și instituții publice; au loc întruniri ale muncitorilor și țăranilor și se convoacă congrese ale învățătorilor, țăranilor și ostașilor; este creat Sfatul Țării, organul suprem legislativ și electiv al Basarabiei (20 octombrie 1917), care, exprimând voința majorității populației din provincie, proclamă independența Republicii Democratice Moldovenești (2 decembrie 1917).

1918 martie 27/aprilie 3. Sfatul Țării, prin votare parlamentară, adoptă Declarația de Unire a Basarabiei cu România. După semnarea Tratatului de la Paris (28 octombrie 1918), Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia recunosc Actul Unirii Basarabiei cu România.

1920-1935. Este perioada când Basarabia se încadrează activ în viața politică, economică și culturală românească. Se efectuează reorganizarea administrației publice, se naționalizează băncile, se traduce în fapt reforma agrară. La Chișinău încep să funcționeze întreprinderi ale industriei ușoare și alimentare: fabricile de încălțăminte, de tricotate, de blănuri, de mezeluri, câteva mori și brutării. Renaște cultura și arta națională, se dezvoltă învățământul mediu și superior. Se înființează Societatea Scriitorilor din Basarabia (1921). Se editează o serie de reviste (*Arhivele Basarabiei*, *Luminătorul*, *Viața Basarabiei*) și ziare (*Basarabia*, *Cuvânt moldovenesc*, *Dreptatea*, *Sfatul Țării*), reapare cotidianul *România Nouă* și alte periodice. Se inaugurează Liceul Militar, Liceul de Fete *Regina Maria*, Gimnaziul *Mihai Eminescu*, Liceul *B. P. Hasdeu*, Liceul Eparhial.

La Chișinău este transferată Facultatea de Științe Agricole din Iași (1933). Este fondat Institutul Social din Basarabia (1934, președinte P. Halippa). Activează câteva școli superioare de muzică: Conservato-

rul *Unirea*, Conservatorul Național. Se deschide Muzeul Național de Istorie a Naturii și Muzeul Bisericesc. Începe să activeze Teatrul Național (1920). Sunt înălțate câteva monumente: *Lupoanca Capitolină* (1925), *Ștefan cel Mare* (1928). Funcționau mai multe cinematografe și cluburi: *Orfeum*, *Odeon*, *Express*, *Colosseum*, *Clubul Polonez*. La renovarea vieții sociale și la renașterea spiritualității naționale și-au adus contribuția eminente personalități ale istoriei și culturii neamului: P. Halippa, I. Inculeț, I. Pelivan, Al. Mateevici, O. Ghibu, N. Iorga, M. Sadoveanu, O. Goga, Gh. Madan, E. Alistar.

1940 iunie 28. Conform odiosului plan Ribbentrop–Molotov din 23 aprilie 1939, URSS ocupă forțat Basarabia, care este apoi (2 august 1940) încorporată parțial (fără județele Hotin, Cetatea Albă și Ismail) în componența RSS Moldovenești. Chișinăul devine capitală a RSSM. Urmează un intens proces de sovietizare a vieții publice.

1941-1944. Basarabia este reintegrată în hotarele României. Chișinăul devine sediu al Guvernământului pentru organizarea provinciilor Basarabia și Bucovina.

1944 august 24. Basarabia este reocupată de trupele Armatei Sovietice. La Chișinău și în întreaga provincie se reinstalează organele puterii de stat comunist-totalitare. În următorii ani, sub pretextul restabilirii economiei și dezvoltării culturii naționale („moldovenești”), se întreprind măsuri de industrializare și colectivizare a ramurilor economice, de politicizare și de ideologizare în spirit comunist a culturii, științei, artei, învățământului. Acestea cu aplicarea celor mai crunte metode și mijloace de asuprire și reprimore: persecutări, arestări, condamnări, deportări, sărăcie și foamete organizate, deznaționalizarea autohtonilor, încălcarea drepturilor omului. La posturile de conducere în organele centrale și locale sunt înscăunați oameni străini, aduși din alte regiuni, mai cu seamă din Rusia, precum și colaboraționiști din partea locului.

1945-1960. Chișinăul, prin munca istovitoare și abnegația băștinășilor, se ridică treptat din ruinele pricinuite de război, își restabilește forțele creatoare și capacitățile de producție. Își reiau activitatea vechile întreprinderi, intră în funcțiune noi fabrici și uzine: Fabrica de Tricotaje, Uzina Mecanică, Fabrica de Confecții, Uzina de Armatură

și Panouri Mari, Fabrica de Încălțăminte, Fabrica de Mobilă. Ia amploare învățământul superior și știința prin deschiderea Universității de Stat, Institutului de Medicină, Filialei Moldovenești a Academiei de Științe a URSS. Este creat Studioul Cinematografic *Moldova-film*, se înființează Ansamblul de Dansuri Populare *Joc*, Teatrul Republican de Păpuși *Licurici*. Se pun în funcțiune primele linii de troleibuz. Este deschis Spitalul Clinic Republican pentru Copii. Se dă în exploatare Stadionul Republican. Se deschide Teatrul de Operă și Balet, Cinematograful *Patria*. Se inaugurează *Aleea Clasicilor literaturii române*. Au loc primele congrese ale arhitecților, artiștilor plastici, compozitorilor, scriitorilor, jurnaliștilor. Începe să funcționeze Televiziunea din Chișinău.

1961-1985. Acești ani se impun printr-un avânt sporit de muncă, prin speranța și străduințele celor ce trudesc spre a pune temeliele unei vieți mai bune și mai drepte, acestea încununate de unele realizări și succese pe plan economic și cultural. Continuă dezvoltarea extensivă a Chișinăului. Centrul orașului este reconstruit, aici făcându-și apariția edificii impunătoare moderne: Casa Guvernului, Palatul de Cultură al Sindicatelor, Palatul Național, Teatrul de Operă și Balet, Circul de Stat, Casa Radio, hotelurile *Codru*, *Național*. Și-au reînnoit aspectul edilitar vechile cartiere și suburbii: Botanica, Buiucani, Râșcani, Ciocana. Producții noi industriale și alimentare au început să furnizeze Uzina de Tractoare, asociațiile de producție *Zorile* și *Floare*, Combinatul de Vin și Coniac, Uzina de Frigidere, Uzina de Pompe, Combinatul de Carne, Fabrica de Bomboane *Bucuria*. S-a dat în exploatare conducta Magistralei de gaze naturale, s-a deschis Centrul de Ocrotire a Sănătății Mamei și Copilului. Pe baza Filialei s-a înființat Academia de Științe a Moldovei și a fost fondată Grădina Botanică a Academiei. Și-a deschis ușile Institutul Politehnic. A intrat în funcțiune Tipografia Centrală.

1986-1990. Situația de stagnare în economia URSS, criza politică și ideologică în sistemul totalitar-comunist, acțiunile de revoltă ale oamenilor muncii în diferite regiuni și republici ale fostei uniuni au avut drept consecințe puternice manifestări cu caracter anticomunist și antisovietic la Chișinău și în alte orașe din Moldova. Principalele revendicări și cerințe: revenirea la tradițiile istorice și valorile culturale

naționale, punerea în drepturile sale firești a limbii române și scrisului românesc, recunoașterea și respectarea drepturilor omului la cuvânt și libera cugetare. Curând are loc prăbușirea Imperiului Sovietic.

1989 august 31. Este adoptată Legea cu privire la statutul oficial, de stat al limbii române și revenirea ei la grafia latină.

1990 aprilie 27. Intră în aplicare Legea cu privire la drapelul de stat *Tricolorul*.

1990 iunie 23. Este adoptată Declarația despre suveranitatea Republicii Moldova.

1991 august 27. Este adoptată Declarația despre independența Republicii Moldova.

1992. Republica Moldova devine membru al OSCE (30 ianuarie) și membru al ONU (2 martie).

1993-2000. Chișinăul găzduiește ambasaderele multor state, reprezentanțele instituțiilor și organismelor internaționale. Aici au loc reuniuni la nivel înalt, sunt organizate conferințe, sesiuni și congrese științifice mondiale. Iau ființă multe întreprinderi și firme mixte moldo-străine. Periodic se deschid expoziții și târguri în diferite domenii și ramuri economice.

2010-2018. Moldova parcurge astăzi calea deschiderii spre o lume nouă. Chișinăul se afirmă ca principal centru economic și cultural pe plan național și european.

Serial cu acest generic pentru 2018: Cronica orașului (1), Centrul istoric (1,2), Botanica (1), Buiucani (1), Râșcani (1), Ciocana (1) ș.a.

Constantin Gh. CIOBANU

Unirea Basarabiei cu România în imagini filatelice

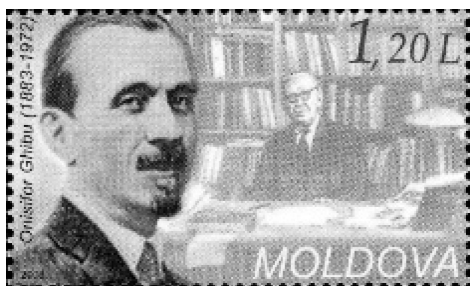

C. Gh. C. – doctor în științe istorice, cercetător științific la MNEIN. Președinte-fondator al Asociației Filateliștilor, Maximafiliștilor și Cartofiliștilor din Republica Moldova (1994), organizator al multor expoziții filatelice naționale. Participant la expoziții de filatelie și cartofilie, organizate în străinătate, la care s-a învrednicit de 44 medalii de argint, vermeil și aur. Coautor a 20 de monografii, printre care 11 de istorie poștală a Moldovei. Decorat cu medalia „Meritul civic”. Laureat al Premiului „Eminescu – Teiul de Aur” al Societății Culturale Române (2011).

Dezmembrarea Imperiului Rus care s-a produs în urma revoluției din februarie 1917 a însemnat momentul crucial în care popoarele, înglobate în acel spațiu, au accelerat lupta pentru afirmarea identității naționale și pentru propria organizare în state naționale proprii, pe baza principiului autodeterminării. Basarabia, ruptă din trupul Moldovei în 1812, se găsea într-o situație favorabilă desprinderii definitive de Rusia. Căci, deși în cei 100 de ani de dominație rusească suferise un proces brutal de rusificare, fosta provincie continua să fie în marea ei majoritate românească, mai bine de 65 % dintre locuitori fiind români. În aceste condiții și făcând apel la dreptul istoric, Basarabia a urmărit mai întâi autonomia față de Rusia și apoi, drept scop final, unificarea cu România.

Aici trebuie să amintim că în martie 1917 la Chișinău se refugiază Onisifor Ghibu, care anterior a fost inspector școlar primar pentru școlile din Transilvania (1910-1914), fiind totodată și profesor de pedagogie la Institutul Teologic din Sibiu (1910-1912). După ocuparea Bucureștiului de către trupele austro-ungare, în toamna anului 1916, Onisifor Ghibu se află la Iași, iar din martie 1917 – la Chișinău, unde devine motorul acțiunii

revoluționare basarabene din 1917-1918. Împreună cu câțiva fruntași basarabeni întemeiază și organizează Partidul Național Moldovenesc. Tipărește „Ardealul” (de la 1 octombrie 1917), prima „foaie” cu tipar latin din întreg Imperiul Rus, transformat mai apoi în cotidianul „România Nouă” (de la 24 ianuarie 1918) – „organ de luptă pentru unirea politică a tuturor românilor”. În primul număr publică marea „Declarație”, întocmită și cu prima semnătură a lui Onisifor Ghibu – „de unire cu România a tuturor românilor aflători în teritorii ocupate vremelnice de puteri străine”. Onisifor Ghibu s-a aflat în fruntea luptei care duce la unirea Basarabiei în 1918.

Acestui om politic, care a depus eforturi pentru a înfăptui Unirea, Î.S. „Poșta Moldovei” i-a consacrat în anul 2008 o marcă poștală (nr. 646), tipărită într-un tiraj de 200.000 bucăți.

Unirea Basarabiei cu România a avut loc la 27 martie 1918 pe stil vechi (9 aprilie – stil nou) și a fost, de fapt, reunificarea vechii provincii românești, pentru a forma România Mare.

În aprilie 1928, când se marca un deceniu de la epocalul eveniment istoric, Poșta Română a emis o serie din 7 mărci, dedicate evenimentului.

Mărcile, realizate în baza machetelor elaborate de pictorul L. Basarab, au fost tipărite în heliogravură pe hârtie albă cu filigran și redau trei modele pentru cele 7 valori: clădirea Sfatului Țării, în care s-a votat Unirea (valorile de 1 leu și 2 lei), imaginea Cetății Albe (valorile 7,50 lei și 10 lei) și cetatea Hotin (valorile 3 lei, 5 lei și 20 lei).

Mărcile respective s-au aflat în circuitul poștal până la 1 aprilie 1934, când au fost retrase din comerțul poștal.

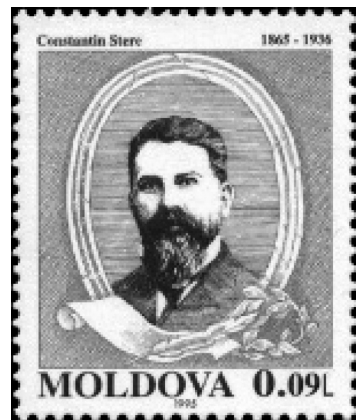
Dimensiunea imaginii e de 37 x 21 mm, tirajul constituie 200.000 serii

În 1995, în cadrul seriei „Oameni iluștri”, Î.S. „Poșta Moldovei” emite o marcă, ce reproduce imaginea lui Constantin Stere (1865-1936), om politic și scriitor.

Își face studiile la Facultatea de drept din Iași, iar în 1897 susține teza de licență, în 1901 începe cariera de pedagog de la gradul de profesor suplinitor, ca în 1913 să fie ales rector al Universității. Timp de 40 ani a desfășurat o activitate publicistică remarcabilă, fiind fondatorul și conducătorul revistei „Viața românească”, apărută la 1 martie 1906.

A fost al doilea președinte al Sfatului Țării (2 aprilie – 25 noiembrie 1918), jucând un rol important în Unirea Basarabiei cu România. Rolul lui în această ședință istorică este deosebit. Cuvântarea sa, bine chibzuită și rostită cu haru-i oratoric caracteristic, autoritatea de luptător convins împotriva țarismului, au jucat un rol hotărâtor în momentul votării.

Stere a fost un luptător politic devorat nu de ambiții, ci de idealuri. Așa s-a dezvoltat contemporanilor și tot astfel s-a fixat în memoria posterității. Personalitate deosebit de complexă, cu activitate multilaterală – jurist, profesor, ideolog, gazetar, scriitor și om politic – Constantin Stere s-a situat pe linia unei tradiții vechi și nezdruincinate, a intelectualului angajat.

Constantin Stere nu a putut face carieră politică, dar le-a fost superior, prin consecvența democratică, tuturor acelor care îl anatimizau.

În anul 1995 Î.S. „Poșta Moldovei” emite o marcă poștală, astfel comemorându-l pe ilustrul om politic și scriitor Constantin Stere (1865-1936).

Sfatul Țării a cunoscut mulți bărbați, și doar o singură femeie: Elena Alistar – o excelentă oratoare, o inteligență sclipitoare, ce analiza totul într-o frumoasă limbă românească.

Între 1909-1916 a urmat Facultatea de Medicină de la Iași. A fost arestată pentru „activitate naționalistă” împreună cu membrii grupării lui Daniel Ciugureanu, deoarece susținea necesitatea eliberării prin forță a Basarabiei de sub stăpânirea rusă.

Membră a Partidului Național Moldovenesc, a fost aleasă deputat în Sfatul Țării din partea ținutului Cetatea Albă.

Î.S. „Poșta Moldovei”, în anul 1996, în cadrul seriei EUROPA, emite o marcă cu un tiraj de 250.000 bucăți, dedicate Elenei Alistar, care a luat parte la evenimentele politice ce au condus Basarabia către Unirea cu România. La 27 martie 1918 a votat necondiționat Unirea Basarabiei cu România.

În 1998 un alt deputat al Sfatului Țării, Pantelimon Halippa (1883-1979), apare pe o marcă poștală, emisă în Moldova cu un tiraj de 200.000 bucăți.

Pantelimon Halippa (n. 1 august 1883, Cubolta, ținutul Soroca – d. 30 aprilie 1979, București) a fost un publicist și om politic basarabean, unul dintre cei mai importanți militanți pentru afirmarea spiritului românesc în Basarabia și pentru unirea acestei provincii cu România. A fost președintele Sfatului Țării, care a votat unirea în 1918. După 1918 a deținut mai multe funcții: ministru, secretar de stat pentru Basarabia (1919-1920), ministru al lucrărilor publice (1927), ministru al lucrărilor publice și comunicațiilor (1930), ministru ad-interim la Ministerele Muncii, Sănătății și Ocrotirii Sociale (1930), ministru secretar de stat (1928-1930, 1932, 1932-1933), senator și deputat în

Parlamentul României (1918-1934), urmărind constant propășirea culturală a Basarabiei.

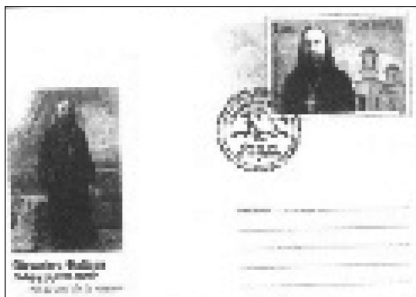
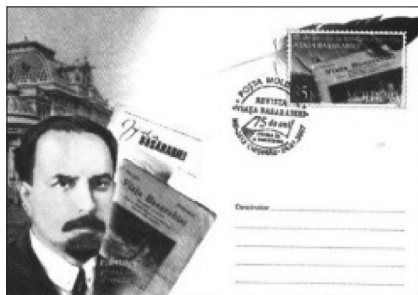
Pantelimon Halippa a fost întemeietorul Universității Populare din Chișinău (1917), al Conservatorului Moldovenesc, al Societății Scriitorilor și Publiciștilor Basarabeni, al Societății de Editură și Librărie „Luceafărul” din Chișinău (1940). În 1932 a editat și a condus revista „Viața Basarabiei” și ziarul cotidian omonim.

În 1950 a fost arestat și închis, fără a fi judecat, la Sighetu Marmăției, după doi ani fiind predat NKVD-ului, dus la Chișinău, judecat și condamnat la 25 de ani de muncă forțată în Siberia. A fost mutat la închisoarea de la Aiud, unde a fost reținut până în 1957.

A scris peste 280 poezii, articole, schițe, traduceri, memorii, reușind să editeze în timpul vieții doar un singur volum, *Flori de pârlăoagă* (1921, Iași), prefațat de Mihail Sadoveanu. A scris și câteva studii istorice: *Bessarabia do prisloedineniâ k Rossii* (1914), *Basarabia înainte de dominația Rusă* (1812-1825), *B. P. Hasdeu* (1939). Postum i se publică în revista „Patrimoniu” din Chișinău *Povestea vieții mele* (1990) și un volum de publicistică (2001). În colaborare a mai semnat și cartea *Testament pentru urmași* (1991). Membru corespondent al Academiei Române (1918). Exclus în 1948, Halippa a fost repus în drepturi în 1990 ca membru corespondent al Academiei Române.

În anul 2007, când se rotunjeau 75 de ani de la apariția revistei „Viața Basarabiei”, Î.S. „Poșta Moldovei” lansează un plic-întreg poștal, care-l prezintă pe Pan Halippa – prim-director al acestei ediții.

La 14 aprilie 2011 Î.S. „Poșta Moldovei” lansează un plic-întreg poștal, dedicat pedagogului și preotului-martir Alexandru Baltaga (1861-

1941), desemnat ca reprezentant al preoțimii basarabene în Sfatul Țării de către Congresul eparhial de la Chișinău. În calitate de deputat în Sfatul Țării, la 27 martie 1918, votează pentru unirea Basarabiei cu Regatul Român.

Pentru slujirea sa exemplară la altar, părintelui Baltaga i-au fost conferite mai multe distincții bisericești și laice. A refuzat să se conformeze solicitării sovieticilor de a merge la unitatea NKVD, adăugând că se va pune la dispoziția lor numai după terminarea slujbei. Este arestat noaptea, luat din pat, neîmbrăcat și dus la Chișinău, unde este anchetat în subsolurile sediului NKVD. Părintele Baltaga este deportat în Kazan unde, la 7 august 1941, îndură moartea mucenicească. În octombrie 1995, Adunarea Eparhială a Mitropoliei Basarabiei a propus cercetarea vieții sale pentru canonizare.

În anul 2013 Î.S. „Poșta Moldovei” a lansat în circuit poștal o marcă dedicată lui Anton Crihan (n. 10 iulie 1893, Sângerei, Gubernia Basarabia – d. 9 ianuarie 1993, Saint-Louis, SUA), avocat, autor, economist, politician, profesor și

publicist basarabean, membru al Sfatului Țării (1917), subsecretar de stat al agriculturii în Directoratul General al Republicii Moldovenești (1917), deputat în Parlamentul României (1919, 1920, 1922, 1932), subsecretar de stat la Ministerul Agriculturii și Domeniilor (1932-1933), profesor la Universitatea Politehnică din Iași și la Facultatea de Agronomie din Chișinău (1934-1940).

Fiind deputat în Sfatul Țării, a votat Actul Unirii, iar mai târziu a fost deputat în Parlamentul României și conducător al Comisiei agrare și a instituției de stat Casa noastră, care a înlăptuit reforma agrară în Basarabia.

A predat la Universitatea din Iași și la Facultatea de Agronomie a universității ieșene cu sediul la Chișinău. A fost numit de două ori subsecretar de stat. Își susține teza de doctorat în economie la Universitatea Sorbona din Paris în 1934.

În anii de după război emigrează din România în Iugoslavia, apoi la Paris și într-un final se stabilește în Statele Unite. A decedat în Saint-Louis, Statele Unite. La dorința sa testamentară, a fost înmormântat în Chișinău (în Cimitirul Central).

În anul 2017, când se împlinesc 100 de ani de la crearea Sfatului Țării, Î.S. „Poșta Moldovei” a emis o coliță, reproducând o fotografie de grup cu delegații care au votat Unirea Basarabiei cu Patria-Mamă. Colița, tipărită într-un tiraj de 50.000 de exemplare, lansată în circuitul poștal la 23 octombrie.

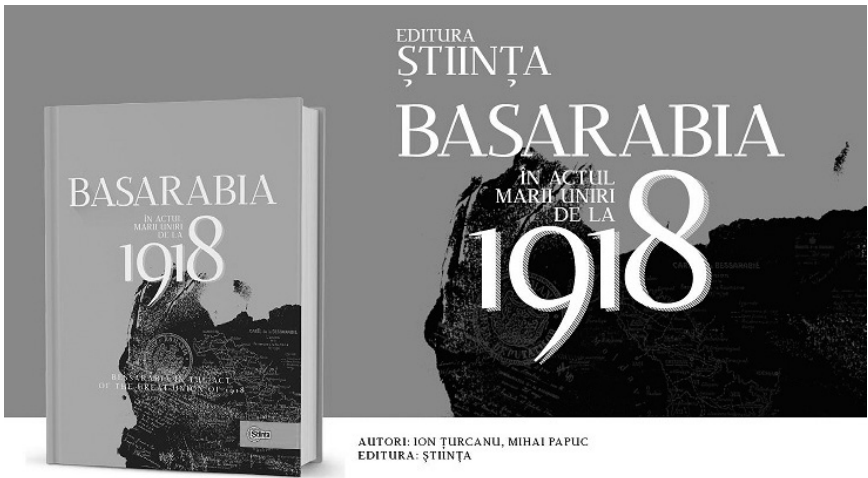
Omagiu făuritorilor Marii Uniri de la 1918

Lansare de carte la Iași

La 24 ianuarie curent, Iașul a întâmpinat oaspeții veniți la cinstirea Micii Uniri de la 1859 ca întotdeauna cu o atmosferă de sărbătoare. Pretutindeni, în ciuda unei temperaturi neobișnuit de joase pentru acest timp, tocmai -19°C , numai muzică populară, fețe de oameni veseli, foarte mulți purtând straie naționale, pasajul pietonal de la statuia lui Alexandru I. Cuza și până la palat – plin de lume binevoitoare și dornică de comunicare. Tradiționala horă a Unirii parcă s-a dezlănțuit într-un șir fără de capăt... Deși a urmat calea tradiției constituită de zeci de ani, sărbătoarea din acest an poartă o încărcătură emoțională aparte. Ea se circumscrie sublimului eveniment pe care îl marcăm, Centenarul Marii Uniri.

24 ianuarie 2018, Iași, Muzeul Unirii. Lansarea albumului „Basarabia în actul Marii Uniri de la 1918”. De la stânga la dreapta: prof. univ., dr. Gheorghe Iacob, prof. Cătălin Turliuc, acad. Alexandru Zub, dr. ing. Gheorghe Prini, prof. univ., dr. hab. Ion Țurcanu

Întreprinderea Editorial-Poligrafică „Știința” de la Chișinău a venit la sărbătoare cu o noutate editorială de excepție, un album consacrat Marii Uniri de la 1918, intitulat *Basarabia în actul Marii Uniri de la 1918*.

Întrucât apariția volumului a coincis cu ziua sărbătorii de la Iași, Editura a decis, de comun acord cu conducerea Muzeului Unirii din Iași, ca prima lansare să se producă în această incintă, fostă reședință a domnitorului Alexandru Ioan Cuza, făuritorul Micii Uniri, și reședință a regelui Ferdinand, întregitorul țării, sub al cărui sceptru a fost realizată Marea Unire. La festivitatea de lansare, Editura a avut ca invitați speciali câteva personalități ale Iașului, specialiști în domeniu: academicianul Alexandru Zub, prof. univ., dr. Gheorghe Iacob, unul dintre prorectorii Universității „Al. I. Cuza”, și prof. Cătălin Turliuc, cercetător la Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” din Iași. Alături de invitați au fost prezenți și autorii albumului: prof. univ., dr. habilitat în istorie Ion Țurcanu și Mihai Papuc.

Desfășurarea evenimentului a fost moderată de dr. inginer Gheorghe Prini, directorul Î.E.P. „Știința”, care a mulțumit publicului pentru participare și interesul manifestat față de ediția în discuție. Domnia Sa a menționat dorința Editurii de a tipări o asemenea lucrare. Istoricul Ion Țurcanu era pregătit să răspundă, propunând un concept care pe parcurs a fost modelat, perfecționat, completat până a se ajunge la formula în care a apărut.

Ediția din 2016 *Documente Sfatul Țării* (1), tipărită de Editură, cuprindea toate procesele-verbale ale ședințelor în plen ale primului parlament basarabean, fiind, de fapt, istoria scrisă pe care a parcurs-o Basarabia între anii 1917–1919.

Era firesc, probabil, ca după o istorie scrisă să apară și una în imagini, un film de fapt, cu fețe de oameni, făuritorii acestei istorii, edificii, întruniri publice etc.

Desigur, publicarea unui album cu tema Unirii Basarabiei cu România ar fi trebuit să fie un obiectiv prioritar pentru orice editură, mai ales pentru una care activează în cadrul Academiei. Din păcate, nu s-a întâmplat. Din 1933, când ofițerul de origine basarabeană Gheorghe Andronachi tipărea cu cheltuiala proprie *Albumul Basarabiei. În jurul marelui eveniment al Unirii*, nimeni nu a mai încercat să realizeze o asemenea ediție.

Din mai multe considerente se poate afirma că apariția acestui album era mai mult decât o necesitate. În primul rând, pentru că albumul Andronachi era demult o raritate bibliografică pe care nu o poate vedea toată lumea, apoi, cu trecerea timpului și acumularea de noi informații la temă, acesta apare într-un fel depășit de timp. În al doilea rând, sunt foarte gra-

Vorbește acad. Alexandru Zub

Albumul este prezentat de către prof. univ., dr. Ion ȚURCANU, unul dintre autori

ve consecințele propagandei comuniste împotriva Unirii, batjocorirea acestui eveniment și defăimarea, ponegrirea frunțașilor care au făurit Unirea de la 1918, ajunși să fie numiți „trădători de țară”. Este o rușine că această profanare continuă și azi, chiar cu o mai îndârjită intensitate.

Albumul tipărit de Editură își propune reanimarea în Basarabia a ideii Unirii, sensibilizarea conaționaliilor noștri în privința mărețului dezi-derat național, îndemnându-i la o mai grabnică și mai temeinică inte-grare a acestora în comunitatea tuturor românilor.

În continuare, dl director Gh. Prini a ținut să sublinieze că această apariție editorială face parte dintr-un program special de omagiere a Centenaru-lui Marii Uniri, program demarat în 2016 cu editarea primului volum din documentele Sfatului Țării, pomenit mai sus. În prima jumătate a anului 2018 vor vedea lumina tiparului volumul 2 de documente, care va include procesele-verbale ale ședințelor Comisiei agrare a Sfatului Țării, iar până la sfârșitul anului și volumul 3, care va conține procesele-verbale ale ședințelor Comisiei constituționale a Sfatului Țării.

Până la 27 martie curent, în colecția „Pagini despre Basarabia” urmea-ză să apară o carte a academicianului Ștefan Ciobanu, fost membru al

Sfatului Țării, intitulată *Basarabia. Populația. Istoria. Cultura*, scrisă și tipărită în 1941 în limba franceză, menită să facă cunoștință lumii cu destinul tragic al acestei provincii românești. Și a doua carte, îngrijită și comentată de cercetătorul ieșean Victor Durnea, cu titlul *Basarabia în presa anului 1918. Interviuri și anchete*.

O altă lucrare din acest program cuprinde discuțiile despre Unirea Basarabiei cu România în cadrul așa-numitului Parlament Marghiloman în anul 1918. Ea urmează să apară sub îngrijirea aceluiași Victor Durnea până în toamna anului curent.

Alte câteva titluri ale Editurii „Știința” tipărite anterior se înscriu perfect în acest proiect de cinstire a înaintașilor noștri: Nicolae Iorga *Neamul românesc în Basarabia*; Gheorghe Bevizconi *Profiluri basarabene*; Dumitru Moruzi *Scrieri* (ediție în două volume), Ion Buzdugan *Scrieri* (ediție în două volume), D. Iov *Scrieri* (ediție în două volume) ș. a.

În alocuțiunea sa, acad. Alexandru Zub a subliniat importanța acestui album, considerându-l un eveniment pentru istoriografia națională și pentru societatea civilă, fiindcă apariția lui fixează o anumită ipostază a fenomenului, a procesului de unificare care s-a produs la Chișinău și

Vorbește prof. Cătălin TURLIUC

în toată Basarabia, proces care are propria lui istorie și care te invită la reflecții pe mai multe planuri. Dl academician a salutat autorii lucrării care au venit la Iași cu un dar deosebit, evocând îndeosebi relația colegială, chiar prietenească de mulți ani pe care o are cu istoricul Ion Țurcanu.

Dl prof. univ., dr. Gheorghe Iacob a ținut să accentueze că lucrarea este bine documentată, prezentând rolul Sfatului Țării prea puțin cunoscut în istoriografia românească. Au existat trei organisme: Sfatul Țării a fost primul, după aceea vine Congresul de la Cernăuți și apoi cel de la Alba-Iulia. Apariția Sfatului Țării a fost un semnal interesant: pe timp de război, înconjurată de trupe țariste, România a avut capacitatea să se administreze. În aceste condiții armata română a mers la Chișinău să asigure securitatea. Nu armata a făcut Unirea, nici la Chișinău, nici la Cernăuți, nici la Alba-Iulia.

Lucrarea trebuie evaluată ținând cont cu strictete de obiectivele ce și le-au propus autorii, și nu după ceea ce ar fi putut fi. Faptul că a apărut acum, consideră vorbitorul, demonstrează că Basarabia a furat startul, cum se zice în sport, pentru că Bucureștiul se mișcă mai greu... De asemenea, este apreciat și faptul că textele au fost traduse în limba engleză, pentru cei care nu cunosc limba română. Un merit este considerat și faptul că a surprins explozia românismului din 1917-1918, un fenomen fantastic, iar autorii au reușit să pună în valoare semnificația evenimentelor.

Dincolo de aprecierea muncii autorilor albumului, vorbitorul a făcut o mențiune aparte pentru întregul colectiv al Editurii: „Eu cred că merită toată lauda și Editura. Mă pricep ce înseamnă o editură, am stat în editură ani, cunosc Editura Universității de la Iași, de la mașini la oameni, cunosc ce înseamnă munca în editură. Au scos o carte cu calități tipografice excelente. Cine se pricepe știe ce înseamnă o carte bine făcută”.

Prof. Cătălin Turliuc a subliniat două lucruri care i s-au părut relevante în contextul apariției acestui album.

Primul este cum ne raportăm noi față de două concepte fundamentale care sunt valide, valabile și viabile deopotrivă lumii de azi: națiune și stat. De o vreme i s-a cântat prohodul naționalismului de foarte mulți dintre cei care au crezut că, odată cu globalizarea sau mondializarea, sentimentul identitar poate fi depășit. Noi, românii, și nu numai noi ar fi bine să conștientizăm că trecutul de multe ori nu este decât un pseu-

donim al prezentului și trecutul, fiind autonom, are rolul său în maniera în care noi înțelegem să ne conservăm într-un mod care depășește dimensiunea rezilienței fiziologice, aceea ce în dimensiunea spirituală ni se spune să fim veșnic pomeniți. Și acest lucru e relevant atunci când se face referire la procesele fondatoare, fie la geneza națiunii române, fie la geneza statului.

Dacă vorbim de state vechi și state noi, ar trebui să spunem că, văzând politicieni care vorbesc despre o sută de ani de Românie modernă, ne dăm seama ce mult lipsește înțelegerea istoriei și ce mult putem perverti concepte care ne pun de multe ori în conflict cu vecinii noștri.

Vorbind de valoarea acestui album și de relevanța lui, dl profesor Turliuc crede că trebuie să ne amintim cu toții de un sentiment profund uman. Atunci când suntem în mare dificultate ne gândim cu toții la mama. Așa trebuie să înțelegem și raportul provinciilor care s-au unit cu țara-mamă, cu ceea ce mai rămăsese din țara-mamă în 1918, pentru că nimeni nu anticipase vreodată sfârșitul atât de glorios și, din păcate, unic în istoria secolului XX – un veac traumatizant, un veac al extremeilor, un secol care, alături de o mare bucurie, ne-a generat războială și momente de tragism și de tristețe.

Dimensiunea unui naționalism de tip *risorgimento*, a unui naționalism lipsit de dimensiunea sa xenofobă, antropologică, a rămas o coordonată fundamentală a viețuirii noastre.

Așa cum muribundul își îndreaptă gândul spre mamă, iar cel care cade luptând pentru patria sa se gândește la mama sa, așa și Basarabia, și Bucovina, și Transilvania, înțelegând prin asta, firește, Ardealul, Crișana, Maramureșul și părțile ungurești, au venit către noi într-un mod firesc, natural și așa spune mai mult decât atât, democratic, pentru că și Sfatul Țării, și ceea ce s-a întâmplat în Palatul Metropolitan de la Cernăuți, și ceea ce s-a întâmplat la Alba-Iulia au fost o dublă legitimare, dublă plebiscitar.

Vorbitorul a apreciat mai multe calități ale albumului, în primul rând *Breviarul* de la finele cărții cu datele biografice succinte privitor la membrii Sfatului Țării și la atitudinea lor față de Unire. Sunt personaje, sunt nume, sunt oameni, sunt destine, sunt fapte care trebuie să fie recuperate. De ce? Se întreabă vorbitorul și tot el răspunde: Pentru un motiv foarte simplu, suntem în anul Centenarului.

În final, vorbitorul a menționat că „nu avem deocamdată o monografie a războiului de întregire a țării, avem multe studii, dar nu avem o carte, care să aducă în fața tinerilor de azi care sunt privați de o istorie frumoasă, de o istorie care să spună o poveste, nu avem imaginea globală a acestei prime conflagrații mondiale, primul război total din istoria umanității. O asemenea lucrare ne-ar face să vedem că Unirea Basarabiei la 27 martie a fost o gură de oxigen pentru o națiune puternică, pentru un stat care s-a aflat în preajma derivei. Nu toți au fost optimiști, nu toți au crezut că se va naște România întregită, România dodoloață, cum îi spuneau ardelenii. Dar cei care au crezut cu adevărat au fost mânați nu numai unul de altul, ci și de o conștiință puternică, conștiința căreia nu trebuie să ne ferim să-i spunem națională. Dacă românului îi lipsește azi ceva, manifest explicit asumat și afirmat, depotrivă este această dimensiune a unei conștiințe naționale care nu trebuie ascunsă cu pudibonderie. Cred că acesta este rolul istoricilor. Albumul este în primul rând un instrument. Albumul este făcut nu pentru cei care nu au timp să citească. Albumul este cel care îți aduce în fața ochilor o imagine credibilă și absolut obiectivă pentru că, nu-i așa că un obiectiv de aparat de fotografiat nu este altceva decât surprinderea unei clipe fundamentale?”

Unul dintre autori, prof. univ., dr. Ion Țurcanu, a mulțumit asistenței și vorbitorilor pentru înalta apreciere a lucrării, menționând, asociindu-se cu ceilalți vorbitori, că „încă nu s-a scris cartea cea bună, cartea cea dreaptă a Marii Uniri, cartea netrucată, adevărată, neînzorzonată a Unirii. Ea este așteptată și sperăm că ceea ce nu au făcut legiuitorii și nici istoricii referitor la acest eveniment în suta de ani care a trecut se va face de acum încolo”.

Editarea albumului *Basarabia în actul Marii Uniri de la 1918* este un pas serios în vederea realizării acestui deziderat.

Reporter LR

Gheorghe I. BRĂTIANU

Nicolae Iorga, istoric al românilor

Domnule Mareșal,
Domnule Președinte,
Domnilor colegi,

Închinând acest cuvânt, pe care Statutele, ca și tradiția îmi impun a-l rosti la intrarea în Academia Română, amintirii lui Nicolae Iorga, nu-mi îndeplinesc numai o obligațiune ce răspunde dorinței pioase a membrilor ei.

M-a urmărit, într-adevăr, în anii din urmă o stăruitoare părere de rău: aceea că, împrejurări potrivnice, cum se ivesc de atâtea ori în viață, m-au împiedecat, până în ceasul neprevăzut al cumplitelui său sfârșit, să aduc, din timpul vieții marelui meu predecesor, prinusul de recunoaștere al uriașei sale opere, într-o vreme în care, printre atâtea laude și atâtea hulă, o părere independentă și obiectivă ar fi avut în ochii săi mai multă valoare. În lipsa acestui cuvânt, pe care nu l-a auzit, în zilele în care, acoperit de onoruri, stătea în sfatul regelui, îmi rămâne cel puțin satisfacția de a-i fi evocat amintirea în fața ultimilor săi studenți, într-un ceas tragic, în care pata de sânge ce i-o lăsa moartea, pe o pagină întunecată a istoriei noastre, nu apucase încă a se închea. Dar oare, vorbind despre Nicolae Iorga, al cărui cuvânt și al cărui îndemn se revarsă zilnic în munca și în gândul nostru, din sute și mii de scrieri, se poate înțelege că nu mai e printre noi, că trecerea anilor îi îndepărtează umbra în zările trecutului, de atâtea ori limpezite de neobosita sa cercetare? Mai degrabă îmi pare că se potrivește acestei clipe însemnarea pe care i-o dictase cândva sensibilitatea sa pururea vie, atunci când trecuse pragul bisericii din Căușani, de lângă Nistru, multă vreme înstrăinată de rosturile ei creștinești sub stăpânirea păgână a tătarilor:

■ Discurs de recepție rostit pe 26 mai 1943 la Academia Română, cu răspunsul d-lui Alex. Lapedatu

„Pare, ne spune el, că sfinții cu nume românești mă privesc cu ochii lor care nu mai sunt scoși de ascuțișul săbiilor, pare că mă privesc și mă înțeleg, căci doar sunt sfinți de ai mei, sfinți buni și omenoși, de-ai neamului meu și, dacă e vreunul din cei cari țin biserica pe mâini, care să fie îngropat aici, și el va fi stând acum în mormântul său, ascultând. Căci de ce n-ar fi înviat el, mortul, dacă învie în această biserică a odihnei limba morților?”

A împropăta amintirea atâtor spornice și însuflețite lucrări înseamnă oare altceva decât a grai limba aceluia plecat dintre noi, a-l readuce o clipă viu în mijlocul nostru pe el, a cărui muncă fără preget a fost viața însăși? „Avea, spunea nu de mult în ședința Academiei de Inscricții a Franței în care a rostit una din cele mai frumoase comemorări colegul nostru, d-l Mario Roques, o putere de muncă, o continuitate în preocuparea lucrului menite a uimi pe cei mai laborioși și mai viguroși dintre noi. În România sau în străinătate, la oraș sau la țară, călătorind prin țară sau prin Europa, niciodată Iorga n-a încetat de a citi, a transcrie, a compune, a dicta. Nu cred că acest cuvânt: vacanță să fi avut pentru el vreun înțeles, după cum nici acel de «odihnă»; nu l-am întâlnit niciodată, nici eu nici altul, fie chiar în stradă, fără să-mi fi lămurit, arătat sau demonstrat lucrarea ce avea în minte în chiar acea clipă, descoperirea ce o făcuse, gândul ce-i venise, sistemul pe care-l construia, proiectul pe care-l înjgheba”.

A descrie o astfel de activitate și a analiza opera ale cărei titluri în ordinea lor de apariție umplu volume întregi – depășește, desigur, puterile unui singur om. Și astfel, în mod firesc suntem aduși, oricare dintre noi încearcă a-i cuprinde ori măcar a-i socoti cu gândul nenumăratele înfăptuiri, să ne mărginim la vreun capitol mai restrâns, pe care posibilitățile noastre de timp și spațiu ni-l arată mai ușor de adus la îndeplinire.

În frumosul său elogiu academic, pe care l-a citit aici acum doi ani, d-l Bănescu a stăruit, după o scurtă privire asupra vieții și cercetărilor, în toate domeniile, ale „învățatului fără pereche”, asupra ideilor de înnoire ale „Sămănătorului” și a laturii de naționalism premergător al mișcării sale literare. În paginile atât de duioase ce le-a scris „despre Nicolae Iorga” președintele nostru, d-l I. Simionescu, se regăsesc mai ales icoanele tinereții și ale copilăriei, în care adesea evocarea sa a întovărășit, în drumul spre școala primară din mahalaua Botoșanilor, pe copilul în haine de „pluș” pe care-l purta de mână grija iubitoare a mamei.

De asemenea, conferințele sau cuvintele comemorative ce au urmat până acum – puține încă, după intervalul de tăcere înfiorată ce i-a însemnat pieirea – au avut de scop să arate doar una din multiplele laturi ale operei omului de știință, căci de scrisul său de ziarist sau de acțiunea sa politică n-a venit încă timpul să se poată rosti o judecată senină și temeinică. Eu însumi, când am redeschis porțile Institutului de Istorie Universală, căruia i-a închinat cei din urmă ani de trudă și i-a lăsat moștenire comoara sa de cărți și râvna sa de cercetări, n-am putut decât să schițez, în liniile lor esențiale, legăturile sale cu istoria lumii, pe care, singur dintre învățații acestui neam a putut-o cuprinde întregă în scrierile sale sau, la o nouă ședință de deschidere, să urmăresc în scrisul său firul ce leagă cele dintâi lucrări de cele de pe urmă prin afirmarea unui crez statornic al drepturilor și năzuințelor, întemeiate prin veacuri de jertfă și de sânge ale poporului său.

Următor acestui principiu, socotesc că acum, în acest loc, îmi revine sarcina să vorbesc despre Nicolae Iorga ca membru al Academiei Române și pentru că, o privire cât de scurtă asupra multelor sale publicațiuni, ce au apărut sub auspiciile Academiei, îmi dovedește că majoritatea lor covârșitoare privește istoria națională și îmbrățișează toate aspectele și problemele trecutului românesc, mă cred îndreptățit a întreprinde cutezătoarea încercare de a vorbi astăzi despre Nicolae Iorga, istoric al românilor.

*

Porțile Academiei nu s-au deschis, cum s-ar putea crede, nici de îndată, nici prea lesne pentru dânsul. Dacă i s-a făcut loc, încă de la 1897, printre membrii corespondenți, după ce abia trecut de vârsta de douăzeci de ani, ajunsese profesor la Universitate, la catedra ce era s-o illustreze aproape jumătate de secol, au trecut patrusprezece ani până ce i-a fost dat să rostească, în sesiunea din mai 1911, cuvântul de intrare în Academie despre *Două concepții istorice*, la care i-a răspuns fostul său profesor din anii de studioasă tinerețe de la Iași, Alexandru Xenopol. Din paginile acestui răspuns, în care elogiile atât de meritate, după cea mai bună tradiție academică, se îmbină cu malițioase observații, nu fără a lipsi și critica unor excese de memorie și de erudiție, se poate desprin-

de ecoul unor pătimașe discuții și polemici, ce au opus, prin anii 1900, metodele noi de cercetare ale tânărului istoric, format la școala răbdătoare și severă a Apusului, supraviețuirilor întârziate ale romantismului altei generații, mai vârstnice. Nu prevedea, desigur, atunci că același epitet de „romantic” era să-i fie aruncat, la rândul său, de alții care-i urmaseră învățământul, fără a ne mai întreba ce rezervă viitorul, ce nu-l putem măcar întrezări, criticilor săi de ieri și de astăzi. Astfel trece, din generație în generație, printr-o înlănțuire fatală a împrejurărilor în care s-ar putea aproape defini una din legile ce, de atâta vreme, le caută istoricii, aceeași pornire de dărâmare și de reclădire, din care se alcătuieste viața disciplinei noastre în nesfârșita ei continuitate. Dar tot din mână în mână trece, în cursul anilor, și făclia ce luminează, de la care, an de an, cât va trăi în această omenire frământată de propriile ei distrugerii dorința binelui și a civilizației, se vor aprinde nouă candelile de evlavie și înălțare ale spiritului, în veci biruitoare. Și cât temei nu cuprinde înțelepciunea senină din cuvintele de acum trei decenii ale lui Xenopol: „Răul pe care un om l-a făcut dispare în binele total, ca râurile în sânul mării; de aceea, nu trebuie niciodată să aprețuim activitatea unui om dispărut și căruia critica nu-i mai poate folosi după greșelile și rătăcirile lui, ci numai după sporul ce l-a adus în comoara de bunuri omenești. Greșelile ce el le-a înfăptuit vor fi ocolite de urmași și ele îi vor feri de a recădea în ele... Rezultatele trainice ale activității lui vor rămânea însă pe vecie redată de formele adevărului, binelui și ale frumosului pe care el le-a adus la lumină”.

De altfel, Academia nu așteptase să-l numere printre corespondenții ei pentru a începe tipărirea în *Analele Secțiunii Istorice a Contribuțiilor la istoria Munteniei și aceea, a Pretendenților domnești în veacul al XVI-lea*. De atunci, cu o întrerupere de câțiva ani, ce o înseamnă cearta de pe muchea de despărțire a celor două veacuri, între el și unii istorici mai vechi, contribuțiile sale s-au înmulțit, până a umplea, în anii din urmă, aproape volumele întregi ale „Memoriilor” Academiei. Din această activitate, cu adevărat prodigioasă, putem distinge de la început mai multe categorii de lucrări. Sunt, de o parte, publicații de izvoare, aflate de el prin atâtea biblioteci și arhive și așezate ca adevărate pietre de temelie la clădirea unei istorii a românilor, mai vie, mai bogată, mai deplin lămurită asupra tuturor legăturilor și problemelor ei, decât se putuse scrie până atunci.

De altă parte, comunicările sale înseși strângeau mereu informații și materiale nouă, cele de multe ori adăugate în anexă la interpretările și studiile de amănunt, mereu înnoitoare. „Documente”, „manuscripte”, „îndreptări și întregiri”, „socotelile Brașovului și ale Sibiului”, studii critice asupra cronicilor muntene își aduc, astfel, contribuția la o mai bună cunoaștere a vieții românești de odinioară. Cine ar putea tăgădui rezultatele acestor lucrări, ce ar fi fost de ajuns pentru a așeza pe autorul lor la loc de cinste printre ctitorii istoriografiei românești? Până și cei mai înverșunați critici ai săi vor recunoaște mai târziu cât de mult s-a lucrat, de jumătate de secol, în domeniul istoriei românilor. Concluziile lor se întemeiază pe „masa uriașă de documente” ce a fost publicată în acest răstimp, pe „nenumeratele monografii” care au folosit aceste izvoare nouă, pe faptul că „domenii și epoci întregi” ale istoriei naționale sunt mult mai binecunoscute decât erau acum cincizeci de ani. Desigur, pe asemenea temelii se pot încerca alte arhitecturi decât cele învechite și nu e mulțumire mai mare decât de a putea descoperi, dincolo de zidul ce oprea privirile, perspectivele unei lumi până atunci nebănuite. Dar și în această împrejurare se cuvine să nu uităm pe umezii cui ne-am ridicat pentru a privi peste peretele despărțitor, iar altora le este dat să cumpănească în judecata lor opintirea uriașului, pe care se sprijină contribuția acelor ce pot privi mai departe, fiindcă au venit mai târziu.

Se poate spune, deci, că din acești ani de necurmată răscolire și publicare de izvoare istorice, paralel cu preocupările constante de istorie universală, ce, de asemenea, nu l-au părăsit niciodată, studiul istoriei românilor se confundă cu viața lui Nicolae Iorga. El nu lipsește din nici o călătorie, îl întâmpină în oricare centru de cultură i se oprește popasul. La Bologna află notele și corespondența stolnicului Constantin Cantacuzino; la Veneția și la Genova, întâile atingeri ale negustorilor lumii medievale cu țărnicurile noastre de la Chilia și Cetatea Albă; la Lemberg, Liovul strămoșesc, scotocește condicile din care răsare întreaga viață apusă a Moldovei lui de baștină, ale cărei legături le află până și în arhivele de la Königsberg și Berlin. Iată-l acum răscolind din prafurile hârtiilor de la Praga și Viena urmele trecerii lui Mihai Viteazul la curtea împărătească, spre a regăsi mai limpede, din instrucțiile date solilor săi, imperativul acestei domnii neasemuite: „hotarul Ardealului, pohta ce am pohtit”. Și, în sfârșit, până și în orașele depărtate de

relațiile obișnuite ale țărilor noastre, ca München sau Innsbruck, se apleacă, într-o clipă de evlavie și duioșie asupra amintirii pribegilor ce și-au purtat pașii până în aceste locuri, претенденти domnești izgoniți sau domni maziliți, ca blândul Petru Șchiopul, al cărui fiu nevrâstnic a murit printre străini.

Am descris aiurea drumul său de pelerin și de prooroc prin ținuturile vecine ale vechii României, cercetând peste tot viața românilor de peste hotare, crainic adesea urmărit al deșteptării și al dreptății ce va să vie. Nu mai puțin rodnice sunt însă drumurile prin țară: „sate și mănăstiri”, „drumuri și orașe” se întipăresc în amintirea sa, întregind „chipurile și icoanele” trecutului românesc, din care răsare acum viața umilă și uitată, dar cât de vie, a negoțului și a meseriilor din țările noastre, alături de cronica mândră a domnilor și boierilor. O contribuție deosebită aduce iarăși întâlnirea, în aceeași preocupare de cercetare și înviere, a unei istorii osândite pe nedrept, cu coborătorii unora din aceste neamuri, ai căror strămoși au domnit sau au stat la loc de frunte în divanul voievozilor. Din îndemnul bătrânului Gheorghe Cantacuzino el publică, astfel, documentele păstrate cu grijă în arhiva familiei și, spre bucuria proprietarului ei, apropie obârșia domnilor din veacul al XVII-lea de tradițiile împărătești ale Bizanțului. Descendenții lui Gheorghe Bibescu și Barbu Știrbei, domnitorii Țării Românești în veacul trecut, dintre care unul a moștenit numele Brâncovenilor, ei înșiși urmași de Basarabi, îi îmbogățesc cercetarea cu tot ce privește strălucita stăpânire a lui Constantin Brâncoveanu, domnul creștin, mucenic al credinței, sau cu actele ce așază într-o nouă lumină domnia lui Barbu Dimitrie Știrbei, organizatorul și îndrumătorul înțelept al generației ce a pregătit Unirea. Iar într-o vreme în care greutățile bănești, de atâtea ori înfruntate, amenințau să oprească în loc editarea textelor ce priveau istoria națională, dărnicia unui Alexandru Callimachi îi va îngădui să urmeze munca începută și să dea la lumină și istoria literaturii românești în veacul al XVIII-lea. Legăturile cu Nicolae Filipescu, luptătorul neînfricat, îi deșteaptă interesul pentru cronica atribuită lui Constantin Căpitanul. Contactul cu acești oameni luminați și patrioți, purtând, în împrejurările schimbate ale vremurilor nouă, mândria unui trecut ce a avut paginile sale de strălucire, deșteaptă în Nicolae Iorga, legat el însuși prin ascendenți de ai săi de boierimea Moldovei sau chiar de lumea hulită a Fanarului, acea mândrie firească a strămoșilor din care se dezvoltă, mai

presus de orice pregătire erudită, simțul înnăscut al istoriei. „Nu m-am făcut istoric, ne mărturisește mai târziu, în amurgul unei «vieți de om, așa cum a fost», nici din cărți, nici de la profesori, nici prin metodele seminariilor; eram așa de când îmi aduc aminte și poate din ceea ce au lăsat în mine alții, care, pe vremea lor, au văzut larg istoria țării și au și făcut-o”. Dar nu numai din adunarea de izvoare necunoscute și din lămuririle ce le aduc unei mai depline înțelegeri a faptelor se alcătuieste contribuția nouă a lui Iorga la istoria neamului său. El este doar și rămâne profesor de istorie universală, îmbrățișând orizonturi mult mai largi decât acela al țărilor locuite de români; mai aproape de noi, el se înscrie în cercetarea modernă a științei printr-o istorie a Imperiului Bizantin și alta a Imperiului Otoman. Din mulțimea de izvoare și de lucrări ce le folosește, spre a le alcătui, el nu uită să dea în vileag orice împrejurare care poate îmbogăți istoria românilor. Dar Bizanțul Evului Mediu și Stambulul sultanilor i-au atras atenția asupra Sud-Estului Europei, pentru studiul căruia va înființa în curând un institut deosebit, pe care tot el îl va conduce și însufleți până la sfârșitul vieții. Pe această latură se așează, în lumina mai deplină a cercetării sale, rostul de citori și de ocrotitori al domnitorilor noștri față de bisericile creștine ale Răsăritului, de la Athos până în Epir sau la depărtatul munte Sinai; iar în vremea mai apropiată a deșteptării la o viață națională, rolul nostru de mijlocitori onești și sinceri ajutători pentru popoarele obijduite ale Peninsulei Balcanice, care nu păstrasera sub stăpânirea turcească nici viața noastră de state autonome, nici tradițiile noastre neîntrerupte de cultură.

Dar învățatul, trecut prin disciplina școlii de înalte studii din Paris, pentru a urma apoi la Leipzig școala riguroasă a lui Lamprecht, aducea și preocupări de alt ordin, ce până atunci își găsiseră prea puțin, sau de fel locul convenit în scrierea istoriei naționale. Pentru Iorga, istoria fiind viață însăși, așa cum a fost și cu tot ce a fost, nu se putea mărgini la enumerarea războaielor și întâmplărilor zilnice, mai puțin încă la o înșirare de biografii panegirice. Cultura toată se integra în istorie, cu toate manifestările ei literare și artistice, după cum poporul întreg, de la vladică la opincă, de la conducătorii săi cu spada ori cu sfatul până la masele anonime ale așezărilor sătești, lua parte la viața istorică. Era dat veacului nostru să descopere formula grozavă a războiului total; se poate spune că Iorga a fost printre acei care au avut viziunea istoriei

totale, nu însă spre a distruge, ci spre a construi.

Din aceste preocupări au izvorât pe rând lucrări ce, de asemenea, ar fi ajuns să-i consacre faima: istoria bisericii, a armatei, a școlii, istoria literaturii române din veacul al XVIII-lea, urmată de aceea din veacul al XIX-lea până la 1866 și însoțită de alte numeroase studii și comunicări, unele din ele tipărite și în „Memoriile” Secției noastre Literare. De altă parte, bisericile României, ale căror inscripții le adunase într-o răbdătoare culegere, au fost studiate deosebit în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, la care contribuția președintelui era nu mai puțin spornică: ele au alcătuit temeiul unei istorii a artei românești, ce va fi isprăvită mult mai târziu, în colaborare cu Gheorghe Balș, spre a dovedi, cum ne-o spune însuși „că în clădirile domnești, boierești, negustorești și țărănești ale pământului românesc nu e o serie de imitații răzlețe, când de la unii, când de la alții, ci manifestarea progresivă, pe baza realităților naționale, locale și cu adaosul chibzuit al influențelor de aiurea... a unei concepții unitare și armonioase”.

*

„Toate acestea, ne spune pe urmă în însemnările care-i torc firul vieții, n-ajungeau însă. Ele trebuiau topite într-o operă sintetică, de care am fost legat timp de un an întreg de zile, reducând toate preocupările mele la cugetarea, plină de îndărătnice îndoieli, asupra arhitecturii și dezvoltării ei”. Un an consacrat unei opere: ce poate dovedi mai bine însemnătatea pe care o dădea neastâmpărul de muncă al lui Iorga unei asemenea scrieri! E adevărat că bibliografia înșiră în anul ce amintirea sa îl leagă de pregătirea unei singure cărți nu mai puțin de douăzeci de lucrări, printre care minunata *Istorie a lui Ștefan cel Mare pentru poporul românesc*, după ce începuse mai dinainte *Istoria lui Mihai Viteazul*. Dar în concepția sa, toate aceste volume, din care unul singur ar constitui un titlu pentru oricare dintre muritori, nu erau decât oglindirea lăturalnică a preocupării sale esențiale; o istorie a românilor dezvoltată în timp, în spațiu, în considerarea tuturor fenomenelor de viață individuală și colectivă, la care îl ducea experiența unui deceniu și jumătate de cercetări de amănunt și impresia proaspătă a contactului cu realitățile vieții publice. În cuvântarea sa de recepție în Academie, el va găsi pes-

te câțiva ani prilejul să schițeze în linii largi programul unei asemenea lucrări. Nu e de prisos nici astăzi să recitim această pagină, în care desfășurarea împrejurărilor istorice din cele mai vechi timpuri ajunge la „misiunea noastră actuală, ce se va desemna mai limpede... în legătură cu întreaga noastră moștenire și cu toate sacrificiile noastre...”

Despre toate aceste principii îndrumătoare el vorbea atunci ca despre un plan de realizare depărtată, ce era lăsat viitorului să-l îndeplinească. Dar tot atât de bine ar fi putut vorbi despre acest program la trecut, ca despre o înfăptuire proprie. Căci tocmai cu șase ani mai înainte apăruse cea dintâi din aceste lucrări de sinteză, a cărei mențiune, o ciudată rețineră, dacă nu un sentiment de amărăciune – căci și tăcerea poate fi uneori ironică – îl făcuse să o șteargă din expunerea concepției sale istorice, ca și cum n-ar fi existat. Erau totuși cele două volume ale istoriei poporului român, în cadrul formațiunilor sale de stat, ce fuseseră tipărite, în 1905, în limba germană, din îndemnul lui Lamprecht, într-o mare colecție de lucrări ce cuprindea istoria tuturor țărilor și popoarelor Europei, aceeași în care urma să apară și *Istoria sa a Imperiului Otoman*. Împărțirea însăși a capitolelor, acea „arhitectură” ce dăduse lui Nicolae Iorga atâtea îndoieli și atâtea trudă, se potrivea în totul cu programul ce-l schița câțiva ani mai târziu în cuvântarea rostită la Academie.

Formarea poporului român începe într-adevăr cu strămoșii traci, spre a continua cu expunerea vieții romanice nu numai în Dacia, ci în tot cuprinsul romanității orientale dintre Adriatică, Egee și Marea Neagră. Se scot pe urmă în evidență rivalitățile dintre bizantini, bulgari și unguri la Dunăre și influența lor asupra alcătuirii încete a poporului român, izvorât din amestecul cu slavii al băștinașilor romani și romanizați. Se stăruiește în largi capitole asupra vieții economice și spirituale a neamului, în vremea depărtată a descălecărilor de state; mișcarea orașelor, viața satelor își capătă drepturile în deplina lor dezvoltare. Se începe pe urmă cu influența grecească mult înainte de fanarioți, ale căror timpuri și împrejurări sunt judecate întâia oară fără patimă. În fine – adevărată revoluție, ce era de altfel să atragă autorului și cărții nemulțumirile puternicilor zilei – domnia lui Cuza Vodă și aceea a lui Carol I erau cuprinse în același capitol, iar partea finală a cărții zugrăvea „stările actuale ale poporului român”, îndrăznește să pătrundă în preocupări și probleme de frământare contemporană.

Aceasta este, deci, sinteza istoriei românilor, nu numai gândită pentru munca altora de Nicolae Iorga, dar scrisă întâia oară de el într-o limbă de răspândire europeană, ce-i drept mai puțin cunoscută în țara noastră; traducerea românească, ce s-a făcut ani de zile mai târziu, într-o formă tipografică prea modestă, n-a avut, de altfel, nici un răsunet. Dar cartea ar fi trebuit să rețină mai mult atenția cercetătorilor români, ce era să se oprească prea mult asupra altei lucrări, asupra căreia vom reveni, după ce stăruise prea puțin asupra celei dintâi. „Scrierile își au soarta lor” a spus cândva latinul, dar nu ne putem reține de a constata că soarta acestei cărți a fost nedreaptă, cel puțin înlăuntrul hotarelor țării și la vremea în care a apărut.

Acum însă evenimentele se îngrămădesc într-un ritm de furtună. 1912, războiul balcanic și dezmembrarea Imperiului Otoman; 1913, războiul între statele balcanice învingătoare, în care intervine, la sfârșit, și România. Soldatul Iorga, profesor la Școala de Război, după multe stăruințe, reușește a fi trimis peste Dunăre, unde găsește armatele noastre în luptă cu holera, în lipsa altor vrăjmași. Dar trâmbițele mobilizării nu sunaseră numai pentru o plimbare militară în Bulgaria și îndreptarea graniței rele din Dobrogea; ele sunau de fapt deșteptarea sentimentului național, prea multă vreme înăbușit și vesteau de pe atunci alt război, neasemănat mai crâncen și mai greu, pentru întregirea tuturor hotarelor românești. Intrat mai demult în politica activă și în Parlament, istoricul Iorga nu poate rămâne indiferent la marile evenimente ce se desfășoară sub ochii lui, la altele mai mari ce se pregătesc. Anul 1913, care înscrie în voluminoasa lui bibliografie *Istoria statelor balcanice* și *Chestiunea Dunării*, aduce pentru „Memoriile” Academiei Române *Notele unui istoric cu privire la evenimentele din Balcani* sau *Două tradiții istorice în Balcani, Italia și România*. Iar în anul următor, printre multele comunicări cu privire la fapte și împrejurări deosebite ale istoriei noastre, titlul uneia din ele răsună ca o lovitură de palmă în obraz: *Renegații în trecutul țărilor noastre și al neamului românesc*, se intitulează aceea cu care e întâmpinat Vasile Mangra, episcopul român ce-și uitase frații de credință și de obârșie, pentru a se bucura de favoarea stăpânirii maghiare. Acum însă, furtuna ce amenința de atâta vreme izbucnește; atentatul de la Sarajevo aprinde focul la toate hotarele Europei. Istoricul își urmează neîntrerupt activitatea în mijlocul frământărilor țării sale, deocamdată neutrale. El ne dă în acești ani turburi o *Istorie a comerțu-*

lui românesc, *Politica externă a regelui Carol I*, omagiu întemeietorului dinastiei dispărut în ceasul de cumpănă, adaugă comunicări și studii de amănunt în toate direcțiile în care mintea sa iscodește. Dar inima lui toată, însuflețind prin svâcnirile ei acțiunea Ligii culturale, e cuprinsă în paginile închinată *Carpaților în luptele dintre unguri și români*, menite a dovedi cât de ușor s-au trecut Carpații de dincoace, dincolo, mai mult decât de dincolo, dincoace; sau în cele două volume ale *Istoriei românilor din Ardeal și Ungaria*, traduse de îndată și în limba franceză, spre a lămuri străinătatea asupra revendicărilor, a căror împlinire se vestește de câte ori bubuitul tunurilor se apropie de hotarul românesc. Și e păcat că nu pot reține pentru această expunere, pe lângă cărțile profesorului, și articolele ziaristului, căci din scurtele lui însemnări zilnice s-ar putea urmări mai bine pulsul înfrigorat al opiniei publice românești în preajma războiului.

Pasionat de munca lui, el totuși clădește mereu. De-abia a luat ființă Institutul Sud-Est European, cu buletinul său, ce va deveni pe urmă revista cu același nume, și mai întemeiază, pentru cercetări de istorie românească, dar și spre a informa pe istoricii români de mișcarea generală a studiilor acestei discipline „Revista istorică”. Publicația nouă era deschisă și celor mai tineri, printre care, câteva săptămâni înainte de a părăsi băncile școlii, mă număram și eu. Îmi aduc aminte că, în legătură cu întâiul meu articol, ce apăruse în „Revista istorică”, am fost, pe la sfârșitul lui iulie 1916, la Vălenii de Munte, unde casa primitoare a Profesorului fusese de curând isprăvită. Alături lucra tipografia, căreia producțiunea lui proprie ajungea să-i dea de lucru, iar după un obicei ce l-a păstrat până la sfârșit, prietenul ce mă însoțea și cu mine ne-am întors în brațe cu grămezi de cărți și reviste, unele proaspăt ieșite de sub teasc, împărțite cu aceeași dărnicie cu care dădea ascultătorilor săi sfaturi și îndemnuri la lucru. Stăruie în amintirea mea drumul nostru de întoarcere, în trăsură, la poalele dealurilor de lângă Teleajen, în asfințitul acelei frumoase zile de vară, târgul Vălenilor pierzându-se încet în zarea prăfuită și aurie, cuprinzând în modestele sale așezări atâtea comori de știință, de muncă rodnică pe ogorul trecutului. Dar peste munții înalți, ce închideau fundul zării, se străngeau, în arătări amenințătoare de coifuri și flamuri vrăjmașe, norii negri al căror uruit greoi de tunet se apropia...

Câteva luni mai târziu, cumpăna ursitei se aplecase împotriva noastră. Am revăzut pe Nicolae Iorga la adăpostul de pribegie, peste drum de casa în care stătea tatăl meu. Nici aceste lovituri ale soartei nu-i putuseră întrerupe activitatea – nu numai de factor de răspundere morală în vârtoarea războiului –, ci de istoric și animator al cercetării ucenicilor săi.

Din timpurile acestea de bejenie, pe lângă admirabila stăruință a „Neamului românesc” – și sunt dintre acei care l-am citit în tranșee – istoria românilor se îmbogățește cu lucrări ce privesc relațiile țării cu aliații noștri de atunci, cu istoria românilor din Bucovina sub stăpânirea austriacă, cu drepturile naționale și politice asupra Dobrogei contestate sau – reluând vechea sa preocupare pentru țărănime – cu dezvoltarea chestiunii rurale în România. „Revista istorică” și „Buletinul” continuă și ele să apară în capitala refugiului, care va fi în curând din nou a Unirii – a Unirii celei Mari. De obicei, în viața unui scriitor epoca de frământare și de luptă – *Sturm und Drang*, ar zice germanii – ce-i dezvoltă la culme însușirile, spre a le rodi mai târziu, în anii de maturitate, se așază în pragul tinereții. Dar pentru Nicolae Iorga epoca eroică e, fără îndoială, aceasta, din preajma celor cincizeci de ani ai săi, în anii războiului ce încununează, prin biruința sa de la urmă, peste jertfele fără seamăn ale începutului, țelul însuși al istoriei românești. În lupta zilnică cu cenzura, în perioada întunecată ce precedează zorile izbândeii, istoria nu se mai închide pentru el în rafturile cărților. Ea coboară din ele, înarmată și vie, spre a susține și a întări, în zile grele, conștiința națională. Închinare firească în ceasul victoriei, în fața regelui Ferdinand, Întregitorul și a reginei Maria, Biruitoarea, el va vorbi tot la Iași despre *Politica lui Mihai Viteazul, originile și însemnătatea ei actuală*. De pretutindeni curg veștile de izbăvire și bucurie: Basarabia, Bucovina, Ardealul și părțile ungurești locuite de români își proclamă pe rând unirea necondiționată cu patria-mumă. Sintezei istoriei românilor i se adaugă acum apoteoza ce înscrie în anele ei nașterea României Mari. Ce răsplată, cu adevărat dumnezeiască, în aceste clipe, pentru acel care a fost de atâția ani profetul ei, prin grai și prin scris, prin muncă necurmată și prin luptă neînfrântă, încheind capitolul ce l-a trăit atât de intens – înainte de a se întoarce în Bucureștii ajunși capitala neamului din toate ținuturile dezrobite – Iorga a întors, în același timp, cea mai frumoasă pagină a vieții sale.

*

În România de după război l-au prins într-adevăr în hora lor, adesea zadarnică, frământările politice ale țării încă nedeplin așezate. Președinte de câteva luni al unei Camere haotice, câștigă, desigur, în experiență, dar gustă mai adânc din deșertăciunea patimilor și ambițiilor dezlănțuite, din care-i va rămânea pentru judecarea vremii sale o amărăciune, ce o va spori peste câțiva ani președinția de Consiliu, vremelnică, a unei noi domnii. De altă parte, drumurile în Apus, unde îl cheamă de acum, în fiecare an, măgulitoarea invitare a Sorbonei, la care se adaugă, apoi, aceea a Academiei de Inscricții și Litere Frumoase a Franței – onoare rară pentru învățații străini – îi întorc preocupările spre celălalt domeniu, în care i s-a ilustrat activitatea, acela al istoriei universale. Dar acel al istoriei naționale nu e nici acum părăsit măcar o clipă. Stau martore zeci de studii și comunicări, ce apar în noua serie a „Memoariilor” noastre, până în anul morții și chiar dincolo de el, cuprinzând descoperiri făcute în cursul călătoriilor sale, documente aflate în țară, interpretări și comentarii ale lucrărilor apărute, când și când licărirea unui punct de vedere nou asupra începuturilor, ca imperiul cumanilor și domnia lui Băsărabă, sau eoul unor îngrijorări mai recente, ca *Încercări austriace de anexiune a țărilor noastre și Contribuții la legăturile românești cu rușii și ungurii*. Înainte de a întreprinde încercarea lui de sinteză a istoriei universale, de care s-a legat, după propria-i mărturisire, atâta muncă și unele decepții, el a pornit, încă din timpul pribegiei de la Iași, să înjghebe, în împrejurările nouă create de desfășurarea războiului, altă istorie a românilor, de astă dată în limba franceză. Scrisă în grabă și „redactată cu înfrigurare”, adunând doar unele cărți în jurul său, cartea zăbovește câțiva ani, până ce inițiativa culturală a unui bancher îi dă puțința să apară într-o ediție îngrijită, de un „bizar româno-francez”, în care se mai poate bănuși și alt amestec etnic. Ciudată potrivire a soartei: această lucrare, de proporții mai mici, apare aproape de îndată în limbile engleză, italiană și germană, pentru a fi înfățișată, în 1930, într-o traducere românească, drept o nouă sinteză a istoriei noastre. Firește, alcătuită în modul arătat, ea nu răspundea decât în parte scopului, dar nicidecum pregătirii și posibilităților autorului. Critica va avea o sarcină ușoară în a descoperi în rândurile ei greșeli sau nepotriviri, iar din discuția astfel începută s-a născut o polemică, asupra căreia nu e nici locul, nici timpul să stăruiesc aci. Dacă

m-am hotărât totuși s-o amintesc, e pentru a scoate în evidență două laturi, ce pot sluji la temeiul unei judecăți viitoare: mai întâi că am fost dintre acei pentru care o discuție în termeni obiectivi cu Nicolae Iorga a fost totdeauna posibilă pe tărâmul științific – oricare ar fi fost diferențele de altă natură – și, în al doilea loc, că nu această carte, alcătuită în pripă în împrejurări grele și nerevizuită îndeajuns mai târziu, poate fi privită drept expresia definitivă a gândirii sale istorice pentru trecutul poporului său. Ea se așază ca un element de tranziție, fără mare valoare în ochii săi proprii, între cele două volume de istorie românească ale colecției lui Lamprecht, scrise cu alt temei și alt rost, cu douăzeci de ani mai înainte, și cele zece ale *Istoriei românilor*, publicate cu un deceniu mai târziu. În aceste două opere fundamentale, una de la început, cealaltă aproape de sfârșit, trebuie să căutăm pe Iorga, istoric al românilor, nu într-o carte căreia mai mult întâmplarea i-a dat răspândirea pe care n-o căutase cu tot dinadinsul. Nu trebuie să uităm cele trei volume care au urmat, închinată *Rostului românilor în istoria universală*, nici acele mai vechi, „prin călători”.

În anii aceștia i s-a mai adus adesea învinuirea că expunerea sa se sprijină prea des pe ipoteze și pe intuiții, mai mult decât pe litera documentelor, temei statornic al cercetării și stabilirii adevărului. Poate că editorul atâtor cronici, iscoditorul atâtor hrisoave și scrisori va fi fost cuprins de oboseala erudiției migăloase, în slujba căreia stătuse decenii întregi. Se poate să-l fi speriat imaginea din poveste a învățatului, pe care un talentat scriitor francez al vremii lui îl descrie undeva, prăbușindu-se de pe scara bibliotecii și înecat de grămada fișelor ce-l acoper, ca talazurile dezlănțuite ale mării. Îmi aduc aminte că, într-o zi, privind seria impunătoare a unor publicațiuni dăruite de știința franceză Școlii din Fontenay, pe care întâmplarea unei zile de ploaie o statornicise drept ctitorie a sa, la porțile Parisului, îmi spunea, cu nuanța de glumă ce nu-l păreasa în ceasurile bune, fără a ști însă că alții o luau într-un tragic serios: „Cine ar sta să le citească pe toate? Norocul meu e că le gâcesc pe cele mai multe”. Era nevoia, poate organică, a unei reacțiuni a spiritului față de materie, a unei priviri de sus mai libere, mai în acord cu experiența vieții, pentru a descrie vicisitudinile ei trecute, decât o putuseră oferi lucrările de specialitate și răbdătoare analiză. Nici în această privință, de altfel, gândul său n-a aflat odihnă și ultima sa lucrare se va întoarce la o îngrămădire de izvoare și de note, asemănătoare

în totul cu acelea ale tinereții: iluzie, în parte și aceasta, deoarece – de mi se iartă folosirea unui cuvânt tot atât de urât ca și sentimentul ce-l reprezintă – în vremea aceasta din urmă Iorga nu mai era „la modă”.

De aceea, spre a judeca cu dreptate și cu puțință de durată lucrul său pe tărâmul istoriei românilor se cuvine să ținem seama, în primul rând, de locul pe care-l ocupa în dezvoltarea scrierii ei. Nu-l pot asemui decât cu munca celui care, prin truda brațelor sale, desfunde un loc de pădure, acoperit de trunchiuri răsturnate, de cioturi de copaci și de tufiș sălbatic, pentru a pregăti ogorul ce va fi îngrijit și cules de alții. Până la el, istoria neamului nostru era din toate părțile împresurată de codri încă nepătrunși. Luminoasa expunere a lui Xenopol deschisese drumul, dar poienile prin care ducea erau încă prea răzlețite unele de altele. Iorga, prin cercetările sale, prin imensele sale publicații de izvoare, a dat la o parte frunzișul des ce oprea vederea, a făcut cu puțință o muncă sistematică și unitară pe câmpul istoriografiei românești. Desigur, aspectul pe care-l prezintă ogorul de-abia deșțelenit nu e acela al unei lucrări desăvârșite. Pe urmă vor veni cultivatorii răbdători și migăloși, care vor răsădi aci florile, vor semăna colo lanul de grâu, nădejde a holdelor viitoare; rezultatul operei lor va fi ca o grădină îngrijită, a cărei priveliște va fi tot atât de mulțumitoare, cât și rodul ei; dar fără sapa celui ce a smuls rădăcinile pădurii ea nu ar fi luat ființă.

Desigur, nu e greu a afla în lucrările fără număr ale lui Iorga indicații ce nu sunt totdeauna exacte, referințe ce nu sunt totdeauna sigure. Oricare din noi își poate oferi de asemenea voluptatea mediocră de a opune în unele chestiuni unei păreri a lui Iorga altă părere, mai veche sau mai nouă, iscalită tot de el. I s-a întâmplat lui însuși să mai publice încă o dată, drept inedit, vreun document pe care tot el îl tipărise cu ani mai devreme. Nici memoria lui, care odată la sute de ani stăpânește o minte omenească, nu ajungea să înscrie și să înregistreze tot ceea ce aflase, chibzuisse, încredințase scrisului sau vorbeii stenografiate și pe urmă tiparului. Dar nu este o singură latură a istoriei naționale în întreaga ei desfășurare, în timp și în spațiu, în lăuntru hotarelor țării și în afară de ele, în care să nu călcăm pe un pământ a cărui brazdă el a tras-o, ușoară sau adâncă, lată sau subțire, uneori poate greșită și de atâtea ori dreaptă; putem, deci, cu adevărat spune despre el că nu numai în domeniul literaturii, în care urma sa, de asemenea, e atât de puternică, el a fost și a rămas până la sfârșit sămănătorul.

*

De aceea, înainte de a încheia, să-mi fie îngăduit să mă întorc iarăși la programul ce-l schița din același loc acum treizeci și doi de ani, pentru cercetările viitoare ale istoriei românești. Într-o largă măsură, l-a îndeplinit de altfel el însuși. Partea ce privește perioada cea mai veche este azi cu prisosință realizată de lucrările neuitatului Vasile Pârvan și ale elevilor săi. Cadrul geografic și istoric, în care munca lor se desfășoară, nu e însă altul decât acela pe care Iorga – „nespecialist”, cum singur îi plăcea să se intituleze, în istoria antică – l-a determinat din anii tinereții. Cel mult, se poate adăuga că cercetarea originilor neamului a câștigat, mai mult decât o putea presupune, din considerarea factorului lingvistic și a geografiei sale, după cum perioada cea mai întunecată a trecutului nostru – de la Aurelian la descălecarea voievodatelor – începe să fie lămurită de descoperirile arheologiei, prea multă vreme oprită în cercetările ei de rămășițele străvechi ale preistoriei sau de antichitățile clasice ale lumii greco-romane.

Dar în ce privește cercetarea însăși a originilor și a tezilor de combătut, acum mai mult decât oricând, pentru a stabili adevărul, ce s-ar putea schimba din cuvintele aflate în prefața de la 1905 a istoriei poporului român: „Ura și părtinirea, scria el atunci, au condus pana celor mai mulți dintre acei ce au descris până astăzi istoria românească și ceea ce a ieșit de acolo se poate lesne găci; atâtea păreri sucite, în contradicere cu adevărul, pe care nechemații și le-au însușit cu un zel ce ne minunează, spre a le răspândi mai departe.

Numai astfel a fost cu puțință să se proclame că românii nu sunt de obârșie romanică și au pribegit fără a lăsa vreo urmă din ținuturile de la miazănoapte de Dunăre în acelea de la sudul ei, spre a face loc maghiarilor, ce soseau tocmai atunci. S-a mai spus că aromânii de la miazăzi n-au avut nici un rost în al doilea imperiu «bulgar», numai spre a nu jigni pe slavii de acolo în mândria lor, iar românii au fost descriși ca o națiune incapabilă de cultură, care a împrumutat tot ceea ce are astăzi de la maghiari...”. A iscodit oare imaginația vrăjmașilor noștri alte arme, de patruzeci de ani, și putem face abstracție de ce a scris în lupta împotriva lor cel mai mare din istoricii noștri, învinuit – știm acum cu ce interes – de „deformarea patriotică” a trecutului, pe care acuzatorii săi străini erau să o practice pe o scară cu mult mai întinsă?

În ce privește veacul de mijloc, se clădește tot mai mult, așa cum el ne-a învățat, „pe baza unității esențiale a dezvoltării politice românești”. Desigur, s-au realizat progrese însemnate, iar viziunea lui a începuturilor țărănești ale vieții noastre de stat a făcut loc, într-o largă măsură, concepției feudale ce o integrează în curentul general al dezvoltării Europei din acele timpuri îndepărtate. Structura socială a țărilor românești și dezvoltarea instituțiilor lor a apărut de atunci într-o lumină mai precisă și mai limpede. Biografiile domnești s-au înmulțit și ele îndreaptă, în parte, acele începuturi de el. Dar cine ar putea tăgădui că rostul țărilor noastre ca „centru al silințelor de cultură ale întregii lumi creștine răsăritene” nu răsare în fiecare zi mai luminos și mai cuprinzător? Și unde am putea afla până acum o judecată mai cumpănită despre epoca fanariotă decât în penultimele volume ale *Istoriei românilor*, în care domnitorii ei nu sunt numai asupritorii descriși de alți istorici, ci „reformatorii”, care nu din vina lor n-au izbutit adesea într-un veac vitregit?

E poate mai mult de îndreptat și de adăugit la ultimul secol al istoriei noastre, așa cum până la urmă l-a descris Nicolae Iorga. Și aci să-i recunoaștem însă, fără zăbavă, meritul însemnat de a fi rupt cu o tradiție ce începuse a se înstăpâni în istoriografia noastră modernă și care reducea prea mult vremea din urmă, sub domnia de netăgăduită glorie a lui Carol I, la ritualul comemorativ al zilei de Zece Mai. Dreptatea ce trebuia să se facă pentru străduința de ctitor a lui Cuza Vodă și vremea lui, pentru sfetnicii săi și cel dintâi dintre ei, Mihail Kogălniceanu, au înscris-o în istorie lucrările lui Xenopol și ale lui Iorga. Dar trebuie, de asemenea, să constatăm că generația luptătorilor de la 1848 nu și-a aflat totdeauna în scrisul său dreapta sa prețuire, iar în timpuri mai apropiate rivalitățile politice au influențat uneori nu numai judecata, dar și amintirea istoricului. Dar fost-a vreodată, în viața îndelungată a omenirii, de la Xenofon și Tucidide, istoric care să fie și parte la întâmplările descrise de el, fără a fi influențat, într-un fel sau altul, de contingentele înseși ale acțiunii în care destinul său l-a amestecat?

Pentru a privi aceste împrejurări cu seninătatea ce se cere istoricului, care râvnește ca scrisul său să treacă peste veacul în care a trăit, se cere o mai mare depărtare de evenimente și, mai ales, de oameni, de vâltoarea aprinsă a patimilor și a vrăjmășiilor, a vâlmășagului de uneltiri, de viclășug și de ură din care se plămădește, totdeauna în noroi și prea ade-

sea în sânge, viața chinuită a unui neam. Numai de la această depărtare se vor putea desluși mai limpede pentru istoricul de mâine problemele fundamentale ale trecutului românesc, așa cum începem a le întrezări noi înșine de la cotitura hotărâtoare a unui veac de războaie.

Ele se orânduiesc cu deosebire în jurul a două mari chestiuni, care stăpânesc desfășurarea istoriei naționale, după cum vârfurile înalte așază, sub porunca lor, în largul zării, turma ascultătoare a munților și a dealurilor ce le leagă povârnișul de câmpie. Aceste două laturi esențiale sunt înțelesul și spațiul istoriei românilor, noțiuni ce se confundă, de altfel, în necesitatea unei afirmări comune, împotriva tăgăduirii sistematice ce se încearcă de atâta vreme.

Este de trebuință neapărată să o spunem astăzi, va fi de mai mare nevoie să o repetăm, mâine.

Istoria acestui neam nu este un joc al întâmplării, un capriciu al norocului, risipit în clipa însăși în care s-a înjghebat, efectul unei tranzacții vremelnice în ciocnirea de interese ale marilor imperialisme, ce tind numai la stabilirea, între ele, a unor zone de neutralizare și de echilibru. Nu este o „România a congresului”, singura ce vor s-o admită istoricii unei țări vecine, ci o Românie întemeiată pe truda a două milenii, care a clădit aici, pe temelii și mai vechi, singurul popor al Europei ce a păstrat nu numai graiul și datina, dar și numele Romei. Iar câmpul ce l-a cuprins în dezvoltarea sa acest proces uriaș de devenire istorică s-a întins cândva departe de ținuturile locuite azi de români, peste peninsula dintre cele trei mări de la miazăzi și răsărit, pătrunzând adânc în valea mijlocie a Dunării străbune și a apelor adunate de ea, revărsându-se cu valul secolelor în nesfârșitul fără timp și spațiu al stepei de la marginea Asiei. Peste această moștenire, croită pe măsura vremurilor de întemeiere ale noroadelor continentului nostru, s-au revărsat, în acest colț al răutăților, urgiile purtate de toate vânturile potrivnice ale soartei. Și astfel, istoria – o istorie aspră – ne-a strâns neamul în jurul cetății ce l-a adăpostit la timpuri de restriște, ale cărei ziduri de munți i-au așezat pe frunte cea mai mândră dintre coroane, dar și cea mai autentică, pentru că nu a fost nevoie, pentru a o purta, nici de a răstălmăci inscripții, nici de a plâsmui hrisoave.

Iar când, în orânduirea ce se va încerca a lumii de mâine, poporul nostru va revendica pământul întreg ce i l-a cuprins odată hotarul, el nu

va lega această moștenire de întâmplarea unei clipe de izbândă, ci de înțelesul însuși al istoriei sale; acesta i-a poruncit, în interesul suprem al păcii și liberei dezvoltări a tuturor, să părăsească ce era prea depărtat de bastionul său de dârză împotrivire, peste Nistru, dincolo de Dunăre și de drumul la Mare, peste Tisa și marginea pustiului, spre a stăruia să-și dezvolte puterile și însușirile în lăuntrul spațiului, care nu este pentru el numai „vital” sau de „securitate”, ci constituie temeiul statornic al existenței sale. Pe acest drum apucase a păși Nicolae Iorga, și tot el ne va duce, de vom ști să-l urmăm, spre culmile istoriei românești.

De altă parte, mai este o împrejurare în judecata noastră, a cărei pomenire nu poate lipsi de la capătul acestei cuvântări. Va veni odată vremea în care se va putea vorbi și despre sfârșitul lui, tragedie asemănătoare doar aceleia în care Miron Costin și-a lăsat, cu două veacuri și jumătate în urmă, frumosul cap de cronicar și de gânditor. Dar un lucru e sigur de pe acum: porunca morții l-a răpit de lângă tovarășa credincioasă a vieții și operei sale, din cercul familiei, singurul ce-i rămăsese, de la masa de lucru, i-a prins din zbor condeiul harnic și l-a răpus, înainte ca cerneala ultimelor sale rânduri să fi avut vreme să se usuce.

El a pierit dintre noi în plină putere de gândire și de muncă; cine știe ce ar fi adăugat, întregit sau îndreptat el însuși la cartea ce alcătuia temeiul vieții sale? Desigur, înseninarea la care râvnea, ce i-ar fi dat-o cândva, dincolo de primejdiile pe care le înfruntăm acum, zilele mai liniștite ale unei pașnice bătrâneți, l-ar fi adus de la sine la revizuirile necesare, ar fi turnat într-un tipar nou, mai neted, și ultimele capitole ale *Istoriei românilor*.

Dar alta a fost voia ursitei și nu ne este dat să cercetăm tainicele ei căi. Totuși, chiar din acest punct de vedere o concluzie se desprinde în mintea mea, pe care voi îndrăzni s-o rostesc acum și aci, privind măcar o dată desfășurarea împrejurărilor deasupra considerațiilor oportuniste de loc și de timp. În zilele întunecate ce i-au curmat firul vieții, glasul lui Nicolae Iorga amuțise. Scrisul său nu mai pătrundea în mintea generațiilor mai nouă, care uitaseră pe naționalistul de odinioară, pentru a nu mai vedea decât haina de împrumut a unui sfârșit de regim. Părea că se abate din albia săpată de veacuri cursul tradițional și firesc al istoriei românilor, după ce rășluiri samavolnice și vitregi îi călcaseră dreptul și hotarul. A intervenit atunci – tristă mărturisire – singurul

fapt ce mai putea zgudu conștiința publică a țării: vestea brutală a sfârșitului său. În freamătul de groază cu care a întâmpinat-o revolta unui neam întreg, această conștiință s-a regăsit, așa cum proorocul ei o vestise din timpurile uitate ale tinereții sale. S-a deșteptat din nou, mai puternic decât toate filiile și urgiile străine, ce-și împărțiseră minți și suflete, sentimentul adânc al gliei românești încălcate, al unității ei prăbușite. Am simțit, mai aprinsă și mai răscolitoare de împotrivire, de dârzenie, de răzbunare, durerea vremurilor pe care le trăisem; am auzit mai limpede îndemnul de a le întoarce cursul de vitregie și de rușine, de a afla iarăși, în vâltoarea bățăliilor, izvorul uitat al virtuților strămoșești. Nu mai era printre noi cu trupul, să audă trâmbițele chemării vitejești, să se bucure de avântul ostașilor ce sporeau, prin isprava lor zilnică, faima străbună, să măsoare cu privirea, odată cu pământul recucerit al patriei, zborul nădejdlor noastre spre ceea ce mai rămâne de îndeplinit. Dar spiritul său plutește iarăși, neîmpăcat și năvalnic, deasupra noastră, cât mai lipsește din ogorul răscolit de el o singură brazdă, câtă vreme poruncile istoriei românești nu s-au împlinit, în întregul cuprins al hotarelor ce le-a tras altădată dreptatea. Îl știm din nou lângă noi, ca în zilele de la Iași, bucuros de izbândă, neclătinat de restriștea prin care am trecut, privind, ca altădată, peste vremuri, „uimitoarea minune a străngerii noastre laolaltă sub același steag de biruință, pe care îl vedem iarăși fluturând asupra-ne în cele mai nebune și mai sfinte visuri ale noastre”. Iar când ne va fi dat să întoarcem odată și această pagină, vom mărturisi, din adâncul sufletului, că, de dincolo de mormânt, va fi scris-o, cu mâna noastră, Nicolae Iorga.

*Monitorul Oficial
și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională,
București, 1943.*

Gheorghe I. BRĂTIANU (1898–1953), viitorul istoric a urmat liceul în particular, luându-și bacalaureatul la Liceul „Național” din Iași. La izbucnirea războiului de reîntregire națională (1916), s-a înrolat voluntar în Regimentul 2 artilerie, iar în 1917 a urmat cursurile Școlii de Ofițeri de Rezervă. A luat parte la luptele de pe valea Trotușului (vara lui 1917) și din Bucovina (1918), fiind, în două rânduri rănit, experiență expusă în volumul *File rupte* din cartea războiului; în 1941, s-a înrolat din nou, participând la campania din Bucovina (iun. – oct. 1941) și apoi la cea din Crimeea (aug. 1942) (*Notes sur un voyage en Crimée*). Între 1917 și 1919 a urmat cursurile Facultății de Drept din Iași. Și-a continuat pregătirea la Sorbona, precum și la *École Pratique des Hautes Études* din Paris (1920–1921). În 1923 a obținut titlul de doctor în filosofie la Universitatea din Cernăuți, iar în 1929, pe cel de doctor în litere la Paris. A fost profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași (1923–1940) și la Catedra de Istorie Universală a Facultății de Filosofie și Litere a Universității din București (1940–1947), unde i-a succedat lui Iorga; decan al Facultății de Filosofie și Litere din București (1941–1943); profesor la Școala Superioară de Război din București (1942–1943); director al Institutului de Istorie Universală „N. Iorga” din București (1941–1947). A desfășurat o intensă activitate politică, fiind membru al Partidului Național Liberal (1926); din 1930, a fost liderul unei disidențe liberale (gruparea „georgistă”). Din cauza activității politice desfășurate, în septembrie 1947 i s-a fixat domiciliu forțat, pentru ca, în 1950, să fie închis, fără a fi judecat, la Sighet, unde, de altfel, a și murit. Cercetările sale de istorie națională s-au concentrat asupra unor probleme majore: formarea și continuitatea poporului român, formarea statelor medievale românești, organizarea socială și politică a vieții românești în Evul Mediu: O enigmă și un miracol istoric: poporul român (1940); Formarea unității românești. Factori istorici (1940); Originea și formarea unității românești (1942); *Le problème de la continuité dacoroumaine* (1943); Tradiția istorică

despre întemeierea statelor românești (1945). În perioada 1945–1947 a publicat o serie de studii, reunite apoi în volumul *Sfatul domnesc și adunarea stărilor în Principatele Române. A fost un deschizător de drum în domeniile ale istoriei universale cum ar fi istoria economică și socială a Bizanțului, istoria comerțului italian în Marea Neagră*: Vicina. Contribution à l'histoire de la domination byzantine et du commerce génois en Dobrogea (1923); Études byzantines d'histoire économique et sociale (1938); Les Vénitiens dans la Mer Noire (1934); Recherches sur Vicina et Cetatea Albă (2 vol., 1935, 1940); La Mer Noire. Des origines à la conquête ottomane (apărută postum, 1969). A fost și autorul volumului de documente *Actes de notaires génois de Perra et de Caffa à la fin du troisième siècle (1281–1290) (1927), precum și al lucrărilor: Le problème des frontières russo-roumaines pendant la guerre de 1877–1878 et du Congrès de Berlin (1928); Napoléon III et les nationalités (1934); Une nouvelle histoire de l'Europe au Moyen Âge (1938); Bismarck und Ion C. Brătianu (1939); Acțiunea politică și militară a României în 1919, în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I. C. Brătianu (1939); Théorie et réalité de l'histoire hongroise (1940); Roumanie et Hongrie. Considération démographiques et économiques (1942); La Bessarabie. Droits nationaux et historiques (1943); Problema trecutului românesc (1943); Nicolae Iorga, apărător al drepturilor naționale (1943); Temeiuri istorice ale ideii naționale (1943); Formules d'organisation de la paix dans l'histoire universelle (1945); L'histoire roumaine écrite par les historiens hongrois (2 părți, 1946) ș.a. Împreună cu Sabin Manuila, Mircea Vulcănescu, Ion Conea și Anton Golopenția, a publicat în 1941 „Geopolitica și geoistoria. Revistă română pentru Sud-Estul Europei”. A fost membru al Comitetului Național al Istoricilor Români, al Institutului „Kondakov” din Praga, al Societății Regale de Științe și Litere din Boemia, al Comitetului Internațional de Studii Istorice; Doctor Honoris Causa al Universității din Bonn.*

La 2 iunie 1928 a fost ales membru corespondent, iar la 28 mai 1942 – membru titular al Academiei Române.

La 26 mai 1943, în cadrul discursului de recepție a vorbit despre istoricul Nicolae Iorga, subliniind că „nu este o singură latură a istoriei naționale în întreaga ei desfășurare, în timp și în spațiu, în lăuntru și în afară de ele, în care să nu călcăm pe un pământ a cărui brazdă el a tras-o, ușoară sau adâncă, lată sau subțire, uneori poate greșită și de atâtea ori dreaptă; putem deci cu adevărat spune despre el că nu numai în domeniul literaturii, în care urma sa, de asemenea, e atât de puternică; el a fost și a rămas până la sfârșit sămănătorul”.

DISCURSUL

**rostit de senatorul Ștefan Ciobanu, profesor universitar, în ședința
Comisiilor Afacerilor Străine ale Camerei și Senatului
Parlamentului României, întrunite în legătură cu încorporarea
Basarabiei și nordului Bucovinei în U.R.S.S. 2 iulie 1940, București**

Domnule Președinte,
Domnilor senatori,
Domnilor deputați,

În aceste momente de încercare pe care le traversează națiunea română, grupul parlamentarilor basarabeni, Asociația foștilor deputați în Sfatul Țării și foștii deputați basarabeni din parlamente românești în perioada 1918–1940, precum și notabilitățile vieții publice și culturale ale acestei provincii se înfățișează, cu inima frântă de durere, pentru a da glas, în fața Parlamentului românesc și a întregii lumi civilizate, unui strigăt de revoltă împotriva noii uzurpări a Basarabiei de către Uniunea Sovietică rusă. Această provincie care, încă din zorii antichității, a fost parte integrantă a națiunii române, deoarece, la origini, ea a fost cuprinsă în limitele coloniei romane Dacia și mai târziu, în cursul secolelor, a constituit o parte indisolubilă a formațiunii politice românești cunoscută sub numele de Moldova, a fost și va fi mereu, prin tradiția sa culturală și prin structura sa etnică, o provincie românească. Poporul român din Basarabia a împărțit soarta întregului popor român și a participat la formarea individualității sale etnice și la apărarea existenței sale naționale. În cursul îndelungatei sale istorii, Basarabia, asemeni celorlalte regiuni populate de români, n-a avut niciodată și nu putea să aibă vreun contact politic cu statul rus care, despărțit de țării române de statul polonez și de regiunile tătărăști ale Oacekoului supuse dominației turcești, se găsea la o mare depărtare de masa poporului român.

După ce și-a revenit din lovitura ce-i fusese aplicată de dominația tătără, statul rus a adoptat o politică imperialistă, ce avea să ducă la înglobarea în cadrul său a mai multor popoare care nu erau de origine rusă.

În secolul al XVII-lea, Rusia a luat în stăpânire, prin corupție și trădare, Ucraina, cu scopul de a ajunge pe țărmurile Mării Negre. Petru cel

Mare ajunge până la Azov, iar în secolul al XVIII-lea descendenții săi cuceresc litoralul Mării apropiindu-se tot mai mult de țările române, până când, în 1792, rușii devin vecinii noștri, de-a lungul frontierei pe care o formează Nistrul.

Rușii nutreau de multă vreme speranța, alimentată de o întreagă literatură, de a lua în stăpânire Dardanelele. Pentru aceasta aveau însă nevoie ca mai întâi să ia în stăpânire Sud-Estul european. Iar aceste tendințe expansioniste erau cu grijă disimulate sub o formulă ipocrită: veneau, ziceau ei, în ajutorul creștinilor „subjugați” de turci. Nimeni însă nu le solicita acest ajutor. În 1812, profitând de confuzia ce domnea în Europa și de slăbiciunea Turciei, sub al cărei protectorat se afla Moldova, folosind un pretext ipocrit, rușii iau în stăpânire partea răsăriteană a Moldovei, deși Turcia se angajase printr-un tratat să respecte integritatea principatului Moldova. Această anexare a Basarabiei, cu care poporul român din Basarabia și din celelalte provincii nu a fost niciodată de acord, a îmbrăcat forma celei mai barbare sclavii a timpurilor moderne. În ciuda protestelor țăranilor și ale celorlalte clase sociale din Basarabia împotriva regimului rus, în ciuda luptei purtate de români pentru obținerea emancipării, în ciuda afirmațiilor unor ruși de bună-credință precum slavofiliile Danilevski și Samarin, publicistul Durnovo, fostul ministru Kropotkin, sociologul Tihomirov și alții care au susținut că Basarabia este românească și că ea ar trebui retrocedată României, această provincie a rămas sub jug rusesc vreme de mai bine de un secol. Această ocupare a Basarabiei oferă tabloul celei mai sfâșietoare tragedii naționale, întrucât în această provincie politica rusească a urmărit întotdeauna distrugerea existenței etnice a românilor basarabeni, lichidarea acestora din urmă prin masive colonizări de străini în provincie, prin deportări „benevole” ale țăranilor moldoveni în regiunile cele mai îndepărtate ale Siberiei și Caucazului, prin rusificarea bisericii, a școlii și a administrației. Aceste măsuri n-au reușit însă să deznaționalizeze poporul român, care continuă să formeze un bloc masiv în Basarabia. Toate statisticile rusești, precum cea a lui Zașciuk, cea a geografului rus Soroka, a lui N. Lașkov și chiar a agentului de rusificare P. Krușevan, pentru a nu-i cita decât pe aceștia, recunosc faptul că elementul românesc în Basarabia reprezintă 75% din populația acestei provincii. Până și recensământul din 1897, care reprezintă cea mai flagrantă falsificare a datelor statistice, acordă elementului românesc majoritatea

relativă de 47%, elementului rus doar 8% și celui rutean 19,6%. Cifrele ridicole de 155 744 ruși și 379 198 ruteni, cifre de altfel exagerate, după cum recunoaște chiar statisticianul rus V. N. Butovici, justificau în 1916 oprimarea unei provincii de două milioane locuitori. În pofida persecuțiilor regimului rus, populația românească din Basarabia nu și-a pierdut niciodată conștiința națională, care s-a manifestat prin conservarea limbii și a obiceiurilor, prin multiple tipărituri românești, prin scrierile unui mare număr de autori basarabeni și prin aspirațiile arzătoare de unire cu România. Aceste tendințe se reflectă și în revoluțiile ce au marcat debutul dominației rusești, în cele din 1863—1864, în mișcarea revoluționară 1905—1906. În 1917, mișcările în favoarea unirii cu România îmbracă forma unei adevărate revoluții naționale și, în cadrul revoluției ruse și în deplin acord cu ideile revoluționare ale popoarelor subjugate de Rusia, Basarabia își va exprima la congresele institutorilor, preoților, cooperativitorilor și țăranilor, în adunările zemstvelor voința sa de unire cu statul român, în virtutea dreptului la autodeterminare al popoarelor, drept consacrat de revoluție. Crearea unui Sfat al Țării, autonomia și independența ce aveau să conducă Basarabia spre triumful dreptății istorice, călcată în picioare de Rusia țaristă, obișnuită cu astfel de procedee.

În fine, Sfatul Țării, organ absolut legal al Basarabiei, ales pe aceeași bază ca toate organizațiile revoluționare ale Rusiei, încoronează lupta dusă pentru emanciparea provinciei, proclamând, la 27 martie 1918, unirea Basarabiei cu România. Astfel, poporul român din Basarabia, urmat de celelalte naționalități din aceasta provincie, care ne-au recunoscut drepturile în mai multe rânduri și s-au pronunțat pentru unire, și-a cucerit libertatea. Valabilitatea actului unirii și dreptatea cauzei românești au fost recunoscute și de marile puteri, între altele Germania și Italia, cărora Basarabia le-a manifestat via sa recunoștință.

Cei 22 de ani de viață națională în cadrul statului român au permis realizarea unor enorme progrese pe tărâmul cultural-social și economic. Analfabeții, această rușine a regimului rus, au dispărut aproape cu desăvârșire. Reforma agrară aplicată în mod egal tuturor naționalităților antrenează dezvoltarea economiei rurale, iar minoritățile din Basarabia se bucură de drepturi ce nu le-au fost niciodată recunoscute de dominația rusă. O dovadă a acestui fapt este aceea că o propagan-

dă comunistă extrem de intensă, fondarea Republicii Moldovenești, care este, de altfel, o recunoaștere tacită a preponderenței elementului românesc între Nistru și Bug, înființarea unui post de radioemisie la Tiraspol, care urmărește aceleași scopuri, nu au dat niciun rezultat. În Basarabia a continuat să domnească un calm perfect. În ce privește alegerile libere care au îmbrăcat în această provincie un caracter plebiscitar, acestea au confirmat de o manieră zdrobitoare bunele sentimente pe care întreaga populație a Basarabiei le nutrește față de România.

Astăzi, favorizând procedee necunoscute până acum în istorie, profitând de forța sa numerică și de confuzia ce domnește în Europa, Rusia sovietică, străduindu-se să falsifice datele istorice și statistice, invadează din nou această provincie. Locuitorii săi, românii, precum și germanii, bulgarii și chiar rutenii și rușii, toți ostili regimului comunist, sunt abandonați unei soarte pe care niciunul din ei n-a dorit-o. Posturile de radio din U.R.S.S. deformează adevărul, când afirmă că sovieticii sunt întâmpinați cu flori: astăzi, în Basarabia curg râuri de lacrimi și sânge, iar cei ce oferă flori invadatorilor n-au nimic cu poporul român, ori cu populația muncitoare aparținând celorlalte naționalități ale provinciei.

Dacă mai există dreptate pe pământ și dacă principiile umanității își mai păstrează, în pofida faptelor, prestigiul, dacă, în zilele noastre, drepturile popoarelor, drepturile sacre chiar și în perioadele cele mai sumbre ale istoriei, nu și-au pierdut orice valoare, noi, parlamentarii și notabilitățile vieții politice și culturale din Basarabia, românii minoritari, apelăm la lumea civilizată, în numele poporului provinciei cuprinse între Prut și Nistru, pentru a atrage atenția asupra tragediei ce se petrece din nou în această nefericită parte a pământului moldav. În numele fraților noștri reduși la tăcere, exprimăm totodată un protest vehement împotriva violării cinice a drepturilor istorice și umane cele mai sacre.

Publicat după: Șt. Ciobanu, Basarabia. Populația. Istoria. Cultura, Ediție îngrijită de Cornel Stafîș, București, Editura „Clio”, Chișinău, Editura „Știința”, 1992, p. 132-135

MEMORIU

**elaborat de Pan Halippa în ajunul Conferinței de Pace
de la Paris din 1946–1947, în care explică esența
problemei Basarabiei. 1945, București**

Cu tot complotul tăcerii în chestiunea Basarabiei, cu toate ordinele de a se scoate din librării și biblioteci cărțile, revistele și broșurile privitoare la Basarabia, cu toate că epurarea cărților didactice de geografie, istorie și chiar de literatură privind acest obiect, problema Basarabiei persistă în toate sufletele românești și, desigur, va exista, va reînvia și va complica raporturile între U.R.S.S. și România.

În rezumat problema aceasta se prezintă astfel:

Regiunea românească, dintre Prut, Nistru, Dunăre și Marea Neagră, numită Basarabia, până la 1812 a fost parte integrantă – jumătatea de răsărit – a Principatului românesc Moldova, aflat sub suzeranitatea turcească.

Ca urmare a războaielor dintre imperiile rus și turc, această parte a Moldovei românești, *fără voia statului moldovenesc și fără voia populației, a fost anexată de Imperiul Rus.*

Fiind locuită exclusiv de români, având instituții, legi și tradiții cu totul deosebite de acele ale rușilor, ucrainenilor și a celorlalte popoare din imperiul țărilor, împărăția rusească a fost silită să acorde Basarabiei o autonomie timp de circa 20 de ani, după anexarea ei.

Apoi i s-a aplicat regimul imperial, transformând-o într-o simplă gubernie rusească și aplicându-i-se regimul de rusificare, cum s-a aplicat și altor popoare alogene, anexate de Rusia prin forță.

Nu s-a admis nici măcar o școală în limba românească. Nu s-a admis *limba* poporului nici la o instituție publică. S-a căutat să se scoată limba țării și din biserici.

Populația autohtonă a rămas agramată. Populația autohtonă a început să părăsească biserica, trecând la diferitele secte, dar nu s-a rusificat.

S-a încercat colonizarea Basarabiei cu germani, bulgari, evrei, ucraineni și ruși, pentru ca din acest amestec să iasă ruși veritabili. Încercarea nu a reușit. Majoritatea populației a rămas românească.

Toate statisticile oficiale rusești, deși tendențioase (incluzând garnizoanele, funcționarii ruși și pe flotanți), dovedesc acest lucru.

Toți autorii ruși, chiar cei oficiali, au constatat în scrierile lor caracterul românesc al Basarabiei, începând cu Svinin, înalt funcționar la Ministerul Rus de Externe, însărcinat în 1816 cu studierea provinciei anexate, și sfârșind cu Leon Kasso, ministru în cabinetul împăratului Nicolae al II-lea.

Pentru a distrage populația românească din Basarabia de la proteste violente împotriva regimului nedrept și neuman, în care era ținută, guvernele rusești, ca și în Polonia și Ucraina subjugate, au introdus virusul antisemit.

La 1856, după pacea de la Paris, o parte din teritoriul Basarabiei a fost restituit României, iar la 1878, prin tratatul de la Berlin, această parte, cu toate că România fusese aliată Rusiei în războiul ei contra Turciei și, cu toate protestele, a fost din nou subjugată Rusiei.

La 1917, la prăbușirea Imperiului Rus, când provinciile mărginașe nerusești – Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia și altele s-au despărțit de Rusia, profitând de procesul revoluționar din imperiu, pentru a-și restabili drepturile lor de a fi state libere, cu cultură națională proprie, Basarabia a făcut același lucru – s-a constituit în Republică Democratică Moldovenească autohtonă, sub conducerea unui director și a unui parlament. Apoi, ca și Polonia, Finlanda și altele, s-a declarat independentă, pentru ca după scurt timp, cum era și normal, să voteze unirea cu România, a cărei parte integrantă fusese până la 1812, cu care avea aceeași compoziție etnică, aceleași tradiții și moravuri. Exact la fel au făcut și părțile Poloniei de sub stăpânirea rusească, austriacă și germană, constituind statul unitar al Poloniei.

Evident, acest proces de eliberare de sub jugul rusesc și unirea liberă, prin votul parlamentului local, cu România, nu s-ar fi putut produce fără substratul istoric și etnic românesc al Basarabiei, de altfel, cum a fost și în alte provincii alogene, care s-au despărțit de Rusia în același

timp. Ca și în toate celelalte părți, procesul despărțirii a fost greu și a întâmpinat rezistență atât din partea imperialiștilor, cât și a revoluționarilor ruși, care în toate împrejurările au dovedit o lăcomie mare și voința de a acapara și a tiraniza popoarele mai slabe numeric și spațial.

Astfel, după o scurtă anarhie, populația românească din Basarabia, fără să treacă printr-o lungă perioadă de război civil, care a durat mulți ani în Rusia, a putut relua viața normală de cultură și progres.

După cercetările făcute la fața locului, din ordinul Marilor Puteri, întrunite la Paris, după Primul Război Mondial, savantul profesor de la Sorbona, Em. de Marton, neraportând că „... din punct de vedere geografic, etnic și istoric, Basarabia este țară românească“, conferința de la Paris examinează întreg complexul chestiunii Basarabiei, studiază memoriile prezentate de rușii țariști, de statul român și de reprezentanții Basarabiei, ascultă toate părțile și conchide:

„Considerând că, în interesul păcii generale din Europa, trebuie asigurată în Basarabia o suveranitate, care să corespundă cu aspirațiile populației; considerând că unirea Basarabiei este pe deplin justificată; considerând că populația Basarabiei a manifestat dorința de a vedea Basarabia unită cu România, înaltele părți contractante – Imperiul Britanic, Franța... declară că recunosc suveranitatea României asupra teritoriului Basarabiei, cuprins între frontierele actuale ale României, Marea Neagră, cursul Nistrului de la gura lui până la punctul unde este situat vechiul hotar între Bucovina și Basarabia“.

O comisie specială, compusă din domnii Tardieu, Laroche (Franța), Martineau și Venutelli (Italia), Crowe și Leeper (Anglia), Beymoh și Day (Statele Unite), au stabilit hotarul României la Nistru.

Din 1918 până în iunie 1940, conform acestei hotărâri, Basarabia a fost parte integrantă din statul român. În această perioadă postbelică (după Primul Război Mondial – *nota editorilor*) s-a desfășurat, aici o viață românească intensă pe baze larg democratice.

Înlocuirea aparatului de stat rusesc cu cel românesc local și din alte părți s-a făcut fără nicio durere, căci noile autorități vorbeau limba mării mase a populației, iar minoritățile în contact de viață cu autohtonii știau mai bine românește decât rusește.

Populația a participat prin vot universal, egal, direct și secret la alegerile parlamentului, comunale și județene; ea a avut reprezentanții săi și în guvern. Procentajul participanților la vot niciodată n-a fost mai mare.

Instituțiile judecătorești au progresat și s-au democratizat, împărțirea justiției devenind mai la îndemâna maselor. În locul unui singur tribunal din Chișinău, s-au înființat încă 9 tribunale județene și o Curte de Apel la Chișinău, precum și numeroase judecătoria rurale, introducându-se și instituția judecătorului ambulant.

Populația a căpătat o reformă agrară, din care s-au împărțit și minoritățile: ucrainenii, rușii și bulgarii și chiar cele câteva sate-colonii de evrei agricultori.

Populația a obținut școli în limba națională. Numărul școlilor, în special al celor primare rurale, a crescut de la 927 (în 1915) până la 2 235 (în 1938), al celor secundare – de la 32 (în 1917) la 50 (în 1938), al celor profesionale – de la 6 la 54 (în 1932), al celor superioare – de la 0 la 2, iar populația școlară a crescut de la 82 820 elevi (în 1915) la 358 640 elevi (în 1942).

Naționalitățile minoritare au avut școli și instituții de cultură în limba lor. Astfel, în 1938 erau în Basarabia 75 de școli evreiești, 5 germane, 4 poloneze, 1 armeană și 2 rusești.

Un mare număr de societăți de cultură (universități populare și muncitorești, societăți culturale, feminine, fundații de cultură regale, cămine culturale, societăți muzicale, societăți de intelectuali și scriitori) au luat naștere după Unire și au desfășurat o vie activitate de ridicare a nivelului cultural al maselor populare...

Presa a fost liberă, neîngrădită de cenzură, nu ca sub regimul țarist sau cel sovietic, și de la câteva periodice în 1917 a crescut la câteva zeci de periodice; pe lângă aceasta, un mare număr de cărți cu conținut țarist au fost publicate în acest timp.

Culte religioase au fost libere, România fiind cunoscută ca o țară ce a practicat totdeauna o largă toleranță religioasă, pe teritoriul ei găsindu-și refugiu atât sectanții ruși prigoniți de guvernele țariste, cât și credincioșii și reprezentanții diverselor culte religioase persecutați de regimul sovietic.

Serviciul sanitar a făcut mari progrese: de la 18 spitale, 80 dispensare, 20 băi și 44 centre de deparazitare înainte de 1917, s-a ajuns la 82 spitale, 230 dispensare, 171 băi și 388 centre de deparazitare în 1940. Primele sanatorii pentru tuberculoși s-au construit în acest timp și printre ele și sanatoriul model din Bugaz, terminat în 1936, pe care apoi rușii îl revendicau insolit, numai câteva săptămâni după ocupația Basarabiei, ca o creație a lor. În fiecare capitală de județ s-au creat servicii speciale chirurgicale și spitale de izolare, s-a creat un institut antirabic și laboratoare bacteriologice. Datorită acestor măsuri, au fost combătute cu succes epidemiile și bolile sociale și a scăzut simțitor mortalitatea populației.

S-au introdus, după 1922, asigurările sociale. S-au instituit Camere de meserii, de muncă, de agricultură și de comerț, alese de localnici.

Agricultura, industria și comerțul au luat un mare avânt, numărul firmelor industriale și al celor comerciale crescând de la un număr neînsemnat la 25 019 în 1940.

Creditul era larg deschis, s-au instituit bănci de credit agricol, industrial și comercial.

Cooperativele au luat un mare avânt. Șosele, drumuri și poduri s-au construit în acești 22 de ani de zeci de ori mai mult decât în timpul celor 106 ani de stăpânire rusească (în 1817 în Basarabia erau numai 53 km de șosea pietruită, iar în 1940 – 1 193 km).

Acest progres în toate domeniile vieții sociale n-ar fi fost posibil fără caracterul etnic românesc al acestei provincii și fără descătușarea forțelor creatoare naționale.

Desigur că erau și scăderi în viața de aici: rămășițele trecutului, crizele economice și instigațiile își produceau efectele, dar în ansamblu viața era liberă, îmbelșugată, pașnică, mulțumitoare, în evident progres material, cultural și moral.

Fără îndoială, această viață liniștită de muncă, cultură și progres nu s-ar fi schimbat, dacă U.R.S.S., contrar pactului Kellog¹ și pactului prin care se definea agresorul², n-ar fi trimis în iunie 1940, când era în alianță cu Hitler, ultimatumul, prin care, sub amenințarea cu războiul, a cerut ca autoritățile românești și armata română să evacueze în patru zile Basarabia³.

Împărțirea de către U.R.S.S. a Poloniei cu Germania, și atacul U.R.S.S. – contra Finlandei – dovedeau că U.R.S.S., prin forța armată, vrea să anexeze Basarabia. Pentru a evita războiul sub amenințarea forței, România a cedat.

Dar acest fapt brutal de agresiune al U.R.S.S. a retrezit ura contra Rusiei și a adus România în brațele Germaniei, triumfătoare atunci, pentru a răzbuna înjosirea și nedreptatea ce i s-a făcut de U.R.S.S.

Războiul declarat în 1941 de România n-a fost decât un răspuns la agresiunea U.R.S.S.⁴.

U.R.S.S. a ocupat prin forță Basarabia sub pretextul formulat în nota ultimativă din 26 iunie 1940, că această provincie este locuită în majoritate de ruși. Dar pentru a dovedi cât de străină este această provincie de Rusia, ar fi suficient să arătăm ca s-a constituit din ea a treisprezecea republică sovietică, deosebită de toate celelalte și denumită Moldova, cu limba oficială moldovenească, adică românească, recunoscându-i-se, astfel, caracterul ei autentic românesc.

Pentru siguranța statului rusesc însă, toate autoritățile acestei republici au fost importate din U.R.S.S. Administrația nu se bizuia pe populația locală, ci pe armata roșie și pe sistemul totalitar.

Raporturile între U.R.S.S. și populația din Basarabia se pot deduce din faptele următoare:

După ocuparea României, 1944–1945, autoritățile militare sovietice au impus autorităților române să le fie predați, pentru repatriere, toți refugiații din Basarabia – câteva sute de mii – sub pretextul că ar fi cetățeni sovietici. A început goana după ei. Deși statul român le servea transportul, îmbrăcămintea, mijloace sanitare și hrana gratuite, plus o indemnizație de 180 000 lei, majoritatea imensă a refugiaților a refuzat și s-a ascuns, schimbându-și domiciliul. Corespondentul lui „Sunday Times“ Archibald Gibson, în numărul din 22 iulie 1945, afirmă că circa 700 de acești nenorociți s-au sinucis. Ca rezultat, Comisia de aplicare a armistițiului s-a văzut silită să dea ordinul din 11 august 1945 prin care se cerea să înceteze urmărirea acestor victime, preținși cetățeni sovietici, și numai prin convingere, și nu prin coercițiune, să fie repatriați.

Evident că toate aceste fapte nu se vor uita. Vremurile trec, împrejurările și credințele se pot schimba.

Dreptatea însă strigă la cer permanent.

Nu pot fi relații normale între România și U.R.S.S., nu va putea fi pace durabilă între ele fără să se facă dreptate României, fără să i se dea granița istorică la Nistru.

Cei ce pretind că vor eliberarea popoarelor și pacea pe pământ să țină seamă de aceste fapte, căci nesocotirea lor le va încărca sufletele cu mari păcate și va duce la noi războaie.

De aceea:

- având în vedere hotărârea Conferinței de pace de la Paris din 1920, cu argumentările ei însușite de marii aliați de atunci;
- având în vedere actul de agresiune comis în 1940 împotriva României de către Rusia Sovietică, aliată pe atunci cu Germania hitleristă;
- având în vedere că prin această agresiune s-a călcat pactul Kellog și pactul de definire a agresorului;

Având în vedere că U.R.S.S. a justificat atunci agresiunea sa, falsificând realitatea prin argumentul etnicității și tot de acest argument uzează azi, când pretinde partea răsăriteană a Poloniei înainte de 1939, precum și Ucraina Subcarpatică de la Cehoslovacia, și aplicându-se acest principiu al etnicității și Rusiei, credem că Marile Puteri vor impune U.R.S.S. restituirea teritoriului Basarabiei către România.

Această restituire trebuie să se facă indiferent de procedura de urmat; fie că se va produce pe baza unei decizii a Conferinței de Pace, fie ca rezultat al unui plebiscit, organizat în anumite condiții care să asigure libera exprimare a voinței populației basarabene băștinașe.

Aceste condiții sunt:

- I. Administrația anglo-americană pe timpul cât va dura pregătirea și executarea plebiscitului;
- II. Retragera armatei și administrației rusești din Basarabia;
- III. Înapoierea deportaților și refugiaților băștinași;

IV. Demobilizarea basarabenilor aflați sub armă și întoarcerea locuitorilor basarabeni, angajați la lucru în U.R.S.S;

V. Retragera celor neoriginari din Basarabia.

Publicat după: Arhivele Naționale Istorice Centrale (A.N.I.C.), București, Fond Pantelimon Halippa (2126), dosar 565, f.a., f. 49-55

Note ■

¹ Prin *Pactul Kellog-Briand* semnat la Paris, la 27 august 1928, de către reprezentanții a cincisprezece state, România aderă la pactul privind interzicerea războiului ca instrument al politicii internaționale.

² *Convențiile de definire a agresorului*. Se semnează, în iulie 1933, la Londra, de către reprezentanții U.R.S.S., Estoniei, Lituaniei, Poloniei, României, Letoniei, Turciei, Persiei, Afganistanului, Cehoslovaciei și Iugoslaviei.

³ *Istoria României între anii 1918-1944*. Culegere de documente. Coordonator — dr. Ioan Scurtu, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1982, p. 408-410.

⁴ La 11-12 iunie 1941, la München și Berchtesgaden se semnează acordurile germano-române, prin care guvernul României se angajează să ia parte la războiul împotriva U.R.S.S.

MEMORIU
al Asociației Mondiale „Pro Basarabia și Bucovina” adresat Gu-
vernelor Statelor Unite ale Americii,
Marii Britanii, Franței, Italiei, Japoniei, Canadei,
Australiei, Noii Zeelande, Indiei și României

Ne adresăm acestor țări pentru că ele, prin semnăturile reprezentanților lor la Tratatul de Pace de la Versailles, Domnii *Day Andreiv Fisber, Edward George Villiers, G. Poster, Georges Leygues, Jules Cambon, Lelico Bonino Longare, Isbii, Take Ionescu și Dimitrie Gbica*, stipulau la 9 Decembrie 1919:

„Articolul I. Înaltele părți contractante declară recunoașterea suveranității României asupra Basarabiei, cuprinsă între frontiera actuală a României, Marea Neagră, cursul Nistrului de la izvoare până la punctul unde este întretăiat de fosta limită între Bucovina și Basarabia, și această fostă limită”.

Iar înainte de asta, la 21 Octombrie 1918, Ministrul Statelor Unite ale Americii, domnul *Woppika*, declara la București:

Cu ocazia sărbătoririi de azi, aduc și eu salutul Statului American.

Unirea tuturor românilor va fi sprijinită cu toate forțele de care dispun Statele Unite, căci idealul acestui război, pentru care a intrat America, este dezrobirea și eliberarea tuturor popoarelor cari au fost subjugate și speculate atâta vreme.

Pentru România, aliata noastră, noi, Americanii, nu avem numai recunoștință, ci în inima noastră există și dragoste pentru ea care și-a vărsat sângele, pentru cauza cea mare pentru care luptăm...”

Cei ce urmăresc evoluția Imperiului Rus de la Petru cel Mare încoace cunosc tendința expansionistă a Moscovei prin anexarea de teritorii ale țărilor vecine: România, Polonia, Țările Baltice, Cehoslovacia, Japonia etc.

Situația tragică a provinciilor românești Basarabia și Nordul Bucovinei, ocupate de Armata Roșie la 28 Iunie 1940, în urma pactului *Ribbentrop-Molotov*, iar apoi și în 1944, în urma Conferinței de la Yalta, constituie o probă elocventă.

Cu toate acestea, țările occidentale nu invocă niciodată înstrăinarea românilor din Basarabia și Nordul Bucovinei, care au aceeași istorie, aceeași limbă, aceleași obiceiuri, același folclor ca și pe întreg cuprinsul României.

În timp ce propaganda rusească trâmbițează „justețea” Actului Final de la Helsinki, privind împărțirea Europei după cel de-Al Doilea Război Mondial, n-am auzit niciodată vreun diplomat occidental care să recunoască deschis că acest Act a fost un eșec dintre cele mai mari ale diplomației occidentale și în același timp una dintre cele mai mari victorii pe care le-a obținut vreodată diplomația sovietică.

Nenorocul nostru, al românilor, a făcut ca de la 1944 încoace să nu avem un guvern cu adevărat național care să pună deschis în fața lumii problema reîntregirii teritoriale românești.

Cum vine asta: Germania, vinovată de raptul de la 1940 se reîntregește, iar România, victimă a acestei hoții, continuă să plătească tribut prin țară ruptă în bucăți?!..

Poporul român, spre deosebire de guvernul antiunionist de la București, nu recunoaște camuflarea postbelică a Basarabiei, una din cele zece provincii ale României, sub aberația de „*Republica Moldova*”. Nu recunoaște, pe baza adevărului istoric, lipsa de bază juridică a pretențiilor frontiere ale pretensei Republici Moldovenești.

Poporul român combate pe baza aceluiași adevăr istoric noțiunea de „*limbă moldovenească*”, limba națională a neamului românesc fiind una singură – limba română. Combate și cere Marilor Puteri lichidarea consecințelor pactului *Ribbentrop-Molotov*, adică revenirea la țara-mamă România a Basarabiei, Nordului Bucovinei și ținutului Herței.

Prin ultimatumul său mișelesc din 26 Iunie 1940, Moscova își lua „*ca despăgubire pentru 22 de ani*” Nordul Bucovinei cu capitala Cernăuți! Au trecut 54 de ani de atunci, dar Kievul nu se grăbește să ne restituie

așa-zisa despăgubire. Deși de-a lungul întregii sale istorii daco-romane Nordul Bucovinei n-a fost până la 1940 niciodată sub călcâi ucrainean.

Suntem profund indignați că în recenta sa vizită din România și zisa Republică Moldova, secretarul de stat englez, *dl Douglas Hogg*, i-a îndemnat pe guvernanții moscoviți de la București și Chișinău să încheie între ei un așa-zis tratat româno-moldovenesc (sic!).

Să nu știe diplomatul londonez că „*moldovenii*” dintre Prut și Nistru nu sunt „*moldoveni*”, ci basarabeni, și că ei nu constituie un popor, ci o frântură de neam românesc dezbinat cu forța de armata sovietică?!..

Cu o atare logică „*diplomatică*”, n-ar fi exclus ca într-o bună zi *dl Douglas Hogg* să propună Parisului, să zicem, să încheie un tratat franco-breton sau franco-alsacian de prietenie și bună vecinătate (sic!).

Un lucru e cert: în Europa nu va fi dreptate și pace atâta timp cât Moscova și Kievul nu vor restitui tot ce a fost furat de la vecini prin pactul Ribbentrop-Molotov.

Domnule Președinte al Statelor Unite ale Americii, aflați că adesea unii dintre compatrioții noștri spun și până în ziua de azi că americanii sunt acei care ne-au vândut rușilor. Noi însă dorim să vă aducem la cunoștință că România așteaptă de 50 de ani salvarea anume de la marele și înțelegătorul popor american!

Iată de ce, în numele acestei speranțe, rugăm să fie susținută cauza Reîntregirii Naționale a României, prin aducerea pe cale pașnică la sânul Patriei a Basarabiei, Nordului Bucovinei, Ținutului Herței și Insulei Șerpilor, ocupate de Moscova la 1940, 1944 și 1947.

Românii sunt dintotdeauna un popor pașnic. Un popor care n'a atacat pe nimeni. Dar tot dintotdeauna a știut să apere ce-i aparține de când lumea. E timpul să ni se redea ceea ce e al nostru din moși-strămoși!

E timpul să fie reabilitate spusele ministrului american *dl Woppika*, din 21 Octombrie 1918: *În numele Statelor Unite, aliata voastră, vă zic: Să trăiască România Mare! România cea frumoasă, împreună cu Transilvania, Bucovina, Basarabia, pentru care vom lupta pe toate căile pentru a-i da posibilitatea la o nouă înflorire și cu idealul realizat... ”*

Să nu întoarcem la infinit spatele istoriei celei adevărate!

Primiți, Domnilor Șefi de Guverne ale Statelor semnatare ale Tratatului de Pace de la Versailles cu România, asigurarea celor mai alese sentimente din partea a circa 100.000 de membri ai „Pro Basarabiei și Bucovinei” din 25 de țări ale lumii.

*Cu mulțumiri anticipate,
Nicolae LUPAN, președinte
Gellu CARAZA, purtător de cuvânt*

București, 25 Octombrie 1994

NOTĂ: Memoriul, în română și franceză, a fost înmânat de o delegație specială ambasadurilor de la București ai țărilor destinate.

România Liberă din 26 Octombrie 1994

**Asociația *La Maison Roumaine*
din Paris susține re-unirea
Republicii Moldova cu România**

Asociația *La Maison Roumaine*, înființată la Paris în vara anului 1982, repertoriată în Franța ca societate academică, urmărește două principale obiective: cel al promovării valorilor europene și cel al contribuției românilor la cultura și civilizația europeană, insistând asupra personalităților care s-au afirmat în Franța. Este vorba de toți românii, indiferent că ei provin din interiorul granițelor de astăzi ale României sau din afara lor. Angajamentul asociației în favoarea unirii celor două state românești este, firește, de la sine înțeles. *La Maison Roumaine* consideră și susține cu toată fermitatea că unirea este o obligație morală, este răspunsul care trebuie dat criminalului pact Hitler–Stalin (Ribbentrop–Molotov) din 1939.

Ea consideră, de asemenea, că unirea este indisolubil legată și condiționată de situarea României reunificate în lumea valorilor europene. Cultura, educația, păstrarea memoriei au un rol de prim-plan pentru atingerea acestui obiectiv, iar anul 2018, cel al Centenarului României Mari, este un eveniment care constituie un cadru de excepție.

Asociația *La Maison Roumaine* din Paris salută inițiativa partenerului ei Publicația Periodică Revista *Limba Română*, Chișinău, de a lansa cu ocazia Centenarului Unirii Basarabiei cu Țara Mamă o ediție specială a revistei.

Asociația *La Maison Roumaine* a început deja în urmă cu doi ani, la împlinirea unui secol de la intrarea României în Marele Război, să acorde o importanță deosebită activităților sale consacrate cunoașterii istoriei României în perioada acestui război. Toate activitățile sale, începând cu conferințele organizate, declarațiile și luările sale de poziție și terminând cu susținerea acordată militanților pentru unire, cu precădere a celor din Republica Moldova, stau mărturie și pot fi consultate pe site-ul asociației. Citez conferințele organizate în primăvara anului 2016 de

către profesorii Dana Baran, de la Universitatea de Medicină și Farmacie „Gr. T. Popa” (Iași); George Cipăianu, de la Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității „Babeș-Bolyai” (Cluj-Napoca); Jean-Claude Dubois, de la Universitatea „Pierre et Marie Curie” (Paris VI), nepot și fiu al legatarului testamentar al celebrului general Henri Mathias Berthelot, marele prieten al României și supporter al unirii din 1918, a cărei realizare a jucat un rol cheie.

A mai conferențiat și profesorul Jean-Noël Grandhomme de la Universitatea „Lorraine” (Nancy), istoric specialist al Marelui Război și exeget al biografiei generalului H. M. Berthelot. El va prezenta anul acesta conferința organizată de către asociația noastră cu prilejul zilei de 27 martie 2018, ziua aniversării Centenarului Unirii Basarabiei cu România, intitulată „*L'Union de la Moldavie/Bessarabie à la Roumanie dans une perspective historique*” (Unirea Moldovei/Basarabiei cu România în perspectivă istorică). Rezumatul acesteia și CV-ul prof. J. N. Grandhomme se găsesc pe site-ul asociației (lamaisonroumaine.org); rezumatul este reprodus mai jos.

Prof. Dr. Alexandru HERLEA

Președintele Asociației „La Maison Roumaine”

L'Union de la Moldavie/Bessarabie à la Roumanie dans une perspective historique

Résumé

Partie intégrante de la principauté de Moldavie, occupée par les Ottomans, la Bessarabie passe à l'Empire russe en 1812, avant d'être en partie rétrocédée à la principauté autonome de Moldavie à la suite de la défaite du tsar Alexandre II dans la guerre de Crimée (traité de Paris en 1856). En dépit de l'aide apportée par le prince de Roumanie Carol Ier à ce même Alexandre II lors de la guerre russo-turque de 1877, cette province essentiellement peuplée de paysans parlant le roumain retourne à la Russie après le Congrès de Berlin de 1878, en quelque sorte échangée contre la Dobroudja.

Ce que les Roumains considèrent comme une profonde injustice les conduit à adhérer à la Triplice en 1883. En 1914 les patriotes roumains ont cependant davantage les yeux tournés vers la Transylvanie que vers la Bessarabie et un rapprochement est perceptible entre la Russie et la Roumanie. En entrant en guerre du côté des Alliés en août 1916, la Roumanie sait qu'elle doit oublier la Bessarabie. Et pourtant, en avril 1918, du fait d'un retournement de situation inattendu (la révolution russe), l'Union de la Bessarabie et de la Roumanie est proclamée sous l'égide du gouvernement Marghiloman. Cet agrandissement territorial au détriment de la Russie apparaît comme une sorte de compensation accordée par les Austro-Allemands aux dures conditions qu'ils imposent à la Roumanie lors de la paix de Bucarest en mai 1918.

Alors que la Roumanie rejoint de nouveau l'Entente le 10 novembre 1918, la victoire générale de celle-ci lui permet de gagner sur tous les tableaux grâce à d'habiles négociateurs: Ion I.C. Bratianu, la reine Marie et ses amis français le général Berthelot, commandant de l'armée du Danube, et le ministre de France, le comte de Saint-Aulaire. Comme d'autres nouvelles régions (la Transylvanie, le Banat, la Bucovine, le Quadrilatère), la Bessarabie est donc partie intégrante de la Grande Roumanie de l'entre-deux-guerres, même si les problèmes d'adaptation sont réels.

Annexée de fait par Staline en 1940 avec la complicité d'Hitler, reprise par Antonescu en 1941, transformée en République soviétique en 1944, la Moldavie est le cadre de crimes de masse pendant le Second conflit mondial et ensuite dans le cadre de l'URSS. Elle fait aussi l'objet d'une politique de déculturation et d'oppression nationale. Indépendante en 1991, elle est l'enjeu de sanglants combats en 1992. Depuis, le statu-quo est précaire et le pays est l'un des plus pauvres d'Europe. L'irrédentisme roumain continue d'y être fort, mais les conditions géopolitiques actuelles rendent toute évolution de la situation politique particulièrement délicate.

Jean-Noël GRANDHOMME

ROMÂNIA, BASARABIA ȘI REPUBLICA MOLDOVA
Memoriu adresat Senatului SUA de către reprezentanții
Comitetului româno-american pentru Basarabia,
în coordonare cu Fundația Basarabia.

Memoriul, semnat de către profesorul Nicholas Dima, președintele Comitetului româno-american pentru Basarabia, explică modul în care a fost ruptă Basarabia de România și că în anul Centenarului trebuie să se ia în calcul reunirea celor două state românești.

**The Romanian - American Committee
for Bessarabia**

5150 Leesburg Pike, Alexandria, VA 22302-1030.
E-mail : Bessarabia44@gmail.com

March 6, 2018

Romania, Bessarabia and the Republic of Moldova
Statement prepared on behalf of the American citizens of Romanian descent.

Hon. Sen. Bob Corker, Chairman
US Senate Committee on Foreign Relations
423 Dirksen Senate Office Building
Washington DC 20510-6225

Honorable Senator Bob Corker,
Honorable Members of the Committee,

We write you as responsible American citizens of Romanian origin proud of the new relations between the United States and Romania. While most Romanians praise America and greet the increased bilateral cooperation, there are yet a few touchy issues that must be addressed for an even deeper friendship. One such issue is raised by the formerly Romanian lands located east of the Prut River.

The lands between the rivers Prut and Nistru were part of the Romanian nation since times immemorial. In the course of history, however, two provinces of this region, Bukovina in the North and Bessarabia in the East, were annexed by Austria and respectively, Russia. The end of the First World War remedied this injustice and, based on their Romanian majority, the two provinces reunited with Romania. While Austria renounced any further claims, the newly created USSR sought continuously to re-annex Bessarabia. Indeed, following the Ribbentrop-Molotov pact of 1939, the Soviet troops invaded Romania and annexed again not only Bessarabia, but also northern Bukovina. All these historic events are explained in details in the U.S. Senate Resolution 148 of June 26, 1991.

March 27 of this year marks the centennial of the modern reunification of Bessarabia with Romania. It is, however, a sad anniversary. The truncated land called the Republic of

Moldova is manipulated by Putin and by his men in Chisinau. Consequently, the population of the land suffers political oppression and economic hardship. Romania, on the other hand, is currently a member of the European Union, a solid member of NATO, and a staunch ally of the United States. In the new political climate and the new geo-political configuration of Europe, Romania is one of the main pivots of U.S. policy in Eastern Europe. In recent years, Romanian troops have also fought and sacrificed together with the American troops in the Middle East.

It is worth reminding that Malborne Graham, an American diplomat, published an article in 1944 titled "The Legal Status of the Bukovina and Bessarabia" (*American Journal of International Law*, October 1944). He wrote that this disputed area of Eastern Europe represented "the most critical territorial problem bequeathed to the present generation as a direct legacy of the age-old Eastern Question." This territorial problem remained unsolved ever since. In 1989, after the dismemberment of the USSR, Moldova declared its independence. Allegedly, the new republic considered the idea of rejoining Romania, but for hidden reasons, the former communists who took over the power in Bucharest after Ceausescu, had different interests and they ignored the chance of reunification.

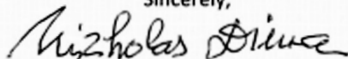
Honorable senators, we want to assure you that a united Romania will be a factor of increased stability in East Europe and a real friend of the United States. And we appeal to you to consider the idea of a reunified Romania.

In closing we wish to quote a few lines of the above-mentioned resolution SR 148:
... To express the sense of the Senate that the United States should support the right to self-determination of the people of the Republic of Moldavia and northern Bucovina... Now, Therefore, be it Resolved, that it is the sense of the Senate that the United States Government should.

(1) Support the right of self-determination of the people of Soviet-occupied Moldavia and northern Bucovina and issue a statement to that effect; and

(2) Support future efforts by the Government of Moldavia to negotiate peacefully, if they so wish, the reunification of Romania with Moldavia and Northern Bucovina as established in the Paris Peace Treaty of 1920, the prevailing norms of international law, and in conformity with Principle 1 of the Helsinki Final Act."

Sincerely,

Prof. Dr. Nicholas Dima

The American-Romanian Committee for Basarabia

DECLARAȚIA
Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova
privind reunirea cu România

Uniunea Scriitorilor din Moldova, care a inițiat Mișcarea de Eliberare Națională în anii '80 ai secolului trecut, salută declarațiile de reunire semnate, la începutul anului 2018, de consiliile locale, orășenești și cele raionale din mai multe localități din Țară.

Aceste acte simbolice sunt în consens cu Declarația de Reunificare a Republicii Moldova cu România din data de 28 octombrie 2015 a Uniunii Scriitorilor, unde se sublinia că „acest act de justiție istorică ar constitui unica modalitate de a evita un colaps economic și social și singura soluție salvatoare pentru noi în condițiile geopolitice de azi și având la bază valorile identității naționale românești, unitatea de limbă, istorie și cultură”.

Uniunea Scriitorilor aderă la acest proces istoric și consideră că următorul pas care se impune în contextul actual ar fi constituirea unui grup de lucru format din reprezentanți ai guvernelor și parlamentelor Republicii Moldova și ale României, care ar elabora o foaie de parcurs a procesului de re-apropiere multilaterală a celor două state românești.

Urmărind obiectivul UNIFICĂRII, acest grup de lucru s-ar concentra pe următoarele direcții:

- Consultări cu partenerii externi, europeni și americani;
- Inițierea și realizarea unor proiecte româno-europene între Moldova, România și UE;
- Sincronizarea celor două state sub aspect juridic, economic, administrativ și cultural-educativ;
- Explicarea beneficiilor reunificării pentru etniile din Republica Moldova.

Facem apel către întreaga societate, uniunile de creație, instituțiile de învățământ, savanții, pedagogii și oamenii de afaceri, ONG-uri, persoanele de bună-credință să se implice și să sprijine acest obiectiv.

În situația în care trei decenii de independență a Republicii Moldova au însemnat, de fapt, o mișcare din neunde spre nicăieri, datorită noastră ca intelectuali, ca oameni ai cetății este să atragem atenția întregii populații a Republicii Moldova asupra singurei căi de izbăvire – integrarea în Europa, prin reunificarea celor două state românești, Republica Moldova și România, într-un singur stat.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

Consiliul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova

Chișinău,

12 martie 2018

Mircea COLOȘENCO

Alexei Mateevici – poet de geniu

(130 ani de la naștere: 16 martie 1888)

M.C. – istoric literar și editor (s-a născut la 3 iunie 1938, Căinari, jud. Tighina). Între 1960 și 1965 urmează cursurile Facultății de Filologie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași. În 1969 a absolvit și cursurile de biblioteconomie ale Bibliotecii Centrale de Stat din București. A lucrat muncitor, profesor, bibliograf, redactor de ziar.

A colaborat la revistele „Manuscriptum”, „Revista de istorie și teorie literară”, „Lucașfăru”, „Ateneu”, „Steaua”, „Convorbiri literare”, „Jurnal literar”, „Literatorul” ș. a. Editează (inclusiv în colaborare) operele scriitorilor I. Creangă, I. Barbu, L. Rebreanu, N. Stănescu, G. Bacova, N. Labiș, Al. Macedonski, G. Topârceanu ș. a.

I

Poezia română a pierdut, de-a lungul anilor, creatori care nu au ajuns la vârsta cristică de 33 de ani, pentru că s-au născut a fi geniali. Acesta le-a fost destinul – să devină iluștri prin arta lor poetică:

Vasile Cârlova (4 februarie 1809 – 18 septembrie 1831) – autorul poemei *Ruinurile Târgoviștei*, publicată în urmă cu 190 de ani;

Alexandru Hrisoverghi (27 februarie 1811 – 9 martie 1837), la fel de romantic, cu poema *Odă la ruinele Cetății Neamț* (1834);

Iulia Hasdeu (14 noiembrie 1869 – 29 septembrie 1888), poetă de limbă franceză, fiica nu mai puțin celebrului savant basarabean Bogdan Petriceicu Hasdeu, cu volumul de poezii *Muguri de aprilie* (1887);

Ion Ciorănescu (25 mai 1905 – 18 octombrie 1926), dintr-o familie de doisprezece frați/surori cu veleități intelectuale la patru dintre ei – membri ai Academiei Române, debut absolut cu volumul de versuri *Povești* (1925);

Nicolae Labiș (2 decembrie 1935 – 22 decembrie 1956), autorul volumului de poezii *Lupta cu inerția*, debutând la 15 ani (1950);

În tot acest „șirag de piatră rară” se înscrie poetul eminent *Alexei Mateevici* (16 martie 1888 – 24 august 1917), aniversat în plină glorie poetică asemenea eroilor naționali, la cei 180 ani de la naștere.

II

Prima antologie de poezii ale lui Alexei Mateevici va apare postum, în 1926, la București, datorită istoricului literar Petre V. Haneș (ediția a 2-a, 1936), iar în 1993, la Chișinău, creația lui integrală *Opere*, ediție critică (2 vol., 623-725 pag.) datorată cercetătorilor Ion Nuță, Efim Levit și Sava Pânzaru, cuprinzând atât creațiile în limba maternă, română, cât și în limba rusă – versuri originale/traduceri/culegeri din folclorul național, dar și proză/scrieri exegetice teologale/filosofice, corespondență etc., însoțite de un aparat critic de referință întocmit profesionist (note critice, bibliografie, ilustrații).

Bineînțeles că, în toți acești ani, din 1926 și până în prezent, au fost editate alte volume din opera poetului, viața și creația lui fiind incluse/caracterizate de diferiți exegeți sub formă de eseuri/studii/tratate de istorii literare.

Prima monografie dedicată omului/operei/epocii lui Alexei Mateevici aparține lui Vasile Țepordei, cu o prefață de Ștefan Ciobanu, editată la Chișinău în 1937, an în care L. T. Boga publică un volum cu traduceri din limba rusă ale poetului din cei mai deosebiți creatori lirici slavi, iar Gh. Cardaș editează volumul *Poezii și prozatorii Basarabiei până la Unire (1812-1918)*, antologie și studiu apărut în București, sinteză a contribuției literarilor dintre Nistru și Prut la întregirea literaturii române vitregită de lipsa lor.

În segmentul de pauză sovietică (1944-1989), viața și opera lui Alexei Mateevici, asemenea tuturor literaților moldoveni pruteni (și nu numai aceștia!), a trecut prin furcile caudine ale ideologiei comuniste, la fel ca în toate țările „lagărului socialist”.

III

În prezent, din punct de vedere literar, nu mai avem nicio restricție/barieră politică/graniță de stat: scriem în limba română pe ambele maluri ale fatidicului Prut și facem un „front comun” literar.

În acest sens, semnalăm apariția a trei lucrări importante cu numele lui Alexei Mateevici:

- Vasile Țepordei. *ALEXEI MATEEVICI*. Ediția a doua revăzută (text adăugat la punctuația și ortografie actuală). Cu un supliment de poezie originală din creația lui Alexei Mateevici. Chișinău, Pontos, 2016 (192 p.). Colecția „Comoara”, ediție bogat ilustrată, îngrijită de Ioan Găină, poet și custode al Casei Memoriale „Alexei Mateevici” din Zaim;
- Alexei Mateevici, *VERSURI*. Editura Serebia. Chișinău, 2017 (256 p.). Proiectul „României din jurul României”. Coordonator: dr. Vasile Șoimaru. La baza acestei ediții a stat volumul Alexei Mateevici. *Versuri*. Bacău, Vicovia, 2013. Ediție critică, îngrijirea și stabilirea textului, note, comentarii, studiu introductiv, bibliografie de la Ion Nuță, postfață de Nicolae Dabija. La ediția a doua, prefața este semnată de protoiereul dr. Petru Buburuz. De remarcat portretul Poetului executat de pictorul Vasile Didic (coperta 1) și Arborele „Limba noastră” de pictorul Sava Mihailenco (coperta 4). Cartea este bogat ilustrată;
- Vasile Malanețchi. *LIMBA VECHILOR CAZANII*. Povestea carnetului de la Mărășești al poetului Alexei Mateevici. Editura Atelier. Chișinău, 2017 (170 p.). Cartea este prilejuită de sărbătorirea Centenarului Alexei Mateevici. 1888-1917/2017, apărută sub egida Muzeului Național de Literatură „Mihail Kogălniceanu”, Chișinău, în cadrul Reuniunii pentru Promovarea Artelor, Culturii și Patrimoniului, lansată în august 2017. Conține 49 de pagini, versurile poetului în *facsimil* (p. 67-116) și un generos album cu fotografii și documente din arhiva familiei Poetului, aflate în colecțiile Muzeului, al cărui director este domnul Vasile Malanețchi.

În *Anul Centenarului Marii Uniri a României*, la Editura Academiei Române sunt în pregătire două proiecte: volumul de poezii al Poetului, în colecția de prestigiu „O sută și una de poezii”, și, respectiv, traducerea din rusă în limba română a scrierilor lui Alexei Mateevici.

Constantin ȘCHIOPU

Basarabia: viziune artistică și stări lirice în poezia românească

C. Ș. – conf. univ. dr. hab., Facultatea Jurnalism și Științe ale Comunicării, Departamentul Teoria și Practica Jurnalismului, USM, profesor-cumular de limba și literatura română la Liceul de Creativitate și Inventică „Prometeu-Prim” din Chișinău. Lucrări recente: *Comunicarea: greșeli și soluții* (coautor Marcela Vâlcu-Șchiopu), 2013; *Metodica predării literaturii române*, Editura Carminis, Pitești, 2009; *Arghezi, Barbu, Blaga. Poezii comentate. Pentru elevi, studenți, profesori*, Editura ARC, Chișinău, 2010; *Manual de limba și literatura română pentru clasa a X-a* (coautor Marcela Vâlcu-Șchiopu) ș. a.

Prin Tratatul de pace de la București din 1812, semnat între Imperiul Rus și Imperiul Otoman, la încheierea războiului ruso-turc din 1806-1812, vechiul Principat al Moldovei a fost dezmembrat, partea orientală a lui, denumită atunci Basarabia, fiind atribuită imperiului țarist. Astfel, în scurtă vreme s-a trecut la reorganizarea Basarabiei ca gubernie și, implicit, la politica de rusificare a băștinașilor. „Nici anexările efectuate de Turcia (sudul și nordul Basarabiei), nici anexarea efectuată de Austria (a Bucovinei) nu se compară cu anexarea de către Rusia în 1812 a Basarabiei, deoarece după 1918, Turcia și Austria nu au emis pretenții teritoriale față de România. Anume Rusia Sovietică a cerut, a ocupat și a anexat în 1940 Basarabia, în virtutea dreptului pe care, în opinia autorităților de la Moscova, l-ar fi primit pentru că în 1812 s-a reușit preluarea de la Imperiul Otoman a teritoriului moldovenesc dintre Prut și Nistru și anexarea sa”, subliniază Aurelian Lavric în articolul *Anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus (1812): cauze și consecințe* [2]. Asimilarea populației autohtone a Basarabiei, colonizarea, represiunea din 1940 și de după Războiul Al Doilea Mondial, oprirea procesului de dezvoltare a conștiinței naționale a românilor

basarabeni, schimbarea mentalității acestora etc. sunt câteva dintre gravele consecințe resimțite și astăzi, ale anexării.

Referindu-se la Basarabia și la destinul basarabenilor, M. Sadoveanu, în studiul său *Drumuri basarabene*, nota: „Țara aceasta rar s-a bucurat deplin de bunurile ei. Pe pământul ei au curs atâta sânge și lacrimi, a fost atâta încălcare și silă, încât privirile și cântecele urmașilor au rămas triste” [4, p. 38]. În această ordine de idei, subliniem și afirmația criticului și istoricului literar M. Cimpoi, care, evidențiind caracterele esențiale ale literaturii din Basarabia, sublinia că aceasta „a fost la nivelul istoriei ei tragice, înnobilate de înălțările sufletului românesc” [1, p. 17]. Și nu numai. În perioada sovietică, de exemplu, o parte dintre scriitorii din RSS Moldovenească, fideli formulei realist-socialiste, și-au elogiat țara, văzută, de regulă, în contextul mării familii de republici-surori. Cea mai cunoscută și reprezentativă definiție/ imagine a Moldovei este una înălțătoare, plină de entuziasm: „Ca un strugure de poamă stai pe harta Uniunii/Și-n buchetul de surate te înalți fermecătoare”. Declarația de suveranitate (1990) și, ulterior, cea de independență (1991), precedate de Legea din 31.08.1989 cu privire la revenirea limbii moldovenești la grafia latină, au impulsionat scriitorii basarabeni, care, scăpând de cenzura sovietică, au abordat, dintr-o altă perspectivă, poezia patriotică, atitudinea lor fiind mai puțin sau defel extatică. Alfabetul latin, libertatea, suveranitatea, destinul Basarabiei, istoria zbuciumată, drama, suferințele ei devin teme esențiale ale liricii basarabene, în special, din anii '90. Astfel, în celebra poezie *O, libertate* (una dintre primele din care se desprinde imaginea unei altei Basarabii, poezie ce a servit ca imn în perioada renașterii naționale), Ion Hadârcă dă expresie suferințelor basarabenilor („Cum vin și vin din stepele nomade / Mari colonii de vântură-gunoi, / Nici nourul de ploaie nu sloboade / Atât acid și păcuri peste noi”). Basarabia este văzută de poet ca parte ruptă de trupul țării („Moldovă, jumătate-n amintire, / Te frânge Prutu-n două jumătăți”), ca teritoriu înstrăinat de aceasta („Și zimbrii sunt din stemă izgoniți”). *Sfânta libertate*, pe care o cântă poetul, izvorăște din năzuința tuturor românilor, a „sloboziilor și satelor deșteptate”.

Stigmatizând impostura, minciuna privind viața Basarabiei de-a lungul istoriei, Dumitru Matcovschi, figură emblematică pentru Mișcarea de Renaștere Națională, s-a identificat cu drama acestui meleag. Este

poetul care a scris unul dintre cele mai frumoase și emoționante imnuri dedicat mult chinuitei noastre vetre de pământ. Pentru poet, Basarabia, „trecută prin foc și prin sabie, / furată, trădată mereu”, rămâne „scumpă icoană, în inimi purtată”, „floare de dor”, „lacrima neamului” (*Basarabia*). Atitudinea autorului se conturează pe parcursul discursului său poetic, relevându-se ca sentiment al admirației și al cinstitii țării („Un plai cu dulce nume / înălțător rămâne”), ca durere pricinuită de soarta ei zbuciumată („O iarbă-nrourată / ascunde veche rana, / ni-i soarta zbuciumată, / oricând basarabeană), ca certitudine privind apartenența la neamul românesc (*Ești lacrima neamului meu*).

Grigore Vieru este scriitorul ale cărui poezii, unele cântate (*O mie de clopote, Pentru ea, Răsai, Limba noastră cea română, Trei culori, Eminescu, Reaprindeți candela*), au avut un rol considerabil în deșteptarea conștiinței naționale a românilor din spațiul dintre Prut și Nistru. Însuși poetul a fost o mare conștiință a timpului nostru, asemănându-se „până la identitate cu situația poporului român: mereu amenințat, mereu fragil, mereu suferind, mereu nemuritor” [5 p. 324]. Destinul crud, nedreptățit al Basarabiei a provocat multă tristețe și suferință în sufletul poetului. Chiar dacă poezia *Ridică-te* are un ton mobilizator, combativ, accentuat atât de titlu, cât și de versurile-laitmotiv („Ridică-te, Basarabie, / ... / Ridică-te, / Ridică-te, Ridică-te!”) – M. Cimpoi o numea „o poezie de luptă și unire”, comparând-o cu *Deșteaptă-te, române* a lui A. Mureșanu –, totuși dominant este conținutul ei elegiac, determinat de faptul că Basarabia, în viziunea poetului, este un pământ al suferinței, aceasta din urmă, la rândul ei, fiind cauzată de veneticii care, „scuipând în datini și în limbă”, îi „bat piroane-n mâini, picioare” (versul din urmă face o aluzie la mitul răstignirii lui Iisus Hristos). Durerea neamului, străin în propria-i țară, „bătut ca vita pe spate / Cu biciul legii strâmbate, / Cu lanțul poruncitoarelor strigăte!” este și a poetului. De aici rezultă revolta lui, care ia forma unei întrebări retorice („Ce-a mai rămas din tine?”), a unor exclamații („Bătută ca vita pe spate / Cu lanțul poruncitoarelor strigăte!) și imperative („Ridică-te din suferință / Și din cazonă umilință!”).

Într-o altă poezie viereană, intitulată *Scrisoare din Basarabia*, discursul poetului se constituie ca un imaginar dialog dintre eul liric și frații de sânge „de dincolo de Prut”. „Graiul sluțit”, „lacrima-n priviri / Ce-a fost

pe loc și arestată, / Și dusă-n ocnă la Sibiri”, „vremea putredă și goală” sunt semnele unei Basarabii ce a trăit sub zodia minciunii și a unui destin amarnic („Pe mine m-au mințit la școală/ Că-mi ești dușman, nu frate bun”). Conștiința vinei („Cu vorba-mi strâmbă și pripită/ Eu știu că te-am rănit spunând...”), care este pe cât de autentică, pe atât de profundă, îi provoacă eului liric vierean pocăința („Cu pocăința nesfârșită / Mă rog iubitului Isus / Să-mi ierte vorba rătăcită / Ce despre tine, frate, am spus”). Versul-laitmotiv „Mi-e dor de voi și vă sărut”, având o încărcătură emoțională foarte mare, accentuează totodată crezul poetului că sângele apă nu se face.

Aceeași tonalitate elegiacă o desprindem și din poezia *Basarabia pe cruce*, scrisă de Adrian Păunescu, născut în satul Copăceni, județul Bălți, „poetul nemuritor la zidul morții”, cum se caracteriza el însuși într-o poezie de-a sa. Valorificând mitul răstignirii lui Isus Hristos, scriitorul creează imaginea unei provincii românești ocupate („De-acolo unde s-a sfârșit pământul, Vin triburi, să ne ia pământ și frați”), ce duce crucea unui dramatic și tragic destin: „Și n-are țara dreptul să respire / Și nici pe-acela, simplu, de-a visa” sau „Noi n-avem niciun drept la fericire, / Mereu în casă moare cineva”. Este un spațiu al plânsului și al rostirii în șoaptă a cuvântului. Unul al tăcerii colective. Un spațiu peste care bate vântul aspru al pierzaniei și care este sortit unei noi răstigniri: „Se urcă Basarabia pe cruce”. Ultimul vers („Și nu știm învierea când va fi”) afirmă ideea unei perspective incerte în ceea ce privește destinul basarabenilor. Imaginea unei Basarabii ce „moare umilă / Cu capu-n vechiul sac imperial ” se desprinde și din altă poezie a poetului, intitulată *Basarabie*. Discursul liric, construit pe baza notației, cel puțin, în primele trei strofe, este al unui eu îngrijorat de soarta „surorii basarabe”, amenințată iar de imperiu și privită contemplativ, „cu ochii goi” de țara-mamă. Acest fapt este determinant pentru ca vocea poetului să fie imperativă: „Trezește-te, tu, patrie drogată, / Că dacă-n focul calculelor reci / Mai pierdem Basarabia o dată / Și noi suntem pierduți în veci de veci”). Avertismentul lui este cu atât mai convingător cu cât realizăm că „imperiuul dă o nouă cină, / Mănâncă țări și bea popoare mici”, că „...va veni și catastrofa iernii / Ca s-o gustăm de tot mai multe ori / Și s-amurgim cu Gogol pe gubernii / Ca niște revizori rătăcitori”.

În ipostaza de poet social, care uită de propriile-i necazuri, fiind chinată de durerile conaționalilor, L. Lari, simbol al demnității noastre naționale, își va exprima viziunea și stările într-un șir de poezii (*Istorie, Crist, Moldavă, Semne, Rugă de noapte, Cod* etc.), care, ulterior, au fost incluse în volumul „Anul 1989” (culegerea a apărut în 1990, când R.S.S. Moldovenească mai era parte a fostei URSS, fapt destul de important în definirea unei atitudini a poetei). Remarcându-se printr-o vădită notă mesianică („Dă-mi, Doamne, durerile toate / Și las-mă fără de dor, / Dar fă și un pic de dreptate / Pentru acest popor” – *Rugă de noapte*), poeziile L. Lari ne oferă imaginea unui spațiu „întors pe dos”, „înstrăinat de-al nostru os”, un spațiu în care „blestemat e însuși numele român”. Basarabia, în viziunea autoarei, este asemenea lui Isus Hristos, căruia, soldații romani, în noaptea Jorii celei Mari, pentru a-l batjocori, i-au pus pe cap o coroană de spini: „Că-i lacrimă pâinea pe masă / Și-i sângeră fruntea de spini / Mâncat de vânduții de-acasă / Vândut de mâncării străini” (*Rugă de noapte*). „Spinii de pe fruntea țării”, „izvorul amar”, „luna ca arsă de spuză”, „pieptu-n vâr de lamă”, „mâinile ciunte”, „drumul spre Sibir semănat cu oase”, „dealurile de cruce” etc. sunt însemnele unei Basarabii înrobite, simboluri ale suferinței ei cumplite. Cât privește conștiința literară a poetei, aceasta este inevitabil determinată de conștiința politică. Or, idealul de libertate a fost cea mai arzătoare dorință a L. Lari, al cărei crez artistic sintetizează într-o viziune unică ideea de specific național, și, implicit, pe cele de poet mesianic, de poet profet. Criticul literar D. Popovici observa că încă din antichitate profetismul poeziei se realizase pe două linii: una, așa-numită esoterică, sustrasă planului socio-istoric (abstragerea de tip platonice), cealaltă – exoterică, legată programatic de „contingent” (cu originea cea mai îndepărtată la Hesiod, „care vedea în poezie un instrument de educare a poporului, pe care îl putea îndrepta către bine și fericire” [3, p. 196]. Or, poezia patriotică de la sfârșitul secolului al XX-lea, semnată de I. Hadârcă, D. Matcovschi, Gr. Vieru, A. Păunescu, L. Lari, merită, cel puțin din punctul de vedere al lui Hesiod, citită și apreciată, mai ales că ea transfigurează, în substanța sa intimă, relief moral și psihologic al Basarabiei, care este pământ românesc.

Bibliografie ■

1. Cimpoi M. *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*. Chișinău: Arc, 1997.
2. Lavric A. *Anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus (1812): cauze și consecințe*. În: <http://aurelian-lavric.blogspot.md/2012/11/anexarea-basarabiei-de-catre-imperiul.html>.
3. Popovici D. *Mesianismul poetic în opera lui Octavian Goga*. Apud: Răzvan Codrescu. *Spiritul dreptei. Între tradiție și actualitate*. București: Anastasia, 2018.
4. Sadoveanu M. *Drumuri basarabene*. Galați: Antares, 1994.
5. Vieru Gr. *Acum și în veac*. Chișinău: Litera, 2000.

Ana BANTOȘ

„Narcisismul cosmic” în literatura de azi. Arcadie Suceveanu

A. B. – conf. univ., doctor
habilitat în filologie.

Direcții de cercetare:
literatura română, literatura
universală și comparată,
estetică și teorie literară.

Publicații: *Reabilitarea
autenticului*. Culegere de
articole și studii critice,
Chișinău, 2006; *Deschidere
spre universalism. Literatura
română din Basarabia
postbelică*. Monografie,
Chișinău, 2010, ediția
a II-a, revăzută, Editura
TipoMoldova, Iași, 2014;
*Literatura basarabeană și
modelele literare europene*,
București, 2013.

În pofida progresului cunoașterii, definirea condiției umane rămâne a fi cea mai enigmatică. Uitată, problema aceasta apare sub forma a ceea ce ne-am obișnuit să numim „criză”. Și trebuie spus că este vorba despre criza cea mai profundă cu care omul se confruntă la ora actuală: cea a fundamentelor. Absența reperelor este dezvoltată prin starea de depresie, care în literatură, în poezie în primul rând, este exprimată prin jocurile de limbaj, îmbrăcând suferințele narcisiace ale omului somat să devină el însuși. Parcurgerea acestui itinerar nu e deloc simplă, după cum constatăm și din volumul de poezie „Ferestre stinse de îngeri” (Ed. Prut Internațional, Chișinău, 2014), semnat de Arcadie Suceveanu și apărut cu dedicația „In memoriam Mamei Catrina”. Trecerea părinților în lumea celor drepti este un examen cât se poate de dur pentru fiecare dintre noi, aici însă este vorba despre abordarea situației și din punctul de vedere al poetului postmodern. Voi aminti pentru început că Arcadie Suceveanu este originar din Bucovina, de lângă Cernăuți (satul Suceveni, în perioada 1940-1993 redenumit Șirokaia Poleana, raionul Adâncata, redenumit Hliboka), părinții săi fiind buni români, cu credință în cele sfinte, în valorile morale și culturale tradiționale, părinți care și-au cres-

cut și educat copiii în atmosfera protectoare a unui cămin familial menit să le dea acestora necesara siguranță de sine. Însă nu trebuie să ne scape din vedere faptul că atât siguranța, cât și protecția (acestea erau, bineînțeles, determinate și de climatul din societate, o societate post-belică, în care ecurile despărțirii de frații de peste Prut, ale deportărilor, ale foametei nu s-au stins) străbat atât în versurile lui Arcadie Suceveanu, cât și în cele ale majorității scriitorilor basarabeni și bucovineni, deopotrivă. Bucovinenii, între care Vasile Levițchi, profesorul autorului „Țărmlui de echilibru”, Ion Vatamanu, Ilie Zegrea, Simion Gociu, Vasile Tărățeanu, își vor construi, fiecare dintre ei, edificiul propriului eu raportat la un timp deschis și la unul închis, capacitatea de deschidere, de aflare a temeiurilor (pentru a o putea lua de fiecare dată de la capăt) fiind extrem de importantă. Cum se comportă personajul aflat în fața *ferestrelor stinse de îngeri?*, mai exact spus, fiul rătăcitor întors la casa părintească, cea care acum are *ferestrele stinse de îngeri?* A afirma, așa cum se spune despre poetul modern, că „toate fisurile lumii trec prin inima sa” este prea puțin, căci există „date” biografice concrete ce nu trebuie neglijate: despărțirea de părinți, de satul natal, altfel spus de civilizația strămoșilor, de tradițiile care țineau timp de secole comunități întregi laolaltă, însemnând ruperea firelor ce duc spre o lume de care ne îndepărtăm tot mai mult și, pe de altă parte, ancorarea într-o altă lume, a schimbărilor vertiginoase. Cel plecat dintre ai săi spre alte orizonturi promițătoare este pus în fața faptului de a o lua de la capăt. Dar de la care capăt? Și pe ce temeiuri? Anume cu aceste întrebări debusolante se confruntă poetul de azi din această parte a Europei. Bineînțeles, el va recurge la uneltele sale, căci anume prin limbaj omul își elaborează aflarea sa în lume sau ek-sistența.

Re-inițierea permanentă a eului se produce în baza datelor precedente, extinzând într-un anume fel aria lor și revenind, de fiecare dată, în dreptul unor coordonate anterioare probate de timp. Re-construirea re-crearea, devenirea sinelui corespunde producerii, facerii de sine, poiein-ului, poiesis-ului care implică permanenta capacitate de a crea sau de a te însrie la modul artistic în viață. A crea, în acest context, mai înseamnă a fi acolo unde încă nu există nimic. Din fericire pentru Arcadie Suceveanu, el a cunoscut această capacitate de a se crea pe sine chiar de la părinții săi, mama sa, pe care am cunoscut-o personal, fiind o foarte bună interpretă a cântecelor populare și fiind renumită în sat

pentru capacitatea ei de a improviza, ca o adevărată poetă, îmbogățind ritualurile la nunți și la înmormântări. Răsădit în sufletul viitorului poet acest sâmbure al capacității de a crea și de a se crea, va constitui una din „datele” biografice care nu se dezmint.

„Ferestre stinse de îngeri” are la bază versul care, potrivit afirmației colegului său de generație, Ștefan Hostiuc, bucovinean și el, este „tot mai autobiografic și tot mai încărcat de întrebările fundamentale ale ființei, iar metafora sa, tot mai adaptată sensului metafizic al existenței” [1], aceasta din urmă dovedind faptul că fenomenul confruntării cu moartea dezvoltă necesitatea de a crede. De aici încolo se conturează un fel de neo-umanism, care constă în punerea permanentă a întrebărilor cu privire la sistemul nostru de valori, întrebări care ne dezvăluie posibilitatea de reunire cu sinele nostru și de reunire cu toți ceilalți. Acest umanism al transcendenței, această reprezentare a spiritului uman, izvorâte dintr-o experiență interioară, scote în vileag necesitatea de unificare a reprezentărilor și faptul că fără Dumnezeu Unul nu poate exista universul. Lui i se adresează poetul: *Dumnezeu, care a cuprins lumea / într-o singură propoziție / scrie acum la viața mea / aplecat asupra unui text viu, infinitezimal / ce miroase a piatră înșorită și ploaie / a lacrimă și a cenușă // Sub mâna Sa absolută / ființa mea e o înșiruire de furnici / caligrafiate de soarele primăverii // Într-o perfectă desăvârșire / carnea și gândurile se adună, se întreșes / nervii subțiri se leagă-n silabe cu oasele / parcă ieșiți – paca-oac, paca-paca – din mașina / de cusut Singer, cea din podul / copilăriei. / Zilele mele nu seamănă cu zilele nimănui / nopțile mele înghesuite una în alta / au stilul lor / inconfundabil // Voi ajunge la capătul propoziției / sau Dumnezeu mă va abandona / plictisit în neantul paginii // fără să mai explice dacă a pus în textul acesta / vreun sens / fără a lăsa măcar să se înțeleagă / dacă există, între text și absență / vreo legătură... (Text și absență)*

Legătura dintre text și absență vizează aici menirea scriitorului de a se reconstrui pe sine, de a reîncepe sau de a refonda în permanență universul uman. Protagonistul din versurile lui Arcadie Suceveanu va căuta hieroglifele sonore în palimpsestul din fundul grădinii copilăriei: „Undeva în fundul grădinii stă ascuns / Palimpsestul cu hieroglife sonore”. Și în altă parte: *Suflete asprit, vino să descifrăm / cuiburi de rândunici, moriști de lemn / propoziții crescute cu iarbă*. Descifrarea universului îndepărtatei copilării ne plasează direct în interioritatea unui spațiu sa-

cru, în care autorul speră să-și afle reperele: „Acum, ca să-mi pot găsi un reper / consult azimutul cârțiței din grădină / apelez la autoritatea bătrânului greier – / custodele acestui muzeu al figurilor de umbră”. Greierul, numit „ruda mea de sânge poeticesc” și „psalmistul insomniac”, este cel care predică până-n zori „despre ordinea lumii și întristarea cărnii / despre cei înălțați la cer / despre cenușă și stele...”. Căutând râul miraculos, în ale cărui ape albastre intra în fiecare dimineață „invulnerabil și fericit”, poetul avansează într-o lume a visului, conștient de faptul că în acest vis nu-l așteaptă nimeni. Este o lume marcată de dramatism, o lume în care predomină o senzorialitate dramatică. Aceasta ne vorbește despre incapacitatea personajului de a numi, de a da nume senzațiilor sale. Exuberanța senzorială, adolescentină din primele cărți ale lui Arcadie Suceveanu [„Mă cheamă cuvintele” (1979), „Țărnuț de echilibru” (1982), „Mesaje la sfârșit de mileniu” (1987), „Arhivele Golgotei” (1990), „Eterna Danemarcă” (1995), „Înfruntarea lui Heraclit” (1998), „Mărul îndrăgostit de vierme (1999), „Cavalerul Înzadar (2001), „Corabia de la mansardă (2004), „Arca dies (2008), „101 poeme” (2009), „Cafeneaua Nevermore” (2011), „Ființe, umbre, epifanii” (2011), „Profesionist al himerei” (2012)], acum e transformată în una dramatică, a senzațiilor percepute dureros din cauza pierderii legăturii cu paradisul de acasă, cel al copilăriei de altă dată. Menționăm că Ion Creangă, cel bine ancorat într-o civilizație rustică, reușește să re-umanizeze acest univers uman plasându-l pe raftul cu amintiri de neuitat, la care poate reveni ori de câte ori i se face dor de copilăria lui zburdalnică, la fel și Eminescu, cel care, la rândul său, întrebându-se: „Unde ești, copilărie, cu pădurea ta cu tot?”, își însușește o perspectivă romantică, a visului de altă dată, în care se va retrage ori de câte ori va dori să evadeze din realitățile ostracizante. Spre deosebire de personajele acestor scriitori înaintași, cei din creația scriitorilor postmoderni nu au unde se retrage. Lumea visului lor e alta. Un vis al senzorialității intense, dramatice, apocaliptice. În aceste condiții călătoria în lumea interioară este una dificilă: *...brusc, vulturul tânăr / cade ca piatra / și-apucă în gheare șoarecele / care nu mai are scăpare / în iarbă // Realitatea se umple de sânge / țipătul fisurează în mii de bucăți / aerul dimineții // Unitatea ființei e compromisă / Mai trist decât realitatea / spiritul atârână ca o ultimă pradă / în clanțul de vultur ce urcă în ceruri. Odată unitatea ființei compromisă, poetul e pus în fața necesității de a depăși umanul*

în uman și de a da glas necesității de a crede într-o forță divină, pentru a avea certitudinea că există: *Toată această aromă adusă de soare în iarbă / și-această primăvară ce se instalează-n copaci / și-această buburuză din palmă / strălucitoare ca viața – să nu fie decât / alibiul tău perfect, / Doamne?! (Viața ca alibi)*. Este curioasă schimbarea care se produce, senzualismul de altă dată fiind dirijat spre un „ludic” menit să atingă un nivel al valorilor ideale, de la care protagonistul învață un alt fel de libertate, cea a unei lumi în care se reflectă spiritul poetului. Este clar că această căutare a absolutului se traduce într-un narcisism cu care se confundă însăși poezia.

Lingvistul matematician Solomon Marcus ne atrage atenția asupra unor chestiuni metafizice la care fizica (știința) nu poate răspunde, dar pe care suntem obligați să le abordăm atunci când ne ocupăm de știință. Aceste întrebări sunt importante, deoarece senzațiile, după cum susține și Gaston Bachelard, ne înșală, observațiile ne înșală și de aceea, pentru a înțelege sensul însuși al lucrurilor, e necesar să utilizăm limbajul matematic care ne permite să accesăm la legi universale. Așa se explică și faptul că pentru a înțelege lucrurile omenește, din punct de vedere uman, obligăm natura să vorbească într-un limbaj pe care noi îl putem înțelege. Căci lumea obiectuală, fizică, e un univers în afara omului, transcendent sau imanent, cu alte cuvinte, codificat în însuși universul. Pornind de la faptul că Platon recunoștea existența a două lumi: pe de o parte, cea inteligibilă, a ideilor și, pe de altă parte, o lume abstractă, care există independent de lumea noastră, care este empirică, există o separare între cel care vrea să cunoască, adică între subiect, și obiect. Prin urmare, ansamblul fenomenelor fizice, pentru a fi înțeles, necesită o abordare empirică și una idealistă. Mai amintim că într-o poezie dedicată lui Solomon Marcus, Nichita Stănescu face următoarea afirmație: „Matematica s-o fi scriind cu cifre, / dar poezia nu se scrie cu cuvinte”. Făcând trimitere la volumele „Necuvintele” (1969) și la „Respirări” (1982), lingvistul matematician explică această afirmație în felul următor: „Poezia și matematica au în comun contrastul dintre haina în care ies ele în lume și viața lor ascunsă” [2, p. 45].

Și Constantin Ciopraga afirmă, într-un studiu intitulat „Poezia – un umanism magic”, că „nu de la cuvinte în sine începe starea de poezie și nu se încheie cu ele, dar tentația de a comunica le face indispensabile, de unde

rolul lor de chei magice, deschizând porți spre miracol” [3]. Precizăm că interiorizarea lumii, deschiderea spre miracol la Arcadie Suceveanu are loc prin reverie. Ținem să menționăm că, potrivit lui Gaston Bachelard, mai întâi visăm și apoi contemplăm: „Înainte de a fi un spectacol conștient, întregul peisaj este o experiență onirică. Un peisaj nu este privit cu pasiune estetică decât după ce a fost văzut în vis”, mai scrie el [4, p. 6]. Miza pe reflecția continuă din poezia lui Arcadie Suceveanu este cât se poate de clară, dacă ținem cont de faptul că, potrivit lui Gaston Bachelard, „*lumea reflectată este cucerirea calmului*: „Superbă creație ce nu cere decât lipsa de acțiune, ce nu prinde decât o atitudine visătoare, lumea desemnându-se cu atât mai bine cu cât visarea imobilă va dura mai multă vreme”. Așa începe fenomenul definit de către Bachelard drept „narcisism cosmic”, un narcisism generalizat care „transformă toate ființele în flori și dă tuturor florilor conștiința frumuseții lor. Toate florile se *narcisizează* și apa este pentru ele instrumentul miraculos al narcisismului” [5, p. 32]. Potrivit aceluiași filozof francez, narcisismul nu este iubire de sine sau respect față de sine și se definește mai curând drept iubire față de propria aparență, față de această imagine virtuală care se face pe sine însăși, reprezentarea mentală substituind-o pe cea reală. Există un narcisism patologic, pe care am putea să-l numim primar, în care individul, copleșit de un sentiment exacerbat de autoadmirație, se înecă în propria imagine, în propriile iluzii, fantasmе. Există un narcisism în care are loc o anumită pierdere a contactului cu realitatea, cu celălalt, cu alteritatea. Amintim că din timpuri preistorice umanitatea funcționa într-un regim care consta în orientarea către celălalt, principiul de bază constând în retragerea între paranteze a insului pentru a-l pune în valoare pe celălalt și că, odată cu afirmația lui Descartes: „Cuget, deci exist”, are loc trecerea la societatea modernă, a cărei morală are la bază exaltarea propriului eu, explorarea propriului eu atingând dimensiuni nemaicunoscute până atunci. (...) Revenind la creația poetului bucovinean, vom spune că Arcadie Suceveanu unește legenda cosmică și cea florală, dezvoltând în același timp un regim diurn și altul nocturn, desfășurând metafore memorabile, puse sub semnul tragismului pierderii ființei celei mai iubite, Mama, precum cea din poezia „Ultima dimineață”, în care afirmă: *În ferestre / fluture schilod / se zbate ultima ta dimineață*. Însuși titlul cărții „Ferestre stinse de îngeri” înglobează în el trecerea de la diurn la nocturn, de la lumină la întuneric.

Supradimensionate, iubirea și plângerea („Îngere. Îngere, ah! Îngere, ah! Îngere/ fie-ți milă de atâta iubire și plângere!”) vor atinge un nivel estetizant: „Du-ți mâna la gură, sora pădure” – scrie îndureratul poet, amintindu-ne de imaginea folclorică a *codrului frate cu românul*, apărător de intemperii, de invazii etc. Aici poetul apelează la *sora pădure*, al cărei vuiet este asociat cu plânsul cosmic, cu bocetul ancestral al lumii: „du-ți mâna la gură” însemnând nevoia de stăvilire a bocetului, a sentimentului (a sentimentalismului) debordant, feminizat, care destramă ființa umană, prezența mâinii având semnificația aducerii unui fenomen cosmic la dimensiunile percepției umane, la dimensiunile omenescului. Este vorba aici și de un fel de a *spiritualiza* lucrurile. În general însă este cât se poate de curioasă postmodernizarea fenomenului transcenderii într-o expresie precum: *Spiritualizată, fereastra dinspre drum / rămâne o cruce*, sau într-o altă poezie, *Aproape de ultimul pod / simți gravitația inexistenței / o briză subțire îți umflă cămașa // Dincolo, la un pas, începe zona de contact / cu transcendența (Fregată pe apa lumii)*. Aici lumea materială se transformă: *malurile se vor contopi cu apa / visul materiei se va sfârși*. Odissea semnelor pământesti transformându-se în *gravitatea inexistenței*, este urmărită îndeaproape, materializându-se într-un mit (basm) al descreșterii, al stingerii: *Îngere, de ce atâta grabă și stingere? De aici într-acolo aluneci/ mânăta de rigorile valului*, își continuă gândul autorul aceleiași poezii *Fregată pe apa lumii*, expresia „rigorile valului” ținând de o viziune arhitecturală modernă sau postmodernă. Atmosfera este una nu doar subiectivă, ci ancorată în concretețea istorică: *Rând pe rând, podurile se ridică, coboară, / se ridică, coboară / ca într-un vis trăit cândva / de mine la Praga*. Visarea are deci un punct incipient în trăirea cu adevărat, într-un loc concret, Praga. Este căutată racordarea cvasimistică a unui infinit propriu la cel cosmic. Cât privește tendința de regăsire a universului primar al copilăriei, cu frumuseți imobile, aceasta este cu atât mai dramatică cu cât este mai pronunțată necesitatea menținerii deschiderii către un anumit tip de reverie, care să proiecteze lucrurile spre absolut. Subiectul de rutină fiind dirijat spre o viziune asupra veșniciei, accede la un spațiu spiritual al celuilalt sat, unde se află și tatăl trecut la cele veșnice și multe dintre rudele și consătenii săi, în mijlocul cărora *băiatul auriu* a cunoscut viața la modul paradisiac al copilăriei. Experiența îndepărtării de acel real schimbă oarecum circumstanțele în care personajul din poezia lui Suceveanu tinde spre adevăr. În primul rând, aici nu e vorba de un adevăr care poate

fi probat din punct de vedere științific sau care poate fi calculat, ci de un adevăr la care nu poate să nu adere, care îl subjugă în totalitate, în mod fatal, personajul tinzând spre vital, absolut, spre indiscutabil. Un adevăr care îl face să existe și din care nu lipsesc paginile de istorie dramatică a neamului (vezi poezia *Genealogie*). Dincolo de a fi o idee de un lucru sau de o situație, aici e vorba despre o experiență: confruntarea cu trecerea în neființă a Mamei sale. Construcția cognitivă are drept suport capacitatea psihică a personajului de a crede. Datorită capacității de a crede, personajul își va putea construi un sistem cu ajutorul căruia să-și continue drumul prin viața re-așezată pe alte temeuri. Părinții devenind de aici încolo *copii simbolici*: *Doi copii simbolici, ce ne-ați fost părinți / Veți dormi în timpul vast. Iar mai departe / Noi vom fi părinții, voi – copii cuminți / Luminând enigma ce se cheamă moarte (Cântec de leagăn pentru părinți).*

Certitudinea securității din copilărie din brațele mamei acum pierdută, personajul se va afla într-un raport intim cu locuri și lucruri, cu cuvintele: *Mâine băiatul auriu va pleca de acasă / își va pune capcanele pentru iepuri / în valiza de carton rămasă / de pe vremea dezghețului hrușciivist / va săruta icoana grădinii / și își va lua adio / de la gangul cu greieri (Băiatul auriu)*

Mut, zăvorât, protagonistul bea raze perpendiculare din cer, luna hipnotică i se dizolvă în pahar, amară și otrăvitoare ca tableta de diazepam. Zilele netrăite ale Mamei sunt asociate cu cei trei arici cu mere în spinare, din grădina casei părintești. Pomii bătrâni, fântâna, pădurea, fereastra dinspre drum, stelele, vântul lichefiat, iarba, roua, satul, altădată al Mamei, mutat acum sub iarbă, existând deodată în două lumi „ca flacăra și cenușa aceluiași foc”, cerul de sticlă cu jumătatea Ochiului veșnic deschis în care Mama a fost invitată să locuiască, șirul de munți, zvârluga Siretului, căsuța în care Mama s-a născut, „rămasă de pe vremea Împăratului”, batoza din vara lui 1955 care i-a vânturat tinerețea, câmpul cu sfeclă de zahăr, aria aburind sub soarele de vară, porumbul, în toate acestea poetul citește sufletul mamei, pe care îl zărește o clipă: *peste case plutind: / silabă de abur, / murmur îndepărtat / de colind.*

Locul Mamei acum îl ia căsuța părintească. Acesteia i se adresează protagonistul, înstrăinându-se tot mai mult: *Căsuță verde, roșie, albă, / de-acum cine mă apără / cine mă știe?* Dramatica dorință de fi recunoscut de ai săi este proiectată pe dialogul protagonistului cu *personajele tragi-*

cei absenței: cu urmele din grădină, cu cizmele de cauciuc, cu lemnele din șură. În fond, imaginile literare traduc desprinderea, separarea de realul foarte familiar altădată: *Odată cu mine pleacă și casa / zboară din creangă în creangă / se mai oprește într-un copac / de la marginea satului, îngândurată // Apoi pleacă și dealul, pleacă și Școala, și Biserica / Podul cel mare de pe Siret / vine și el arcuindu-se din urmă // Satul întreg mă urmează un timp / dar cam pe la jumătate de drum / se întoarce înapoi în sat, scâncind / și lipindu-se de poala pădurii (De data asta).*

Moartea e condiția adevărului. Din marginea existenței poetul scrutează, contemplă condiția sa de scriitor contemporan care nu se poate detașa de însemnele unei civilizații până mai ieri foarte vii și care acum, sub ochii poetului, se destramă ca un fum. Se destramă ducând cu ea tainele unei vieți și ale unei istorii nedescifrate până la capăt. Iată de ce, profund modern și postmodern, Arcadie Suceveanu nu va neglija „vaporizarea și centralizarea Eului”, la care făcea trimitere și Baudelaire, cel convins că: „Aici e tot secretul”.

Apropriindu-și, însușindu-și tradiția, el se revendică de la memoria părinților, a satului bucovinean trecut prin furcile caudine ale istoriei, se revendică de la memoria limbii și a limbajului artistic. Pe această undă își va afla alinare, raportându-se la cuvintele înaintașilor și a confrăților săi: „O, mamă, dulce mamă,” / cânt cu gura lipită de ceara nopții / „Mamă, tu ești patria mea”, murmur / cu gura unui alt poet / căci gura mea e dusă departe, dincolo de cuvinte / Și vin toți poeții limbii române / și vin poeții greci și latini / vin vechii romantici și prietenii optzeciști / și fiecare-mi aduce câte-un vers(et) / spre frățescă-alinare // Ultimul vine în metru antic / mă ia în brațe, îmi închide pleoapele / nu, nu credeam să învăț... / cu tine să învăț a muri vreodată / să învăț că moartea se hrănește / din singura ta viață / nu credeam... (Ultima dimineață).

Două perspective: cea a expansiunii și cea a intimității se induc reciproc, datorită sincerității imaginilor verbului, exuberanța de care dă dovadă poetul Arcadie Suceveanu dezvăluind profunzimile unei poezii care se alimentează dintr-o istorie mai îndepărtată, marcată de tragedii seculare și de una recentă purtând însemnele unor repere valorice, pe care riscăm să le pierdem. În aceste condiții mărturisitorul imaginilor îl pune în valoare pe omul literar Arcadie Suceveanu, care este de neconceput fără profunzimea meditațiilor, fără gândire și vis.

**Note
bibliografice**

1. Ștefan Hostiuc, în volumul Arcadie Suceveanu, *Ferestre stinse de ingeri*, Editura Prut internațional, Chișinău, 2014, coperta a IV-a.
2. Solomon Marcus, *Singurătatea matematicianului*, București, Spandugino, 2014, p. 45.
3. Constantin Ciopraga, *Poezia – un umanism magic*, revista PRO SECLUM, 5/2005.
4. Gaston Bachelard, *Apa și visele. Eseu despre imaginația materiei*, Editura Univers, București, 1995.
5. *Idem*.

Tatiana BUTNARU

Sentimentul de solitudine mioritică în poezia lui Vasile Romanciuc

T. B. – dr. în filologie, conf. la Universitatea de Stat din Tiraspol, cercetător științific superior la Institutul de Filologie al AȘM.

Domenii de cercetare: istoria literaturii române, folcloristică, abordări interdisciplinare și surse de inspirație mitico-folclorice în poezia contemporană.

Cărți publicate: *Orientări folclorice în poezia postbelică din Basarabia* (2004), *Orientări mitice în poezia contemporană* (2006), *Viziuni și semnificații mitico-folclorice în poezia contemporană* (2011), *Poetica folclorică în creația lui Grigore Vieru. Note de curs* (2011), *Stilizări folclorice în poezia contemporană* (2013), *Tipologia baladei populare* (2013).

Opera poetică a lui V. Romanciuc se înscrie în contextul literar al timpului și se manifestă prin capacitatea nemijlocită de a transfigura realitatea curentă, de a dezvălui o complexitate de stări, sentimente, neliniști interioare, care generalizează un univers existențial specific, orientează cititorul în sfera unor meditații profunde despre existența umană, îndeamnă de a contempla toate labirinturile firii umane. În această ordine de idei, V. Romanciuc se identifică cu preocupările estetice ale unei pleiade de scriitori în tendința de a depăși convențiile timpului istoric pentru a se încadra în tiparele artei veritabile. Așa cum se accentuează în critica de specialitate, V. Romanciuc, „unic în felul său, atât în sfera limbajului, cât și în cea a viziunii poetice”, cultivă o poezie cu un bogat spectru

This article discloses sources of myoritic inspiration in the poetry of Vasile Romanciuc. The writer transmits the affective emotions of the folkloric myth into a poetic tone fueled by popular intuition, but also by his own writer sensitivity. The mioritic shepherd myth with its many stylistic subtleties is a focal point of lyrical reflections, the essentialization of some states of soul with openness to certain problems of hermeneutical interpretation. In his verses, Vasile Romanciuc explores the philosophical meanings of the mioritic and deepens a system of traditional symbols of special significance.

de expresie, ce variază de la rugăciune spre o invocare patetică a unor probleme majore din viața contemporanilor, pentru a preconiza orientarea spre o dimensiune a sacralității, a cânta și a plânge în conformitate cu tonalitatea unui temperament poetic vibrant, receptiv la neliniștile timpului istoric. Respectând cu strictețe principiile estetice ale tradiției populare, poetul își exteriorizează versul pe un făgaș al reflexivității, al trăirii interiorizate, de unde întrevede revelația metaforei poetice dintr-o perspectivă modernă, dar în același timp și „prin fondul mioritic pe care-l purtăm în sânge” [1, p. 104], văzut ca matrice stilistică și particularitate esențială a culturii românești.

Spiritul mioritic se îngemănează cu necuprinderea cosmică în care pulsează duhul primar de baladă, este un cântec șoptit al sufletului într-un moment de intensă efervescență lăuntrică. Cadrul cosmic unde se profilează confesiunile sale lirice este „spațiul-matrice” ori „spațiul mioritic” axat pe filonul creativității populare. Ideea spațiului mioritic este expresia unui mod de viață ajuns să fie specificat prin definirea concepției ce stă la baza dăinuirii noastre.

În versul lui V. Romanciuc elementul mioritic se redimensionează din interior, găsindu-și concretizare într-un amalgam de motive grupate în jurul unui simbol fundamental. Suprapunerea straturilor mitologice aprofundează o viziune complexă, unde are loc circumscrierea imaginilor artistice de prefigurare mioritică. Așa cum sesizăm din versul lui V. Romanciuc, „Miorița” este intuită drept:

Lacrimă

locuită de soare,

Rază de lumină

de iedera tristeții

îmbrățișată.

Veșnicie

din fluieraș de fag,

din fluieraș de os,

din fluieraș de soc

*izvorând. (**Miorița**)*

V. Romanciuc păstrează succesiunea detaliilor simbolice din folclor și realizează o retrospectivă sentimentală în universul frământărilor lăun-

trice ale omului pus în baza unor esențe primordiale. Cântecul nostalgic al fluierului mioritic se asociază în plan metafizic destinului omenesc suprapus unor grave probleme existențiale, își găsește expresie în jurul aceleiași idei de preamărire a vieții și nostalgică resemnare în fața trecerii inevitabile, în bucuria simplă de proclamare a filosoficului a fi, ca dovadă supremă a existenței umane, așa cum ne îndeamnă poetul ghidat de o trăire interiorizată:

*Busuioc la naștere,
Busuioc la moarte,
Floare de tristețe,
Floare de noroc. (Busuioc)*

La fel ca și dorul, „hagiografia busuiocului” [2, p. 5] devine „o floare cu parfum veninos” și determină autorul spre o redimensionare filosofică a vieții existenței omenești:

*Viața noastră toată,
Doamne, cum încape
Între două fire
Mici de busuioc. (Busuioc)*

În această „poveste fără sfârșit” este „miere și fiere”, „suferință și mângâiere”, vedem expresia unui mod de viață ajuns să fie specificat prin amplasarea cosmică într-un spațiu mioritic condensat până la saturație de ideea sacralității. Poetul utilizează niște imagini de sorginte mioritică pentru a invoca cu demnitate bărbătească țara strămoșilor, „... cu moștenirea lor inteligentă și socială întemeiată pe o mare epocă eroică și pe o dezvoltare normală și sănătoasă” [3, p. 157]. Spiritul strămoșilor transpare printr-o viziune de solitudine nostalgică și se reflectă într-o anumită ambiguitate ontologică. În analogie cu realitățile estetice din poezia universală, este prefigurat un tărâm de himere concretizat în „singura oglindă care păstrează toate chipurile ce s-au uitat vreodată în ea”, în „singurătatea multiplicată”, pe care o percepe în mrejele tăcerii. Sentimentul dureros al singurătății cosmice este amplasat într-o lume selenară, superioară în esența ei.

De dor, de aducere-aminte, ochii mei au slobozit rădăcini la cer (Oglinda) este concretizată o metaforă cu semnificații individualizatoare, fiind exprimată o culminație emoțională, „punctul de plecare al oricărei eva-

ziuni serioase în sfera poeticului” [4, p. 48], pentru că la V. Romanciuc există o sugestie mioritică, există o stare de plenitudine spirituală, care îngemănează viața și moartea, teluricul și celestrul, dragostea și resemnarea. De aici survine tendința spre o nuanță mioritică invocată printr-o viziune panteistă, așa cum vedem în versiunile ce urmează:

*Sub cerul nopții
el mire, ea mireasă
ca la începutul lumii,
singurei în iarba deasă. (Păstorească)*

Transpunerea în plan mitologic a nunții mioritice îl determină pe V. Romanciuc să perceapă „o intrare nouă în mit”, ca să ajungă la „icoana jertfirii Mioarei”, atingând alte niveluri de specificare. Spectacolul nunții e lăsat în cele din urmă în plan vizionar, poetul este obsedat de ideea primară a mitului pentru a exprima o culminație emoțională, a dezvălui reperele sacre ale ființării omenești.

Figurația mioritică se concentrează într-o sinteză de ritual ca la procesiunile funerare, iar alegoria fantezistă „nuntă-moarte”, așa cum subliniază cercetătoarea E. Munteanu, se înscrie ca un reflex al „nemuririi dacice” [5, p. 172]. Simbolurile de sorginte mioritică sunt trecute printr-un proces de stilizare și individualizare artistică, ele devin niște proiecții mitice cu deschidere spre ancestral. În una din poeziile sale, V. Romanciuc percepe prin prisma **Mioriței**, temeurile existenței umane, prin transfigurarea simbolică amintind de nunta mioritică, ce se desfășoară într-un cadru miraculos de poveste:

*Și porni o veste că într-o seară,
Că era-ntuneric, lună că era,
Din pământ spre ceruri a crescut o scară,
Iar pe scara ceea a urcat o stea. (Post-scriptum la o baladă)*

În continuare, autorul revine la fondul de idei din balada populară, privindu-l prin aceleași categorii existențiale ca să anihileze ideea de moarte printr-o deschidere spre niște resorturi de alternativă, „printre copaci parcă a nins cu îngeri”, iar aceștia vor transpare pe fundalul proiecției mitologice a fenomenelor din natură. „Stele albe” se rostogolesc „prin fereastra deschisă a Lunii”, acolo unde „îngerii melancolici” privesc cu dor „jos pe Pământ”. Este recreat un paradis după anu-

mite tipare arhetipale pentru a găsi o justificare ontologică a existenței universale. Ninsorile cad interminabil după modelul lui Bacovia ca să aprofundeze o stare de sfârșire lăuntrică, „ninge de parcă toți muriră, parcă toți au înviat”. Ninsorea copleșește atât de mult eroul liric și, asemenea unui „astru arzând de zăpadă”, ne aduce „în dimineața de după moarte” prefigurată de A. Blandiana, unde o „stea vrăjită” reînvie cosmosul terestru prin vibrațiile unui glas lăuntric despre cel

*„Logodit pe vremuri c-o mândră crăiasă,
Ciobănașul nostru tras printr-un inel.” (Post-scriptum la o baladă)*

„Plouă bacovian” peste crâmpie de amintiri, iar clopotul bisericii „trist-luminos și rar” vorbește „cu lacrimi în loc de cuvinte”. Rezonanțele tragice conjugate cu resemnare sunt înlocuite treptat prin niște reflecții lirice, unde ceremonia nupțială capătă treptat o nuanță de „liturghie cosmică” [6, p. 172], așa cum subliniază M. Eliade, ca să amintească celor din jur că drama omului pus față-n față cu veșnicia nu se consumă aici, dar rămâne să dăinuie, să amintească că senina integrare în natură este un fenomen atât de firesc ca și succesiunea anotimpurilor, a generațiilor, ca și curgerea ireversibilă a timpului și aprofundarea ceasului final.

Problema rămâne deschisă în vederea estimării unor noi dimensiuni estetice, de aprofundare a unor viziuni și semnificații de profunzime ce-și anunță prezența lor tutelară în scrierile lui V. Romanciuc.

La ceas aniversar, când fulgii de nea se prefac în îngeri și vin să lumineze „respirarea lui Isus”, îi dorim poetului V. Romanciuc ca lumea să devină așa cum a redat-o în versurile sale, „mai bună, mai frumoasă, mai curată”, iar ninsorile care se succed ritmic prin iureșul anilor să-i pară de fiecare dată, vorba dânsului, „o dulce înghețată”.

**Referințe
bibliografice**

1. Apud: M. Livada, *Inițiere în poezia lui Lucian Blaga*, București, Cartea românească, 1974.
2. E. Lungu, „Hagiografia” Busuiocului. În: „Sfatul Țării”, 1992, nr. 18-19-20.
3. O. Barbu-Buznea, *Dacii în conștiința romanticilor noștri*, București, Minerva, 1979.
4. A. Fochi, *Miorița. Tipologie, circulație, geneză, texte*, București, Editura Academiei, 1975.
5. E. Munteanu, *Motive mitice în dramaturgia românească*, București, Minerva, 1982.
6. M. Eliade, *De la Zamolxis la Cenghis-Han. Studii comparative despre religiile folclorului Daciei și Europei Orientale*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980.

**Fișă
bibliografică**

Vasile Romanciuc (n. 17.12.1947, Bădragii Vechi, Edineț) este un poet reprezentativ al generației anilor '70. Volume de versuri: *Genealogie*, 1974; *Din tată-n fiu*, 1984; *Citirea proverbelor*, 1979; *Note de provincial*, 1991; *Un timp fără nume*, 1996; *Un ochi – Un oil*, Ploiești, 2000; *Marele pustiu invizibil*, Timișoara, 2001.

Cărți pentru copii: *Mama coace-o floricea*, 1987; *Pământul părinților, pământul copiilor*, 1989; *Doi iezi*, 1990; *Ursul cu trei ochi*, 1991; *Ursul dirijor*, 1992; *Poveștile lui Ion Creangă*, 1996; *Floarea zburătoare*, 1998.

A absolvit Facultatea de Ziaristică a Universității de Stat din Moldova. Este laureat al Premiului Uniunii Scriitorilor din Moldova și al Premiului Național al Republicii Moldova pentru anul 2000.

Ștefan AFLOROAEI

Eugeniu Coșeriu.

**O atitudine comprehensivă față de
precursori și de tradiția culturală**

Ș. A. – profesor la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, Departamentul de Filosofie. Susține prelegeri de Hermeneutică filosofică, Metafizică, Ideea europeană și Teorii ale interpretării.

Membru corespondent al Academiei Române. Cărți publicate: *Ipostaze ale rațiunii negative*, 1991; *Întâmplare și destin*, 1993; *Lumea ca reprezentare a celui alt*, 1994; *Cum este posibilă filosofia în estul Europei*, 1997; *Locul metafizic al străinului*, 2003; *Metafizica noastră de toate zilele*, 2008; *Privind altfel lumea celor absurde*, 2013.

Ceea ce afirmă Eliade într-un loc din *Încercarea labirintului* este absolut surprinzător. „Iată de ce sunt o ființă umană: nu pentru că sunt descendentul prodigioasei culturi mediteraneene, ci pentru că mă recunosc, ca ființă umană, în existența asumată de un /aborigen/ australian. De aceea mă interesează cultura lui, religia și mitologia lui. /.../ Vreau să mă recunosc – în sens filosofic – în fratele meu:

As we know, Eliade distinguished two attitudes in the how the European man relates to other historical and spiritual traditions. One of them is named hermeneutics; in other words, comprehensive, understanding, when the interpreter is trustful and open to other traditions. Another attitude is named ideological, as it suspects foreign traditions - especially the traditional ones - of something “obscure” or “antiquated”. I mentioned that distinction because those who read the philosophy of language studies by Coșeriu note that there is actually a hermeneutical vision at play. To argue that, I have in mind mainly two issues: firstly, the comprehensive attitude of Coșeriu toward his precursors, from Plato to Croce, and secondly, the ample and elegant alternative he opened in regard to the question of intentionality of language. By broadly analyzing the latter issue, Coșeriu ensured, as did Hans-Georg Gadamer or Paul Ricoeur, a better understanding of the phenomenon of language today.

în calitate de român, am fost ca și el, cu mii de ani în urmă”¹. Spune, în prealabil, că omul supraviețuiește în istorie prin răspunsuri creatoare distincte („creând o cultură, o religie, o estetică”). Aceste răspunsuri, diferite de la o comunitate istorică la alta, comportă analogii esențiale și confirmă, de fiecare dată, ceea ce e propriu modului uman de existență. A te recunoaște în cineva îndepărtat, un aborigin australian sau un eschimos, înseamnă a resimți nemijlocit „unitatea istorică a spiritului uman”, prezența definitorie a acestuia, oriunde în lume.

Cu această credință, Eliade distinge două atitudini în raportarea omului european la alte tradiții istorice sau spirituale. Una este cea *hermeneutică*, altfel spus, *comprehensivă și empathică*, înțelegătoare. Este prezentă când interpretul privește cu încredere și deschidere către alte tradiții, cu o înțelegere prin ea însăși binevoitoare. Caută să recunoască, sub expresii culturale diferite și inepuizabile ca atare, însăși „unitatea istorică a spiritului uman”. O altă atitudine e numită *ideologică*, întrucât suspectează tradițiile străine de ceva „obscur” sau „depășit”. Devin ușor vulgata a unui timp, -isme la modă, precum pozitivismul și marxismul, psihanaliza și structuralismul. Voindu-se demistificatoare, asemenea -isme, readuc fenomenul în atenție – mai ales, dacă este religios, simbolic – la câteva cauze de natură economică, psihică și socială². Ignoră experiența existențială a unei alte comunități, modul în care aceasta „se orientează spre cele patru orizonturi și se află între cele de sus și cele de jos”.

Așadar, două moduri de raportare la o tradiție străină: *hermeneutică și ideologică*. Sau, dacă acceptăm că fiecare dintre ele exprimă o practică *hermeneutică*, putem vorbi de o raportare *comprehensivă, empathică*, și o alta *instrumentală, profund suspicioasă*. Sigur, există și altele, fie derivate din cele amintite mai sus, fie mixte.

Atitudinea *comprehensivă* presupune o bună deschidere – *intelectivă și afectivă* – față de lumea proprie unei alte culturi („străine”, „exotice”, „tradiționale”). Aș oferi aici câteva exemple, de pildă, modul în care Wilhelm von Humboldt privește cultura europeană veche sau unele tradiții spirituale din afara spațiului european (*Despre diversitatea structurală a limbilor și influența ei asupra dezvoltării spirituale a umanității*, 1836). Deopotrivă, Rudolf Otto și Carl-Gustav Jung, când aduc față în față cultura europeană și marile tradiții orientale. Ca să invoc și alte nume, Mircea Eliade și Georges Dumézil, Paul Ricoeur și Sergiu Al-

George sunt remarcabili în această privință, cu o deschidere admirabilă. La fel, ca scriitor, Jorge Luis Borges. Nu mai puțin Walter Otto, Constantin Noica și Pierre Aubenque, când se apleacă asupra unor scrieri ale vechilor greci. Tradiția își descoperă în scrierile lor înțelesuri mereu noi și surprinzătoare. Nu mai apare ca materie ce așteaptă din afară o formă și o justificare, ci ca istorie vie, configurare în mers a unei istorii actuale. Este regăsită atât ca potențial inepuizabil în semnificațiile ei, cât și ca sursă a unor repere viabile.

Tocmai în această privință aș dori să amintesc studiile erudite și de o largă deschidere culturală sau istorică ale lui Eugeniu Coșeriu, bunăoară *Istoria filosofiei limbajului. De la începuturi până la Rousseau*, 2003. Cu privire la această scriere, Jürgen Trabant, un important exeget al operei lui Coșeriu, spune că „textele trecutului, spre care ni se deschide accesul printr-o subtilă hermeneutică, sunt citite în lumina experienței istorice pe care o avem prin limbaj”³. Doar că, față de altele, exegeza lui Coșeriu este deosebit de atentă cu aceste texte. „Înhămareă istoriei la un mic car particular este, de altfel, exclusă tocmai deoarece concepția despre limbaj a lui Coșeriu se distinge prin aceea că nu exclude nimic din ceea ce ține de limbaj, că dezvoltă o vastă sistematică a ceea ce aparține limbajului, în care sunt integrate problematizările trecutului. Această concepție ne permite să ne întrebăm cu mai mare precizie ce idee urmărește de fapt un autor din trecut și ce relevanță – din punctul de vedere al dezvoltării istorice a reflecțiilor asupra limbajului – au problemele ridicate de acesta, ce a observat el sau ceea ce încă nu a observat”. Deși Coșeriu se afirmă cu intuiții complete noi, nu ignoră în niciun fel marea bogăție a unor vechi cercetări.

Voi avea în vedere, în continuare, doar două chestiuni, anume atitudinea comprehensivă a lui Coșeriu față de marii săi precursori, de la Platon și până la Croce, și alternativa suplă pe care o deschide în ceea ce privește problema intenționalității limbajului.

Sunt cunoscute raportările sale constante la vechii greci (mai ales la Platon, Aristotel și stoici), deopotrivă la Augustin și unii autori moderni (Vico, Hegel, Humboldt), sau la interpreții de mai târziu (Croce, Saussure, Cassirer, Jakobson și alții). Cu câțiva dintre ei deschide o dispută aparte, ce ilustrează excelent dispoziția sa pentru o lectură comprehensivă. În legătură cu Chomsky, de pildă, sesizează bine cum ane-

xarea lui Descartes de către acesta a fost posibilă întrucât „o filosofie carteziană a limbii /.../ nu a existat niciodată”, însă există o teorie carteziană a spiritului (a intenționalității și intelectului), în relație cu care Descartes aduce în discuție folosirea semnelor și posibilitatea unei gramatici universale⁴. Or, perspectiva istorică nu e deloc auxiliară în astfel de cercetări și în elaborarea unei filosofii a limbajului. Referindu-se la relația interpretului cu trecutul, Coșeriu observă bine două situații discutabile. Mai întâi, faptul că filosofia occidentală modernă (Descartes, Leibniz, Locke) dezvoltă problematica limbajului doar în regim secundar, în relație cu problematica extinsă a cunoașterii științifice. Nu are în vedere situația limbajului ca un domeniu distinct și autonom al vieții spirituale. Apoi, cercetările de orientare formalistă și structuralistă de mai târziu, dincolo de rezultatele lor spectaculoase, ignoră dinamica limbajului, istoria acestuia ca fenomen viu și complex⁵. Față de astfel de mode teoretice, Coșeriu va fi atent la istoricitatea limbajului, pe de o parte, și la dimensiunea lui ontologică, pe de altă parte. Caută să recunoască unele distincții esențiale în reflecția greacă asupra limbajului (*onomázein* și *legéin*, *logos semantikos* și *logos apophantikos*, *onoma* și *rēma*); deopotrivă, unele probleme formulate încă de atunci, precum cele cu privire la „dreapta potrivire a numelor”, raportul dintre cuvânt și obiect, semnificare și desemnare, unitatea semnificației⁶. Va observa că asemenea distincții și probleme sunt valabile în bună măsură și astăzi, apte să inducă întrebări adecvate în mintea noastră și să orienteze către o nouă discuție. Urmărind cu atenție astfel de chestiuni, nu ajunge la concluzia că viziunea greacă îi confirmă propria perspectivă asupra limbajului. Nici că ar putea fi preluată astăzi întocmai. Observă bine că ea constituie fondul unor noi cercetări, o cale ce poate fi urmată numai dacă i se recunoaște alteritatea ireductibilă. Problemele formulate de vechii greci rămân actuale, în sensul că ele generează noi probleme sau pot fi reluate în forme noi. Soluțiile remarcabile – mai vechi sau mai noi – nu ar trebui în niciun caz considerate perimate⁷. Chiar dacă nu mai valorează pentru noi ca soluții precise, ele anunță drumuri deschise și locuri elocvente din care se poate merge mai departe. Vorbește în acest sens de un mod „interior și dinamic, simpatetic” de a face hermeneutică⁸. Reluând ideea mai târziu, va spune că interpretul „pleacă de la autor pentru a merge, dacă e posibil, cu acest autor mai departe” și, în același timp, „își propune să-l înțeleagă pe autor mai

bine decât s-a înțeles autorul însuși⁹. Asumă principiul încrederii în actul hermeneutic, reformulându-l într-o manieră absolut rezonabilă. „Cât privește receptarea vorbirii ,celuilalt’, norma etică generală e cea a generozității și toleranței, adică a suspendării (temporare) a alterității negative în favoarea interlocutorului. Această normă se aplică atât la nivelul vorbirii în general și la cel al ,discursului’, cât și la nivelul limbii (a limbii ,celuilalt’, se înțelege). La nivelul vorbirii în general și la cel al discursului, norma toleranței înseamnă că în orice caz trebuie să presupunem că ,celălalt’ vorbește ,cu înțeles’, că vrea să ne spună ceva. Nu vom hotărî deci că nu spune nimic, că ,vorbește în dodii’, înainte de a încerca să înțelegem ce spune¹⁰. Astfel de pagini ar merita reluate *in extenso*, reflectând cu atenție la fiecare mențiune în parte.

Știm că Eugeniu Coșeriu are constant în vedere două dimensiuni primare ale limbajului. Una este cea „obiectivă”, prin care limbajul e întotdeauna orientat spre un obiect, spre lumea obiectuală în genere¹¹. Acest fapt poate fi înțeles într-un mod analog celui pe care-l descrie Husserl atunci când vorbește despre intenționalitatea conștiinței (spunând că aceasta este întotdeauna conștiință *a ceva*, eventual conștiință *de ceva*). Întrucât distinge o modalitate a ființării și concepe un obiect, limbajul trimite la un fond de obiectualitate (în sens intențional, căci „obiectul” nu înseamnă acum nici ceva „desemnat”, nici ceva „exterior” limbajului). Mai precis, se constituie o modalitate virtuală de ființare¹². Aceasta se actualizează prin operații ce asigură determinarea ca atare a unei semnificații. Pe de altă parte, limba ne aduce întotdeauna în relație cu ceilalți: împreună cu ceilalți, alături de ei, față în față cu ei, atenți sau străini față de ei. Cum scrie Coșeriu, „limba este activitatea unui subiect care este legat de alți subiecți tocmai prin intermediul acestei activități”; va numi „alteritate” această dimensiune a limbajului. Ea este evidentă sub două aspecte: „vorbim ,ca alții’, pentru a putea vorbi ,cu alții’; subiectul unei activități recunoaște ,în afară de sine’ alți subiecți pentru a se putea deschide spre aceștia¹³. Grație acestei intenționalități a limbajului, un subiect îi poate descoperi pe ceilalți în calitatea lor de subiecți sau persoane. „O percepție nemijlocită a celorlalți ca subiecți nu este posibilă. /.../ Abia prin limbaj, care – prin dimensiunea sa intersubiectivă, alteritatea – își corelează subiecții, un subiect este pus în situația să-i recunoască pe ceilalți nu doar ca obiecte, ci să le recunoască în mod mediat subiectivitatea”. În consecință, cele două

dimensiuni ale limbajului și relațiile dintre ele asigură „problema de fond” a unei astfel de filosofii.

Cu astfel de precizări, Coșeriu regândește ideea intenționalității într-o manieră ce amintește de unele cercetări fenomenologice mai târzii¹⁴. Observă că grație limbajului conștiința nu mai este doar obiectuală (doar „conștiință de ceva”), ci și „conștiință față de cineva”, căci limbajul înseamnă deopotrivă vorbire cu altul, ca și altul, pentru altul sau față de altul. Așadar, limbajul deschide intenționalitatea în dublu sens, atât în sens obiectual cât și în sens alteritar (ca raportare la celălalt). Aceste dimensiuni intersectează continuu, încât se cere studiată cu atenție însăși corelația lor. De fapt, Coșeriu îți dă posibilitatea să înțelegi mai nuanțat ideea de intenționalitate a subiectivității, mai precis a limbajului, câtă vreme subiectivitatea – și conștiința însăși – se constituie grație unor funcții ale limbajului. Am văzut deja că limbajul deschide intenționalitatea în dublu sens, atât în sens obiectual cât și în sens alteritar (ca raportare la celălalt). Se disting însă și alte forme ale intenționalității. De pildă, cea prezentă când omul produce – sau când percepe – în mod intențional ca semn. Sigur, putem interpreta norii „ca ,semne’ ale unei posibile ploii”; în acest caz, norii apar ca indicii (Karl Bühler spune „simptome”), însă „indiciile nu sunt produse în mod intențional ca semne, adică spre a fi interpretate ca semne”¹⁵. În sens propriu, semnele sunt produse „pentru a fi receptate și interpretate ca atare de către un interpret”. Ca urmare, „avem aici de a face cu o dublă intenționalitate, și anume cu o intenționalitate productivă deschisă la cel care produce semne” și cu o intenționalitate receptivă, interpretativă. Intervine și o altă formă de intenționalitate, prezentă în chiar creativitatea limbajului. Ca fenomen cultural, limbajul e caracterizat înainte de orice prin creativitate, *enérgeia*. El face posibilă constituirea unei „alte lumi”, ontologic distincte de „lumea fizică”. Este prin chiar natura sa finalitate semnificativă și liberă. „Acest lucru apare chiar în definiția aristotelică a limbajului ca *logos* semantic: limbajul nu este numai fapt semantic, semnificativ, ci este și *logos*, adică expresie umană liberă și intențională”¹⁶. Acest înțeles al intenționalității stă în relație cu modul liber și creativ al formelor umane de expresie.

În același timp, intenționalitatea limbajului – și, implicit, a conștiinței – cunoaște direcții diferite. Acestea pot fi înțelese prin cele trei rela-

ții originare ale oricărei subiectivități: cu sine, cu celălalt și cu lumea obiectuală. Recunoaștem astfel o intenționalitate reflexivă (sau orientare către sine), o intenționalitate alteritară (orientare către celălalt) și o intenționalitate obiectuală (sau obiectivă, cum spune Coșeriu). Ele survin concomitent, întrucât compun, prin limbaj, una și aceeași lume de semnificații. Aceste direcții ale intenționalității pot fi regăsite în planuri distincte, cum sunt cel semantic și cel apofantic, sau, din alt punct de vedere, cel rațional, cel practic și cel poetic (reiau aici doar câteva distincții pe care Coșeriu le face). S-ar putea descrie, cu răbdarea necesară, o cartografie mai extinsă a sensurilor diferite ale intenționalității. Firește, intenționalitatea nu constituie, pentru Coșeriu, un caracter singular al limbajului. „Esența intențională” a limbajului survine doar odată cu „esența sa semnificativă”, cu semanticitatea sa. Prin urmare, proprie limbajului este, înainte de toate, creația de semnificații și semnificate, activitatea sa ca logos semantic. Nu e vorba, în această regândire a intenționalității, de a substitui conștiinței limbajul ca atare, câtă vreme, cum spune Coșeriu, „limbajul este prima înfățișare a conștiinței umane”. Este prima sa înfățișare întrucât „nu există conștiință vidă și doar prin intermediul obiectivării sale conștiința se distinge pe ea însăși, recunoscându-se ca altceva decât „lumea”¹⁷. În același timp, limbajul reprezintă prima înțelegere a lumii din partea omului și, ca activitate liberă, „prima manifestare a libertății omului”. Este prealabil în chip deplin, însă nu într-un sens temporal sau logic, ci ontologic, așa cum în dese rânduri precizează filosoful.

Prin ceea ce spune despre artă în genere și mai ales despre poezie, Coșeriu anunță o situație de limită a limbajului și a intenționalității sale. Poezia reprezintă un „limbaj absolut”, încât, în cazul ei, comunicarea cu celălalt nu este esențială¹⁸. Despre poezie nu poți spune că este neapărat destinată cuiva, căci ea „nu se îndreaptă /prin ea însăși/ către alții”. Poate fi văzută, la limită, ca „activitate a unui subiect absolut”¹⁹. Realizează nu doar una sau alta dintre funcțiile limbajului, ci întregul lor (ceea ce „se poate numi evocare”)²⁰. Este „limbajul pur și simplu (fără adjective): realizare a tuturor posibilităților limbajului ca atare”. Am putea recunoaște aici o teză aparte a lui Coșeriu, spectaculoasă și aptă să inspire noi interpretări. Ca limbaj absolut, poezia creează alte lumi posibile. Economia ei simbolică realizează un paradox pe care Coșeriu îl descrie excelent. „În poezie, tot ce este semnat și desemnat

prin intermediul limbajului (atitudini, personaje, situații, întâmplări, acțiuni etc.) devine la rândul său ,semnificant', al cărui ,semnificat' este tocmai sensul textului. Din acest punct de vedere, Kafka, de exemplu, nu vorbește, în realitate, *despre* Gregor Samsa, ci *prin intermediul* lui Gregor Samsa și despre ceva diferit; din această perspectivă, și Gregor Samsa este doar un ,semnificant"²¹. Iar în alt loc va spune, în același sens, că „*Odiseea* nu se referă la o realitate, ci *este* o realitate"²². Poezia exprimă, într-adevăr, limbajul omenesc în deplinătatea creativității sale. Ceea ce înseamnă că, în absolut sau în plenitudinea sa, limbajul echivalează cu poezia însăși.

Așa cum vedem, Coșeriu nu mai caută în opera trecutului doar legitimația propriilor idei, anexarea unor precursori la propria teorie. Cu luciditatea care-l caracterizează, ia ușor distanță de excesele întâlnite în relația interpretului cu o anumită tradiție, precum cele care generează fixație de sine și idolatrie. Aduce constant în atenție relația esențială cu limba celuilalt și cu modul lui de percepție sau înțelegere. În acest fel, accede la un alt nivel de comprehensiune a limbajului și a culturii, mult mai elevat și mai cuprinzător.

Note

¹ Cf. Mircea Eliade, *Încercarea labirintului*, traducere de Doina Cornea, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1990, pp. 118-119. Să reținem această propoziție: „Vreau să mă recunosc – în sens filosofic – în fratele meu: în calitate de român, am fost ca și el, cu mii de ani în urmă”. În alte locuri, Eliade spune că omul arhaic încă trăiește în ființa celui modern, încă e sesizabil în conduitele sale sociale și simbolice. Ceea ce înseamnă nu doar că „am fost ca și el, cu mii de ani în urmă”, ci deopotrivă că *sunt ca și el*, acum și aici.

² Desigur, poziția lui Eliade cu privire la aceste orientări metodologice este mult mai nuanțată; a se vedea bunăoară în *Jurnalul* său, însemnarea din 5 decembrie 1959, iar în *Încercarea labirintului*, p. 117 și p. 121- 122.

³ Jürgen Trabant, *Câteva remarci preliminare, după treizeci de ani*. În: Eugeniu Coșeriu, *Istoria filosofiei limbajului*. De la începuturi până la Rousseau, ediție nouă, augmentată de Jörn Albrecht, versiune românească de Eugen Munteanu și Mădălina Ungureanu, cu o prefață la ediția românească de Eugen Munteanu, Humanitas, București, 2011, p. 6-7. În cele ce urmează, unele idei vor fi reluate

din Ștefan Afloaroaei, *Un proiect exemplar de filosofie a limbajului*. În *Anuar de lingvistică și istorie literară*, Editura Academiei Române, Iași, 2012, p. 83-93.

⁴ Eugeniu Coșeriu, *Istoria filosofiei limbajului. De la începuturi până la Rousseau*, ed. cit., p. 233-240. Hans Aarsleff, în calitate de istoric al științelor, „a criticat nimicitor într-o recenzie cartea lui Chomsky, reproșându-i acestuia manipularea diletantă a surselor primare și a bibliografiei” (*idem*, p. 235).

⁵ *Idem*, mai ales capitolul 5.

⁶ *Idem*, pp. 99-150.

⁷ *Idem*, p. 149.

⁸ *Idem*, p. 372.

⁹ Eugeniu Coșeriu, *Estetica lui Blaga în perspectivă europeană*. În: Mircea Borcilă (coord.), Eonul Blaga, *Întâiul veac*, Culegere de lucrări dedicată Centenarului Lucian Blaga (1895-1995), Editura Albatros, București, 1997, p. 19-20. Cu privire la hermeneutica dinamică sau creatoare a lui Coșeriu, cf. Cristinel Munteanu, *John Dewey și problema sensului. De la teoria investigației la premisele unei hermeneutici integrale* (teză de doctorat), Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, 2017, p. 121-122, 139-150.

¹⁰ Eugeniu Coșeriu, „Alteritate, toleranță și masochism (Dialog cu un elev despre politica și etica lingvistică)”. În: „Revistă de lingvistică și știință literară”, 1997, nr. 3, p. 83-84.

¹¹ *Ibidem*, p. 43. În ideea unei bune înțelegeri a acestei dimensiuni, traducătorul face o mențiune importantă cu privire la semnificația termenului „obiectiv”. „Pentru a preîntâmpina confuziile, trebuie să adăugăm că, în limbajul colocvial, ‘obiectiv’ înseamnă, *cum grano salis*, ceea ce aici este desemnat prin ‘intersubiectiv’. Atunci când cineva consideră că un lucru sau altul poate fi stabilit în mod ‘obiectiv’, are în vedere, de obicei, că respectivul aspect poate fi verificat intersubiectiv” (Eugen Munteanu, p. 43, nota 6). Voi folosi în continuare mai ales termenul „obiectual” (cu varianta „obiectualitate”), spre a evita același gen de confuzie menționat mai sus.

¹² Cf. *Zece teze despre esența limbajului și a semnificației*, în Eugeniu Coșeriu, *Omul și limbajul său. Studii de filosofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală* (abreviat OL), antologie de Dorel Finaru, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2009, p. 10.

¹³ *Omul și limbajul său*. În OL, p. 44.

¹⁴ Am în vedere cercetările lui Hans-Georg Gadamer, Paul Ricoeur sau Marc Richir (*Méditations phénoménologiques. Phénoménologie et phénoménologie du langage*, 1992). Ultimul, de pildă, revine asupra ideii de instituire simbolică pe care o realizează limba vorbită, ceea ce poate să ofere modul original de recunoaștere a celuilalt. Coșeriu face referințe la fenomenologia lui Husserl din *Meditații carteziene* (mai ales a cincea, referitoare la experiența alterității) și la cea a lui Heidegger, din scrierile târzii dedicate limbii. Are în vedere deopotrivă fenomenologia lui Maurice Merleau-Ponty (care, în 1952, publică *Sur la phénoménologie du langage*).

¹⁵ *Semn, simbol, cuvânt*. În: OL, p. 116.

¹⁶ *Logicism și antilogicism în gramatică*. În: OL, p. 245. Așa cum s-a spus, limba reprezintă forma cu adevărat pleneră a creativității umane (Eugen Munteanu, *Introducere în lingvistică*, Editura Polirom, Iași, 2005, p. 256, 313).

¹⁷ *Limbajul și înțelegerea existențială a omului actual*. În: OL, p. 159. Chestiunea este discutată de Eugeniu Coșeriu și în *Lingvistica textului*, primele pagini.

¹⁸ *Omul și limbajul său*. În: OL, p. 51.

¹⁹ *Limbaajul și înțelegerea existențială a omului actual*. În: OL, p. 146. „Într-adevăr, ca unitate de intuiție și expresie, ca pură creație de semnificate (care corespund ‚modului de a fi al lucrurilor’) – dacă vom considera subiectul creator ca absolut (adică numai în relația sa cu ceea ce este creat) – limbaajul este echivalabil poeziei, dat fiind că și poezia corespunde înțelegerii intuitive a ființei” (*Teze despre tema „Limbaaj și poezie”*, în OL, p. 164-165).

²⁰ *Teze despre tema „Limbaaj și poezie”*. În: OL, p. 161.

²¹ *Idem*, p. 165-166.

²² *Logica limbaajului și logica gramaticii*. În: OL, p. 277.

Emilia OGLINDĂ

Aspecte ale tipului romanic și ale latinității orientale în viziunea profesorului Eugeniu Coșeriu

E.O. – doctor în științe filologice, conf. univ., Departamentul Lingvistică Română și Știință Literară, Facultatea de Litere, USM. Cărți publicate: *Lingvistica generală* (materiale didactice), în colab., 1998; *Capitole de istorie a lingvisticii* (material didactic cu texte adnotate), 2005; *Lingvistica generală. Compendiu*, în colab., 2008; *Elemente de morfosintaxă contrastivă* (suport didactic), în colab., 2010; *Introducere în lingvistică*, în colab., 2011.

Opera lingvistică a prof. E. Coșeriu înglobează o multitudine de probleme, dintre care se evidențiază cea a tipului romanic, în ansamblu, și a latinității orientale, a poziției limbii române în corelație cu alte limbi provenite din latină, în particular. Efortul meritoriu al distinsului savant de a aborda diferite aspecte ale lingvisticii contemporane de pe pozițiile integralismului lingvistic a fost înalt apreciat. Astfel, cercetătorul Cr. Munteanu afirmă: „Despre logica lui Aristotel s-a spus că este o *logica perennis*... Am convingerea că lingvistica integrală a lui Eugeniu Coșeriu este o *linguistica perennis*. Sarcina noastră și a generațiilor viitoare este de a o dezvolta și de a o duce mai departe” [Munteanu 2010].

Evocând principiile de bază ale concepției coșeriene – cel al creativității, menit a dezvălui varietatea și dinamismul limbajului (*energeia*), și cel al alterității, axat pe esența socială a acestuia, lingvistul M. Borcilă susține: „... cred că aportul esențial al lui E. Coșeriu poate fi sintetizat ca un proces de „fuziune nucleară” între două componente distincte... (1) pe de o parte, componentul sau factorul „logosului semantic” aristotelic, revitalizat prin inserția dimensiunii esențiale a

„creativității”... (2) pe de altă parte, componentul sau factorul „dialogic”... al „alterității” (în sensul unei „intersubiectivități” esențiale, constitutive a limbajului...)” [Borcilă 1996: 52].

Una din preocupările de primă importanță ale regretatului prof. E. Coșeriu a fost studiul comparativ-istoric și tipologic al limbilor române, care, potrivit concepției coșeriene, cuprind două subfamilii: occidentală (franceza, provensala, spaniola, portugheza, retoromana) și orientală (italiana, româna, dalmata), limba sardă ocupând o poziție intermediară [Coșeriu 1994]. Referindu-se la subfamilia orientală, reputatul lingvist semnalează că limba română, „o unitate foarte omogenă”, „reprezintă o **unitate autonomă** în cadrul latinității, în general, și în cadrul României orientale” [Coșeriu 1994: 12].

Termenul **Romania** semnifică un „ansamblu de idiomuri dezvoltate din latină”, care, în opinia cercetătoarelor I. Oancea și L. Panait, „reprezintă singurul domeniu indo-european în care limba de bază este bine cunoscută, facilitând astfel cunoașterea directă a unuia dintre cele mai interesante fenomene ale diacroniei limbajului: nașterea dintr-o limbă de bază a limbilor genealogic înrudite. Grație acestui fapt, putem pătrunde în intimitatea unui proces evolutiv de mare complexitate care i-a fascinat și continuă să-i fascineze pe lingviști” [Oancea, Panait 2002: 7].

Comentând poziția specifică a limbii române printre idiomurile de aceeași proveniență, prof. E. Coșeriu observă că aceasta „ține genealogic de „Romania orientală” și prezintă deci cele mai multe coincidențe „originare” (conservări și dezvoltări comune) cu italiana, mai ales cu italiana centrală și meridională” [Coșeriu 1994: 12-13]. În acest sens, ținem să relevăm păstrarea formelor de gen neutru ale substantivelor în română și, parțial, în italiană, care coincid la singular cu cele masculine, iar la plural – cu formele de gen feminin: rom. *degetul* – *degetele*, it. *il dito* – *le dita*, etc. Dintre toate idiomurile descendente din latină, doar româna și italiana au preluat din limba de origine modelul imparisilabic al substantivelor: lat. *homo* (nominativ singular) – *homines* (nominativ plural); rom. *om* – *oameni*; it. *uomo* – *uomini*.

În raport cu idiomurile înrudite, limba română diferă în plan areal, deoarece face parte din „*uniunea lingvistică balcanică*”, investigată detaliat

în literatura de specialitate [Lobiuc 1998], caracterizându-se printr-o serie de similitudini structurale (postpoziția articolului definit, formarea viitorului indicativ cu auxiliarul *a voi*, coincidența formală a cazurilor genitiv și dativ, reducerea întrebuințării infinitivului și substituirea acestuia prin conjunctiv etc.).

Prof. E. Coșeriu acordă o atenție deosebită conceptului **tipul romanic**, examinat prin prisma raporturilor dialect – limbă istorică – limbă funcțională, tip lingvistic – sistem – normă – vorbire [Coșeriu 2000]. În legătură cu noțiunea în cauză, se face distincția între funcții „neactuale” sau „nerelaționale” ca genul și numărul și funcții „actuale” sau „relaționale”, bunăoară cazul și comparația [Coșeriu 1994: 12], actualizată la diverse niveluri ale sistemelor lingvistice romanice: în lexic și în formarea cuvintelor, în propoziție și frază, în sintaxa formelor nominale și verbale, etc.

Premisa menționată vizează **tipul romanic**, definit în felul următor: *determinări materiale interne, paradigmatică, pentru funcțiuni interne, nerelaționale; determinări sintagmatice (perifrastice) pentru funcțiuni relaționale*. După cum remarcă prof. E. Coșeriu, „toate limbile romanice, în afară de franceza modernă, țin de același **tip lingvistic**, care, după cum am putut stabili cu altă ocazie, nu este nici «analitic», nici «sintetic»” [Coșeriu 1994: 12] și, în comparație cu latina, folosesc frecvent structuri perifrastice în locul flexiunii.

În toate limbile neolatine, s-au constituit formațiunile analitice, în detrimentul celor sintetice. Diferența principală dintre idiomurile sintetice și analitice se reduce, întâi de toate, la faptul că primele nu posedă sau conțin un număr redus de elemente auxiliare (de ex., articolul), iar sensurile gramaticale sunt redate, cu precădere, cu ajutorul flexiunii, iar în idiomurile analitice flexiunile fie că lipsesc, fie sunt elemente periferice.

În baza conceptului coșerian **tip romanic**, este important să evidențiem câteva trăsături de ordin structural ale limbii române – limbă romanică orientală, în comparație cu limbile romanice occidentale. Din perspectivă tipologică, româna corespunde tipului romanic, chiar „mai bine decât alte limbi romanice” [Coșeriu 1994: 13], deoarece atestă articolul hotărât enclitic, „marcarea dublă a multor forme de plural (*pas –*

pași, cal – cai, roată – roți, floare – flori)”, pierzând formele supletive ale gradelor de comparație latinești de tipul: *melior, maior* etc.

În limbile romanice occidentale au dispărut mărcile categoriei de caz, fiind înlocuite prin mijloace analitice: „În limbile romanice (afară de română) raporturile cazuale nu se exprimă prin modificarea formei substantivului. Declinarea «sintetică» latinească a fost înlocuită prin procedee «analitice»” [Copceag 1998: 59].

Spre deosebire de acestea, româna posedă un sistem cazual ce include nominativul, genitivul, dativul, acuzativul și vocativul, ale căror valori sunt desemnate cu ajutorul articolului hotărât postpozitiv, al articolului nehotărât antepus și al morfemelor în componența cuvintelor. În sistemul cazual românesc s-a produs „o restructurare completă”, datorată, în mare măsură, sincretismului, identificării formelor de nominativ-acuzativ și genitiv-dativ [Manoliu Manea 1971: 81], semnificațiile cazuale fiind exteriorizate atât pe cale sintetică, cât și analitică: *zorii zilei / zori de zi; oamenii satului / oamenii din sat; a li se adresa ascultătorilor / a se adresa către ascultători*.

În toate limbile descendente din latină s-a constituit o nouă clasă lexicogramaticală – articolul, apt să exprime categoria determinării, despre care M. Manoliu-Manea scrie: „Limbile romanice au dezvoltat o categorie de substitute necunoscută latinei, formată din secvențe morfematice caracterizate prin faptul că nu pot constitui singure un grup nominal, ca un substitut obișnuit, dar pot intra într-un grup nominal de doi membri (bimembri) alături de un substantiv...” [Manoliu Manea 1971: 236].

În limbile analizate se atestă articolul substantival hotărât (definit) și nehotărât (indefinit); celelalte varietăți de articole diferă: româna nu dispune de articol partitiv, ca limbile franceză și italiană (de exemplu, *du pain*; ital. *del pane*), însă atestă articolul adjectival (cel, cea, cei, cele) și cel posesiv (al, a, ai, ale) pe care nu-l au celelalte limbi înrudite. Spre deosebire de cele din urmă, unde articolul hotărât anticipează substantivul, în limba română acesta este enclitic: rom. *lupul*; ital.: *il lupo*, span. *el lobo*, fran. *le loup*; rom. *doamna*; ital. *la donna*, span. *la duena*, fran. *la dame*.

În sistemul nominal al limbilor romanice, flexiunile denotă genul și numărul la substantive [Алисова, Репина, Таривердиева 1982: 197],

iar caracterul definit / indefinit al unităților vizate este capabil să marceze doar articolul. A se compara îmbinările: lat. *filius patris*; rom. *fiul tatălui*, span. *el hijo del padre*; fr. *le fils du père*.

Modelul analitic al gradelor de comparație la adjective și adverbe, fenomen periferic în limba latină, devine predominant în toate limbile romanice. În raport limbile romanice occidentale, în română lipsește modelul sintetic (cu excepția câtorva formațiuni împrumutate de tipul: *rarisim*, *serenisim* ș.a.) și cel supletiv: rom. *foarte frumoasă*, it. *belissima*; rom.: *foarte înalt*, it. *altissimo*; rom. *mai bun*; it. *migliore*, sp. *mejor*, fr. *meilleur* etc.

În limbile romanice s-a constituit o clasă neautonomă de pronume personale, ce servesc ca determinative ale verbelor. În limba franceză, de exemplu, pronumele personal este un element obligatoriu al paradigmei verbale, ce indică persoana verbului. Astfel, conjugând verbul *penser* (a se gândi) din franceză la prezentul indicativ (Présent de l'Indicatif): *je pense, tu penses, il, elle pense; nous pensons, vous pensez, ils, elles pensent*, observăm că formele *je, tu, il, elle, ils, elles* ale pronumelui personal ajută la delimitarea persoanei verbului, întrucât formele verbale respective se pronunță la fel.

În sistemul verbal al limbilor romanice, flexiunile desemnează persoana și numărul; alături de formațiunile sintetice, funcționează variate forme analitice (de exemplu: rom. *a zis*; fr. *il a dit*; rom. *ar fi zis*; fr. *il aurait dit*). Formele analitice de perfect au apărut în baza structurilor latinești de tipul: *habeo epistulam scriptam* > rom. *Am scris scrisoarea*; fr. *J'ai écrit la lettre*. În limbile romanice modelul de perfect indicativ conține formele personale ale verbului auxiliar *a avea* (*avoir, avere, haber* ș.a., iar în limbile franceză și italiană – și cele ale auxiliarului *être, essere* „a fi”) la timpul prezent + participiul perfect al verbului de conjugat: rom. *am făcut*, fr. *j'ai fait*, it. *ho fatto*, sp. *he hecho*. Limbile analizate atestă, în comparație cu latina, un nou model analitic al diatezei pasive, ce a înlocuit formele sintetice ale aceleiași diateze din limba de origine: rom. „*Scrisoarea este scrisă de mama mea*”; fr. „*La lettre est écrite par ma mère*”; sp. „*La carta es escrita por mi madre*”.

Raportul temporal dintre formele analitice de pasiv a suferit modificări calitative: formațiunile romanice de tipul: rom. *sunt iubit / iubită*; it. *sono amato / amata*; fr. *je suis aimé / aimée*, sp. *soy amado / amada* etc. aparțin

timpului prezent al diatezei pasive, și nu perfectului, ca structurile similare din limba latină [Алисова, Репина, Таривердиева 1982: 285-286].

Vechiul model sintetic de viitor indicativ latin cu forme de tipul: *amabo* (voi iubi), *monebis* (vei îndemna), *ducam* (voi duce), *audiet* (va auzi), etc. a dispărut, fiind substituit, în limbile romanice occidentale, printr-un model sintetic. Forme sintetice de tipul: fran.: *je dirai, tu diras, il dira* etc. provin dintr-o îmbinare de cuvinte în care s-a produs aglutinarea formelor auxiliarului *habere* > fran. *avoir* (respectiv, ital. *avere*, span. *haber*) la infinitivul verbului de conjugat. De exemplu, în franceză: *dire+ai* > *dirai*; *dire+as* > *diras*; *dire+a* > *dira*; *dire+ons* > *dirons*; *dire+ez* > *direz*; *dire+ont* > *diront*.

În română s-a creat modelul analitic *volere facere* > *voi face*, ce inserează auxiliarul *a voi* la prezentul indicativ, antepus verbului de conjugat la infinitiv: *voi face, vei face, va face* etc., și cel analitico-sintetic: *am să fac*, compus din *a avea* anticipând formele sintetice de conjunctiv prezent ale verbului de conjugat: *am să fac, ai să faci, are să facă* etc.

Pe teren romanic s-a format modul condițional-optativ, inexistent în latină, ale cărui forme de prezent și perfect se construiesc în română pe cale analitică (*aș lucra, ai lucra, ar lucra; am lucra, ați lucra, ar lucra; aș fi lucrat ai fi lucrat, ar fi lucrat, am fi lucrat, ați fi lucrat, ar fi lucrat*), iar în limbile romanice occidentale, bunăoară în franceză, prezentul condițional inserează forme sintetice (*je travaillerais, tu travaillerais, il, elle travaillerait, nous travaillerions, vous travailleriez, ils travailleraient*) și perfectul condițional conține forme analitice (*j'aurais travaillé, tu aurais travaillé, il, elle aurait travaillé; nous aurions travaillé, vous auriez travaillé, ils, elles auraient travaillé*).

În toate limbile romanice, modurile nepersonale sunt întrebuințate frecvent în componența sintagmelor predicative, în construcțiile cauzative, în ipostaza diferitelor complemente (directe, indirecte, circumstanțiale). În ambianțele semnalate, în franceză și alte limbi romanice occidentale este folosit, de regulă, infinitivul, pe când în română infinitivul poate fi concurat nu doar de modurile nepersonale (supin, participiu), ci și, mai cu seamă, de conjunctiv [GLR 2005: 496-497].

Trăsăturile verbale și nominale ale modului în cauză se manifestă diferit, ceea ce implică deosebiri de ordin funcțional. Astfel, în limbile

italiană și franceză este utilizat infinitivul istoric, sinonim funcțional al perfectului indicativ: fr. *Et les enfants de crier / Et les enfants crièrent* (Copiii strigară). Substituind substantivul în anumite anturaje, formațiunea dată se poate substantiviza, preluându-i indicii nominali (articolul ș.a.). Fenomenul remarcat s-a extins în spaniolă, unde există structuri de tipul: *el decirlo, el oirte, verle* [Васильева-Шведе, Степанов 1981: 75-76] etc.

În română infinitivul și-a întărit pozițiile în îmbinările cu substantive și adjective (de exemplu, *speranța de a trăi, dorința de a lucra, meșter în a confecționa obiecte fine*, etc.); pe lângă verbe însă este concurat de conjunctiv – mod personal – dar și de supin, care tind să-l înlocuiască. Cauzele „reducerii” infinitivului au fost interpretate controversat; în opinia unor savanți, supinul din limba română, neatestat în celelalte idiomuri romanice, a facilitat, pe de o parte, substituirea parțială a infinitivului prin conjunctiv, iar pe de altă parte, a încetinit „extincția” acestuia. Modurile menționate sunt sinonime funcționale, despre care se afirmă că s-ar afla în distribuție defectivă [Diaconescu 1977: 124], fiind folosit nu numai în contexte identice, dar și diferite.

Examinând poziția limbii române în raport cu limbile-surori, nu putem să trecem cu vederea discuțiile privind așa-numita „limbă moldovenească”. Referindu-se la situația din fosta URSS, reputatul lingvist italian C. Tagliavini subliniază: „Lingvistica sovietică, din evidente rațiuni politice, susține acum că limba moldovenească este un idiom independent de română. ... Pretinsa „limbă moldovenească” nu este, în realitate, decât româna literară, scrisă cu alfabet rus ușor modificat, cu unele concesiuni, față de formele dialectale moldovenești. Independența limbii moldovenești de română este, mai degrabă, o dogmă a lingvisticii sovietice, despre care, în ultimul timp, cei mai buni romaniști sovietici preferă să tacă” [Tagliavini 1977: 357, 360-361].

În deplin acord cu această opinie este și următoarea afirmație a prof. E. Coșeriu: „Zic „așa-zisa”, fiindcă o limbă moldovenească diferită de limba română, sau chiar și numai de dialectul dacoromân, pur și simplu nu există: e o himeră creată de o anumită politică etnico-culturală străină, fără nicio bază reală” [Coșeriu 1994: 17]. Savantul demonstrează concludent, în temeiul unor criterii strict științifice, cele semnalate, invocând fapte de ordin dialectal, genealogic și tipologic.

În conformitate cu viziunea coșeriană, în plan genealogic, dialectul dacoromân sau nord-dunărean păstrează „cele mai multe elemente latine specifice și nespecifice”, dar comportă și multiple elemente noi, fiind „cel mai „avansat” din punct de vedere fonetic și gramatical, pe când celelalte dialecte (aromân, meglenoromân, istroromân) sunt mai conservatoare [Coșeriu 1994: 15].

În plan tipologic, toate dialectele românești „țin de același tip lingvistic”, deși dialectul dacoromân are, după părerea prof. E. Coșeriu, unele caracteristici diferențiale. S-ar putea releva, în această privință, „hipertrofia determinării, mai ales a determinării nominale” [Coșeriu 1994: 16], în formațiuni de tipul: *omul cel bun, cei doi, al meu, ai mei*, etc. După cum consideră prof. E. Coșeriu, aceleiași fenomen general i se înscriu prepozițiile compuse (*de la, dintre, printre, despre* ș.a.), vocativul de identificare cu mărcile **-le** (*domnule*), **-o** (*soro*), **-lor** (*fetelor*), prepoziția **pe**, ca morfem al acuzativului și al determinării („*caut un prieten / caut pe un prieten*”) etc.

În accepția prof. E. Coșeriu, graiul românesc din Basarabia și din Transnistria posedă aceleași trăsături ale dialectului dacoromân; sunt evidente și similitudinile în plan tipologic și areal. Astfel, graiul „basarabean” „ține de tipul lingvistic romanic în realizarea românească a acestuia ... și de subtipul dacoromân, cu aceeași hipertrofie a determinării și cu aceleași «tendințe»” [Coșeriu 1994: 17]. Din perspectivă areală, acest grai, situat în aria dacoromână, dezvăluie aceleași trăsături, printre care și „influența limbii maghiare și constituirea limbii comune”.

Elemente lexicale basarabene specifice și, în unele cazuri, generale sunt puține, de exemplu, *pleșcat* (chel), *lănțuh / lăntug* (lanț), *grieri* (creieri), *cleioancă* (mușama), *sărnice* (chibrituri), *baistruc* (copil din flori) etc. Prof. E. Coșeriu conchide: „Și chiar dacă toate aceste forme și alte câteva ar fi generale și, totodată, specifice, asemenea elemente n-ar putea asigura autonomia graiului basarabean. Cu câteva *cleioance*, cu câteva *sărnice* și cu câțiva *baistruci* nu se face o limbă!” [Coșeriu 1994: 19].

În ceea ce privește rusificarea din perioada sovietică, savantul constată că fenomenul în cauză a afectat o parte a vorbitorilor de limba română, implicând „cel mult, pierderea limbii române și înlocuirea ei cu limba rusă la o seamă de vorbitori”. Rusificarea limbii române nu a avut loc, deoarece aceasta „și-a păstrat intacte structurile și procedeele esențiale”: în uzul

unor vorbitori bilingvi, calcurile semantice și sintactice după „modelul” limbii ruse reprezintă „niște fapte de interferență, lipsite de orice regularitate” [*ibidem*], prin urmare, nu sunt decât **greșeli de limbă**.

După părerea eruditului lingvist, adepții „teoriei” despre existența unei limbi „moldovenești” confundă „criteriul genealogic cu cel „areal” și istoria lingvistică cu istoria politică” [Coșeriu 1994: 18]. Aceștia invocă un proces de diferențiere lingvistică („de divergență pozitivă și negativă”), declanșat în urma anexării, în anul 1812, a Basarabiei la Imperiul Rus: în asemenea împrejurări, graiul „moldovenesc” din Basarabia și același grai la vest de Prut „s-ar fi dezvoltat în sens diferit sau ar fi gravitat în direcții diferite” [*ibidem*].

Prof. E. Coșeriu contestă teoria menționată, semnaland argumente peremptorii, dat fiind faptul că, în plan lingvistic, nu s-a produs niciodată despărțirea graiului basarabeian de limba vorbită la vest de Prut; graiul respectiv „nu ține numai de graiul „moldovenesc”; Prutul nu constituie o frontieră lingvistică, lipsind fenomene importante de divergență sau convergență „care să separe graiul basarabeian de dacoromâna din dreapta Prutului”; graiurile românești la est și la vest de Prut „se considerau explicit românești cu mult înainte de anexarea Basarabiei de către ruși” [*ibidem*].

Din punct de vedere genealogic, limba „moldovenească” nu constituie o unitate lingvistică autonomă: „Nu constituie o limbă alta decât limba română, nici un dialect al limbii române la nivelul celor patru dialecte istorice, nici un grai autonom în cadrul dialectului dacoromân”, reprezentând „secțiunea din stânga Prutului a aceluiași sistem de graiuri și subgraiuri pe care îl constatăm în dreapta Prutului”. În baza metodei geografiei lingvistice, în special a datelor furnizate de atlasele lingvistice, prof. E. Coșeriu ajunge la concluzia că graiul din nordul și centrul acestui teritoriu „ține de graiul moldovenesc propriu-zis”, răspândit până în nordul Transilvaniei, iar graiul din sud „ține de graiul muntean” [*ibidem*].

Este revelatoare opinia prof. E. Coșeriu, emisă în studiul „Latinitatea orientală”: „... a promova sub orice formă o limbă moldovenească deosebită de limba română este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greșeală naivă, ori o fraudă științifică ; din punct de vedere istoric și practic, e o absurditate și o utopie ; și, din punct de vedere politic, e o anulare a identității etnice și culturale a unui popor și, deci, un act de genocid etnico-cultural” [Coșeriu 1994: 25], rânduri la care subscriem.

Referințe bibliografice

1. Cr. Munteanu, *Lingvistica integrală ca organon pentru cercetările privind limbajul*. În: „Limba română”, 2010, nr. 1-2.
2. M. Borcilă, *Eugeniu Coseriu și orizonturile lingvisticii*, în: „Revistă de lingvistică și știință literară”, Chișinău, 1996, nr. 5, p. 42-54.
3. E. Coșeriu, *Unitatea limbii române – planuri și criterii*. În: „Limba română”, Chișinău, 1994, nr. 5-6, p. 9-15.
4. E. Coșeriu, *Latinitatea orientală*. În: „Limba română”, Chișinău, 1994 a, nr. 3, p. 10-25.
5. I. Oancea, L. Panait, *Schiță de istorie a romanității*, Timișoara, Excelsior Art, 2002.
6. I. Lobiuc, *Contactele dintre limbi*, vol. I, Iași, 1998.
7. E. Coșeriu, *Lecții de lingvistică generală*, Chișinău, ARC, 2000.
8. D. Corceag, *Tipologia limbilor romanice (în comparație cu limbile germanice și slave)*, Cluj-Napoca, 1998.
9. M. Manoliu Manea, *Gramatica comparată a limbilor romanice*, București, 1971.
10. Т.Б. Алисова, Т.А. Репина, М.А. Таривердиева, *Введение в романскую филологию*, Москва, Высшая школа, 1982.
11. V. Guțu Romalo, red., *Gramatica limbii române*, vol. I. *Cuvântul*, București, 2005.
12. О.К. Васильева–Шведе, Г.В. Степанов, *Теоретическая грамматика испанского языка. Синтаксис предложения*, Москва, 1981.
13. I. Diaconescu, *Infinitivul în limba română*, București, 1977.
14. C. Tagliavini, *Originile limbilor neolatine. Introducere în filologia romanică*, traducere Anca Giurescu și Mihaela Cârste-Romașcanu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977.

Ala SAINENCO

Secvențe ale imaginarului lingvistic: o analiză comparativă

A. S. – doctor în filologie, conferențiar universitar. Este autoarea unor articole publicate în reviste de specialitate și volume de profil, precum și a unei monografii – *Ritm în limbaj (analiza liricului)* –, a unui dicționar și a mai multor manuale. Domeniile principale de interes: lingvistica textului, morfologia limbii române, psiholingvistica.

Ca ființă cu o anumită structură biologică și psihologică și cu anumite necesități, omul, în încercarea de a se pune în relație cu lumea care îl înconjoară, abordează întotdeauna un punct de vedere care se proiectează în formele sale de manifestare. Dintre acestea, limbajul reflectă în forma cea mai evidentă punctul de vedere uman generalizator asupra lumii. Humboldt afirma, în acest sens: „Întrucât orice percepere obiectivă se amestecă în mod inevitabil cu subiectivitatea, putem considera că orice individualitate umană reprezintă, chiar și independent de limbă, o perspectivă particulară a viziunii asupra lumii. Ea se realizează însă ca atare încă și mai mult prin limbă, căci [...] cuvântul, la rândul lui, printr-o accentuare a auto-semnificării, se prezintă pe sine sufletului ca obiect, adăugând o nouă specificitate. În această nouă specificitate, care este cea a unui sunet vocal, în cadrul uneia și aceleiași limbi predomină în chip necesar o analogie cuprinzătoare; și pentru că asupra limbii uneia și aceleiași națiuni acționează o subiectivitate uniformă, în orice limbă este implicată o viziune specifică asupra lumii” [1, p. 95]. Respectiv, viziunea umană asupra lumii se lasă dezvăluită prin limbaj, iar studiul acestuia permite înțelegerea *modului de a fi* al unei *lumi lingvistice* printre alte *lumi lingvisti-*

ce. Dintre formele limbii în care se reflectă viziunea lingvistică asupra lumii și prin care se construiește imaginarul lingvistic comun, proverbele și zicătorile, locuțiunile și expresiile (într-un cuvânt, formele discursului repetat) reprezintă mijloacele cele mai frecventate de cercetători în demersurile lor. Ca fragmente a „ceea ce s-a spus deja” [2, p. 259], formele discursului repetat au și funcția de conservare și transmitere a unor imagini ale lumii, consolidate în timp și transmise prin generațiile de vorbitori, reținând o viziune arhaică asupra lumii, care continuă să medieze apropierea de lumea reală. Cadrele și contextele modificând-se însă, implicit, se modifică, într-un ritm mai lent sau mai alert, și viziunea lingvistică asupra lumii. Proba acestor modificări o pot da structurile asociative ale unei limbi. Or, dacă înțelesurile însele, așa cum consideră J. P. Mc Kinney, citat de I. Oprea, sunt „capacitatea anumitor sunete de a produce în indivizi cu anumite trăsături o anumită dispoziție a experienței sau a acțiunii” și „înainte de a deveni stimuli de un anume fel, înțelesurile trebuie să fie produse ale experienței cognitive, foarte adesea desfășurate într-o perioadă lungă de timp și să fie, prin urmare, purtătoare ale acestei experiențe” [3, p. 251], structurile asociative vor reține alte sau aceleași imagini cu cele ale discursului repetat, în funcție de experiența pe care o reflectă. Analiza comparativă a structurilor semantice și contextuale a unor cuvinte din proverbele culese de Iuliu A. Zanne [4] cu structurile asociative ale aceluiași cuvinte înregistrate de „Dicționarul asociativ al limbii române” [5] indică asupra unor continuități și discontinuități în imaginarul lingvistic, după cum se va putea observa din exemplele de mai jos.

1. Definiția lexicografică a cuvântului *apă* are o vădită notă terminologică: „lichid incolor, fără gust și fără miros, compus hidrogenat al oxigenului, care formează unul dintre învelișurile Pământului”. Formele discursului repetat și structurile asociative (cu o singură excepție – *lichid*, cu 31 de răspunsuri) transpun o altă viziune, metaforică sau pragmatică, după caz, despre apă.

Un fragment privitor la apă, selectat din județul Vâlcea de Teodor Bălășel și reprodus de Iuliu A. Zanne [6, p. 97], conturează imaginarul lingvistic al apei, așa cum apare și în structuri asociative și forme ale discursului repetat: *apa e sfântă pe lume, că dacă n-ar fi apa, n-ar*

mai fi nimic pe lume, ar fi pustiu... apa e curățenia lumii. Răspunsurile respondenților pentru cuvântul-stimul apă susțin aceeași viziune, apa asociindu-se cu viață (136), sursa vieții (4), existență (4), esența vieții (2) – în total 146 de asocieri din 728.

Apa se asociază și cu sfințenia: puritate (19), liniște (3), pur (3), agheasmă (2), cristal (2), curățenie (2).

Pe a doua poziție în șirul reacțiilor se situează lexemul sete (100), care se înscrie în relația necesitate–satisfacere. Pe aceeași linie de conținut vin răspunsurile a bea (4) și bea (3).

În proverbele românești, apa apare în același context cu focul (cuvânt pe care îl regăsim și în structura asociativă cu frecvența 8): toată apa stinge focul; apa, cât de turbure, tot stinge focul; apa depărtată nu stinge focul; a aduce apă după ce s-a stins focul.

Determinativele apei, în structurile asociative, sunt: rece (35), limpede (28), dulce (24), plată (15), curată (13), minerală (11), caldă (10), potabilă (10), curat (8), bună (7), lină (6), sărată (6), pură (5), vie (5), cristalină (3), sfințită (3), adâncă (2), chioară (2), curgătoare (2), multă (2) și marchează mai curând o apreciere pozitivă (mai puțin determinativul chioară).

Determinativul cel mai frecvent în structura proverbelor este lină, care însă dezvoltă o conotație accentuat negativă: mai mult să te temi de apa lină decât de cea turbure; nicio apă mai rea decât ceea ce doarme; apa lină mult te-nșală; ca apa lină nicio primejdie mai rea; apele line sunt adânci; apa lină spală țărâmul; apa lină face mult noroi, iar cea repede și pietrele le spală.

Un alt determinativ (interpretabil, de altfel, pentru că în română, luat izolat, cuvântul poate fi atât substantiv, cât și adjectiv), indicat frecvent ca reacție la stimulul apă, este lexemul mare (26), în proverbe fiind secundat de adjectivul mic: apele mici fac râurile mari; apele cele mari înghit pe cele mici; apele cele mai mici în cele mai mari se varsă.

Structurile asociative rețin întreaga rețea hidrografică: izvor (21), râu (17), fântână (11), lac (5), ploaie (4), val (4), ocean (2). În proverbe avem: a căra apă la puț; nu căra apă la fântână; a căra apă la râu.

E de consemnat și relația *apa–curge* (3) și, respectiv, proverbul *apa curge, pietrele rămân* (cu diferite variante: *apa curge și se duce, pietrele rămân pe loc; apa curge, arina rămâne*). Frecvență redusă în structura asociativă a acestei sintagme se explică prin faptul că verbul apare, în general, rar în structurile asociative românești ca reacții la substantive, probabil, și din motivul că substantivele în anchete sunt date la forma nearticulată, iar conjugarea cu un verb impune articularea lor.

2. *Șarpele* are imaginea unei vietăți dezagreabile atât în structurile asociative, cât și în proverbe. Asocierile leagă șarpele, în primul rând, de venin. Avem, astfel, reacțiile: *venin* (179), *veninos* (43), *otravă* (2) – 224 de asocieri din 787, adică aproximativ 1/3.

Starea pe care o generează șarpele este, în general, frica: *frică* (64), *pericol* (15), *teamă* (9), *spaimă* (7), *fobie* (3), iar proverbul dă măsura fricii: *șarpele se sperie de el însuși pielea lui când o vede spânzurată*.

Frica este motivată prin pericolul de a fi mușcat de șarpe. De aici, asocierile cu mușcătura: *mușcă* (4), *mușcătură* (3), *a mușca* (2), respectiv: *moarte* (4); *durere* (2) și utilizarea substantivului *șarpe* cu verbul *a mușca* în proverbe: *nu călca șarpele pe coadă, dacă nu vrei să te muște; șarpele, până nu-l calci pe coadă, nu se-ntoarce să te muște; cine pe șarpe de coadă îl apucă îndată se mușcă; pe cel ce-l mușcă șarpele și de șopârlă se teme; șarpele, cât de mult îl vei mângâia, el tot te va mușca; crește șarpele în sân ca mai bine să te muște; să nu te muște șarpele de limbă*.

Șarpelui îi sunt atribuite doar calități depreciative, fiind asociat cu: *rău* (28), *răutate* (12), *urât* (9), *urâtenie* (4), *scârbos* (6), *periculos* (5), *dușman* (4), *trădare* (3), *dușmănie* (2), *fioros* (2), *pervers* (2). Chiar și calitățile fizice consemnate sunt marcate disforic: *lung* (20), *rece* (19), *verde* (9), *alunecos* (8), *mare* (5), *solzi* (2), *piele* (4), *coadă* (2).

Calitatea *rece* este reținută și de proverbe: *îi trece un șerpe rece prin sân*. Iar dintre elementele fizicului, cel mai frecvent sunt vizate: *coada* – *nu călca șarpele pe coadă, dacă nu vrei să te muște; șarpele, până nu-l calci pe coadă, nu se-ntoarce să te muște; cine pe șarpe de coadă îl apucă îndată se mușcă; șarpele nu-și arată niciodată coada înainte; a călca șarpele pe coadă; capul* –

șarpe cu cap de muiere; șarpele, când îl doare capul, iese la drum; pielea – ca șarpele care și-a lepădat pielea; șarpele se sperie de însușii pielea lui când o vede spânzurată; gura – strigă și țipă ca din gură de șarpe.

În proverbe este invocat și adăpostul șarpelui: *în orice gaură poți găsi șarpe cât de mic; în orice gaură se vâra șarpe cât de mare; chiar din gaură de șarpe; a se ascunde în gaură de șarpe.*

O serie de asocieri reprezintă relația gen–specie: *reptilă* (34), *animal* (22), *târâtoare* (6), *vietate* (3); raportarea la alte specii: *șopârlă* (13), *râmbă* (2), *zmeu* (2); speciile șarpelui: *clopoței* (11), *viperă* (11), *boa* (9), *clopoțel* (4), *cobră* (4), *anaconda* (3), *cu clopoței* (2). Dacă sumăm diferitele denumiri ale aceleiași specii – *clopoței* (11), *viperă* (11), *clopoțel* (4), *cu clopoței* (2) – constatăm că cea mai vizată specie este *vipera*. Cuvântul se regăsește și în expresia *pui de viperă*, *viperă însemnând*, în general, „om rău”.

Asocierile înregistrează și valențele biblice ale cuvântului: *viclenie* (13), *viclean* (12), *șiret* (9), *păcat* (8), *măr* (5), *ispită* (4), *diavol* (4), *iad* (3), iar proverbul spune: *în pielea șarpelui se ascunde dracul.*

3. Cea mai frecventă reacție la cuvântul-stimul *gură* – *buze* (177) – trimite la sensul restrâns al acestuia: „buzele și deschizătura dintre ele”. Interpretarea anatomică continuă în șirul asociativ cu: *dinți* (92), *limbă* (59), *față* (14), *nas* (14), *organ* (13), *buză* (15), *cavitate bucală* (12), *dinte* (9), *om* (6), *corp* (4), *fată* (4), *orificiu* (3), *cap* (3).

Trăsăturile gurii sunt, în cea mai mare parte, negative: *mare* (126), *spartă* (47), *rea* (15), *spurcată* (11), *închisă* (3), *proastă* (3), *lungă* (2), *puturoasă* (2), *strâmbă* (2); mult mai rar pozitive: *dulce* (15), *de aur* (8), *aurită* (5), *bogată* (4) și nu vizează aspectul fizic decât în cazurile: *mică* (19), *frumoasă* (2).

Unele trăsături se regăsesc, numite direct sau doar sugerate, și în formele discursului repetat:

- *mare* (126): *a avea gură mare; în gura mare; pe același plan semantic se înscriu: gură lată; gură largă; + șură* (3): *are gura cât o șură;*

- *rea* (15): *gură rea, inimă rea; gura rea numai pământul o astupă; gura omului e iad: cât să-i dai tot zice: ad!; a fi rău de gură;*

- *strâmbă* (2): *gură strâmbă; gură desfrânată;*
- *puturoasă* (2): *gură împuțită; gura care e-mpuțită / altui e nesuferită; gura care singură pe sine se laudă pute;*
- *spartă* (47): *gură spartă;*
- *cască* (5): *gură cască; a rămas cu gura căscată; gură cască, semn de minte proastă; cine umblă cu gura căscată îi intră muștele;*
- *de aur* (8): *gură de aur;*
- *aurită* (5): *fe-ți gura aurită; parcă-i cu gura aurită;*
- *aprecieri pozitive reflectă și: a fi bun de gură; a avea gură dulce.*

Formele discursului repetat rețin și alte trăsături: *a avea gură de cârpă; toacă-gură; a avea gura slobodă; a avea gură chioară; gură strâmbă.*

În mod evident, atât în structurile asociative, cât și în formele discursului repetat, *gurii*, de fapt, vorbirii în general, i se atribuie calități negative.

Se pot distinge, în acest sens, al aprecierilor negative sau pozitive a *gurii* ca „vorbire”, prin alte structuri asociative:

- o serie de reacții cu semul [neutru]: *vorbire* (24), *cuvinte* (17), *a vorbi* (13), *cuvânt* (12), *voce* (11), *comunicare* (10), *grai* (10), *vorbi* (9), *glas* (6), *vorbește* (6), *vorbit* (6), *sunet* (4), *vorbăreț* (4), *vorbăreață* (3), *tace* (3), *discuții* (2);
- o serie de reacții cu semul [apreciere negativă]: *vorbăraie* (3), *bârfă* (2), *guraliv* (2), *vorbă multă* (2), susținută și de reacțiile *vorbă* (102), *vorbe* (54), dacă ținem cont de faptul că relația *vorbă-cuvânt* se înscrie în raportul sacru-prof়an.

Și dintr-un sens, și din altul reiese însă că gura este văzută, în primul rând, ca organ al vorbirii. Primordialitatea funcției de vorbire a *gurii* este susținută de preponderența reacțiilor cu semul [vorbire] și de prevalarea formelor discursului repetat în care lexemul face trimitere la vorbire. A se mai vedea, în acest sens: *gura taie mai mult decât sabia; gura îndulcește, gura amărăște; din gura omului bun vorbă rea nu iese niciodată; a unge cu ruga; din gură în gură; a sări cu gura; îi umblă gura ca*

râșnița; îi umblă gura ca o moară stricată; a vorbi cu gura altuia; a vorbi cu gura pe jumătate; a lua piatră în gură; a avea gura legată; a avea gura împruțită; a avea apă în gură; i-a venit apa la gură; îi taie gura-n săbii; îi taie gura în fier; îi taie gura; a vorbi cu două guri; cel ce gura nu-i tace ca rânduneaua vorba face; a-și pune lacăt la gură (căci gura aduce ura); pune frâu la gură și lacăt la inimă.

În formele discursului repetat, gură, prin structuri sintactice adversative, redă și trăsătura „fățarnic”: *frate-meu din gură, iar de la inimă foc și otravă; zici din gură că-ți sunt dragă, / limbă plină de otravă; din gură miere, iar din inimă otravă; din gură te unge și din inimă te frige; la gură ca un miel, iar la inimă lup întreg; lesne din gură, anevoie din mână; bun de gură, rău de mână.*

În afară de gura umană, individuală, proverbele românești și structurile asociative contrează și imaginea unei guri comune, a lumii: *frunză verde lobodă, / gura lumii-e slobodă; gura lumii slobodă; gura lumii nu o poți opri; ferească Dumnezeu de gura lumii; gura lumii numai pământul o astupă; gura lumii nici pământul nu o astupă; nu te lua după gura lumii că dai în gropi.*

Pe lângă funcția de asigurare a comunicării, gura este legată, în mod evident, și de alimentare. Avem, astfel, structurile asociative: *mâncare (92), hrană (6), gust (4), a mânca (4), foame (3), mănca (3), lingură (2), mănâncă (2)* și proverbele: *cască gura cât poți înghiți; mănâncă cu gura altuia; a lăsa gura apă după ceva; a-și pune gura la cale; gură de om / gură de câine / cere pâine; după gură lingură.*

O funcție reținută de structurile asociative este cea a sărutului: *sărut (93); pupic (2); iubire (2).*

4. Asocierile și proverbele circumscrise lexemului *bătrân* denotă câteva atitudini:

- apreciere, prin reacțiile: *înțelept (47), înțelepciune (22), experiență (10), deștept (3)*, respectiv: *cuvântul bătrânului miroase;*

- compasiune: *neputincios (15), bolnav (8), neajutorat (8), respect (6), chinuit (4), milă (4), neputință (4), jale (2), tristețe (2), amărât (2)*, respectiv: *cinstește pe bătrâni, căci și tu poți fi bătrân; a fi bătrân uitat;*

- dezaprobarea, mult mai rar prin structurile asociative: *boșorog* (2); *nebun* (2) și mult mai frecvent prin formele discursului repetat: *vai de ceea ce cade pe mână de om bătrân; omul bătrân și nebun leagă-l de gard și dă-i fân; bătrânii pe la sfârșit ca copii de-a bușelea; bătrânii satului ca câinii la o turmă; om bătrân și cu minte de copil.*

Structurile asociative conturează o imagine mult mai complexă a bătrânului comparativ cu proverbele. Prima reacție ca frecvență este lexe-mul *moș* (100), care în română desemnează atât „bărbatul (mai) în vârstă”, cât și – în uz mai restrâns – reprezintă un apelativ cu care cineva mai tânăr se adresează unui bărbat mai în vârstă. Șirul sinonimic continuă cu *moșneag* (17), *bunic*, în cele mai diverse forme, ca și corelare a vârstei umane cu structura familiei: *bunic* (46), *bunici* (18), *bunel* (14), *bunica* (7), *bunicul* (5), *bunei* (4), *tataie* (3), *bunelul* (2), *bunică* (2). Elementul definitoriu al *bătrânului* este, conform structurilor asociative, vârsta: *vârstă* (11), *trecut* (8), *etate* (4), *timp* (4), *om în vârstă* (2), *trecut prin viață* (2), *sfârșit* (4); iar alte attribute sunt: *barbă* (10), *pensie* (7) – *pensionar* (4), *alb* (6) – *cărunt* (6) – *sur* (3) – *păr alb* (2), *baston* (4) – *cârjă* (2), *ochelari* (3), *riduri* (13) – *rid* (3) – *zbârcit* (2).

A doua reacție ca frecvență este bazată pe raportul de antonimie *bătrân–tânăr*: *tânăr* (68). Raportul antonimic apare și în proverbe prin contrapunerea celor două vârste într-un raport sintactic adversativ: *bătrânii sunt între bătrâni și tinerii între tineri; bătrânul iubește pentru tânăr, iar tânărul pentru bani.*

5. Vorbitorii de limba română asociază cuvântul *război* cu *pace* (92), care desemnează starea opusă conflictului militar. A doua asociere ca frecvență transpune o apreciere accentuat negativă: *sânge* (55 + *sângeros* – 5), conotația negativă fiind, în general, dominantă pentru structura asociativă a cuvântului *război* în mentalul românesc. Războiul se asociază, în mentalul românesc, cel mai adesea, cu violența și moartea: *sânge* (55), *sângeros* (5), *omor* (4), *omori* (3), *moarte* (49), *morți* (9), *crime* (5), *crimă* (2), *tragedie* (4). Determinativele războiului sunt: *crâncen* (4), *crunt* (2), adjective ce selectează în structura lor lexicală semul [+violență], și *rău* (4), care, secundat de substantivul *răutate* (9), își accentuează semnificația „care face, în mod obișnuit, neplăceri

altora”. Neavând justificări, în mentalul colectiv românesc războiul este calificat și drept *prostie* (3).

Câteva serii sinonimice perimetrează, în gradație, implicațiile războiului:

- la nivel de emoție: *neliniște* (8) – *necaz* (3) – *frică* (3) – *teamă* (6) – *groază* (4);

- la nivel de sentiment: *dușmănie* (3) – *ură* (12) – *furie* (2);

- la nivel de stare: *tristețe* (6) – *durere* (41) *suferință* (9);

- la nivel de consecințe: *distrugere* (6) – *dezastru* (4) – *haos* (8).

Puținele reacții care pot fi considerate neutre se referă la „uneltele” războiului: *arme* (36), *armă* (9), *sabie* (3); forțele implicate: *armată* (10), *bărbat* (2), *militari* (2), *militar* (2), *dușman* (2), *soldați* (6), *soldat* (8), *oameni* (4); situațiile tactice: *atac* (2), *luptă* (58), *lupte* (5), *bătălie* (9).

Numele proprii, reacții la stimulul *război*, sunt *Hitler* (4), *Rusia* (4), *Ucraina* (2), ultimele două făcând – e de presupus – referire la conflictul armat din zonă, iar ultimul – la al Doilea Război Mondial. Sporadic, printre numele proprii apar: *Putin* (1) și *Decebal* (1), *Afganistan* (1), *Vietnam* (1) și *Germania* (1).

În structura proverbelor *război* se leagă mai curând de vitejie: *la război înapoi / și la pomană dă năvală; la războiu coadă și la fugă fruntea; voinic la danț și la războiu în lanț; după război se vede capul viteazului și urma fricosului; numai la război se cunosc vitejii; după război mulți viteji se gălesc.*

6. Structura asociativă a cuvântului *ac* se suprapune pe definiția acestuia: mica ustensilă de oțel, subțire, ascuțită și lustruită, prevăzută cu un orificiu prin care se trece un fir, care servește la cusut: *mic* (25), *instrument* (6) + *obiect* (4), *subțire* (26), *ascuțit* (43), *gaură* (3), *ață* (263) + *fir* (3), *coase* (16) + *cusut* (14) + *cusătură* (10). Funcția primară a acului, ustensilă care servește la cusut, este vizată și prin asocierile: *croitorie* (7), *croitor* (6), *haină* (6), *haine* (6), *cojoc* (5), *șesătură* (3), *de kojoc* (2), *croitoreasă* (2), *croșetare* (2).

Polisemia cuvântului *ac* se conturează prin: *albină* (17), *arici* (5), *seringă* (5) + *injecție* (6).

Accidental, acul înțeapă și provoacă durere, de aici asocierile: *înțepătură* (50) + *înțepat* (15) + *înțeapă* (13) + *înțepător* (5) + *înțeapa* (4), *împunge* (5) + *împuns* (3) + *împunsătură* (2) și *durere* (40) + *dureros* (2), *sânge* (15), *frică* (4), *pericol* (2).

Dimensiunea *mic*, reținută și de structurile asociative (*mic* – 25), este alăturată funcției acestuia de a coase (*coase* – 16, *cusut* – 14, *cusătură* – 10) și finalității (*haine* – 16, *haină* – 16) în proverbul: *acul este mic, dar scumpe haine coase* (sens circumscris și proverbului: *acul e mic, face lucruri mari*).

E lucru știut că pentru a coase un cojoc este nevoie de un ac anume. De aici expresia *a avea ac de cojoc* sau: *cum e acul și cojocul*; *a avea ac de cojocul cuiva* și structurile asociative: *cojoc* (5), *de cojoc* (2), *de cojocul tău*.

7. Verbul *a bea* generează o serie de structuri asociative lineare, dictate de valența sa combinatorie, care impune, atunci când nu este folosit cu valoare absolută, prezența obiectului direct. Se poate distinge, în acest sens:

- o serie a băuturilor nealcoolice: *apă* (250) – prima și cea mai frecventă reacție (250 de reacții din 792), *suc* (29), *ceai* (17), *cafea* (8), *lapte* (7), *Coca-Cola* (6), *apa* (4);

- o serie a băuturilor alcoolice, cu 161 de reacții însumate: *vin* (60), *alcool* (31), *țuică* (7), *vodcă* (4), *palincă* (2), *vin roșu* (2), *whisky* (2), susținută de alte 53 de cuvinte-reacții care conțin semul [alcool]: *alcoolic* (9), *mult* (7), *beat* (5), *beție* (5), *consumă* (5), *cinstește* (4), *consuma* (4), *a consuma* (2), *dependență* (2), *distracție* (2), *relaxare* (2), *servește* (2), *servi* (2), *viciu* (2).

Elementele din prima serie sunt preponderente: 321 față de 214 reacții în seria a doua.

Din 41 de proverbe înregistrate de Iu. Zanne, doar 5 nu se referă la alcool, ci, în mod explicit, la *apă* (*s-o bei într-un pahar cu apă*; *s-o bei cu*

lingura de apă; l-ar be într-o lingură de apă; cât ar be o lingură de apă), iar 36 de proverbe denotă dezaprobarea fenomenului.

Compararea structurilor asociative și a formelor discursului repetat, pe de o parte, pune în evidență existența unor continuități și discontinuități în evoluția imaginarului lingvistic, iar pe de altă parte, permite formularea unor ipoteze privind structurarea acestuia. Astfel, dintre elementele comparate, *apă, șarpe, gură, ac* își mențin configurația imuabilă, iar *bătrân, război, bea* prezintă discontinuități.

Imuabilitatea lexemelor din prima categorie se explică, credem, diferit:

- *apă, șarpe, gură* sunt elemente centrale ale imaginarului, care se modifică mai lent: fiind „unul din cele 4 elemente esențiale din care s-a clădit universul în miturile cosmogonice ale popoarelor lumii”, *apa* „e simbolul materiei prime, al stihiei regenerării și al izvorului vieții”; *șarpele* este simbolul creștin al răului [7, p. 38]; *gura* este organ al vorbirii și al nutriției, fiind și „simbolul forței creatoare, al medierii, dar și al distrugerii” [7, p. 171];

- *ac* este un element periferic al imaginarului, slab marcat simbolic, iar acul ca ustensilă nu-și modifică funcționalitatea în experiența socială.

Muabilitatea elementelor din a doua serie are, de asemenea, explicații diferite:

- *bea* prezintă discontinuități, în primul rând, în virtutea modificării câmpului semantic *băuturi*, condiționată de evoluția socială;

- *bătrân* și *război* trimit la realități marcate social, care depind: primul – de structura socială și de poziția bătrânului acceptată în societate, iar al doilea – de frecvența fenomenului și impactul acestuia; modificarea valențelor sociale ale acestor elemente se repercutează asupra configurației lor imagistice.

**Referințe
bibliografice**

1. Wilhelm von Humboldt, *Despre diversitatea structurală a limbilor și influența ei asupra dezvoltării spirituale a umanității*. Versiune românească, introducere, notă asupra traducerii, tabel cronologic, bibliografie și indici de Eugen Munteanu, Editura Humanitas, București, 2008.
2. Eugeniu Coșeriu, *Lecții de lingvistică generală*. Traducere din limba spaniolă de Eugenia Bojoga. Cuvânt înainte de Mircea Borcilă, Chișinău, Editura ARC, 2000.
3. Ion Oprea, *Lingvistică și filozofie*, Iași, Institutul European, 1992.
4. Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor*. Vol. I-X. Prefață de G. Dem. Teodorescu, București, Socec, 1895-1903.
5. Gheorghe Popa, Ala Sainenco, Valentina Prițcan et al., *Dicționarul asociativ al limbii române*. Volumul I, Editura Junimea, Iași, 2016.
6. Iuliu A. Zanne, *Op. cit.*
7. Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri*, Vox, București, 2007.
8. Ivan Evseev, *op. cit.*

Cristinel MUNTEANU

„A spune lucrurile așa cum sunt...”. Conversații cu Eugeniu Coșeriu

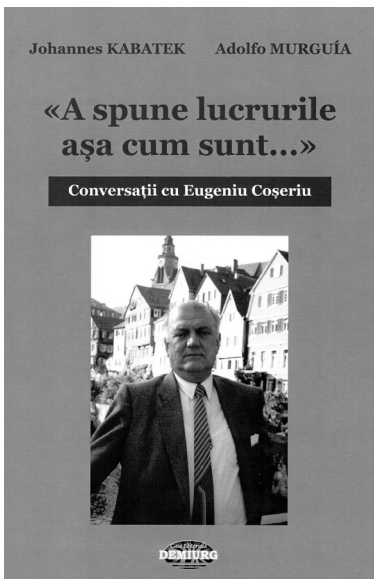

Cr. M. – conf. univ. dr. drs. (doctor în filologie și în filosofie al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași); predă la Universitatea „Danubius” din Galați discipline din sfera științelor limbajului și ale comunicării. A publicat ca autor: *Sinonimia frazeologică în limba română* (2007), *Lingvistica integrală coșeriană* (2012), *Frazeologie românească. Formare și funcționare* (2013); *Tradition and Innovation in Language and Linguistics* (2017), iar ca editor: Tobias Peucer, *Despre relațiile jurnalistice* (2008), B. P. Hasdeu, *Studii de știința limbii* (2013), E. Coșeriu, H. Geckeler, *Orientări în semantica structurală* (2016; trad. de Cr.M.) etc. Este, de asemenea, autorul a peste 150 de articole și comunicări. Domenii de interes: filosofia limbajului, teoria limbii, semantică, frazeologie, hermeneutică, lingvistica textului.

La Iași, în 2017, a fost publicată versiunea românească¹ a unei cărți apărute în limba germană în 1997 (*Die Sachen sagen wie sie sind... Eugenio Coseriu im Gespräch*)². Este vorba despre un consistent volum de interviuri pe care savantul Eugeniu Coșeriu (1921-2002) le-a acordat profesorilor Johannes Kabatek și Adolfo Murguía pe parcursul unor săptămâni din verile anilor 1994 și 1995. Dat fiind conținutul valoros al acestor „conversații”, un atare eveniment editorial s-ar fi cuvenit să aibă loc mult mai devreme. Dar, chiar și cu o întârziere de 20 de ani (în preajma comemorării a 15 ani de la dispariția marelui lingvist), apariția cărții „**A spune lucrurile așa cum sunt...**” **Conversații cu Eugeniu Coșeriu** merită să fie semnalată, mizând pe faptul că lectura acesteia își va produce efectele scontate în mințile receptive. De altminteri, să notăm în treacăt că traducerea românească efectuată de Adrian Turculeț și Cristina Bleorțu este prima versiune a „dialogurilor” publicată într-o limbă romanică (și, totodată, limba maternă a celui interviuat), nu peste multă vreme urmând să apară atât o traducere în spaniolă, cât și una în portugheză³, ambele supervizate de Johannes Kabatek.

Cineva ar putea să facă observația că avem deja niște interviuri coșeriene realizate sub forma unor cărți, acordate de autor (direct în româ-

nește) fie profesorului Nicolae Saramandu (*Lingvistica integrală*, 1996), fie universitarilor Gheorghe Popa, Maria Șleahțișchi și Nicolae Leahu (*Universul din scoică*, 2004). Pe lângă acestea, mai există numeroase scurte interviuri tipărite în revistele de cultură din România și Republica Moldova, interviuri din a căror selecție s-ar putea lesne alcătui o interesantă și folositoare antologie coșeriană. Totuși, spre deosebire de cărțile-interviu mai sus menționate, „*A spune lucrurile așa cum sunt...*”⁴, dincolo de numărul sporit de pagini, se concentrează în proporție însemnată și pe biografia semnificativă a lui Coșeriu, nu doar pe datele esențiale ale doctrinei sale lingvistico-filosofice. Mai mult decât atât, și în secvențele pronunțat teoretice (inclusiv de epistemologie a lingvisticii) vom putea descoperi elemente inedite, care nu au fost abordate sau dezvoltate în alte interviuri.

Nu îmi propun să scriu aici o recenzie amănunțită⁵. Mă voi mulțumi, mai degrabă, să semnalez unele aspecte și secvențe relevante. Conținutul propriu-zis al volumului este indicat sugestiv de titlurile celor 14 capitole: (I) *România*; (II) *Italia*; (III) *Uruguay*; (IV) *Tübingen*; (V) *Manuscrisele inedite*; (VI) *Construcție și elaborare*; (VII) *Lingvistica integrală*; (VIII) „*A spune lucrurile așa cum sunt*”; (IX) *Libertate, normă, istorie, interpretare*; (X) *Corect și exemplar*; (XI) *Heidegger, Wittgenstein*; (XII) *Despre*

receptare și critică; (XIII) *Alteritate*; (XIV) *Starea actuală a lingvisticii*. Pe lângă vechiul *Cuvânt-înainte* semnat în 1997 de Kabatek și Murguía, au fost adăugate o *Notă despre traducere* (de Adrian Turculeț) și o *Notă preliminară* (elaborată de Johannes Kabatek special pentru ediția românească). În plus, cele două *Anexe* (I: *Tabel cronologic*; II: *Catalogul scrierilor lui Eugeniu Coșeriu*) au fost amplificate pentru a fi aduse la zi. Un *Indice de termeni și concepte* și un *Indice de nume și persoane* (indici care nu se găseau în ediția originală germană) completează în mod fericit și util informațiile despre opera lui Coșeriu plasate în partea finală a cărții.

În *Nota* sa, profesorul Turculeț declară următoarele: „Inițiativa traducerii în română aparține Cristinei Bleorțu [...]; ea mi-a scris, pe la mijlocul lui noiembrie trecut, că a început să lucreze la traducerea în limba română a variantei spaniole, propunându-mi «să revizuiți ce am tradus și să terminați de tradus cartea». Ea a tradus 10 capitole din spaniolă în română, iar eu am tradus celelalte patru capitole din germană și am refăcut traducerea din spaniolă, neprelucrată, a Cristinei Bleorțu, confruntând-o cu originalul german.” (p. vii).

Deși traducerea făcută direct de pe originalul german abia dacă reprezintă un sfert din numărul total de pagini (ceea ce i-ar putea îndemna pe unii să creadă că unele principii traductologice au fost astfel încălcate), totuși faptul că restul traducerii a fost verificat cu atenție de Adrian Turculeț (ale cărui seriozitate și acribie nu pot fi puse la îndoială) constituie o garanție că produsul rezultat este unul demn de încredere. De altfel, parcurgându-l, cunoscătorii doctrinei lingvistice a lui Coșeriu vor recunoaște că au de-a face, într-adevăr, cu un text coșerian (ceea ce înseamnă că, înainte de toate, au fost respectate opțiunile lui Coșeriu pentru transpunerea adecvată a terminologiei sale lingvistice în românește)⁶. În acest punct, Coșeriu ar fi ținut să reamintească, probabil (cum o face, de pildă, într-o notă de subsol din *Sprachkompetenz*), ceea ce scrisese Hegel sub un portret de-al său: „Cine mă cunoaște, aici mă recunoaște”.

Unul dintre capitolele de un real interes este cel dintâi, intitulat simplu *România*, prin acest nume înțelegându-se, însă, România Mare, de după 1918, cea care cuprindea Moldova de Sus în care s-a născut (la 27 iulie 1921) Eugeniu Coșeriu. Capitolul în cauză este cel mai amplu din întregul volum, întinzându-se pe nu mai puțin de 40 de pagini! Aici Coșeriu rememorează prima parte a vieții sale, până la 19 ani, când – câștigător

al unei burse – va părăsi România pentru a studia în Italia. Sunt evocați părinții și sora, învățătorul, profesorii din liceu, unii colegi ș.a.m.d., sunt descrise meleagurile natale și cele învecinate. Sunt enumerate o serie de personalități marcante ale culturii române, născute (în număr vrednic de mirare) în nordul țării (pe „o fâșie a pământului românesc binecuvântată de Dumnezeu”): Hasdeu, Eminescu, Creangă, Sadoveanu, Stere, Enescu, Iorga și alții. Este evidențiat nivelul extrem de ridicat al școlii românești din acea perioadă (îndeosebi al celei de la Bălți). Este prezentată apoi universitatea ieșeană din timpul studenției viitorului savant, relația acestuia cu profesori de prestigiu, precum G. Călinescu, Petru Caraman, Iorgu Iordan etc. Nu este aici locul pentru a reda în detaliu conținutul respectivului capitol, însă cred că de pe urma lecturii sale (măcar ca document istoric) ar avea de profitat orice om de cultură român (indiferent dacă acesta este preocupat de învățăturile lingvistice coșeriene sau nu).

Așa cum spuneam, toate capitolele aduc (în raport cu alte interviuri) – într-o măsură mai mare sau mai mică – informații insolite despre biografia și opera lui Coșeriu. În funcție de interes, fiecare cercetător/lingvist (familiarizat cu lingvistica integrală coșeriană) va găsi noi exemple și fapte suplimentare menite să confirme ori să lumineze dintr-un alt unghi principiile, conceptele și distincțiile fundamentale lansate de Coșeriu. În ceea ce mă privește (date fiind preocupările mele recente), dacă ar trebui să aleg un capitol (și numai unul) dintre cele „teoretice”, care să mă fi impresionat în mod deosebit – chiar și după aproape 20 de ani de lecturi coșeriene –, acesta ar fi capitolul al IX-lea (*Libertate, normă, istorie, interpretare*), în special cu cea de-a doua parte a sa (p. 156-168), în care se spun lucruri extraordinare despre știința hermeneuticii.

În încheiere, se cuvine să subliniem marele serviciu pe care Adrian Turculeț și Cristina Bleorțu îl fac culturii noastre prin traducerea și publicarea acestei cărți. Nu în ultimul rând, trebuie apreciate condițiile grafice excelente în care a apărut această lucrare la Casa Editorială Demiurg: pe o hârtie foarte bună, cu copertă tare/cartonată („hardcover”) și supracopertă. Totuși, întrucât prețul volumului este destul de „pipărat” în această formă (pentru piața noastră de carte), poate că ar fi binevenită realizarea, în paralel, și a unei ediții broșate, mai puțin costisitoare (după modelul editurilor occidentale). În felul acesta, ideile coșeriene ar avea posibilitatea să-și deschidă drum spre mai mulți (tineri) cititori.

Note ■

¹ Johannes Kabatek, Adolfo Murguía, „*A spune lucrurile așa cum sunt...*”. *Conversații cu Eugeniu Coșeriu*, Traducere, indici și completări bio-bibliografice de Adrian Turculeț și Cristina Bleorțu, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2017 (277 + xviii pag.).

² Johannes Kabatek, Adolfo Murguía, »*Die Sachen sagen wie sie sind...*«. *Eugenio Coseriu im Gespräch*, Gunter Narr Verlag, Tübingen, 1997.

³ Adrian Turculeț (în *Notă despre traducere*) precizează: „În prezent, sunt anunțate alte două traduceri: una în portugheză, efectuată de Jaime Ferreira da Silva, și o versiune spaniolă, tradusă indirect, din varianta portugheză menționată, de către Cristina Bleorțu și Alba García Rodríguez.” (p. vii).

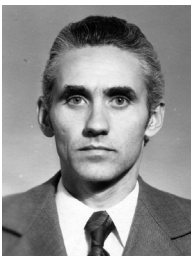
⁴ Titlul cărții, „*A spune lucrurile așa cum sunt...*”, este o formulă dintr-un dialog al lui Platon, *Sofistul* („*ta ónta hos éstin légein*”), formulă pe care Coșeriu o amintea frecvent când expunea *principiul realismului* (unul dintre cele cinci principii pe care le-a urmat în cercetare).

⁵ Fac mențiunea că, sub titlul *Dialoguri cu Eugeniu Coșeriu în limba germană*, Eugenia Bojoga a publicat (în „*Contrafort*”, nr. 10-11, 2003) o descriere (destul de detaliată, pe alocuri) a versiunii germane originare (vezi <http://www.contrafort.md/old/2003/108-109/622.html>).

⁶ M-am convins de acest lucru când am citit cu atenție întregul text în calitatea mea de referent științific al cărții (celălalt referent științific fiind doamna prof. univ. dr. Sanda-Maria Ardeleanu).

Andrei CRIJANOVSCI

Catedra *Eugenio Coseriu*, la Montevideo

A.C. – lingvist-lexicograf, filolog; profesor de limbi romanice. Autor: *Manual elemental de gramática histórica española, Dicționar de dificultăți ale limbii române, Profesorul Nicanor Rusu*. Coautor: *Antologia de la Literatura Española* (2 vol.).

O știre mult așteptată ne-a parvenit în toamna anului trecut – din mica țară latinoamericană, Uruguay, – despre înființarea la Universitatea din Montevideo a CATEDREI LIBERE DE STUDII UMANISTICE „EUGENIO COSE-RIU”. După cum bine se știe, în această Uni-versitate, după studiile făcute în Italia, obținând două doctorate – unul în Litere în 1944, altul în Filosofie în 1949 –, Eugeniu Coșeriu a lucrat ca profesor de Lingvistică generală și indoeuropeană și a fost numit primul director și fondator al Departamentului de Lingvistică al Institutului de Filologie al Universității.

Anume anii montevideeni (1951-1962) sunt cea mai fecundă perioadă a creației marelui nostru compatriot, ani în care au fost scrise lucrările originale de amploare: *Sistem, normă și vorbire* (1952), *Formă și substanță ale sunetelor limbajului* (1954), *Geografie lingvistică* (1956), *Logicism și antilogicism în gramatică* (1957), *Determinare și cadru* (1957), *Sincronie, diacronie și istorie* (1958), *Teorie a limbajului și lingvistică generală* (1962). Aceste lucrări fundamentale au servit drept punctul de plecare a ceea ce E. Coșeriu a creat ulterior, de-a lungul vieții sale.

Inițiativa fondării *Catedrei* a venit din partea Fa-cultății de Studii Umanistice și ale Educației a

Universității Republicii Uruguay, a Universității din Chile și a Universității din Córdoba (Argentina).

Obiectivele principale ale *Catedrei „Eugenio Coșeriu”* sunt de a evoca și cinsti memoria ilustrului filolog și umanist, de a promova și stimula studiile și cercetările asupra operei sale, de a continua investigația temelor care l-au preocupat toată viața.

Inaugurarea *Catedrei* s-a desfășurat într-o sesiune specială, în zilele de 10 și 11 august 2017, cu o largă participare a academicienilor, profesorilor și cercetătorilor, toți sau aproape toți elevi ai lui Eugeniu Coșeriu, din Germania, Brazilia, Argentina, Chile și Uruguay.

În cadrul sesiunii de inaugurare s-au ținut conferințe, comunicări și mese rotunde ale participanților. Conferința inaugurală „Coseriu, Montevideo și Lingvistica secolului XX” a fost prezentată de Johannes KABATEK, profesor de Lingvistică iberoromantică și de Lingvistică romanică a Universității din Zürich, membru corespondent al Academiei Regale din Spania și al Academiei Regale din Galicia, director al *Arhivei Eugen Coșeriu din Tübingen*, care a menționat că „anii perioadei din Montevideo au fost ani de o incredibilă activitate intelectuală, activitate a unui geniu, care în scurt timp, dotat cu o rară inteligență, viziune și neobosită muncă [Profesorul E. Coșeriu] a creat un centru, o școală, o operă durabilă și a pus bazele pentru o lingvistică nouă, cea pe care el însuși o va numi mai târziu *Lingvistică integrală*”.

Johannes KABATEK a petrecut ultimii 18 ani ai vieții lui Coșeriu în strâns contact cu savantul. A fost discipolul său, prieten și moștenitor al catedrei sale de la Tübingen. Înainte de moartea sa, Coșeriu i-a cerut să-și asume testamentar rolul de custode al operei sale, fapt care a fost acceptat. „De atunci se lucrează la constituirea Arhivei moștenirii științifice, care include lucrări publicate și nepublicate ale lui Coșeriu. Deja se află în lucru o serie de activități comemorative legate de centenarul nașterii lingvistului” [în anul 2021], care vor include, fără îndoială, *Montevideo, loc cheie pentru crearea și dezvoltarea operei sale*” – conchide J. Kabatek. „Prin crearea Catedrei, – a subliniat vorbitorul, – se aduce omagiu unuia dintre cei mai de seamă intelectuali ai secolului XX... Opera lui Coșeriu, care a marcat generații de lingviști, este durabilă și enciclopedică și, prin propriul potențial inerent, ea va descoperi diferite noi aspecte. Coșeriu deja este un clasic, dar mai este mult Coșeriu necunoscut, încât sunt sigur de marele său viitor”.

O masă rotundă din cadrul sesiunii de inaugurare a *Catedrei* a fost moderată de prof. Adolfo ELIZAINCIN, fost elev al lui Coșeriu, actualmente președinte al Academiei Naționale de Litere a Republicii Uruguay și profesor la Universitatea din Montevideo, membru al Comisiei Coordonatoare a *Catedrei* înființate, care a spus că și ceilalți inițiatori și membri ai Comisiei, ca și el, au fost elevii lui E. Coșeriu. El și-a exprimat regretul că „în America Latină, unde E. Coșeriu a fost stabilit și a ținut cursuri, prelegeri, conferințe științifice practice în toate țările latinoamericane, nu s-a făcut nimic pentru a-i cinsti memoria și a-i continua opera lingvistică”, spre deosebire de Europa, unde există o Catedră (la Cluj, România), se organizează congrese, conferințe, colocvii, se editează cărți și reviste.

Discuția în cadrul mesei rotunde s-a axat pe tema „HISPANICUM EST, NON LEGITUR. Receptarea operei coșeriene”. Fraza în latină îi aparține lui Coșeriu însuși, în traducere: „Este în spaniolă, nu se citește”, spunea lingvistul. După spusele lui A. Elizaincin, aceasta servește pentru a reflecta asupra a ceea ce s-a întâmplat cu opera lui Coșeriu.

„A scris, aproape toată opera sa, în spaniolă, apoi în franceză și în germană; nu în engleză. Nu are decât două-trei articole sau lucrări în engleză. E un fapt regretabil azi, dar limba de comunicare științifică unică este engleza, ceea ce a contribuit, după părerea mea, la o difuzare limitată a operei sale”, a opinat prof. A. Elizaincin.

Au urmat și alte conferințe și mese rotunde, moderate de:
 Angela SCHROTT (Univ. Kassel, Germania),
 M. Viramonte de ÁVALOS (Univ. Naț. din Córdoba, Argentina),
 A.M. OLIVIER (Univ. din Chile și Acad. de Limbă),
 Oscar SARLO (Univ. din Montevideo și Acad. Naț. de Litere),
 Andrés de AZEVEDO (Univ. din Montevideo),
 Cristina ALTMAN (Univ. din São Paulo),
 Brenda LACA (Universitatea Paris-VIII și Universitatea din Montevideo).

Salutăm din toată inima crearea CATEDREI „EUGENIO COSERIU” la Montevideo, considerând-o un act reparatoriu necesar față de memoria ilustrului filolog și umanist, față de inestimabila sa moștenire științifică.

En buena hora, CÁTEDRA „EUGENIO COSERIU”!

Alexei MATEEVICI
Basarabenilor

Să știți: de nu veți ridica
Din sânul vostru un proroc,
În voi viața va seca,
Zadarnic soarta veți ruga,
Căci scoși veți fi atunci din joc
Și-ți rămânea făr' de noroc.

Din cheag de lacrimi, de dureri,
Din trăsnet de mânie sfântă,
Și din nădejdi și zbuciumări,
Din năzuinți și frământări
El trebui facla să-și aprindă
Și-n el pe toți să vă cuprindă.

Și-n țara voastră va purcede
Pe drum de spini și chinuire
Cu gloata celor cari l-or crede;
Și duh aprins de înnoire
Va duce-n propovăduire.

El jalea vechilor câmpii
Numa-ntr-o lacrimă va strânge,
Din spic, din strugurul de vii
În stropi va scurge ape vii:
Din spic – sudori, din viță – sânge
Le va sorbi și nu-ți mai plânge,
C-atunci sorbiții stropi vor arde
Din țară toată vrăjmășia,
Clevetitori, dușmani de moarte,
Și cei cu limbi în două sparte
Atunci vor căuta frăția
Și lepăda-vor viclenia.

Și toți veți fi un gând ș-un nume
Și înfrățiți veți făuri
Un viitor mai bun în lume,
Iar el va ști să vă îndrume
Acolo, unde va zări
C-a voastră stea va răsări.

Dar știți: de nu veți ridica
De printre voi pe-acest proroc,
În voi viața va seca,
Zadarnic soarta veți ruga,
Căci scoși veți fi atunci din joc
Și-ți rămânea fără noroc.

Andrei CIURUNGA

Nu-s vinovat față de țara mea

La ora când cobor, legat în fiare,
să-mi ispășesc osânda cea mai grea,
cu fruntea-n slavă strig din închisoare:
– Nu-s vinovat față de țara mea.

Nu-s vinovat că mai păstrez acasă
pe-un raft, întâiul meu abecedar
și că mă-nchin când mă așez la masă,
cuvincios ca preotu-n altar.

Nu-s vinovat că i-am iubit lumina
curată cum în suflet mi-a pătruns,
din via dată-n pârg sau din grădina
în care-atâția șerpi i s-au ascuns.

Nu-s vinovat că-mi place să se prindă
rotundă ca o țară hora-n prag,

sau c-am primit colindători în tindă,
cum din bunic în tată ne-a fost drag.

Nu-s vinovat că toamnele mi-s pline
cu tot belșugul, de la vin la grâu,
și c-am chemat la praznic pe oricine,
cât m-am știut cu cheile la brâu.

Dac-am strigat că haitele ne fură
adâncul, codrii, cerul stea cu stea
și sfânta noastră pâine de la gură –
nu-s vinovat față de țara mea.

Nu-s vinovat c-am îndârjit șacalii
când am răcnit cu sufletul durut
că nu dau un Ceahlău pe toți Uralii
și că urăsc hotarul de la Prut.

Pământul meu, cum spune și-n izvoade,
l-a scris pe harta lumii Dumnezeu,
și câți prin veacuri au venit să-l prade
îl simt și-acum pe piept cât e de greu.

De-aceea când cobor legat în fiare,
împovărat de vina cea mai grea,
cu fruntea-n slavă gem din închisoare:
– Nu-s vinovat față de țara mea.

Grigore VIERU
Sunt naționalist

Da,
 Îmi iubesc mama.
 (E un păcat?)
 Și pruncii.
 Și frații.
 Și cerul de ametist.
 Ca rezumat,
 Sunt na-ți-o-na-list!

Da,
 Graiul mi-i sfânt –
 În viața mea
 El nu este un simplu turist,
 E chiar Patria.
 Într-un cuvânt,
 Sunt na-ți-o-na-list!

Da,
 Urăsc pe mancurt.
 Mi-i dragă doina
 Prin care exist.
 Nu mă târâi slugarnic.
 Pe scurt,
 Sunt na-ți-o-na-list!

Da,
 Hora nu vreau
 Să o schimb
 Pe cazacioc ori pe twist.
 Port suferința de neam
 Ca pe un nimb.
 Sunt na-ți-o-na-list!

Da,
Afirm că-i prea mult
Verde-n drapel,
Avem un drapel
Prea materialist.
Mai așterneți niște
Cer visător peste el.
Sunt na-ți-o-na-list!

Da,
Nesocotesc tigvele seci
Care vor să mă cârmuie
Ca artist.
Mai trag cu ochiul
La istoria noastră. Deci
Sunt na-ți-o-na-list!

Da,
N-am vrut să mă însoțesc
Cu Satan
N-am prăjit creieri umani
Pe unt polițist.
Omenește întreb:
De ce am murit în Afganistan?!
Sunt na-ți-o-na-list!

Da,
Vremea în care trăim
E tot mai isterică,
Îmi vine să urlu
În muzeul satului
Cu profil ateist:
„Scoateți
Mitraliera
Din biserică!”
Sunt na-ți-o-na-list!

Da,
Te întreb pe tine,
Binevoitorule,
Care-ai adus tutunul și pesticidele:
Ce ai cu surorile noastre
Din câmpul cel trist –
Ai primit vreun ordin cumva,
Ți-a ordonat cineva: ucide-le?!
Sunt na-ți-o-na-list!

Da,
Sunt contra
Pleveii migratoare
Care se crede
Un dar minunat.
Sunt contra să prăsiți la noi
Uzina de calculatoare –
N-am ce să număr, tovarăși,
Aproape totul
Mi s-a luat

Da,
Aproape totul
Mi s-a răpit.
La curgerea Prutului meu
Nu pot nici măcar să asist.
Totuși
Viața mi-i dragă,
Merg spre dânsa grăbit.
Sunt na-ți-o-na-list!

Scrisoare din Basarabia

Cu vorba-mi strâmbă și pripită
Eu știu că te-am rănit spunând
Că mi-ai luat și grai și pită
Și-ai năvălit pe-al meu pământ.
În vremea putredă și goală
Pe mine, frate, cum să-ți spun,
Pe mine m-au mințit la școală
Că-mi ești dușman, nu frate bun.

Din Basarabia vă scriu,
Dulci frați de dincolo de Prut.
Vă scriu cum pot și prea târziu,
Mi-e dor de voi și vă sărut.

Credeam ca un noroc e plaga,
Un bine graiul cel sluțit.
Citesc azi pe Arghezi, Blaga –
Ce tare, Doamne-am fost mințit!

Cu pocăință nesfârșită
Mă rog iubitului Iisus
Să-mi ierte vorba rătăcită
Ce despre tine, frate, am spus.

Din Basarabia vă scriu,
Dulci frați de dincolo de Prut.
Vă scriu cum pot și prea târziu,
Mi-e dor de voi și vă sărut.

Aflând că frate-mi ești, odată
Scăpai o lacrimă-n priviri
Ce-a fost pe loc și arestată
Și dusă-n ocnă la Sibiri.

Acolo-n friguroasa zare,
 Din drobul mut al lacrimii
 Ocnașii scot și astăzi sare
 Și nu mai dau de fundul ei.

Din Basarabia vă scriu,
 Dulci frați de dincolo de Prut.
 Vă scriu cum pot și prea târziu,
 Mi-e dor de voi și vă sărut.

Eugeniu COȘERIU

Jandarmul român bătea

Litanie moldavă

E vremea rănilor ce dor,
 dor în popor și dor și-n mine.

Jandarmul român bătea,
 Rusul deporta,
 Rusul tortura și omora.

Jandarmul român din Oltenia
 bătea în Basarabia,
 Rusul deporta în Siberia.

Jandarmul român din Basarabia
 bătea în Oltenia,
 Rusul tortura și omora unde vrea.

Jandarmul român bătea,
 M-a bătut și pe mine unul,
 și era de la noi din sat.

Rusul deporta.
 A deportat-o și pe mama unul,
 și era de undeva de pe Don.

Rusul tortura și omora.
La omorât și pe tata unul,
și era de undeva din Urali.

Ce greu era cu Românii!
Ce bine era cu Rușii!

Jandarmul roman bătea,
Rusul deporta,
Rusul tortura și omora.

E vremea rănilor ce dor.

Sângele nostru

Din sângele nostru
s-au hrănit câteva popoare.
Din sângele nostru
s-au născut
poeți și cărturari ruși.
Mai ruși decât rușii
Din sângele nostru
s-au născut
voievozi și regi maghiari,
hatmani de cazaci,
frunțași albanezi,
frunțași sârbi,
frunțași chirgizi.
Din sângele nostru
s-au născut
cârmuitori,
eroi și vlădici greci.
Mai greci decât grecii.
Dar să nu vă temeți!
Nu! Nu vă cerem să ni-l dați înapoi
– sângele

pe care vi l-am dăruit
la nord și la sud de Dunăre!
Vă rugăm numai să nu ni-l cereți
și pe cel
pe care îl mai avem.
Lăsați-ne și nouă măcar câteva picături
ca să ne putem înfățișa cu ele
ca noi înșine
la judecata de apoi.

Precizări cu privire la unele texte incluse în ediția specială

Întru respectarea fidelă a adevărului științific privind evenimentele derulate acum 100 de ani, în scopul ogindiri veridice a faptelor istorice legate de anul 1918, precum și a urmărilor survenite după acest an de rezonanță în istoria românilor, am preluat (păstrând în majoritatea cazurilor ortografia surselor) unele texte din anumite publicații prestigioase, apărute de-a lungul anilor.

Exprimăm sentimente de grațitudine autorilor cercetători ai fenomenului Unirii Țărilor Române, cu precizarea că în elaborarea numărului omagial am apelat la următoarele volume:

Constantin STERE. *Publicistică. Alcătuirea și îngrijirea textelor Pavel Balmuș. Chișinău: Universul, 2006*

– *Dreptul Basarabiei asupra României, p. 411-414;*

Nicolae IORGA. *Sfaturi pe întuneric. Conferințe la radio, 1931-1940. Ediție îngrijită de Valeriu și Sanda Râpeanu. Societatea Română de Radioteleviziune. București: Casa Radio, 2001*

– *Basarabia și înfăptuirile românilor, p. 265-268;*

Ion CONSTANTIN, Ion NEGREI. *Pantelimon Halippa. Apostol al neamului. Studii. Documente. Materiale. Chișinău, 2013*

– *Declarația Sfatului Țării prin care Basarabia este proclamată Republică Democratică Moldovenească. 2 decembrie 1917, Chișinău (p. 185-187)*

– *Declarația oficială a Sfatului Țării de unire a Republicii Democratice Moldovenești (Basarabia) cu România. 27 martie 1918, Chișinău (p. 195-196)*

– *Chișinău. Declarația Sfatului Țării despre unirea necondiționată a Basarabiei cu România. 27 noiembrie 1918 (p. 199)*

– *Tratatul prin care principalele Puteri Aliate și Asociate – Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia – recunosc suveranitatea României asupra teritoriului Basarabiei. 28 octombrie 1920, Paris (p. 204-206);*

– *Discursul rostit de senatorul Ștefan Ciobanu, profesor universitar, în ședința Comisiilor Afacerilor Străine ale Camerei și Senatului Parlamentului Româ-*

niei, întrunite în legătură cu încorporarea Basarabiei și nordului Bucovinei la U.R.S.S. 2 iulie 1940, București (p. 270-272)

– Memoriu elaborat de Pan Halippa în ajunul Conferinței de Pace de la Paris din 1946-1947, în care explică esența problemei Basarabiei. 1945, București (p. 346-351);

Onisifor GHIBU. De la Basarabia rusească la Basarabia românească. București: Semne, 1997

– Dumitru Bogos. Datoria celor chemați (p. 201-202).

– V. V. Movileanu. Ascultați de frații voștri – glasuri de la sate (p. 237).

– Teodor Jireghie. Sfatul Țării (p. 245).

– Iulian Friptul. Către cei rătăciți (p. 383-384);

Mihail SADOVEANU. Drumuri basarabene. București: SAECULUM, Î.E.P. Știința, Chișinău, 1992

– Răzeși și mazili de la Nistru (p. 55-59).

– Romanii (p. 66-68);

Vasile ȚEPORDEI. Iubim Basarabia. Editura Eminescu, 1998

– Ardealul și Basarabia (p. 74-76);

Onisifor GHIBU. Pe baricadele vieții. În Basarabia revoluționară (1917-1918). Amintiri. Ediție de Octavian O. Ghibu. Editura Universitas, 1992

– Cuvântarea dlui C. Stere (p. 565-567);

Discursuri rostite în preajma Unirii și la Asociațiunea culturală „As-tra”. Cultură națională, București, 1928

– Vasile Goldiș. Propunerea Unirii de la Alba-Iulia. Discurs rostit din 14/1 decembrie 1918 (p. 11-25)

Nicolae LUPAN. Instantanee pe furiș. Editura Victor Frunze, Editura Nistru Bruxelles, 1995.

– MEMORIU al Asociației Mondiale „Pro Basarabia și Bucovina” adresat Guvernelor Statelor Unite ale Americii, Marii Britanii, Franței, Italiei, Japoniei, Canadei, Australiei, Noi Zeelande, Indiei și României (pag. 274-278)

Albumul Basarabia în actul Unirii de la 1918. Editura Știința, 2017

– Mulțumim autorilor lucrării pentru bunăvoința de a permite utilizarea unor poze și documente (p. 28, 29, 32, 39, 60, 188, 242)